

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2019

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2019

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799

Innhold

Del I	Innledende del	9	Del II	Budsjettforslag	95
1	Hovedmål og prioriteringer	11	5	Nærmere omtale av	
1.1	Mål og oppgaver i forsvars-			bevilgningsforslagene mv.	97
	sektoren	13			
1.2	Utvikling av forsvarssektoren			Programområde 04 Militært forsvar	97
	i perioden 2017–2020	14			
1.3	Hovedprioriteringer og			<i>Programkategori 04.10 Militært forsvar mv. ..</i>	97
	økonomiske rammer for 2019	27		Kap. 1700 Forsvarsdepartementet	100
1.4	Oppfølging av anmodnings- og			Kap. 4700 Forsvarsdepartementet	103
	utredningsvedtak	34		Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg	
				og nyanlegg	104
2	Tryggingsspolitikk	39		Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg	
2.1	Tryggingss- og forsvarspolitiske			og nyanlegg	106
	mål	39		Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt	106
2.2	Utviklingstrekk og			Kap. 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret	107
	utfordringer	39		Kap. 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret	111
2.3	Tryggingss- og forsvarspolitiske			Kap. 1723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet	112
	prioriteringar	45		Kap. 4723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet	113
				Kap. 1725 Fellesinstitusjoner og -utgifter	
3	Rapport for verksemda			under Forsvarsstaben	113
	2017	51		Kap. 4725 Fellesinstitusjoner og -inntekter	
3.1	Forsvarsdepartementet	51		under Forsvarsstaben	113
3.2	Økonomiske rammer	54		Kap. 1731 Hæren	114
3.3	Måloppnåing i Forsvaret	54		Kap. 4731 Hæren	117
3.4	Økonomi	60		Kap. 1732 Sjøforsvaret	117
3.5	Interne prosessar	60		Kap. 4732 Sjøforsvaret	119
3.6	Materiell og infrastruktur	62		Kap. 1733 Luftforsvaret	119
3.7	Menneske, læring og utvikling	64		Kap. 4733 Luftforsvaret	122
3.8	Kulturverksemda i forsvars-			Kap. 1734 Heimevernet	122
	sektoren	68		Kap. 4734 Heimevernet	124
3.9	Forsvarsrelaterte			Kap. 1735 Etterretningstjenesten	125
	organisasjonar	68		Kap. 1740 Forsvarets logistikkorganisasjon .	126
3.10	Forsvarsbygg, Forsvars-			Kap. 4740 Forsvarets logistikkorganisasjon .	126
	materiell, Nasjonalt tryggingss-			Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større	
	organ, og Forsvarets			anskaffelser og vedlikehold	127
	forskningsinstitutt	68		Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større	
				anskaffelser og vedlikehold	129
4	Investeringer	72		Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning	130
4.1	Investeringer i forsvars-			Kap. 1790 Kystvakten	132
	sektoren	72		Kap. 4790 Kystvakten	134
4.2	Flernasjonale programmer			Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten	134
	i NATO	73		Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten	135
4.3	Industrielt samarbeid	74		Kap. 1792 Norske styrker i utlandet	136
4.4	Kampflyanskaffelsen – status			Kap. 4792 Norske styrker i utlandet	138
	og framdrift	74		Kap. 1795 Kulturelle og allmenntnyttige	
4.5	Investeringer i materiell og			formål	138
	eiendom, bygg og anlegg (EBA) ..	78		Kap. 4795 Kulturelle og allmenntnyttige	
				formål	138
				Kap. 4799 Militære bøter	139

Del III	Omtale av særlige tema	141	8.4	Forurensning	160
6	Informasjonssaker	143	8.5	Klima	161
6.1	Videre utvikling av Kystjegerkommandoen	143	8.6	Miljøansvar ved forsvarssektorens anskaffelser	161
6.2	Forbedring og effektivisering av vedlikeholdsvirksomheten i Forsvaret	143	9	NATOs vurdering av Norge	162
6.3	Objektsikkerhet	144	9.1	Overordnet vurdering	162
6.4	Rapport fra Libya-utvalget	146	9.2	Resultatmåling	165
6.5	Utdanningsreformen i Forsvaret ..	147	10	Lederes ansettelsesvilkår i heleide foretak under Forsvarsdepartementet	171
6.5.1	Bakgrunnen og behovet for utdanningsreformen	147	10.1	Aerospace Industrial Maintenance Norway AS (AIM Norway AS)	171
6.5.2	Regjeringens hovedgrep i Forsvarets utdanningsreform innenfor særlige viktige områder	148	Forslag		173
6.5.3	Avslutning	154	Vedlegg 1	Ordninger i tilknytning til verneplikten	179
7	Oppfølging av § 1 a i likestillingsloven	155	Vedlegg 2	Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)	180
7.1	Forsvarsdepartementet	155	Vedlegg 3	Budsjettstatistikk for perioden 2016–2019	186
7.2	Forsvaret	155	Vedlegg 4	Nøkkeltall for perioden 2016–2019	190
7.3	Forsvarsbygg	157	Vedlegg 5	Forsvarets fremtidige styrkestruktur	192
7.4	Nasjonalt sikkerhetsmyndighet	158			
7.5	Forsvarets forskningsinstitutt	158			
7.6	Forsvarsmateriell	159			
8	Omtale av klima- og miljørelevante saker	160			
8.1	Innledende del	160			
8.2	Naturmangfold	160			
8.3	Kulturminner og kulturmiljø	160			

Tabelloversikt

<p>Tabell 1.1 Regjeringens budsjettforslag for 2019 sammenliknet med saldert budsjett for 2018 – hovedstørrelser 27</p> <p>Tabell 1.2 Målsettingen i langtidsplanen 29</p> <p>Tabell 1.3 LTP-formålet Aktivitet og investeringer i 2019 30</p> <p>Tabell 1.4 LTP-formålet: Økt ambisjon for landmakten 30</p> <p>Tabell 1.5 Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer 34</p> <p>Tabell 3.1 Endringer i løyvinga for 2017 54</p> <p>Tabell 3.2 Utvikling av operativ evne 2015–2017 55</p> <p>Tabell 4.1 Formålstabell 76</p> <p>Tabell 4.2 Kategori 1-prosjekter 76</p> <p>Tabell 4.3 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell 79</p> <p>Tabell 4.4 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner 87</p> <p>Tabell 5.1 Endringer fra 2018 100</p> <p>Tabell 5.2 Endringer fra 2018 104</p> <p>Tabell 5.3 Endringer fra 2018 105</p> <p>Tabell 5.4 LTP-styrking 106</p> <p>Tabell 5.5 Endringer fra 2018 108</p> <p>Tabell 5.6 LTP-styrking 108</p> <p>Tabell 5.7 Endringer fra 2018 115</p> <p>Tabell 5.8 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen 115</p> <p>Tabell 5.9 Endringer fra 2018 118</p> <p>Tabell 5.10 LTP-styrking 118</p> <p>Tabell 5.11 Endringer fra 2018 120</p> <p>Tabell 5.12 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen 120</p> <p>Tabell 5.13 Endringer fra 2018 123</p> <p>Tabell 5.14 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen 123</p> <p>Tabell 5.15 Endringer fra 2018 127</p> <p>Tabell 5.16 Endringer fra 2018 128</p>	<p>Tabell 5.17 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen 129</p> <p>Tabell 5.18 Finansiering av kampfly med baseløsning 130</p> <p>Tabell 5.19 Endringer fra 2018 131</p> <p>Tabell 5.20 Endringer fra 2018 131</p> <p>Tabell 5.21 Endringer fra 2018 133</p> <p>Tabell 5.22 Endringer fra 2018 135</p> <p>Tabell 5.23 Endringer fra 2018 136</p> <p>Tabell 9.1 Input/output Metrics – Individual Nation’s Fact Sheet. Year 2016–2017 167</p> <p>Vedlegg 2</p> <p>Tabell 2.1 Virksomhetenes brutto utgifter og inntekter fordelt etter art 180</p> <p>Tabell 2.2 Virksomhetenes inntekter spesifisert etter inntektskilde 182</p> <p>Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetenes kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember 183</p> <p>Vedlegg 3</p> <p>Tabell 3.1 Vedtatt budsjett og regnskap 186</p> <p>Vedlegg 4</p> <p>Tabell 4.1 Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2016–2019 med og uten kampfly med baseløsning 190</p> <p>Tabell 4.2 Fordeling av vedtatt budsjett 2016–2018 og forslag for 2019 ... 190</p> <p>Tabell 4.3 Forsvarsbudsjettet og brutto nasjonalprodukt 191</p> <p>Vedlegg 5</p> <p>Tabell 5.1 192</p>
---	--

Figuroversikt

Figur 3.1	Utvikling i Hæren si øving (øvingsdøgn)	56	Figur 3.4	Utvikling i Luftforsvaret sin aktivitet	57
Figur 3.2	Utvikling i Sjøforsvaret si segling (seglingsdøgn)	56	Figur 3.5	Utvikling i Heimevernet si trening	57
Figur 3.3	Utvikling i Sjøforsvaret sin aktivitet i Nord-Noreg (seglingsdøgn)	57	Figur 3.6	Utvikling i årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året	66

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2019

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799

*Tilråding fra Forsvarsdepartementet 21. september 2018,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Hovedmål og prioriteringer

Regjeringens forslag til forsvarsbudsjett for 2019 bekrefter den forsvarspolitiske satsingen som ligger til grunn for innværende langtidsplan. Forsvarsbudsjettene økte betydelig i 2017 og 2018. Regjeringen står ved sin flerårige forpliktelse til å styrke forsvarsevnen, herunder en vesentlig styrking av beredskapen, og foreslår derfor en betydelig bevilgningsøkning også i 2019. Ved å gjennomføre langtidsplanen forblir Norge en forutsigbar, trygg og troverdig alliert.

Gjennom langtidsplanen har regjeringen lagt til rette for et relevant og bærekraftig forsvar for framtiden. Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft» viste at det er bred politisk enighet om at Norge skal ha et moderne og alliansetilpasset forsvar som må fungere og være finansiert.

Langtidsplanen legger opp til at den markante bevilgningsmessige økningen i perioden 2017–2020 vil bidra til styrking av følgende områder, i til dels overlappende faser:

- Økt tilgjengelig og utholdenhet fra 2017.
- Økt bemanning av operative kapasiteter, høyere aktivitetsnivå og reduserte klartider fra 2018.
- Investeringer i strategiske kapasiteter i 2019 og 2020.

Planen baserer seg på en nøye avstemt balanse og en gjensidig avhengighet mellom økte bevilgninger, modernisering og reform. Modernisering og reform er krevende, men også helt nødvendig for å styrke forsvarsevnen. Den betydelige økonomiske styrkingen som ligger til grunn for langtidsplanen, og som er nødvendig for å nå målsettingene i langtidsplanen, fases inn i forsvarsbudsjettet i grundig vurderte intervaller. Styrkingen blir dermed mulig for sektoren å omsette i det enkelte budsjettår.

Langtidsplanen legger opp til først å sørge for at det forsvaret vi har skal virke. Derfor prioriterte regjeringen i 2017 og 2018 bevilgningsmessige økninger til vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger (grunnmuren), som bidrar til økt tilgjengelig og utholdenhet. I

tillegg ble det også fra 2017 prioritert økt aktivitet for utvalgte enheter i Forsvaret. Fra 2018 ble ambisjonene i samsvar med langtidsplanen økt ytterligere, og regjeringen la til rette for å redusere klartider gjennom å øke bemanningen og aktiviteten ved utvalgte operative kapasiteter. I 2018 økte også utbetalingene til igangsatte investeringer for å utvikle eksisterende, samt etablering av nye, strategiske kapasiteter i samsvar med langtidsplanen. Fra 2019 fortsetter satsingene i tråd med langtidsplanen. Aktiviteten øker ytterligere, spesielt i Hæren, Sjøforsvaret og Heimevernet, og utbetalingene til investeringer i infrastruktur, herunder forsering av arbeidet med grunnsikring av skjermingsverdige objekter, og nytt materiell øker betydelig. Samlet har regjeringen påtatt seg en flerårig forpliktelse til å etablere et bærekraftig vedlikeholds nivå, et varig høyere aktivitetsnivå og økende utbetalinger til investeringer i et framtidrettet og moderne forsvar innen utgangen av 2020. Regjeringen følger opp denne forpliktelsen også i forslaget til 2019-budsjettet. Grunnmuren er på god vei til å bygges opp igjen, og aktiviteten fortsetter å øke samtidig som vi moderniserer infrastrukturen, faser ut gamle systemer og faser inn nye kapasiteter.

Regjeringens tiltak i langtidsplanen øker Norges forsvarsevne og styrker beredskapen på en rekke områder.

Allerede i 2018 ser vi en positiv utvikling av den operative evnen i Forsvaret. Mannskapene får mer trening og øving med mer tilgjengelig materiell, reaksjonsevnen og utholdenheten øker og klartidene reduseres, helt i tråd med langtidsplanens målsettinger.

Med dette budsjettforslaget vil 70,2 pst. av den forutsatte opptrappingen i fireårsperioden (2017–2020) være oppnådd i 2019.

Regjeringen følger i budsjettforslaget også opp konsekvensene av Stortingets beslutninger om å øke ambisjonen for landmakten, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen», og foreslår varige bevilgningsøkninger til forsvarssektoren i 2019, utover de økonomiske planrammene for langtidsplanen.

Regjeringen foreslår en nominell økning av forsvarsbudsjettet med om lag 4,0 mrd. kroner, sammenliknet med saldert 2018-budsjett. Regjeringen følger med dette opp den betydelige bevilgningsøkningen i 2017- og 2018-budsjettene med forslag om en ytterligere og betydelig budsjettøkning i 2019.

Regjeringens målsetting om å bevege seg i retning av å bruke to pst. av BNP til forsvarsformål ligger fast. Det har regjeringen vært tydelige på lenge, og det gjøres mye riktig for å styrke Forsvaret. Regjeringen legger også opp til en høy investeringsandel i mange år framover, langt over NATOs målsetting om minimum 20 pst. av forsvarsbudsjettet. Det er viktig for forsvaret av Norge og som bidrag til NATOs kollektive forsvar.

Forsvar av landet er en av statens viktigste oppgaver. Evnen til å håndtere kriser og væpnet konflikt på eget og alliert territorium har høyeste prioritet. Forsvaret skal, sammen med våre allierte, håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og andre allierte innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar. Et bredt flertall på Stortinget stilte seg bak regjeringens sikkerhets- og forsvarspolitiske prioriteringer i langtidsplanen for 2017–2020. Sentrale målsettinger er å styrke forsvaret av Norge, styrke Norges bidrag til NATOs kollektive forsvar, i sterkere grad bidra til internasjonal innsats og videreutvikle totalforsvaret.

Norge er viktig for NATO i nord og Forsvaret bidrar hver dag til å befeste NATOs posisjon i nord. Regjeringen har økt og vil fortsette å øke forsvarsbudsjettene og investeringsandelen vesentlig. Det investeres i viktige og etterspurte kapasiteter. Norge bidrar til våre allierte med verdifull situasjonsanalyse og vurderinger. Norge bidrar også med dyktige soldater og ettertraktede kapasiteter til internasjonale operasjoner, hvilket stadig bekrefte i tilbakemeldinger.

Den sikkerhetspolitiske utviklingen krever at situasjonsforståelsen i egne nærområder opprettholdes og at Forsvarets operative evne styrkes gjennom forbedret reaksjonsevne, økt tilgjengelighet, bedre utholdenhet, økt militær tilstedeværelse i nord, samt bedre tilrettelegging for allierte forsterkninger, inklusive mer samtrening mellom norske og allierte styrker. Fundamentet for norsk sikkerhet er NATO, og USA er Norges viktigste allierte. Den sikkerhetspolitiske situasjonen stiller krav til at Norge må være i stand til å ta et større ansvar for egen og våre alliertes sikkerhet. Selv om større militære utfordringer må håndteres med allierte forstrekninger, vil Forsvaret selvstendig måtte møte trusler og angrep på en relevant måte, også for allierte involveres. Alliert tilstede-

værelse i norske nærområder og på norsk territorium i fredstid og tilrettelegging for rettidige allierte forsterkninger, om hendelser og situasjoner skulle eskalere, er av stor betydning for norsk sikkerhet.

Den sikkerhetspolitiske utviklingen og de operative utfordringene Forsvaret står overfor vil, selv med det historisk store økonomiske løftet, også kreve ytterligere modernisering og reform. I langtidsplanen er dette beskrevet som et dobbelt løft for bærekraft, med en kombinasjon av styrking av forsvarsbudsjettet og en rekke strukturelle tiltak for å frigjøre ressurser. Dette vil samlet legge grunnlaget for en langsiktig og bærekraftig utvikling av forsvarsstrukturen, med reell balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi, tilpasset en ny sikkerhetspolitisk situasjon. Rettidig iverksetting av vedtatte strukturtiltak er følgelig avgjørende for å styrke forsvarsevnen.

Langtidsplanen angir og forankrer hovedlinjene for sektorens videre utvikling, inkludert sikkerhets- og forsvarspolitiske mål, oppgaver og ambisjonsnivå, samt tilhørende økonomiske og strukturelle rammer. Ambisjonsnivå og krav til beredskap er endret i lys av den sikkerhetspolitiske utviklingen, og Forsvarets yter vesentlige bidrag til samfunnets samlede beredskap og behov knyttet til internasjonal innsats og beredskapsstyrker. Det er særlig viktig å styrke beredskapen og evnen til å håndtere, innenfor rammen av NATO, de mest omfattende oppgavene: kollektivt forsvar av Norge og allierte mot trusler, anslag og angrep. Norge skal ha et relevant og finansiert forsvar godt forankret i NATO.

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk bygger på et internasjonalt rammeverk, et sterkt transatlantisk sikkerhetsfellesskap gjennom NATO og samfunnets samlede bidrag til forsvarsevnen. Norsk sikkerhet er nært knyttet til utviklingen i våre omgivelser. Den regionale og globale sikkerhetspolitiske utviklingen er krevende, også for Norge. Sikkerhetssituasjonen preges, mer enn enkeltutfordringer, av en samtidighet og en kombinasjon av utfordringer. Dette bidrar til økt kompleksitet, som på ulike måter setter Norge eller norsk politikk på prøve.

Norge har historisk en transatlantisk orientering, og Norge er en formell del av det vestlige sikkerhetsfellesskapet. Russland er ikke en del av dette fellesskapet, og Russlands militære kapasiteter forblir dimensjonerende for norsk tilnærming til sikkerhets- og forsvarspolitikken. Russland bidrar til regional ustabilitet gjennom sine handlinger, sin antivestlige retorikk og økt militær aktivitet i Norges og NATOs nærområder. Russ-

land har på få år gjenetablert en sterk og modernisert militærmakt, og har vist evne og vilje til å bryte folkeretten og bruke militærmakt for å fremme sine interesser. Strategiske utviklings-trekk i Norges nærområder er en bekymring for norsk og transatlantisk sikkerhet.

Grunnleggende demokratiske og humanitære verdier er kontinuerlig truet, og kampen mot internasjonal terrorisme er en langsiktig utfordring. Denne utviklingen har også betydning for europeisk sikkerhet, og norske bidrag til kampen mot internasjonal terrorisme bidrar direkte og indirekte til å styrke vår egen sikkerhet. Utviklingen i Syria spesielt er en humanitær katastrofe med store kortsiktige og langsiktige sikkerhetskonsekvenser også langt utenfor Midtøsten.

NATO forblir bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk. Hensynet til byrdefordeling i NATO, samt den økonomisk utviklingen over mange år i flere allierte land, tilsier at forventningene til Norge blir større, både til å ta et større ansvar for egen sikkerhet og som bidragsyter til alliansen.

Skulle Norge eller allierte bli utsatt for press, anslag eller angrep, må Forsvaret kunne reagere raskt og med relevante styrker. I en uforutsigbar verden er det viktig at Forsvaret videreutvikles som et forebyggende sikkerhetspolitisk instrument. Forsvaret skal, sammen med allierte styrker, virke avskrekkende og kunne forsvare norsk og alliert territorium. Dette innebærer at Norge, innenfor rammen av NATO, må råde over relevante og tilstrekkelige maktmidler.

Skal Norge ha et forsvar som kan håndtere skiftende utfordringer i det til enhver tid gjeldende trusselbildet, kreves en vedvarende vilje til å satse på Forsvaret gjennom tilstrekkelige, stabile og forutsigbare rammevilkår, kombinert med evne og vilje til kontinuerlig fornyelse og fortsatt effektivisering internt i forsvarssektoren.

1.1 Mål og oppgaver i forsvarssektoren

Forsvarssektorens hovedoppdrag er å vedlikeholde og utvikle Forsvarets operative evne for å forsvare landet innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.

Fem etater er underlagt Forsvarsdepartementet: Forsvaret, Forsvarsmateriell, Forsvarsbygg, Forsvarets forskningsinstitutt og Nasjonal sikkerhetsmyndighet. De fire sistnevnte etatenes primærfunksjon er å bidra til Forsvarets operative evne. Nasjonal sikkerhetsmyndighet har også viktige oppgaver som ligger under Justis- og beredskapsdepartementet.

Boks 1.1 Byrdefordeling i NATO

Regjeringen står ved målet om å bevege seg i retning av å bruke to pst. av BNP på forsvarsformål innen 2024, og å bruke minimum 20 pst. av forsvarsbudsjettet på investeringer. Regjeringen foreslår for 2019 en betydelig, reell økning i forsvarsbudsjettet, og en andel investeringer på om lag 27 pst. Regjeringen viderefører nivået på Norges bidrag til internasjonale operasjoner, herunder bidraget til Afghanistan og Irak og til NATOs framskutte nærvær i Litauen, og viderefører den finansielle støtten til de afghanske sikkerhetsstyrkene til 2024. I perioden fram til og med 2020 legger langtidsplanen opp til en årlig, fortsatt reell økning i forsvarsbudsjettet. Investeringsbudsjettet vil også øke, slik at det kan investeres i nye og moderne kapabiliteter i tråd med langtidsplanen og NATOs behov. Arbeidet med neste langtidsplan har som et premiss at Norge tar sikte på å bevege seg ytterligere i retning av to-prosentmålsettingen.

Følgende sikkerhets- og forsvarspolitiske målsettinger er angitt i regjeringens langtidsplan, Prop. 151 S (2015–2016):

- Norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk har som hovedformål å sikre Norges suverenitet, territorielle integritet og politiske handlefrihet. Bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk er NATO-alliansen og det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet. Norge vil bidra til å forebygge væpnet konflikt og arbeide for at fred og stabilitet ivaretas innenfor en global, multilateral rettsorden basert på prinsippene nedfelt i FN-pakten.
- Forsvaret er et grunnleggende og avgjørende sikkerhetspolitisk virkemiddel for å sikre Norges suverenitet og rettigheter, og bevare norsk handlefrihet mot militært og annet press. Forsvaret skal, sammen med allierte, ha en avskrekkende effekt ved at kostnadene ved å true eller angripe norsk sikkerhet ikke står i forhold til mulig gevinst. Forsvaret skal bidra til at militære trusler mot Norge ikke oppstår.
- Forsvaret skal sammen med allierte sikre kollektivt forsvar av Norge og andre allierte mot trusler, anslag og angrep. Gjennom deltakelse i internasjonale operasjoner og kapasitetsbyg-

ging i utvalgte land, skal Forsvaret forebygge krig og bidra til sikkerhet og stabilitet.

- Forsvaret skal bidra til samfunnssikkerheten gjennom støtte til, og samarbeid med, sivile myndigheter i forbindelse med terrorangrep og andre alvorlige hendelser, ulykker og naturkatastrofer.

Forsvarets oppgaver er Stortingets og regjeringens overordnede oppdrag til Forsvaret. Forsvarets struktur og operative kapasiteter skal utvikles for å kunne løse oppdrag innenfor rammen av disse. Forsvarets ni overordnede oppgaver er redegjort for i Prop. 151 S (2015–2016) og sammenfattes som følger:

- Sikre troverdig avskrekking med basis i NATOs kollektive forsvar.
- Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.
- Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement.
- Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåking og etterretning.
- Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter.
- Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder.
- Delta i flernasjonalt krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner.
- Bidra til internasjonalt samarbeid på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området.
- Bidra til ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Forsvarets evne til å løse sine oppgaver, alene og sammen med allierte, skal ha en avskrekkende effekt ved at kostnadene ved å true eller angripe norsk sikkerhet, norsk territorium eller norske interesser blir uakseptabelt høye. Evnen til å håndtere militære utfordringer skal bidra til at konflikter med bruk av militære virkemidler ikke oppstår.

NATO-medlemskapet er bærebjelken i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Helt fra etableringen i 1949 har NATOs fremste hensikt vært å forebygge krig og konflikt gjennom en avskrekkende evne og en vilje til kollektivt forsvar om nødvendig. NATO er i tillegg en kollektiv ramme for bilateralt og flernasjonalt samarbeid. Forsvaret skal, sammen med allierte, håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og øvrige deler av NATO, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.

Den kollektive forsvarsforpliktelsen er gjensidig. Forsvaret skal kunne yte relevante bidrag til forsvar av allierte. Evnen til å bidra med norske styrker i kollektivt forsvar av andre NATO-lands territorier er basert på evnen til å håndtere kriser, anslag og angrep hjemme. Norge skal kunne håndtere mindre sikkerhetspolitiske kriser med eget forsvar. Episoder og kriser som håndteres nasjonalt skal hurtig, og med et minimum av negative konsekvenser, kunne bringes under kontroll, eventuelt parallelt med at norske myndigheter involverer allierte og alliansen. Selv om større militære utfordringer må håndteres med allierte forsterkninger, må Forsvaret selvstendig kunne møte trusler og angrep på en relevant måte, også før allierte involveres. Alliert involvering skal skje tidligst mulig.

Forsvaret har en viktig bistandsrolle for samfunnets samlede beredskap. Forsvaret råder over mange kapasiteter som kan utgjøre betydelige bidrag også i andre krisesituasjoner, eksempelvis ved ulykker, naturkatastrofer eller terror. Forsvarets kapasiteter er tilgjengelige for sivil krisehåndtering dersom sivile myndigheter ber om bistand, og det må tilrettelegges for best mulig samarbeid mellom Forsvaret, politiet og andre sivile beredskapsmyndigheter. En krise kan ramme flere deler av samfunnet samtidig. Det kan utfordre nasjonens evne til tverrsektoriell krisehåndtering. Forsvarsdepartementet har, i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet, intensivert arbeidet med å revitalisere totalforsvarskonseptet.

Raske og riktige beslutninger på alle nivåer er helt nødvendig for effektiv utnyttelse av Forsvarets evne til å avverge, og håndtere, episoder og sikkerhetspolitiske kriser.

1.2 Utvikling av forsvarssektoren i perioden 2017–2020

Operativ evne til å løse Forsvarets oppgaver

Regjeringen vil styrke Forsvarets operative evne gjennom en bærekraftig og systematisk satsing på økt tilgjengelighet, økt utholdenhet, reduserte klartider, og økt bemanning, aktivitet og tilstedeværelse, samt gjennom investeringer i strategiske kapasiteter. For å øke Forsvarets operative evne prioriteres ressurser til å styrke grunnmuren ved å etablere et bærekraftig vedlikeholds nivå, samtidig som reservedelslagre og beredskapsbeholdninger bygges opp. Fortsatt investering i viktige kapasiteter som kampfly, maritime patruljefly, nye undervannsbåter, kampluftvern til Hæren og vide-reutvikling av overvåkingskapasiteter hos Etter-

retningstjenesten, samt oppdatering av forsvars- og beredskapsplaner, skal være basis for en robust struktur og operativ evne over tid.

Hovedutfordringene for den operative evnen er fortsatt knyttet til beredskap for krise og væpnet konflikt. Det å opprettholde og styrke Forsvarets evne til nasjonal beredskap for sikkerhetspolitisk krise og væpnet konflikt er krevende. Regjeringen har iverksatt en rekke tiltak for å styrke beredskapen. I første omgang prioriteres arbeidet med å bygge grunnmuren. Det forsvaret vi har i dag skal fungere godt. Deretter prioriteres økt bemanning av prioriterte kapasiteter og et høyere aktivitetsnivå som vil kunne gi økt tilstedeværelse i utvalgte områder og grunnlag for en gradvis økning av det operative ambisjonsnivået med reduserte klartider. Forsvaret ser effekten av disse tiltakene. Leveransekravene til Forsvaret skjerpes i perioden, og det vil ta tid å øke Forsvarets operative evne i tråd med leveransekravene. Vi begynner imidlertid å se en tydelig forbedring av den operative evnen, sammenliknet med situasjonen ved inngangen til planperioden.

Å kunne gjennomføre en effektiv styrkeoppbygging, samtidig med pågående operasjoner, krishåndtering og forberedelser til mottak og understøttelse av allierte forsterkninger, vil være svært krevende for Forsvarets organisasjon. Kjerneleveransene fra de mest sentrale strukturelementene forventes imidlertid å være klare i henhold til gitte krav i perioden 2017–2020.

Arbeidet med å forbedre Forsvarets evne til objektsikring med sikringsstyrker har pågått i flere år og er et satsingsområde i langtidsplanen. Regjeringen legger stor vekt på at arbeidet med objektsikkerhet videreføres, og har i 2018 og 2019 lagt inn ekstra midler også til grunnsikring av skjermingsverdige objekter i forsvarssektoren. Objektporteføljen er ikke konstant, og sikring av de til enhver tid gjeldende objektene er således et kontinuerlig arbeid. Det vises til nærmere omtale under del III, 6. Informasjonssaker.

I tråd med langtidsplanen prioriteres det også i 2019 å ytterligere redusere klartider for utvalgte kapasiteter. Det planlegges også med videre reduksjon av klartider for sentrale strukturelement i årene som kommer. Dette er et langsiktig arbeid hvor blant annet planverk, kompetanse, bemanning, materielltilgjengelighet, forsyningsberedskap, samt økt behov for trening og øving må synkroniseres.

Forberedelsene til øvelse *Trident Juncture* 2018 har vært svært viktige for å revitalisere deler av totalforsvars- og vertslandsstøttekonseptet. Øvelsen gir verdifull innsikt som det blir viktig at

Forsvaret institusjonaliserer gjennom revidering av operativt planverk, samt videreutvikling av totalforsvaret og de samarbeidsmekanismer som allerede eksisterer mellom sivil og militær side. Forberedelser til, og gjennomføring av, øvelse *Trident Juncture* har samlet sett bedret Forsvarets evne til å samhandle med sivile myndigheter i tråd med mekanismene i totalforsvaret, operere i en fellesoperativ ramme og gjennomføre mottak og understøttelse av allierte forsterkninger.

NATOs strategiske og operative hovedkvarter og Forsvaret har nylig gjennomført en totalrevidering av alliert og nasjonalt operativt planverk. Regjeringen vil legge til rette for at nasjonalt planverk oppdateres jevnlig og at erfaringer fra trening og øving nyttiggjøres i revisjonsprosessen. Erfaringer fra blant annet øvelse *Trident Juncture* viser at det er viktig at Norge har den nødvendige operative og logistikkmessige infrastrukturen som gjør det mulig å hurtig kunne motta og understøtte allierte forsterkninger i Norge. Regjeringen vil arbeide målbevisst for å sikre nødvendig operativ og logistikkmessig infrastruktur og søke finansiering av dette gjennom bilaterale avtaler, gjennom NATO-finansiering og innenfor rammen av gjeldende og neste langtidsplan.

Interessen blant våre allierte for trening og øving i Norge har vært økende de senere årene, og dette tjener norske sikkerhetspolitiske interesser. Regjeringen prioriterer derfor i 2019 å legge forholdene enda bedre til rette for alliert trening og øving, slik at både hensynet til nasjonale interesser og våre alliertes treningsbehov ivaretas. Først og fremst gjøres dette ved at våre allierte i størst mulig grad er lokalisert på steder som gjør det naturlig at de trener og øver sammen med norske avdelinger.

Nordområdene

Forsvarets tilstedeværelse og aktivitet i nord er en viktig del av regjeringens samlede nordområdepolitikk. Forsvarssektorens hovedbidrag til nordområdepolitikken er overvåking, suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse og tilstedeværelse i nord med relevante, godt trente og bemannede militære styrker med tilgjengelig materiell. Denne aktiviteten bidrar til stabilitet og forutsigbarhet i regionen. Regjeringen vil i 2019 ytterligere øke Sjøforsvarets høye aktivitetsnivå fra 2017 og 2018 i nord. Luftforsvarets aktivitet fortsetter på om lag samme nivå som i 2018. Hærens øvingsvirksomhet i nord økes i 2019. Den landmilitære tilstedeværelsen i Finnmark styrkes. Forsvaret fortsetter i 2019 etableringen av jegerkompaniet ved Garni-

sonen i Sør-Varanger. Ved Garnisonen i Porsanger vil Forsvaret påbegynne etableringen av en kavalerialjon. Det arbeides ellers med å øke og styrke samtrening og -øving i nord mellom norske og allierte styrker som oppholder seg i Norge i kortere og lengre perioder, helt i tråd med langtidsplanen. Utbyggingen av Evenes for å etablere kapasitet for å operere de nye maritime patruljeflyene og fungere som en framskutt base for et mindre antall kampfly fortsetter.

Kampflyanskaffelsen med baseløsning

F-35 vil være et bærende element i Forsvarets framtidige operative evne. Overgangen fra F-16 til F-35 vil innebære noe lavere kampflyaktivitet i en overgangsperiode, for å legge til rette for en vellykket og rettidig oppbygging av operativ evne med de nye kampflyene. Dette er i henhold til tidligere planer og vedtak. Luftromsovervåking og suverenitetshevdelse med F-16 vil bli ivaretatt i henhold til operativ ambisjon.

Stortinget har så langt gitt bestillingsfullmakt til å anskaffe 40 F-35 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet, som har inngått kontrakter for anskaffelsen av de 28 første norske flyene. I henhold til leveranseplanen vil Norge motta seks fly hvert år fra 2017 til 2024. I samsvar med planene for anskaffelse av nye kampfly legges det opp til å bestille ytterligere seks fly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester i 2019, med forventet levering i 2023. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med en endelig anbefaling knyttet til anskaffelse av de siste seks kampflyene.

Regjeringen legger de beslutninger som allerede er fattet om finansiering av kampflykjøpet med baseløsning til grunn. For nærmere omtale av kampflyanskaffelsen med baseløsning, vises det til del I, 4. Investeringer og del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningene mv., kapittel 1761.

Landmaktens videre utvikling

Det vises til Stortingets merknad i Innst. 400 S (2017–2018):

«Flertallet merker seg at regjeringen har gitt sine svar og anbefalinger på disse vedtakene i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2018. Flertallet ber derfor regjeringen foreta en samlet gjennomgang av de forutsetninger som lå til grunn for landmaktforliket og skissere hvordan disse kan gjennomføres innenfor den fastsatte rammen

for langtidsprogrammet og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.»

Regjeringen presenterte i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett for 2018, jf. Prop. 85 S (2017–2018), hvordan den videre utvikling av landmakten, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), kan gjennomføres innenfor rammene og prioriteringene til langtidsplanen. Regjeringen redegjorde for hvordan Stortingets vedtak om en styrking av Heimevernet og en delt løsning for Bell-helikoptrene som gir Hæren helikopterstøtte fra Bardufoss, og som samtidig gir økt helikopterkapasitet til spesialstyrkene, ville bli fulgt opp. Tiltakene som regjeringen redegjorde for i Revidert nasjonalbudsjett for 2018 innebærer et økonomisk merbehov på om lag 1,7 mrd. kroner i perioden fram til 2034, utover de økonomiske planrammene i langtidsplanen, for å opprettholde bærekraften i langtidsplanen. I tillegg vil regjeringens forslag om å øke treningsnivået for hele områdestrukturen i Heimevernet, fra 2019 gi årlige merutgifter på om lag 61 mill. kroner årlig, og om lag 976 mill. kroner samlet fram til 2034.

Heimevernet

I sin behandling av Prop. 2 S (2017–2018) fattet Stortinget følgende vedtak om Heimevernet:

«Stortinget ber regjeringen gjennomføre en kvalitetsreform for Heimevernet med økte midler til utstyr og trening.»

«Stortinget ber regjeringen sikre at Heimevernet har 40 000 soldater inkludert områdestruktur og innsatsstyrker. Det foretas en ny politisk vurdering etter at regjeringen har innhentet en helhetlig faglig vurdering av Heimevernets behov for bemanning, trening og utstyr for å løse sine oppgaver samt hvordan sikring og vakthold av objekter i kystsonen best kan ivaretas etter nedleggelsen av Sjøheimevernet.»

Regjeringen har lagt til grunn Stortingets beslutning om å øke områdestrukturen med 2 000 soldater i den videre oppfølging av vedtaket knyttet til økt kvalitet for Heimevernet.

Til grunn for regjeringens oppfølging om utvikling av Heimevernet ligger fagmilitære vurderinger, som vil tas med i den kontinuerlige langtidsplanleggingen for videreutvikling av forsvarssektoren. Dette sikrer sammenheng i Forsvarets oppgaver og innretning. For oppfølging av Stortingets vedtak, kan flere tiltak være aktuelle.

Regjeringen prioriterer at Heimevernets mannskaper har moderne bekledning og utrustning, noe som inkluderer moderne våpen til den enkelte soldat.

I Revidert nasjonalbudsjett for 2018 foreslo regjeringen å øke bevilgningen til Heimevernet med 11,0 mill. kroner knyttet til økningen i områdestrukturen, til gjennomføring av kurs for å heve kompetansen hos befal og soldater og til å øke den årlige treningen i områdestrukturen for HV-16, tilsvarende som for HV-17. I tillegg foreslo regjeringen å øke bevilgningen med 25,0 mill. kroner for å raskt å komme i gang med anskaffelser av moderne bekledning og utrustning, som inkluderer moderne våpen til den enkelte soldat samt materiell for vakthold og sikring av objekter i kystsonen. For vakthold og sikring av objekter i kystsonen vil regjeringen anskaffe et mindre antall kommersielle småbåter og maritimt markerings- og sperremateriell. Til sammen har dette styrket Heimevernet i 2018-budsjettet med 36,0 mill. kroner, slik at disse styrkingene kunne iverksettes allerede fra andre halvår 2018. I tillegg tas det sikte på å etablere et system for rekvirering av sivile fartøy i 2019. Disse vil være viktige ressurser som ved behov kan benyttes til å løse oppdrag i kystsonen.

For ytterligere å øke den operative evnen i Heimevernet, foreslår regjeringen å øke ambisjonsnivået for Heimevernet gjennom å øke lengden på den årlige øvingen for hele områdestrukturen fra 2019, tilsvarende som for HV-16 og HV-17. I tillegg vil en større andel av områdestrukturen øve årlig. Dette er en satsing på Heimevernet ut over regjeringens prioriteringer fra Prop. 2 S (2017–2018). Foruten at tiltakene i seg selv vil bidra til et økt treningsnivå og kvalitet for områdestrukturen, vil tiltaket direkte bidra til en bedre objektsikring, gjennom at sikringsstyrker kan øve mer på objektsikring.

Ved å benytte samme metodikk som i det økonomiske grunnlaget for langtidsplanen er merutgiftene i 20-årsperioden, som følge av det anbefalte alternativet, beregnet til om lag 1 753 mill. kroner, hvorav 1 388 mill. kroner til drift og 365 mill. kroner til investering. Årlig driftsrelaterte merutgifter er om lag 86 mill. kroner når alle tiltakene har tatt full effekt.

2. bataljon

Regjeringen vil gjøre om 2. bataljon fra en lett infanteriavdeling til en mekanisert bataljon, basert på mobiliseringsdisponert personell. Brigaden får da tre mekaniserte manøverbataljoner

som gir økt operativ fleksibilitet. I tillegg gjennomføres det flere endringer i førstegangstjenesten som bidrar til at Hærens avdelinger får bedre operativ tilgjengelighet hele året. For det første skilles rekrutt- og fagutdanningen fra de operative avdelingene i brigaden. Det medfører at når soldatene ankommer de operative avdelingene, vil de allerede ha et grunnleggende kompetansenivå. Disse avdelingene vil da kunne bruke mer tid på avansert trening og annen operativ virksomhet. For det andre vil de vernepliktige bli fordelt over flere innrykk i året. Den enkelte tropp og lag får da en blanding av erfarne og nye soldater, i motsetning til i dag der alle soldatene er fra samme kontingent og dermed har liten erfaring i perioden etter innrykk.

Videre vil regjeringen innføre differensiert lengde på førstegangstjenesten i Hæren, der de mest kompetansekrevene stillingene får 16 måneders førstegangstjeneste. Det vil si at de fleste operative avdelingene i Hæren får soldater med et langt høyere erfaringsnivå enn i dag. Det innføres også årlig trening for vernepliktig, mobiliseringsdisponert personell. For 2. bataljon innebærer det at soldater med 16 måneders førstegangstjeneste øver hvert år etter dimittering, innenfor rammene av dagens tjenesteplikt. 2. bataljon vil i det daglige være bemannet med nøkkelpersonell som forvalter avdelingens materiell og mobiliseringsreserver, samt planlegger den årlige treningen. Dette gjør at soldatene ved behov kan kalles inn på kort varsel.

Disse tiltakene vil til sammen gjøre at 2. bataljon kan ha en høy reaksjonsevne gjennom hele året og være klar i løpet av få dager. En høyere oppsettingsgrad vil isolert sett øke den operative evnen til brigaden, men innebærer økte utgifter som reduserer muligheten for å gjennomføre andre tiltak og ambisjoner i langtidsplanen som Stortinget har sluttet seg til. Regjeringens prioriteringer baserer seg på forsvarssjefens helhetlige anbefalinger om hva som gir best operativ evne for Forsvaret innenfor de rammene som ligger i langtidsplanen. Blant annet prioriteres å styrke landmakten i Finnmark gjennom etablering av Finnmark landforsvar, en kavaleribataljon på Porsangmoen og en styrking av Heimevernet. En økt ambisjon for 2. bataljon uten tilsvarende økt finansiering vil redusere evnen til å gjennomføre denne satsningen i Finnmark.

Regjeringen har informert Stortinget om merutgiftene for en oppsetting i 2. bataljon med en stridsgruppe slik Stortinget beskrev i Innst. 50 S (2017–2018). Årlig merutgift for et slikt alternativ er vurdert til om lag 188 mill. kroner. I tillegg er det nødvendig med investeringer i infrastruktur

på Skjold på om lag 220 mill. kroner. Investeringene er knyttet til at materiellet da vil være i daglig drift. Et alternativ med tilnærmet fullt oppsatt 2. bataljon, vil gi et vesentlig høyere merbehov. Årsaken er primært et økt antall fast tilsatte og vernepliktig personell, men også fordi det da oppstår et behov for å bygge ytterligere forlegningskapasitet til mannskapene på Skjold. Det er ikke i dag kapasitet på Skjold til både en rekruttskole og en tilnærmet full oppsatt 2. bataljon. Gjennomsnittlig årlig merbehov for et slikt alternativ er vurdert til om lag 300 mill. kroner. Inkludert et investeringsbehov beregnet til om lag 500 mill. kroner, utgjør det til sammen et merbehov på om lag 5,5 mrd. kroner fram til 2034. Et slikt alternativ er derfor ikke realistisk innenfor rammene i langtidsplanen uten at det får vesentlige, negative konsekvenser for andre kapasiteter i Forsvaret.

Øvrige styrkinger av landmakten, som regjeringen foreslår fra 2019, er omtalt under del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningene mv., kapittel 1731 Hæren og kapittel 1734 Heimevernet.

Stridsvogner

Regjeringen arbeider nå med å anskaffe moderne stridsvogner, med sikte på innfasing i perioden 2025–2027. Eksisterende stridsvogner vil bli gitt en levetidsforlengelse for å opprettholde kapasiteten inntil nye stridsvogner er på plass. Levetidsforlengelsen vil bli gjennomført innenfor Forsvarsdepartementets økonomiske planrammer for materiellinvesteringer, jf. omtale av prosjekt 5050 i del I, 4. Investeringer. Kostnadene for levetidsforlengelsen er under utredning, og vil, dersom prosjektet overstiger 500 mill. kroner, bli presentert for Stortinget på egnet måte.

Av Hærens 52 eksisterende stridsvogner har ikke alle en plass i krigsoppsetningen. Et mindre antall benyttes til flere ulike formål som for eksempel reserve-, skole- og treningsvogner. Alle vognene i krigsoppsetningen planlegges videreført med full kapasitet inntil nye stridsvogner er på plass.

Innleie av stridsvogner er også vurdert, og i den sammenheng er det gjennomført samtaler med Tyskland. Verken i Tyskland eller i øvrige aktuelle nasjoner er det overskudd av stridsvogner. En løsning med lån eller innleie av stridsvogner er derfor ikke et realistisk alternativ.

En eventuell forsering av stridsvognanskaffelsen innebærer at materiellinvesteringer i betydelig størrelsesorden må forskyves. Det vil ha vesentlige, negative konsekvenser for andre materiellprosjekter som er planlagt eller allerede er iverksatt i

tilsvarende periode. Dersom valget av nye stridsvogner faller på en moderne utgave av Leopard 2-familien vil materiellinvesteringen gjennomføres som en vesentlig oppgradering av eksisterende stridsvogner, på samme måte som for andre NATO-nasjoner. Det økonomiske merbehovet er derfor uavhengig av om prosjektet gjennomføres som en vesentlig oppgradering eller en nyanskaffelse.

Det er ikke rom for en slik investering innenfor eksisterende økonomiske planrammer de nærmeste årene. I tillegg er det spesielt utfordrende å framskynde en så stor investering til de aller nærmeste årene fordi det vil gjøre det nødvendig å kansellere eller forskyve prosjekter som allerede er iverksatt. Store prosjekter som gjennomføres i perioden 2019–2022 inkluderer anskaffelse av P-8 maritime patruljefly, nye helikopterbærende fartøyer til Kystvakten, nye ubåter, samt artilleri og kampluftvern til Hæren. Basert på fagmilitære vurderinger og anbefalinger prioriterer regjeringen å gjennomføre disse prosjektene.

Bell-helikoptre

Regjeringen la i Prop. 85 S (2017–2018) fram en plan for en delt løsning med Bell-helikoptrene som ivaretar Stortingets ambisjon om økt helikopterkapasitet til spesialstyrkene, og som samtidig gir Hæren helikopterstøtte fra Bardufoss. Regjeringens forslag innebærer at det videreføres et lokalt ledelselement på Bardufoss med et budsjett- og resultatansvar i tråd med Stortingets vedtak. Regjeringen planlegger med at endringene for å innføre denne løsningen starter i 2019, samtidig som Forsvarets beredskap med en times responstid for politiet i Nord-Norge opprettholdes inntil alternativ løsning er på plass. Se også omtale i Justis- og beredskapsdepartementets Prop. 1 S (2018–2019).

Ulike alternativer har vært vurdert for å etterkomme Stortingets vedtak og ambisjon. En løsning med 15 helikoptre på Rygge ivaretar ambisjonen om økt støtte til spesialstyrkene, viderefører beredskapen til støtte for politiet, samtidig som den gir mulighet for nødvendig egentrening og utdanning. Færre enn 15 helikoptre på Rygge vil medføre at denne ambisjonen må reduseres.

Som en del av totalforsvarskonseptet er det behov for å inngå beredskapsavtaler med sivile helikopterselskap for å dekke deler av Forsvarets behov for helikoptertjenester. Forsvaret har høsten 2018 inngått en rammeavtale for innleie av sivile helikoptre i tråd med totalforsvarskonseptet, som et supplement til Forsvarets helikoptre.

Avtalen vil dekke behov for logistisk understøttelse av operasjoner som forflytning av personell, materiell og forsyninger, samt evakuering av sårede og syke og mindre kritisk sårede. Helikoptrene vil være under militær kommando når de benyttes av Forsvaret, og vil støtte operasjonene der det er operativt forsvarlig i forhold til trussel og situasjonen for øvrig.

Sivile helikoptre erstatter ikke fullt ut militære helikoptre, men er et viktig supplement. Forsvarets egne helikoptre vil ha dedikerte roller primært til støtte for spesialstyrkene, beredskap for politiet, redningstjeneste, kystvakt og til støtte for fregattvåpenet.

Regjeringen har også vurdert å anskaffe brukte Bell-helikoptre som et supplement til de Forsvaret i dag disponerer. Dette vil i så fall være svært ressurskrevende, primært på grunn av behovet for å ansette og utdanne flere besetninger og vedlikeholdspersonell. Luftforsvaret har i dag utfordringer med å rekruttere, selektere og utdanne nok personell til alle de nye systemene som skal innføres. Å bemanne ekstra helikoptre vil derfor være meget utfordrende. Med dagens struktur, hvor Luftforsvaret opererer 18 Bell 412, samt er i ferd med å innføre NH90 og AW101, parallelt med normal drift av Redningstjenestens Sea King, er det allerede en underdekning av personell som skaper utfordring med evnen til å fly det antall flytimer som er ønskelig og planlagt.

Det er lang ledetid på å utdanne nye piloter i USA. Utdanningsløpet for helikopterpiloter er langt og krevende. Etter at pilotene har gjennomført grunnleggende utdanning i USA, kreves det flere år med etterutdanning i Norge for å kunne fly under norske forhold. Flygere selektert av Forsvaret skal, i tillegg til helikopter, også fordeles på F-35 kampfly og flermotorsfly (C-130, P-3 og etter hvert P-8).

Eventuelle brukte helikoptre vil med all sannsynlighet ha en annen konfigurasjon enn de norske Bell 412-helikoptrene. Andre varianter av den konfigurasjonen Forsvaret opererer vil utfordre vedlikeholdsorganisasjonen og delesituasjonen. Selv om man skulle lykkes i å finne like skrog, vil det ta tid å få skrogene godkjent i Norge.

Det vil være stor usikkerhet knyttet til anskaffelseskostnaden for brukte helikoptre. Et bilde av den realistiske prisen får en først når en innleder reelle forhandlinger. Den største kostnadsdriveren er likevel økte driftsutgifter. Å fase inn flere helikoptre enn det som opereres i dag, innebærer et behov for flere årsverk samt økte utdannings- og vedlikeholdsutgifter. For ikke å undergrave bærekraften i langtidsplanen, må en eventuell økt

ambisjon for antall helikoptre også følges opp med en varig driftsrelatert rammeøkning, utover planrammene til langtidsplanen.

Dagens ni Bell 412-helikoptre på Bardufoss gir ikke Hæren en tilstrekkelig løftekapasitet. Derfor var regjeringens anbefaling å kraftsamle Bell-helikoptrene til støtte for spesialstyrkene, for en mer optimal utnyttelse av en eksisterende kapasitet. Helikoptrene vil fortsatt ha begrenset løftekapasitet og manglende allværskapasitet, som lenge er identifisert som en hovedutfordring med Bell 412. Å anskaffe brukte Bell-helikoptre for å videreføre ni helikoptre på Bardufoss, vil ikke endre disse grunnleggende utfordringene.

Totalforsvaret

Totalforsvarskonseptet innebærer at både sivile og militære ressurser kan nyttes til å løse utfordringer mot både samfunnssikkerheten og statsikkerheten. Det handler om en best mulig utnyttelse av tilgjengelige, men begrensede ressurser, og er derfor god samfunnsøkonomi.

I langtidsplanen er videreutvikling av totalforsvaret et av regjeringens fire prioriterte områder for den videre utviklingen av Forsvaret. Videreutviklingen av totalforsvaret innebærer at evnen til sivil støtte til Forsvaret skal styrkes. I en sikkerhetspolitisk krise eller ved væpnet konflikt vil Forsvarets behov for varer, tjenester og tilgang til infrastruktur overstige hva Forsvaret selv disponerer. Omfattende sivil støtte til Forsvaret er derfor avgjørende for landets forsvarsevne.

Forsvarets behov for sivil støtte må utledes av det operative planverket. Disse planene har nylig vært gjenstand for en omfattende oppdatering. Forsvarets behov for sivil støtte vil derfor i større grad kunne kvantifiseres i tiden framover. Det må planlegges, tilrettelegges og øves for norske og allierte styrkers kjente behov samtidig som ordningene må legges til rette for å kunne dekke uforutsette behov.

Forsvarets behov for sivil støtte skal i størst mulig grad baseres på kommersielle avtaler, om nødvendig med beredskapsklausuler der dette er kostnadseffektivt. Forhåndsrekvisisjon er imidlertid et nødvendig virkemiddel for å kunne dekke Forsvarets behov for sivil støtte innenfor gjeldende økonomiske rammer. Forhåndsrekvisisjon kan også være nødvendig for å oppnå en høyere grad av leveransesikkerhet på områder som er avgjørende for Forsvarets stridsevne.

På toppmøtet i Warszawa i juli 2016 vedtok NATO sju grunnleggende forventninger (*Seven Baseline Requirements*) til medlemslandenes mot-

standsdyktighet. For å følge opp NATOs forventinger har Justis- og beredskapsdepartementet etablert et program for å videreutvikle totalforsvaret og øke motstandsdyktigheten i kritiske samfunnsfunksjoner (Totalforsvarsprogrammet). Målsettingen er et tilpasset totalforsvar innen 2020. Dette vil gi bedre samfunnssikkerhet og i stor grad bidra til å forbedre det sivile samfunns evne til å støtte Forsvaret. Planlegging og deltakelse i NATO-øvelsen *Trident Juncture 2018* gir norske styresmakter nyttige erfaringer basert på eksisterende ordninger, og er også gode pådrivere for å få på plass nødvendige forbedringer for å styrke evnen til sivil støtte til Forsvaret.

Forsvaret har også en viktig rolle i å støtte sivile beredskapsaktører ved ulykker, naturkatastrofer, terroraksjoner og annen alvorlig kriminalitet. Forsvarets evne til støtte for samfunnssikkerheten skal videreutvikles. Videreutvikling skal blant annet foregå gjennom tett samarbeid om oppdatering av planverk, sivilt-militær samøving og trening på alle nivåer og sikring av et godt utviklet beslutnings- og krisehåndteringsapparat. Selv om Forsvarets egne behov vil være viktigst for å utvikle Forsvarets struktur og kapasiteter, vil de sivile behovene på noen områder i større grad påvirke innretning og dimensjonering av de militære strukturene og kapasiteter.

NATO

NATO-toppmøtet i Brussel i juli 2018 understreket at fortsatt alliert samhold er viktig, og arbeidet med å tilpasse alliansen til en ny sikkerhetspolitisk virkelighet fortsetter. Tilpasningen innebærer i første rekke en ytterligere styrking av NATOs evne til avskrekking og forsvar. Et viktig element her er implementeringen av NATOs nye kommandostruktur, inkludert etableringen av en ny operativ kommando i USA med ansvar for forsvaret av Nord-Atlanteren og sjøveis forbindelseslinjer mellom Nord-Amerika og Europa og internt i Europa. Utviklingen av kommandostrukturen skjer parallelt med økt vektlegging av det maritime domenet. Som del av toppmøtet ble det fattet beslutninger som vil bidra til å styrke NATOs reaksjonsevne og forsterkningsevne. Et hovedmål er å se alle initiativene i sammenheng. Norge har vært en aktiv pådriver på flere av disse områdene.

Byrdefordeling var høyt oppe på dagsordenen på NATO-toppmøtet. Utviklingen blant de fleste europeiske allierte går i riktig retning, og hver enkelt alliert vil legge fram nasjonale planer for arbeidet med å innfri NATOs to-prosentmålsetting. Landenes oppfølging er gjenstand for årlig

evaluering. NATOs utfordringer i sør står fortsatt høyt på dagsorden. På toppmøtet i 2018 ble det opprettet en ikke-stridende treningsmisjon i Irak. Misjonen er begrenset til kapasitetsbygging og sikkerhetssektorreform, og gjennomføres i nært samarbeid med andre organisasjoner. Det ble også vedtatt å starte medlemskapsforhandlinger mellom NATO og Makedonia. Det praktisk-militære samarbeid mellom NATO og Russland vil fortsatt være suspendert. NATO er åpen for en periodisk og tilpasset dialog med Russland der det er hensiktsmessig.

Sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid med nære allierte

Det bilaterale samarbeidet med utvalgte allierte land er, i tillegg til alliansesamarbeidet i NATO, en bærebjelke i norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk. Regjeringen har arbeidet aktivt for å utvikle og forsterke det konkrete samarbeidet med utvalgte allierte land som USA, Storbritannia, Tyskland, Nederland og Frankrike, samt med utvalgte partnerland som Sverige og Finland.

Forholdet til USA står i en særstilling, og spesielt er avtalene om forhåndslagring og forsterkning viktige for forsvaret av Norge. *Marine Corps Prepositioning Program – Norway*, med lagring av utstyr i Trøndelag for forsterkning av Norge og for bruk i andre deler av verden, er sentralt i det sikkerhetspolitiske samarbeidet med USA. Det pågår også arbeid for å fornye avtalen om *Collocated Operating Bases* med US Air Force Europe, slik at den tilpasses framtidig utstyr og basestruktur. Både NATO og USA oppdaterer sine planverk i Europa, også for forsvaret av Norge. Tilpasset infrastruktur er en viktig forutsetning for evnen til å gjennomføre planene. Samarbeidet gjennom blant annet det amerikanske *European Deterrence Initiative* (EDI), tiltak for tydeligere amerikansk nærvær i allierte europeiske land, herunder Norge, vil styrke Norges langsiktige forhold til USA. Som ledd i dette har amerikanske myndigheter foreslått å bygge oppstillingsplattformer for fire kampfly på Rygge. Det vurderes også andre EDI-tiltak i Norge, herunder på Forsvarets baser. Dette er en positiv utvikling, som foruten å styrke vårt bilaterale forhold, også vil legge til rette for styrket beredskap og rask overføring av NATO-allierte styrker i tilfelle krise og krig. Det knyttes stadig tettere bånd med USA både gjennom praktisk samarbeid i form av trening og øving i norske og tilstøtende områder, gjennom operasjoner ute, og ved samarbeid om nye kapabiliteter.

Alliert rotasjonsbasert trening og øving i Norge for enheter fra det amerikanske marinekorpset (US Marine Corps (USMC)) startet i 2017 som en prøveordning, og ble senere videreført også for 2018. Regjeringen besluttet før sommeren 2018 å åpne for at denne aktiviteten kan videreføres i første omgang i inntil fem år til, og at ordningen kan utvides til å omfatte inntil 700 soldater, med en todelt løsning fordelt på Værnes i Trøndelag og Setermoen i Indre Troms. Amerikanske myndigheter har bekreftet at de vil benytte denne muligheten. Den videre oppfølgingen og koordineringen av aktiviteten vil bli ivaretatt av Forsvaret i samsvar med vanlig praksis for alliert trening og øving i Norge. Videreføringen og utvidelsen av ordningen er i tråd med ambisjonene i langtidsplanen, som Stortinget sluttet seg til. Det skal legges til rette for mer samtrening mellom norske og allierte styrker, noe som vil bidra positivt til utviklingen av Forsvarets operative evne. Ordningen vil bli evaluert innen utløpet av 2022. I tillegg legger de store materiellinvesteringene i nye kampfly og maritime patruljefly grunnlaget for et tett bilateralt samarbeid, som vil utvikles videre.

Samarbeidet med Storbritannia skal videreutvikles i 2019. Foruten å videreføre et tett policy-samarbeid, er det særlig investeringene i nye kampfly og maritime patruljefly som vil danne grunnlag for styrket samarbeid, både bilateralt, og i en trilateral ramme med USA innenfor maritime patruljefly. Også samarbeidet med Storbritannia om trening og øving vil styrkes ytterligere i tråd med langtidsplanen.

Etter beslutning om kjøp av ubåter sammen med Tyskland og inngåelse i 2017 av en *Memorandum of Understanding* (MoU) om maritimt forsvarsmateriellsamarbeid, vil samarbeidet med Tyskland videreutvikles og styrkes, også på strategisk nivå, herunder også innenfor forskning og utvikling. Det allerede tette samarbeidet mellom den tyske og norske hæren skal videreutvikles, og det samme gjelder for de to lands luftforsvar.

Det forventes at den gode sikkerhetspolitiske dialogen med Frankrike videreføres i 2019. Samarbeidet i Sahel-regionen forsterkes, mens det veletablerte samvirket mellom den franske og den norske marinen videreføres i tråd med eksisterende handlingsplaner for øvelser, ordninger for utveksling av offiserer, og stabssamtaler. Samarbeid på luft- og hærsiden vil videreføres på om lag samme nivå som tidligere år.

Regjeringens mål er å styrke den sikkerhets- og forsvarspolitiske dialogen innenfor det nordiske forsvarssamarbeidet, sørge for framgang i pågående prosjekter, herunder utvikle kunnskap

og samarbeid om autonome og ubemannede systemer og rom-domenet (space), styrke samarbeidet innenfor logistikk og forsyningsikkerhet, og søke ytterligere samarbeid innenfor fagområder som er av felles nordisk interesse. Regjeringen vil fortsette å videreutvikle den sikkerhetspolitiske dialogen med våre nordiske naboland om utviklingen i våre nærområder. Muligheter for praktisk bilateralt samarbeid og utveksling av erfaringer knyttet til trening og øving, operasjoner, logistikk, totalforsvar, langtidsplanlegging og verneplikt vil stå sentralt.

Norge har siden 2014 deltatt i det britiskledede *Joint Expeditionary Force* (JEF) og den tyskledede FNC-grupperingen (*Framework Nation Concept*). Norge vil fortsette å bidra til interoperabilitet i JEF etter at styrken ble erklært klar til innsats i 2018, og delta i operasjoner eller misjoner når dette blir besluttet i det enkelte tilfellet. Norsk deltakelse i FNC gjennomføres innenfor kapabilitetsutvikling, og utvikling av samarbeid om oppfølgingsstyrker i rammen av NATO. Norge bidrar primært til kapabilitetssamarbeidet, herunder med stabsoffiserer til spesifikke prosjekter. Norge vil fortsette å prioritere deltakelse i samarbeidsformater som inkluderer våre nordeuropeiske allierte, som *Northern Group*. Norge vil fortsette videreutviklingen av det nordiske forsvarssamarbeidet i rammen av *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO).

Internasjonal innsats

Norge vil aktivt bidra til internasjonal innsats også i 2019. Med stor ustabilitet i beltet fra Afghanistan gjennom Midtøsten til Nord-Afrika og Sahel, vedvarer behovet for internasjonal krisehåndtering, og etterspørselen etter norske militære styrkebidrag vil være stor. Samtidig er den militære innsatsen kun ett av flere viktige elementer i en bredt anlagt strategi for å løse utfordringene. Det er også forventninger fra USA og andre allierte om at Norge tar sin del av byrden i kampen mot ekstremisme, og slik innsats gir Norge sikkerhetspolitisk uttelling hos våre nærmeste allierte. Forsvarets evne til operasjoner i utlandet er meget god, men samtidig deltakelse med styrker i flere operasjonsområder er utfordrende for understøttende avdelinger innenfor områder som samband og logistikk.

I 2019 vil Norge opprettholde innsats i kampen mot ISIL gjennom bidrag til *Operation Inherent Resolve*. Den internasjonale innsatsen, sammen med statlige og lokale styrker, har ført til at ISIL har tapt det meste av områdene gruppen har kon-

trollert i Syria og Irak. Det er viktig å opprettholde den internasjonale innsatsen for å hindre at ISIL igjen styrker sin posisjon. Norge planlegger også med å delta med et mindre bidrag til NATOs kapasitetsbyggingsoperasjon i Irak. NATO har besluttet å videreføre *Resolute Support Mission* (RSM) i Afghanistan i 2019, og Norge planlegger fortsatt støtte til opplæring og støtte til den afghanske spesialpolitienheten *Crisis Response Unit* (CRU) i Kabul. Denne støtten har resultert i at enheten i dag er en meget kapabel styrke som i betydelig grad er i stand til å reagere selvstendig på hendelser i Afghanistan. Disse bidragene vil utgjøre hovedtyngden av Norges internasjonale militære innsats i 2019. I tillegg vil Norge fortsette å stille bidrag til NATOs stående maritime styrker og NATOs reaksjonsstyrker, samt bidra med styrker til et framskutt nærvær med multinasjonale styrker i Litauen, *Enhanced Forward Presence* (eFP). I 2019 vil Forsvaret ha et tungt landbidrag på høy NRF-beredskap (*Very High Readiness Joint Task Force*, VJTF). Norge vil videreføre innsatsen i Mali ved fortsatt å legge til rette for en rotasjonsordning for transportfly i *United Nations Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA). Norge vil videreføre drift av leirfasilitetene, som vil huse de ulike transportflybidragene fra Portugal, Danmark, Sverige og Belgia gjennom hele 2019, og selv bidra med et C-130 transportfly i seks måneder. Rotasjonsordningen for transportfly har høstet stor anerkjennelse i FN. Dette innebærer en mangeårig, forutsigbar og kostnadseffektiv leveranse av en meget etterspurt militær ressurs i dagens FN-operasjoner. Løsningen vil kunne danne modell for hvordan FN kan få etterspurte kapasiteter i framtiden. Norge viderefører deltakelsen i FN-operasjonene *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) i Midtøsten og *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (UNMISS) i Sør-Sudan. Norge vil også fortsatt stille personell i NATO-operasjonene *Kosovo Force* (KFOR) i Kosovo, til NATO HQ Sarajevo i Bosnia-Hercegovina samt i fredsoperasjonen *Multinational Force and Observers* (MFO) i Sinai. Det tas videre sikte på å bidra til flernasjonale kapasitetsbyggingsaktiviteter i Sahel. Norge tar også sikte på å stille et begrenset bidrag til kapasitetsbygging av jordske sikkerhetsstyrker. Regjeringen vurderer fortløpende behovet for å stille bidrag til andre internasjonale operasjoner.

Økonomiske rammer og forutsetninger – en bærekraftig forsvarssektor

Langtidsplanen for perioden 2017–2020 utgjør en betydelig satsing på Forsvaret, og legger til rette for en økning av ambisjonsnivået for forsvarssektoren, tilpasset den sikkerhetspolitiske utviklingen. Regjeringen legger opp til en betydelig og gradvis økonomisk styrking av forsvarsbudsjettet gjennom hele planperioden. Satsingen fra 2017 og 2018 til vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger videreføres i 2019 for å bedre grunnlaget for høyere tilgjengelighet, utholdenhet og reduserte klartider. Tiltakene begynner å gi effekt. Anskaffelsen av tre nye kystvaktfartøyer og kampluftvern til Hæren er forsert og påbegynt i 2018. En omfattende modernisering startet opp fra 2018, og er økende fra 2019, med stigende utbetalinger til investeringer i strategiske kapasiteter, blant annet knyttet til nye maritime patruljefly, nye ubåter og nytt artilleri og luftvern til Hæren. Leveransene av disse kapasitetene skjer etter 2020. Anskaffelsen av nye F-35 kampfly fortsetter som planlagt gjennom hele planperioden. Den midlertidige tilleggsfinansieringen til nye kampfly er på sitt høyeste nivå i 2017 og i 2018, for så å reduseres gradvis fram mot 2025.

Langtidsplanen legger til rette for en bedre balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi. Den langsiktige bærekraften i forsvarsøkonomien avhenger av at den planlagte opptrappingen av forsvarsrammen i årene framover opprettholdes. Langsiktighet og forutsigbarhet om de økonomiske rammebetingelsene er nødvendige premisser for gjennomføringen av langtidsplanen, og perspektivet i forsvarsplanleggingen strekker seg med nødvendighet langt ut over 2020. Samtidig er det av avgjørende betydning at virksomhetene i sektoren evner å frigjøre ressurser som forutsatt. Gjennom en organisasjon som er bedre tilpasset Forsvarets oppgaver og aktivitet, tilpasning av basestrukturen og betydelige effektiviseringstiltak skal det frigjøres ressurser som omdisponeres til formål i langtidsplanen. Av den totale ressursfrigjøringen er det effektiviseringstiltakene som vil gi den største effekten, og dette innebærer også sentrale tiltak som berører personellstrukturen.

For at forsvarsevnen skal kunne opprettholdes over tid, og som grunnlag for økonomisk bærekraft, er det avgjørende med realistisk planlegging som tar høyde for faktiske driftsutgifter og erfart kostnadsutvikling. I regjeringens langtidsplan, og i de årlige budsjettforslagene, tas det høyde for en slik utvikling.

Regjeringen legger i budsjettet for 2019 opp til at opptrappingen av forsvarsrammen, i tråd med målsettingen i langtidsplanen, fortsetter. Omregnet til 2019-kroneverdi er målet i langtidsplanen et bevilgningsnivå i 2020 som er om lag 8 mrd. kroner høyere enn budsjettbanen som lå til grunn for arbeidet med langtidsplanen i 2016. Regjeringen foreslår i tillegg betydelige bevilgningsøkninger til forseringen av anskaffelsen av nye kystvakt-fartøyer, finansieringen av Stortingets beslutninger om økt ambisjon for landmakten, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) og merutgifter i 2019 for Nasjonal sikkerhetsmyndighet som følge av implementering av den nye sikkerhetsloven, jf. Stortingets behandling av Innst. 103 L (2017–2018) til Prop. 153 L (2016–2017).

Den foreslåtte opptrappingen fra 2018 til 2019, som er direkte knyttet til langtidsplanen, utgjør samlet om lag 2,1 mrd. kroner. I tillegg foreslår regjeringen å styrke 2019-budsjettet med om lag 690 mill. kroner for å finansiere ovennevnte ambisjonsøkninger ut over de økonomiske planforutsetningene for langtidsplanen.

En stor andel av langtidsplanens opptrapping i 2019 går til økte investeringer i infrastruktur og nytt materiell. Opptrappingen i 2019 bidrar videre til etablering og drift av jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger, etablering av kampluftvern i Hæren, styrket vertslandsstøtte til alliert trening og øving i Norge samt økt aktivitet og bemanning i Hæren, Sjøforsvaret og Heimevernet. Det er også tatt høyde for erfart kostnadsvekst og omstillingsutgifter i Forsvaret. I tillegg er det igangsatt et arbeid for å se på muligheten for å forsere gjennomføringen av grunnsikringstiltak på skjermingsverdige objekter.

Den foreslåtte midlertidige styrkingen av budsjettet til kampflyanskaffelsen og utviklingen av *Joint Strike Missile* (JSM) er på om lag 4,8 mrd. kroner i 2019, og samlet på om lag 18,6 mrd. kroner i perioden 2017–2020.

Med den kraftige bevilgningsøkningen stilles det tydelige og konkrete krav til en målrettet, effektiv og sporbar anvendelse av tildelte midler. Budsjettet skal nyttes i tråd med politiske føringer, innenfor Stortingets forutsetninger og rammer, og bidra til å understøtte Forsvarets oppgaver. Eksterne forhold, herunder utviklingen i drivstoffpriser og valutakurser, utgjør som tidligere en usikkerhet som må hensyntas i den løpende styringen og budsjetteringen for å kunne realisere ambisjonene i langtidsplanen for 2017–2020.

Mål- og resultatstyring

Mål- og resultatstyring er et grunnleggende styringsprinsipp i staten, og Forsvarsdepartementet har ansvar for å fastsette overordnede mål og resultatkrav for Forsvaret og de øvrige underliggende virksomhetene. Utgangspunktet for etatsstyringen er de rammer og forutsetninger som Stortinget har vedtatt i behandlingen av langtidsplanen for 2017–2020. Innenfor disse rammene er det utarbeidet langsiktige perspektivplaner som utgjør det fundamentale grunnlaget for utviklingen av forsvarssektoren som helhet. Etatsstyringen søkes tilpasset egenarten til den enkelte virksomhet, samt risiko og vesentlighet. Forsvarsdepartementet legger vekt på å gi virksomhetene handlefrihet i oppgaveløsningen. Med handlefrihet følger økt ansvar for å nå angitte mål- og resultatkrav.

Langtidsplanen beskriver en kompleks helhet hvor en rekke ulike satsinger, endringer og prioriteringer skal gjennomføres for å bidra til at målene nås. Som et rammeverk for oppfølging av prioriteringer i etatsstyringen, har Forsvarsdepartementet fastsatt et strategisk målbilde for forsvarssektoren, hvor en bærekraftig forsvarssektor for å øke den operative evnen til å løse Forsvarets oppgaver er det overordnede målet.

Personell og kompetanse

I perioden 2019–2020 vil forsvarssektoren gjennomføre vesentlige endringer innenfor personell- og kompetanseområdet, særlig som følge av ordningen for militært tilsatte, endringer i utdanningssystemet og den videre utviklingen av allmenn verneplikt og førstegangstjenesten. Samtidig vil personellressursene bli omdisponert i tråd med de organisatoriske endringene som følger av Stortingets vedtak knyttet til langtidsplanen. Rettidig gjennomføring av modernisering og reform innenfor personell- og kompetanseområdet er avgjørende for å realisere målsettingene i langtidsplanen. Forskning og utvikling på personellområdet skal bidra til kunnskapsbasert utvikling, og til at vedtatte tiltak gjennomføres i samsvar med planen.

Kompetansereformen i forsvarssektoren videreføres, basert på Stortingets behandling av Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) «Kompetanse for en ny tid». Allmenn verneplikt ble innført ved Stortingets behandling av Innst. 18 L (2014–2015) til Prop. 122 L (2013–2014) «Endringer i vernepliktsloven og heimevernloven», og ga kvinner og menn like rettighe-

ter og plikter til å verne om nasjonens og alliertes interesser, verdier og territorier. Stortingets vedtak ved behandlingen av Innst. 335 L (2014–2015) og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015) «Ordnningen for militært tilsatte og endringer i forsvarspersonelloven m.m.» innførte ordningen for militært tilsatte. Disse reformene har som hovedmålsetting å gjøre sektoren til en mer moderne kompetanseorganisasjon, og bidra til økt operativ evne og beredskap.

Regjeringen følger opp Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), hvor det legges opp til vesentlige endringer i anvendelsen av allmenn verneplikt og innretningen på førstegangstjenesten i Hæren. Forsvarsdepartementet vil vurdere hvorvidt alle eller noen av disse endringene også bør gjelde øvrige forsvarsgrener og fellesinstitusjoner.

Målrettede personelltiltak gjennomføres på en slik måte at viktig kompetanse beholdes i sektoren. For ytterligere å tilrettelegge for en personellstruktur tilpasset Forsvarets behov, vil det i planperioden bli lagt vekt på omskolering, kompetanseheving og omstilling av personell, sammen med nytilsetting. Den operative delen av strukturen skal styrkes, og ledelse, støtte og administrasjon skal reduseres.

Store krigsskolekull mot slutten av den kalde krigen medfører at Forsvaret i dag har en skjev aldersstruktur, med et stort antall militært tilsatte i aldersgruppen over 50 år, og en overvekt av personell på de høyere gradsnivåer. Dette innebærer at en høy andel av militært ansatte når pensjonsalder de kommende årene, noe som betyr en omfattende utfasing av personell. Totalt sett må forsvarssektoren redusere antall militære stillinger i ledelse, støtte og administrasjon. Dette er reflektert i langtidsplanen. Innføring av militærordningen vil bidra til en mer hensiktsmessig personellstruktur over tid. Hensiktsmessig bruk av sivil kompetanse i stillinger der militær kompetanse ikke er påkrevet, vil også bidra til å dekke sektorens kompetansebehov.

Forsvarsdepartementet vil i perioden 2019–2020 se etter områder som egner seg for sektorfelles løsninger på personellområdet og utforme mulige tiltak. Målet er ytterligere økt kvalitet, mer effektiv drift av virksomhetene og økt samhandling mellom virksomhetene.

Utdanningsreformen i Forsvaret fortsetter. Utdanningen skal tilpasses rolle og funksjon til de to kategoriene militært tilsatte: offiserer og spesialister. Målet er å legge til rette for helhetlig styring, kvalitet i utdanningen og samtidig redusere

utgifter. Forsvarets utdanning skal være relevant og fokusere på militær kjernekompetanse. Det vises for øvrig til del III, 6. Informasjonssaker, der utdanningsreformen omtales nærmere.

Implementering av ordningen for militært tilsatte, som startet i 2016, fortsetter. Sentralt i denne ordningen er innføring av to kategorier for militært tilsatte: et spesialistkorps som består av befal, grenaderer og konstabler, og som forkortet omtales som OR (*other ranks*), samt offiserer, som forkortet omtales som OF (*officers*). Målet er at ordningen skal legge til rette for en balansert personellstruktur, styrke kontinuiteten og den erfaringsbaserte kompetansen på lavere nivåer i Forsvaret. Dette er vesentlig for å styrke Forsvarets operative evne.

Forsvaret rekrutterer de best egnede og de mest motiverte til førstegangstjenesten. Seleksjon av personell skal bygge på prinsippet om like rettigheter og muligheter, og viktigheten av å rekruttere den beste kompetansen fra et bredt mangfold. Det skal tilstrebes å ha et representativt utvalg både med hensyn til geografi og kompetanse blant dem som rekrutteres til førstegangstjeneste. Det er viktig at muligheter og plikter i Forsvaret oppfattes å være like for alle borgere, uavhengig av bakgrunn. Førstegangstjenesten utgjør rekrutteringsgrunnlaget for videre tjeneste og utdanning i Forsvaret. For å ivareta Heimevernets behov for lokal forankring, arbeides det samtidig målrettet med rekruttering fra de minst befolkede områdene av landet, og særlig i Nord-Norge, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018).

Forsvaret har iverksatt en rekke tiltak for å legge til rette for økt kvinneandel, og har fokus på at alle forhold knyttet til gjennomføring av førstegangstjenesten skal være likeverdige for kvinner og menn. I tråd med regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet (2015–2018), er økt kvinneandel til operative stillinger, styrkebidrag og lederstillinger et satsingsområde. En revidert handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet lanseres i 2019.

Anerkjennelse og ivaretagelse av personell før, under og etter tjeneste i utenlandsoperasjoner er et samfunnsansvar. Regjeringen vil videreutvikle tiltak for veteraner i tråd med endrede behov, blant annet ved å oppfordre til at kommuner utarbeider kommunale eller interkommunale veteranplaner. Regjeringen vil fortsatt vektlegge forskning, kompetanseutvikling og koordinering mellom tjenesteytende sektorer på veteranområdet.

Videreutvikling av IKT-virksomheten i forsvarssektoren

Det skal i de nærmeste årene satses betydelig på IKT i forsvarssektoren for å sette Forsvaret bedre i stand til å innfri målsettingene i langtidsplanen om økt operativ evne. For å lykkes med denne satsingen har regjeringen igangsatt en helhetlig omstrukturering og modernisering av cyber- og IKT-virksomheten i forsvarssektoren, i samsvar med Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft» og Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018).

Som Stortinget er informert om, pågår fortsatt utredningen om IKT-virksomheten i forsvarssektoren. I den forbindelse vurderes mulige løsninger og tiltak innenfor IKT-området i forsvarssektoren. Som et ledd i det pågående arbeidet utarbeides det et målbilde med en tilhørende strategi for IKT-virksomheten i sektoren. Parallelt med dette pågår det et arbeid for å klargjøre roller, ansvar og myndighet for aktørene innenfor IKT-virksomheten for å legge til rette for et effektivt grensesnitt i sektoren.

Som et sentralt premiss for den overordnede innretningen av IKT-området og rammeverket for styringen av utviklingen av IKT-virksomheten i forsvarssektoren, er tilrettelegging for økt digitalisering. Den teknologiske utviklingen er eksponentiell og global og presenterer forsvarssektoren for nye muligheter. Denne utviklingen setter økte krav til en høynet innovasjons- og endringstakt. IKT-virksomheten i forsvarssektoren må derfor utvikles og innrettes videre mot å kunne utnytte mulighetene denne utviklingen representerer. Den pågående utredningen for mulige løsninger og tiltak innenfor IKT-området i forsvarssektoren tas videre med dette for øyet, for å tilpasse IKT-virksomheten til en digital framtid.

IKT-virksomheten omfatter funksjonene som skal legge til rette for tilgang til IKT-tjenester for å understøtte operasjoner og daglig virksomhet i forsvarssektoren. Dette gjøres gjennom følgende hovedoppgaver: utvikle ideer, framskaffe, forvalte, drifte, sikkerhetsmessig overvåke og utfase.

For å utnytte de teknologiske mulighetene for digitalisering i sektoren, må det legges til rette for helhetlige styringsrammer for IKT-virksomheten i sektoren. Det må videre skapes rammebetingelser som er tilpasset innovasjon, blant annet gjennom utvikling innenfor kompetanse, kultur, finansieringsmodeller for IKT og arkitekturstyring i sektoren, for slik å legge til rette for å ta fram og utnytte ny teknologi for økt digitalisering.

En helhetlig og tilpasset utnyttelse av teknologi, i kombinasjon med tilpasning i måten sektoren jobber på, er en forutsetning for å ta ut potensialet innenfor digitalisering. Høynet digitalisering i forsvarssektoren vil kunne gi økt operativ evne, blant annet gjennom informasjonsoverlegenhet og raskere beslutningsprosesser, samt økt effektivitet gjennom ressursfrigjøring og økt kvalitet.

Den samlede IKT-virksomheten skal effektiviseres, blant annet gjennom standardisering og bruk av beste praksis ved anskaffelser, forvaltning og IKT-drift. Det videreføres også en økt vekt på muligheten for strategisk samarbeid med aktører utenfor sektoren, som et bidrag til at Forsvaret skal ha tidsriktig kompetanse og teknologi innenfor et område i rask utvikling. Et utvidet samarbeid med aktører utenfor sektoren er et virkemiddel for blant annet å modernisere og videreutvikle IKT-området i forsvarssektoren.

Forbedring og effektivisering

Best mulig utnyttelse av fellesskapets ressurser er en viktig del av forsvarssektorens samfunnsansvar. Kontinuerlig forbedring og effektivisering er et krav til forsvarssektoren på lik linje med andre deler av offentlig sektor. Samtidig er en styrket innsats for å realisere både kvalitative og kvantitative gevinster i hele sektoren et viktig bidrag for å kunne realisere en bærekraftig og kostnadseffektiv forsvarsstruktur. Gevinstrealisering gjennom varige forbedrings- og effektiviseringstiltak er en sentral forutsetning for å bidra til å finansiere den framtidige strukturutviklingen som er besluttet i langtidsplanen. Basert på interne og eksterne analyser er tiltak identifisert, iverksatt og planlagt innenfor en rekke områder, spesielt innenfor stab- og støttevirksomheten.

Gjennom identifiserte tiltak skal virksomhetene i forsvarssektoren sammen realisere om lag 1,8 mrd. kroner 2017-kroner knyttet til forbedrings- og effektiviseringstiltak i perioden 2017–2020, hvorav om lag 580,0 mill. kroner i 2019, i tillegg til en rekke kvalitative gevinster. De frigjorte midlene skal både muliggjøre intern omprioritering av midler til oppfølging av langtidsplanen og gi nødvendig inndekning for forsvarssektorens bidrag til regjeringens avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform. Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen bidrar til regjeringens handlefrihet til omfordeling i de årlige budsjettene. Forsvarssektoren har fått omfordelt midler som er større enn sektorens eget bidrag til reformen, og er således en netto mottaker.

For å legge til rette for god gjennomføring av forbedrings- og effektiviseringstiltak, samt å styrke sektorens evne til kontinuerlig forbedring, har Forsvarsdepartementet innført en felles metode for gevinstrealisering i forsvarssektoren. Det er videre etablert nettverk på tvers av etatene i sektoren for å stimulere til læring og deling av erfaringer. I tillegg er det igangsatt en rekke studier knyttet til blant annet modenhetsvurderinger, grensesnitt og incentiver for å ytterligere bedre evnen til forbedring og effektivisering av forsvarssektoren, også i et lengre perspektiv.

Status etter andre år i planperioden (prognose for 2018)

De betydelige styrkingene i langtidsplanen startet i 2017, og har allerede de to første årene i langtidsplanen gitt økt tilgjengelighet på Forsvarets materiell. Den økonomiske planrammen legger til rette for en gradvis økning av ambisjonsnivået for forsvarssektoren. Omfattende vedlikehold og innkjøp av reservedeler og beredskapsbeholdninger har gitt god effekt i 2017 og 2018, og fortsetter i 2019. Gradvis øker Forsvarets operative evne og beredskapen blir bedre. Etterhvert som tiltakene gir effekt økes også leveransekravene.

Tilgjengeligheten på Sjøforsvarets fartøyer har økt grunnet større teknisk tilgjengelighet. Dette er et resultat av en ettårig bevilgningsøkning i 2016 på 301,5 mill. kroner til ekstraordinært vedlikehold av Sjøforsvarets fartøyer, samt en betydelig satsing på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger i 2017 og 2018 med tilsammen 1 414,0 mill. kroner. Innsatsen for å få på plass grunnmuren ved å etablere et bærekraftig nivå på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger vil fortsette. Vedlikeholdsøvelsene *Powerful Maintenance*, som ledes av Forsvarets logistikkorganisasjon, med støtte fra Hæren og Heimevernet, er eksempler på kraftsamling for å gjøre store mengder av materiell lagret for krise og krig beredskapsklart i løpet av noen uker.

I tillegg ble det også fra 2017 prioritert økt aktivitet for utvalgte enheter i Forsvaret. I 2018 er denne satsingen videreført og ambisjonene økt ytterligere. Mer trening og øving for Forsvarets mannskaper er et viktig bidrag for å kunne redusere klartidene. De styrkene som Forsvaret rår over skal være godt trent og øvd med tilgjengelig materiell for å kunne ivareta de oppgavene de er satt til.

I 2018 økte også utbetalingene til igangsatte investeringer for å utvikle eksisterende, samt etablering av nye, strategiske kapasiteter i samsvar

med langtidsplanen. Flere store og mange små investeringer er nå godt i gang, noe alle forsvarsgrener og felleskapasiteter vil nyte godt av i årene som kommer. Nye maritime patruljefly, nye ubåter, nytt artilleri og kampluftvern til Hæren og nye våpen og øvrig utstyr og bekledning til Heimevernet bidrar til å øke forsvarsevnen.

Et nytt jegerkompani ved Garnisonen i Sør-Varanger er under etablering. De første ni nye kampflyene har landet på norsk jord og etableringen av Ørland som vår hovedbase for kampflyene pågår med full kraft. Klargjøring av Evenes som base for de nye maritime patruljeflyene og som framskutt base for et mindre antall nye kampfly er i gang.

Utdanningsreformen startet opp ved at krigsskolene og høyskolene i Forsvaret styringsmessig ble underlagt Forsvarets høgskole fra 1. august 2017, og er nå godt i gang og følger planen. Ny militær ordning er innført og arbeidet med å etablere en endret personellstruktur er i gang.

Over halvveis inne i det andre året i gjennomføringsperioden er det ikke vesentlige avvik sammenliknet med planen for å nå de strategiske målene for planperioden, selv om det fortsatt er risiko knyttet til ressursfrigjøring. Det er krevende å nå de ambisiøse kravene til ressursfrigjøringen, men det iverksettes risikoreduserende tiltak slik at målsettingene kan nås. Det høye aktivitetskravet som er satt for Forsvarets enheter forventes oppnådd med kun mindre avvik. Avvikene er i hovedsak knyttet til innføringen av nye helikoptre og utskifting av aldrende P-3 maritime patruljefly.

En best mulig overgang fra nåværende maritime patruljefly, P3, til de nye P-8 maritime patruljeflyene, er nødvendig for fortsatt å bidra til maritim situasjonsforståelse for Norge og allierte. Overgangen til ny flytype og etableringen av Evenes flystasjon som ny hovedbase for maritime patruljefly gjennomføres med bred deltakelse fra alle berørte etater. Det å legge til rette for god personelltilgjengelighet og operative leveranser vil være utfordrende i en overgangsfase, og det jobbes derfor blant alle involverte med å finne best mulige løsninger. Noe lavere tilgjengelighet i overgangsperioden kan imidlertid forventes.

Ny langtidsplan for forsvarssektoren

Forsvarssektorens langtidsplaner er et virkemiddel for å sikre en langsiktig, balansert og bærekraftig utvikling av Forsvaret og forsvarssektoren som helhet. Langtidsplanene angir og forankrer hovedlinjer for sektorens utvikling, inkludert sik-

kerhets- og forsvarspolitiske mål, Forsvarets oppgaver og ambisjonsnivå, samt tilhørende økonomiske og strukturelle rammer.

Gjeldende langtidsplan Prop. 151. S (2015–2016), inkludert Prop. 2 S (2017–2018) og Stortingets behandling av disse har et langsiktig perspektiv, men flere forhold gjør det nødvendig med en kontinuerlig utvikling av forsvarssektoren. Det er nødvendig å vurdere hvordan endringer i ramme faktorer, som utviklingen i trusselbildet og blant våre allierte, teknologiske drivere og økonomiske forutsetninger, henger sammen med forsvarspolitiske ambisjoner og muligheter for videre utvikling av sektoren.

Gjennom å utarbeide en ny langtidsplan, som bygger videre på regjeringens strategiske valg og prioriteringer i inneværende plan, sikrer vi at forsvarssektoren er best mulig rustet for å løse sine oppdrag også i fremtiden. Regjeringen tar sikte på å legge fram ny langtidsplan for Stortinget våren 2020.

Innledningsvis gjennomføres det et grunnlagsarbeid, for at regjeringen skal få et godt utgangspunkt for å fastsette politiske føringer og økonomiske rammer for arbeidet med en ny langtidsplan. Forsvarets forskningsinstitutt er bedt om å levere et forskningsbasert innspill til dette grunnlagsarbeidet. Forsvarssjefen vil ha en tydelig rolle, ved at han både er involvert i grunnlagsarbeidet, samt ved at han gis i oppdrag å utarbeide fagmilitære råd på områdene som regjeringen ønsker å videreutvikle.

1.3 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2019

Regjeringens budsjettforslag for 2019 legger opp til et forsvarsbudsjett med en utgiftsramme på 58 953,5 mill. kroner og en inntektsramme på 6 028,6 mill. kroner. Hovedstørrelsene i budsjettforslaget sammenliknet med saldert budsjett for 2018 er angitt i tabellen under:

Tabell 1.1 Regjeringens budsjettforslag for 2019 sammenliknet med saldert budsjett for 2018 – hovedstørrelser

	(i 1000 kr)	
	Saldert budsjett 2018 (2018-kroner)	Forslag 2019 (2019-kroner)
Total forsvarsramme	54 945 177	58 953 526
Drift	37 253 725	38 815 648
Investeringer i eiendom, bygg og anlegg (EBA)	3 989 203	4 175 776
Materiellinvesteringer	13 702 249	15 962 102

Den nominelle økningen av forsvarsbudsjettet er på 4 008,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Regjeringens forslag til bevilgningsramme for forsvarssektoren er, korrigert for pris-, lønnskompensasjon og andre tekniske endringer, reelt økt med 2 457,6 mill. kroner (4,5 pst.). I nominell endring inngår kravet til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med reduksjon på 183,5 mill. kroner.

Regjeringen legger i budsjettet for 2019, i tråd med langtidsplanen, opp til at opptrappingen av forsvarsrammen fortsetter. Omregnet til 2019-kronerverdi er målet i langtidsplanen et bevilgningsnivå i 2020 som er om lag 8 mrd. kroner høyere enn budsjettbanen som lå til grunn for arbeidet med langtidsplanen i 2016.

Den foreslåtte opptrappingen fra 2018 til 2019, som er direkte knyttet til langtidsplanen, utgjør

samlet om lag 2,1 mrd. kroner. En stor andel av langtidsplanens opptrapping i 2019 går til økte investeringer i infrastruktur og nytt materiell. En omfattende modernisering av strategiske kapasiteter startet opp i 2018, og er økende fra 2019, med ytterligere utbetalinger til investeringer i strategiske kapasiteter, blant annet knyttet til nye maritime patruljefly, nye ubåter og nytt artilleri til Hæren. Opptrappingen i 2019 bidrar videre til etablering og drift av jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger, etablering av kampluftvern i Hæren, styrket vertslandsstøtte til alliert trening og øving i Norge samt økt aktivitet og bemanning i Hæren, Sjøforsvaret og Heimevernet. Det er også tatt høyde for erfart kostnadsvekst og omstillingsutgifter i Forsvaret. I tillegg prioriteres arbeidet med grunnsikring av forsvarssektorens skjermingsverdige objekter for å møte kravene i

sikkerhetsloven. Det er også igangsatt et arbeid for å se på muligheten til å forsere gjennomføringen av grunnsikringstiltak på skjermingsverdige objekter.

Ut over den økonomiske styrkingen som følger langtidsplanens økonomiske planrammer foreslår regjeringen en ytterligere økning av forsvarsrammen med 312,1 mill. kroner i 2019 knyttet til regjeringens beslutning om forsert anskaffelse av tre nye kystvaktfartøyer. Budsjettet for 2019 er i tillegg foreslått styrket med 341,4 mill. kroner for å finansiere Stortingets beslutninger om å øke ambisjonen for landmakten, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), samt med 40,0 mill. kroner til Nasjonal sikkerhetsmyndighet for implementering av den nye sikkerhetsloven og til forbedring av kapasiteten til å gjennomføre inntrengingstester, jf. Stortingets behandling av Innst. 103 L (2017–2018) til Prop. 153 L (2016–2017).

I tillegg til regjeringens forslag om vesentlig økte bevilgninger bidrar forsvarssektoren selv,

gjennom sitt forbedrings- og effektiviseringsarbeid, i stor grad til å legge grunnlaget for en langsiktig og bærekraftig utvikling av forsvarsstrukturen med reell balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi.

Tabell 1.2 viser status i regjeringens oppfylging av langtidsplanens (LTP) økonomiske forutsetninger fram mot 2020, gitt budsjettforslaget for 2019.

Del én av tabellen viser årlig opptrapping både knyttet til LTP-formål, samt årlig midlertidig tilleggsfinansiering av nye F-35 kampfly med tilhørende baseløsning samt midlertidig tilleggsfinansiering av *Joint Strike Missile* (JSM). Sammenholdt med forsvarsbudsjettet for 2016 legger regjeringen som varslet opp til gradvis og ikke-lineær økning av forsvarsrammen i planperioden.

Del to av tabellen viser planlagt nivå for intern omprioritering av midler til LTP-tiltak, hensyntatt avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen.

Tabellen oppdateres årlig i forbindelse med framleggelsen av Prop. 1 S.

Tabell 1.2 Målsettingen i langtidsplanen

Bevilgningsmessig styrking mot 2020 (mrd. 2019-kroner) ¹	2017	2018	2019	2020	Nytt nivå iht. LTP	Samlet styrking	Resultatgrad (pst.)
LTP-formål: Aktivitet og investeringer (jf. Prop. 151 S (2015–2016))	1,51	2,03	2,15		8,10 ²	5,69	70,2
LTP-formål: Forsert anskaffelse av KV-fartøyer (utover Prop. 151 S (2015–2016))		0,30	0,31				
LTP-formål: Økt ambisjon for landmakten (jf. Prop. 2 S (2017–2018))		0,04 ³	0,34				
LTP-formål: Merutgifter til operasjoner i utlandet		0,17	-0,04				
Implementering av ny sikkerhetslov (jf. Prop. 153 L (2016–2017))			0,04				
Årlig midlertidig tilleggsfinansiering kampfly med baseløsning	4,67	4,59	4,53				
Årlig midlertidig tilleggsfinansiering JSM	0,33	0,30	0,30				

Omprioritering av midler mot 2020 (mrd. 2019-kroner) ¹	Resultat 2017	Planlagt 2018	Planlagt 2019	2020	Planlagt iht. LTP 17–20	Hittil realisert ⁴	Resultatgrad (pst.)
Forbedring og effektivisering	0,345	0,404	0,585		1,905	1,333	70,0
Øvrig ressursfrigjøring ⁵	0,387	0,120	0,059		0,633	0,566	89,4
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-0,171	-0,180	-0,183		-0,686	-0,535	78,1
Netto omprioritering av midler	0,560	0,344	0,460		1,852	1,364	73,7

¹ Alle tall i foreløpig beregnet 2019-kroner.² Tilsvarende 7,75 mrd. 2017-kroner.³ Ettårig økning i Revidert nasjonalbudsjett for 2018.⁴ Basert på foreliggende plan for 2018 og 2019.⁵ Inkluderer nedbemanning, basenedleggelse og utfasing av strukturelementer.

Forsvarsbudsjettet foreslås økt med om lag 2,8 mrd. kroner til ulike LTP-formål og implementering av ny sikkerhetslov. Av dette er om lag 2,1 mrd. kroner direkte knyttet til oppfølging av LTP. I tillegg er budsjettet økt med om lag 650 mill. kroner til øvrige LTP-formål. Ambi-

sjonen er på noen områder økt, sammenholdt med langtidsplanens økonomiske planrammer, jf. Prop. 151 S (2015–2016), herunder forsert anskaffelse av kystvaktfartøyer. Forsereringen av anskaffelsen av tre kystvaktfartøyer innebærer merutgifter i 2018 og 2019, men vil ikke medføre en økning

av det totale investeringsbehovet i forsvarssektoren i et 20-årsperspektiv, siden disse utbetalingene var planlagt fra 2020–2024. Merutgiftene oppstår i perioden 2018–2019, og er ikke hensyntatt i de økonomiske planrammene for Prop. 151 S (2015–2016). I budsjettforslaget for 2019 er det lagt inn en økning på 312,1 mill. kroner til forsert anskaffelse av kystvaktfartøyer.

Stortinget har besluttet å øke ambisjonen for landmakten, jf. Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Merutgiftene til økt områdestruktur og trening, øving og materiell til Heimevernet oppstår allerede fra 2018, og bevilgningen til dette ble økt i 2018 gjennom Stortingets behandling av Revidert nasjonalbudsjett. Fra 2019 påløper ytterligere varige merut-

gifter til Heimevernet og til delt helikopterløsning mellom Bardufoss og Rygge. I tillegg foreslår regjeringen å øke ambisjonsnivået for Heimevernet gjennom økt trening for Heimevernets områdestyrker over hele landet. I tillegg foreslår regjeringen et betydelig løft for Hæren ved å bedre driftssituasjonen i Hæren med 120,0 mill. kroner. I budsjettforslaget for 2019 er det dermed lagt inn en varig samlet økning på 341,4 mill. kroner til økt ambisjon for landmakten.

Den foreslåtte økningen til LTP-formålet aktivitet og investeringer, som er direkte knyttet til oppfølging av LTP, og til økt ambisjon for landmakten, fordeler seg på de ulike budsjettkapitlene som vist i tabell 1.3 og 1.4 under:

Tabell 1.3 LTP-formålet: Aktivitet og investeringer i 2019

Kap.		Økning til LTP-tiltak (mill. kroner)
1700	Forsvarsdepartementet	1,6
1710	Forsvarsbygg og nybygg og anlegg	356,3
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	0,3
1720	Felleskapasiteter i Forsvaret	121,0
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	2,2
1731	Hæren	113,8
1732	Sjøforsvaret	137,6
1733	Luftforsvaret	66,6
1734	Heimevernet	11,5
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	1 337,3
1761	Nye kampfly med baseløsning	0,4
SUM		2 148,6

Tabell 1.4 LTP-formålet: Økt ambisjon for landmakten

Kap.		Økning (mill. kroner)
1731	Hæren	120,0
1733	Luftforsvaret	16,4
1734	Heimevernet	86,0
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	119,0
SUM		341,4

De økte bevilgningene som framgår av tabell 1.3 over innbefatter de flerårige konsekvensene av forliket på Stortinget om langtidsplanen med Arbeiderpartiet og budsjettavtalen for 2017 med de daværende samarbeidspartiene, jf. Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 (2015–2016) og Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017).

For nærmere omtale vises det til egne tabeller og omtale under respektive budsjettkapitler i del II, 5. Budsjettforslag.

Ut over styrkingene listet i tabell 1.3 og 1.4 over, som er direkte knyttet til oppfølging av langtidsplanen og Stortingets beslutning om ambisjonsøkning for landmakten, foreslår regjeringen følgende bevilgningsøkningsøknings i 2019:

- forsert anskaffelse av nye kystvaktfartøyer (312,1 mill. kroner),
- styrking av Nasjonal sikkerhetsmyndighet (40,0 mill. kroner) for implementering av den nye sikkerhetsloven og til forbedring av kapasiteten til å gjennomføre inntrengingstester.
- reelle inntektsøkninger med tilsvarende utgiftsøkninger (162,7 mill. kroner). Inntektsøkningene skyldes i hovedsak økt internfakturering mellom etatene i forsvarssektoren og en økning i fellesfinansiert andel av NATOs fellesfinansierte investeringer i Norge.

Regjeringen foreslår videre omdisponeringer innenfor forsvarsrammen, som bygger ytterligere opp under prioriteringene i langtidsplanen.

Regjeringens budsjettforslag legger godt til rette for å særlig prioritere følgende områder i 2019:

- Regjeringen fortsetter det viktige arbeidet med å bygge grunnmuren som Forsvarets operative evne bygger på. Den betydelige bevilgningsøkningen fra 2017 og 2018 videreføres, og har allerede gitt bedring i driftssituasjonen i forsvarsgrenene, Heimevernet, Forsvarets logistikkorganisasjon og Cyberforsvaret, og bidrar til økt tilgjengelighet og utholdenhet i Forsvaret. Regjeringen følger med dette opp den flerårige forpliktelsen til å etablere et bærekraftig vedlikeholds nivå innen utgangen av 2020.
- Regjeringen fortsetter satsingen på reduserte klartider, økt bemanning av utvalgte operative kapasiteter og et høyere aktivitetsnivå. Dette representerer en forsvarspolitisk ambisjonsøkning, og stadfester at regjeringen har forpliktet seg til en flerårig innsats for å etablere et relevant og bærekraftig forsvar i langsiktig og reell balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi, tilpasset den sikkerhetspolitiske utviklin-

gen. Bevilgningsøkningen regjeringen foreslår i 2019 bidrar til at styrkingen av Forsvarets operative evne fortsetter.

- Gjennom forslag om en markant bevilgningsøkning, ønsker regjeringen å fortsette moderniseringen av Forsvaret for fremtiden, helt i tråd med faseinndelingen som langtidsplanen for 2017–2020 bygger på. Det avsettes betydelige midler til blant annet nye ubåter, nye maritime patruljefly, flernasjonalt satellittsamarbeid, nytt radiosamband, moderne våpen og småbåter til Heimevernet og nytt artillerisystem til Hæren. Videre forseres anskaffelsen av tre nye kystvaktfartøyer, som bygges i Norge, og investeringer forseres også til kampflyet i Hæren.
- Regjeringen øker aktiviteten i Hæren. Øvingsnivået i 2019 for Brigade Nord og for eksisterende styrker ved Garnisonen i Sør-Varanger samsvarer med målsettingen i langtidsplanen for 2020.
- For å legge til rette for Hærens tilstedeværelse i nord legger regjeringen i 2019 opp til å styrke driften av Hæren og samtidig opprettholde verivingsgraden og kompetansen.
- Regjeringen styrker ambisjonsnivået til Heimevernet gjennom å øke øvingsnivået til hele områdestrukturen. Omfanget på trening og øving i områdestrukturen heves gjennom å øke antallet soldater som er inne til årlig trening, samtidig som lengden på den årlige øvingen og treningen for både befal og mannskaper økes til samme høye nivå som allerede er etablert i HV-16 og HV-17. I tillegg styrkes driftsrammen til Heimevernet for å ivareta den vedtatte strukturen på 40 000 soldater, og det settes av betydelige investeringsmidler til moderne bekledning og utrustning, som inkluderer moderne våpen, til den enkelte soldat.
- Videre legges det opp til at Heimevernet årlig kan gjennomføre flere kurs for å øke kompetansen hos befal og soldater. For vakthold og sikring av objekter med sjøsida, vil det bli anskaffet kommersielle småbåter og maritimt markerings- og sperremateriell. Regjeringen foreslår videre å øke bevilgningen til innsatsstyrkene i Heimevernet for å innarbeide, ivareta og videreutvikle nødvendig sjøkompetanse i Heimevernet, herunder blant annet evnen til å sikre utvalgte nøkkelobjekter i strandsonen.
- Oppbyggingen av flere besetninger til Mariens fartøyer fortsetter i 2019 og aktiviteten økes gjennom flere seilingsdøgn for fregattene, korvettene og ubåtene. En ubåt vil fortsatt

- være fast stasjonert ved Ramsund orlogsstasjon. Aktiviteten i Nord-Norge vil øke. Flere NH90-helikoptre i endelig versjon vil innføres og settes i drift, noe som gradvis vil gi en bedret operativ evne for Kystvakten og Marinen. I tillegg styrkes Kystjegerkommandoen gjennom planlagt materiellfornyelse.
- Driftsbudsjettet til Luftforsvaret styrkes ytterligere for å legge til rette for utfasing av F-16 og innføring og drift av F-35 og NH90. Dette innebærer både økt bemanning og aktivitet, samt et varig høyere og mer bærekraftig nivå til drift og vedlikehold av materiell. I tillegg styrkes Luftforsvarets luftvernstridsgrupper, og utdanningen innenfor luftvern trappes opp for å bemanne opp for kampluftvern i Hæren.
 - Regjeringen prioriterer nordområdene. I tillegg til økt trening, øving og seiling i nord økes den landmilitære kapasiteten og fotavtrykket i Finnmark gjennom etablering og drift av det nye jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger. Videre oppbemannes Artilleribataljonen i Brigade Nord for etablering av kampluftvern i Hæren.
 - Norge vil aktivt bidra til internasjonal innsats også i 2019, og prioriterer sin innsats i kampen mot terror i Irak og Afghanistan. I tillegg videreføres Norges engasjement i FN-operasjoner med hovedvekt på operasjonen i Mali. Regjeringen styrker det norske bidraget til kapasitetsbygging i Sahel-regionen i Afrika. Det tas i tillegg sikte på et begrenset kapasitetsbyggingbidrag i Jordan. Rammen for utgifter til deltakelse i internasjonale operasjoner videreføres på om lag samme nivå som i 2018.
 - I 2019 vil Norge motta ytterligere seks F-35 kampfly, og arbeidet med oppbygging mot initieell operativ kapasitet (IOC) innen utgangen av 2019 videreføres. I tillegg styrkes budsjettet for anskaffelsen for å gjennomføre eiendoms-, bygge- og anleggsvirksomhet på kampflybasen på Ørland. Satsingen på nye kampfly med baseløsning vil gi en betydelig styrking av forsvarsevnen.
 - Regjeringen prioriterer implementeringen av ny sikkerhetslov. Nasjonal sikkerhetsmyndighet styrkes for å settes i stand til å utøve nye og utvidede oppgaver som sikkerhetsmyndighet slik den nye loven legger opp til. I tillegg forbedres kapasiteten til å gjennomføre inntrengingstester.
 - Avsetningen til eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter øker. Arbeidet med etableringen av Evenes flystasjon som base for maritime patruljefly og framskutt kampflybase fortset-

ter for å være klar til å møte de nye oppgavene. Det er videre avsatt investeringsmidler for å ivareta permanente fasiliteter for Luftforsvarets skolevirksomhet på Værnes og til den videre oppbyggingen av jegerkompaniet i Sør-Varanger.

- Objektsikkerhet er et prioritert område i langtidsplanen. Regjeringen foreslår ytterligere midler øremerket til grunnsikring av forsvarssektorens skjermingsverdige objekter for å møte kravene i sikkerhetsloven. Arbeidet foreses så langt det lar seg gjøre innenfor gjeldende lover og regler knyttet til anskaffelser. I tillegg økes treningsnivået over hele landet for sikringsstyrker fra Heimevernet.
- I tråd med struktur- og kvalitetsreformen innenfor utdanningsområdet fortsetter implementeringen av utdanningsreformen. Arbeidet med personellomstillingen til den nye operative strukturen videreføres, herunder tilpasning av personellstrukturen som følge av innføringen av ny militær ordning.

Personell og kompetanse

Personellomstilling er et viktig tiltak for å realisere regjeringens målsetting om økt operativ evne. Forsvaret skal i 2019 videreføre arbeidet med å tilpasse personellstrukturen for å sikre riktig kompetanse til rett tid, omprioritere stillinger fra ledelse, støtte og administrasjon til operativ virksomhet, samt effektivisere virksomheten for å frigjøre midler til investeringer i nytt materiell og økt operativ evne. De konkrete tiltakene for endringer i personellstrukturen er en forutsetning for finansiering av langtidsplanen og en nødvendig justering av Forsvarets personell- og kompetansestruktur for en mer framtidsrettet og bærekraftig bemanning.

Implementering av ordningen for militært tilsatte vil fortsette i 2019. Det samme gjelder implementering av vedtatte endringer i utdanningssystemet, herunder oppstart av ny befalsutdanning innenfor rammen av Forsvarets høyskole.

Antallet vernepliktige som gjennomfører førstegangstjeneste videreføres i 2019 på om lag samme nivå som i 2018. I 2019 fortsetter nødvendig tilrettelegging for allmenn verneplikt, særlig når det gjelder tilpasning av kaserner og tilgang på personlig bekledning og utstyr.

Forsvaret skal i større grad benytte reservister der det kan bidra til økt tilgjengelighet, reaksjonsevne eller utholdenhet. Regjeringen vil komme tilbake med et forslag til styrket lovgrunnlag for bruk av reservister. Forsvaret har fått i

oppdrag å videreutvikle et personellkonsept basert på flere og mer aktiv bruk av reservister for å styrke den operative evnen i krise og væpnet konflikt.

Regjeringen vil i 2019 igangsette et arbeid med gjennomgang og evaluering av de erstatnings- og kompensasjonsordningene som gjelder for veteraner.

I samsvar med regjeringens oppfølgingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter internasjonal tjeneste, «I tjeneste for Norge», skal Forsvaret utvikle opplegg for kartlegging av fysisk og psykisk helse for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner på vegne av Norge. Målet er å gjennomføre slik kartlegging to, seks og ti år etter avsluttet tjeneste. Regjeringen vil på denne måten frambringe informasjon om personellens psykiske og fysiske helse. Med grunnlag i slik informasjon vil det være mulig å sette i verk målrettede tiltak.

Forbedring og effektivisering

Det er en målsetting å skape en forsvarssektor som stadig evner å fornye og forbedre seg, og optimaliserer ressursbruken for å sikre best mulig forsvarsevne. Det er i langtidsplanen for forsvarssektoren 2017–2020 lagt til grunn konkrete forbedrings- og effektiviseringstiltak for i underkant 1,8 mrd. 2017-kroner for sektoren samlet. I 2019 er det planlagt å frigjøre nye gevinster i størrelsesorden 580 mill. kroner og det forventes en rekke kvalitative gevinster. I 2019 knytter gevinstene seg i hovedsak til følgende områder:

Utdanningsreformen

Implementeringen av utdanningsreformen fortsetter i 2019. Utdanningsreformen er en struktur- og kvalitetsreform i tråd med utviklingen i sivil universitets- og høyskolesektor. Hensikten er å skape bedre forutsetninger for kvalitet i utdanningen og samtidig redusere utgifter, blant annet ved å redusere eller fjerne overlappende ledelselementer, støttefunksjoner og kompetansemiljøer. Reformen er knyttet til ordning for militært tilsatte, og tilpasser utdanningssystemet til begge personellkategorier: offiserer og spesialister. Endringene i Forsvarets utdanningssystem understøtter Forsvarets behov for riktig kompetanse til rett tid også i framtiden. Et gevinstuttak på om lag 560 mill. 2017-kroner gjennom kvalitative og kvantitative tiltak med varig effekt skal være realisert innen utgangen av 2020. I 2019 er det planlagt med gevinster i størrelsesorden 250 mill. kroner.

Sentralisering og profesjonalisering av anskaffelsesfunksjonen i Forsvaret

I 2016 ble det besluttet å sentralisere og profesjonalisere anskaffelsesfunksjonen i Forsvaret. Målet er å forbedre anskaffelsesvirksomheten i Forsvaret gjennom bedre leveranser, frigjøring av ressurser og reduksjon av avvik og regelbrudd. For planperioden 2017–2020 er det planlagt med ressursfrigjøring i størrelsesorden 230 mill. 2017-kroner, hvorav om lag 120 mill. kroner er planlagt realisert i 2019.

Driftsoptimaliseringsprosjekt i Forsvarsbygg

Driftsoptimaliseringsprosjektet skal sikre at Forsvarsbygg innfører beste praksis av arbeidsmetodikk knyttet til forvaltnings- og vedlikeholdsstyring, anskaffelser og leverandøropfølging samt gjennomføring av drift og vedlikehold. I tillegg skal prosjektet avdekke eventuell duplisering av arbeidsoppgaver mellom ulike deler i Forsvarsbygg, og eventuelt foreslå mer effektive måter å organisere leveranseområdene på. Prosjektet skal også vurdere forbedringer og effektivisering av innkjøpsfunksjonen, herunder hvordan dette området samordnes med innkjøp innenfor investeringsområdet. For perioden 2017–2020 er det planlagt med ressursfrigjøring i størrelsesorden 137 mill. 2017-kroner, hvorav om lag 60 mill. kroner er planlagt realisert i 2019.

Redusere byggekostnader

En vesentlig del av forbedrings- og effektiviseringstiltakene innenfor investeringsområdet vil være knyttet til ulike standardiseringstiltak. Standardiseringstiltak omfatter forenkling av prosesser, gjenbruk av løsninger samt standardisering av krav, komponenter og eventuelt hele byggtyper. I tillegg legges det opp til at ny intern organisering i Forsvarsbygg, samt ytterligere spesialisering i prosjektgjennomføringen, vil redusere kostnader og øke kvaliteten. For planperioden 2017–2020 er det planlagt med ressursfrigjøring i størrelsesorden 116 mill. 2017-kroner, hvorav om lag 40 mill. kroner er planlagt realisert i 2019.

Forbedre prosesser knyttet til materiellinvesteringer i Forsvarsmateriell

I 2019 planlegges det med gevinstrealisering i Forsvarsmateriell gjennom kontinuerlig forbedring og effektivisering i hovedsak knyttet til videreutvikling av etaten. Det skjer på flere områder,

blant annet innenfor strategisk samarbeid på IKT-området, innenfor internasjonalt materiellsamarbeid samt innenfor kompetanseutvikling på alle nivå i organisasjonen. Videre planlegges det med effektivisering av intern drift, kortere plan- og gjennomføringstid i investeringsprosjektene og støtteprosesser. Det er i perioden 2017–2020 planlagt med gevinster i størrelsesorden 149 mill. 2017-kroner, hvorav om lag 40 mill. kroner i 2019.

1.4 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak

Nedenfor gis en oversikt over oppfølging av anmodningsvedtak under Forsvarsdepartementet. Oversikten inkluderer alle vedtak fra stortings sesjonen 2017–2018 og alle vedtak fra tidligere stortings sesjoner hvor rapporteringen ikke

ble avsluttet i forbindelse med behandlingen av Prop. 1 S (2017–2018). I enkelte tilfeller er oppfølgingen av vedtakene mer omfattende beskrevet under andre områder i proposisjonen. Det er i disse tilfellene en henvisning til hvor denne teksten finnes. Det er ikke tatt utredningsvedtak for Forsvarsdepartementet i stortings sesjonen 2017–2018.

I kolonne 4 i tabell 1.5 angis det hvorvidt Forsvarsdepartementet planlegger at rapporteringen knyttet til anmodningsvedtaket nå avsluttes eller om departementet vil rapportere konkret på vedtaket også i neste års budsjettproposisjon. Rapporteringen på vedtak som innebærer at regjeringen skal legge fram en konkret sak for Stortinget, for eksempel proposisjon, utredning eller liknende, vil normalt avsluttes først når saken er lagt fram for Stortinget.

Tabell 1.5 Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtaks nr.	Stikkord	Rapportering avsluttes
2017–2018	80	Helhetlig kostnadsplan	Ja
2017–2018	81	Helikopterløsning – delt mellom Bardufoss og Rygge	Ja
2017–2018	82	Dedikert helikopterstøtte til Hæren	Ja
2017–2018	83	Organisering av helikoptrene	Ja
2017–2018	84	Kvalitetsreform i Heimevernet	Ja
2017–2018	85	Antall soldater i Heimevernet	Ja
2017–2018	86	Stridsvogner	Ja
2017–2018	87	Helhetlig vurdering av økt oppsetting av 2. bataljon	Ja
2017–2018	88	Kostnader ved økt oppsetting av 2. bataljon	Ja
2017–2018	89	Styrkestruktur for Hæren og Heimevernet	Ja
2017–2018	292	Nye KV-fartøy – klimagasser	Ja
2017–2018	293	Nye KV-fartøy – nasjonal kompetanse og kapasitet	Ja
2017–2018	833	Utdanningsreformen i Forsvaret	Ja
2016–2017	466	Revidert lov om Etterretningstjenesten	Nei
2016–2017	576	Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger	Nei
2016–2017	677	Anskaffelse av NH90 helikopter	Ja

Stortingssesjon 2017–2018

Helhetlig kostnadsplan

Vedtak nr. 80, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen om i revidert nasjonalbudsjett 2018 å legge fram en oppdatert investerings- og kostnadsplan for langtidsplanperioden, både for perioden 2017 til og med 2020 og for hele langtidsplanperioden fram til og med 2034.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket anses fulgt opp. Forsvarsdepartementet la fram en oppdatert plan i Prop. 85 S (2017–2018) «Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2018».

Ved behandlingen av Innst. 400 S (2017–2018) ba komiteen regjeringen om å foreta en samlet gjennomgang av de forutsetninger som lå til grunn for landmaktforliket og skissere hvordan disse kan gjennomføres innenfor den fastsatte rammen for langtidsplanen for forsvarssektoren, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte. Forsvarsdepartementet viser til denne proposisjonens del I, 1.3 om landmaktens videre utvikling.

Helikopterløsning – delt mellom Bardufoss og Rygge

Vedtak nr. 81, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn en delt løsning mellom Bardufoss og Rygge. Bardufoss flystasjon videreutvikles som base med egen ledelse, budsjett- og resultatansvar.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket anses fulgt opp, jf. Prop. 85 S (2017–2018) og denne proposisjonens del I, 1.3 om landmaktens videre utvikling.

Dedikert helikopterstøtte til Hæren

Vedtak nr. 82, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett våren 2018 legge fram en plan som sikrer dedikert helikopterstøtte til Hæren, herunder muligheten for alternativ supplerende kapasitet, samt sikrer økt helikopterkapasitet for spesialstyrkene.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket anses fulgt opp, jf. Prop. 85 S (2017–2018) og denne proposisjonens del I, 1.3 om landmaktens videre utvikling.

Organisering av helikoptrene

Vedtak nr. 83, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen sørge for en hensiktsmessig organisering av helikoptrene som ivaretar lokal ledelse og forvaltning av disse.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket anses fulgt opp, jf. Prop. 85 S (2017–2018) og denne proposisjonens del I, 1.3 om landmaktens videre utvikling.

Kvalitetsreform i Heimevernet

Vedtak nr. 84, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen gjennomføre en kvalitetsreform for Heimevernet med økte midler til utstyr og trening.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket er fulgt opp. Forsvarsdepartementet har informert Stortinget om oppfølgingen i Prop. 85 S (2017–2018) «Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2018». Ved behandlingen av Innst. 400 S (2017–2018) støttet komiteens flertall en slik styrking av Heimevernet.

Antall soldater i Heimevernet

Vedtak nr. 85, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen sikre at Heimevernet har 40 000 soldater inkludert områdestruktur og innsatsstyrker. Det foretas en ny politisk vurdering etter at regjeringen har innhentet en helhetlig faglig vurdering av Heimevernets behov for bemanning, trening og utstyr for å løse sine oppgaver samt hvordan sikring og vakthold av objekter i kystsonen best kan ivaretas etter nedleggelsen av Sjøheimevernet.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket er fulgt opp. Forsvarsdepartementet har informert Stortinget om oppfølgingen i Prop. 85 S (2017–2018) «Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2018». Ved behandlingen av Innst. 400 S (2017–2018) sluttet komiteens flertall seg til regjeringens forslag.

Stridsvogner

Vedtak nr. 86, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn at landmakten skal ha en moderne stridsvognskapasitet, og ber regjeringen legge frem en sak om lån eller leasing av stridsvogner tilgjengelige fra 2019 for å oppnå en raskest mulig oppgradering av brigadens stridsvognskapasitet.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket anses fulgt opp, jf. Prop. 85 S (2017–2018) og denne proposisjonens del I, 1.3 om landmaktens videre utvikling.

Helhetlig vurdering av økt oppsetting av 2. bataljon

Vedtak nr. 87, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen innen 1. kvartal 2018 komme tilbake med en kostnadsoversikt for å beholde 2. bataljon oppsatt med minimum én stridsgruppe med ett til to kompanier med støtteelementer på Skjold. Før endelig beslutning om endret sammensetning i 2. bataljon skal kostnadsoversikten foreligge.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket anses fulgt opp, jf. Prop. 85 S (2017–2018) og denne proposisjonens del I, 1.3 om landmaktens videre utvikling.

Kostnader ved økt oppsetting av 2. bataljon

Vedtak nr. 88, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en helhetlig vurdering av hvilken innvirkning det vil ha på rekruttering og operativ evne til Brigade Nord å oppsette minimum én

stridsgruppe, med ett til to kompanier med støtteelementer, på Skjold.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket anses fulgt opp, jf. Prop. 85 S (2017–2018) og denne proposisjonens del I, 1.3 om landmaktens videre utvikling.

Landmaktens videre utvikling. Styrkestruktur for Hæren og Heimevernet

Vedtak nr. 89, 5. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen sørge for at Hærens og Heimevernets styrkestruktur blir som følger:

Hæren:

Nasjonalt landoperasjonssenter

- Brigadekommando, Telemark bataljon, Panserbataljon, 2. bataljon, Etterretningsbataljon, Sambandsbataljon, Artilleribataljon, Ingeniørbataljon, Stridstrenbataljon, Sanitetsbataljon, MP-kompani, Finnmark landforsvar, Kavaleribataljon, Grensevakten, HM Kongens Garde, Logistikkbase – land.*

Heimevernet:

Territorielt operasjonssenter

- 11 distriktsstaber, 3 000 i innsatsstrukturen, 37 000 i områdestrukturen.»*

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 50 S (2017–2018) og Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen».

Vedtaket anses fulgt opp, jf. omtale i denne proposisjonens del I, 1.3 om landmaktens videre utvikling samt i Vedlegg 5.

Nye KV-fartøy – klimagasser

Vedtak nr. 292, 14. desember 2017

«Stortinget ber regjeringa i den varsla tilleggsproposisjonen synleggjere korleis innkjøpet av nye kystvaktfartøy bidreg til reduserte utslipp av klimagassar.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Prop. 1 S (2017–2018) og Innst. 7 S (2017–2018).

Vedtaket er fulgt opp. Forsvarsdepartementet har informert Stortinget om oppfølgingen i gjen-

nom omtale i Prop. 66 S (2017–2018) «Investeringar i Forsvaret og andre saker». Komiteen hadde ingen kommentarer til dette ved behandlingen av Innst. 359 S (2017–2018).

Nye KV-fartøy – nasjonal kompetanse og kapasitet
Vedtak nr. 293, 14. desember 2017

«Stortinget ber regjeringa i den varsla tilleggsproposisjonen gjere greie for korleis innkjøpet av nye kystvaktfartøy bidreg til å oppretthalde nasjonal kompetanse og kapasitet til å byggje, utruste og vedlikehalde slike fartøy, og korleis ein vurderer at utrustinga sikrar låge levetidskostnader.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Prop. 1 S (2017–2018) og Innst. 7 S (2017–2018).

Vedtaket er fulgt opp. Forsvarsdepartementet har informert Stortinget om oppfølgingen i Prop. 66 S (2017–2018) «Investeringar i Forsvaret og andre saker». Komiteen hadde ingen kommentarer til dette ved behandlingen av Innst. 359 S (2017–2018).

Utdanningsreformen i Forsvaret
Vedtak nr. 833, 5. juni 2018

«Stortinget ber regjeringen legge frem utdanningsreformen i Forsvaret som en egen sak til behandling i Stortinget.»

Vedtaket ble gjort ved Stortingets behandling av Dokument 8:164 S (2017–2018) «Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Trygve Slagsvold Vedum, Knut Arild Hareide, Steinar Ness, Hans Fredrik Grøvan og Per Olaf Lundteigen om utdanningsreformen i Forsvaret».

Vedtaket anses fulgt opp, jf. egen sak i denne proposisjonens del III, 6. Informasjonssaker.

Stortingssesjon 2016–2017

Revidert lov om Etterretningstjenesten
Vedtak nr. 466, 21. februar 2017

«Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til en revidert lov om Etterretningstjenesten.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket er Innst. 164 S (2016–2017) og Dokument 7:2 (2015–

2016) «Særskilt melding fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) om rettsgrunnlaget for Etterretningstjenestens overvåkingsevne».

Forsvarsdepartementet har foretatt en full gjennomgang av Etterretningstjenestens rettsgrunnlag. Dagens lov og forarbeider er kortfattede og Forsvarsdepartementet mener det er behov for et mer omfattende og helhetlig regelverk. Å sikre at lovforslaget er i overensstemmelse med menneskerettighetsforpliktelsene i Grunnloven og internasjonale konvensjoner har vært en sentral del av utredningsarbeidet. Arbeidet har hatt jevn framdrift og Forsvarsdepartementet planlegger at lovforslaget kan sendes på alminnelig høring i løpet av 2018. En lovproposisjon forventes å kunne fremmes for Stortinget i stortingssesjonen 2019–2020.

Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger
Vedtak nr. 576, 18. april 2017

«Stortinget ber regjeringen utrede en egen lov hjemmel for å sikre at fanger som holdes av norske styrker i forbindelse med væpnet konflikt får ivarett sine rettigheter, samt hvordan rettighetene til personer som holdes fanget av norske soldater kan ivaretas i våre internasjonale operasjoner.»

Vedtaket ble gjort i forbindelse med behandling av Innst. 248 S (2016–2017) om «Redegjørelse av utenriksministeren og forsvarsministeren om Afghanistan, inkludert rapporten fra det regjeringsoppnevnte utvalget som har evaluert og trukket lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014». Forslaget ble fremmet av Miljøpartiet De Grønne etter at innstillingen var fremmet for Stortinget.

Forsvarsdepartementet tar sikte på å sende en utredning om saken på høring høsten 2018. En eventuell lovproposisjon forventes å kunne fremmes for Stortinget tidligst i stortingssesjonen 2019–2020.

Anskaffelse av NH90 helikopter
Vedtak nr. 677, 22. mai 2017

«Stortinget ber regjeringen foreta en ny gjennomgang av kontrakten om anskaffelse av helikopter NH90 til fregattene og meddele Stortinget resultatet, herunder forventet fremdrift i helikopterleveransen.»

Dokumentene som ligger til grunn for vedtaket, er Innst. 290 S (2016–2017) og Dokument 3:13 (2015–2016) «Riksrevisjonens undersøkelse av fregattvåpenets operative evne».

Vedtaket er fulgt opp. Forsvarsdepartementet har informert Stortinget om oppfølgingen i Prop.

66 S (2017–2018) «Investeringar i Forsvaret og andre saker». Komiteen hadde ingen kommentarer til dette ved behandlingen av Innst. 359 S (2017–2018).

2 Tryggingspolitikk

2.1 Tryggings- og forsvarspolitiske mål

Norsk tryggingspolitikk har som føremål å ta vare på Noreg sin suverenitet, territoriale integritet og politiske handlefridom. NATO-alliansen og det transatlantiske tryggingsfellesskapet er berebnelken i norsk tryggingspolitikk. Noreg vil bidra til å førebygge væpna konflikt, og arbeide for fred og stabilitet innanfor ein global, multilateral rettsorden basert på prinsippa nedfelte i FN-pakta.

Forsvaret er eit grunnleggande og avgjerande tryggingspolitisk verkemiddel for å beskytte norsk suverenitet, norske rettar og for å bevare norsk handlefridom mot militært og anna press. Forsvaret skal, saman med allierte, ha ein avskrekkande effekt ved at kostnadane ved å true eller angripe norsk tryggleik ikkje står i høve til ein mogleg vinst. Forsvaret skal bidra til at det ikkje oppstår militære truslar mot Noreg.

Forsvaret skal saman med allierte sikre kollektivt forsvar av Noreg og andre allierte mot truslar, anslag og åtak. Ved deltaking i internasjonale operasjonar og kapasitetsbygging i utvalde land, skal Forsvaret førebygge krig og bidra til tryggleik og stabilitet.

Forsvaret skal bidra til samfunnstrygging gjennom støtte til, og samarbeid med, sivile styresmakter ved terroråtak og andre alvorlege hendingar, ulykker og naturkatastrofar.

2.2 Utviklingstrekk og utfordringar

Globale utviklingstrekk

Forskyvinga av militær og økonomisk makt mot aust frå vest held fram. Kina opptrer stadig meir sjølvikkert og sjølvhevdande. Framferda kjem til uttrykk gjennom diplomatiske, økonomiske og militære handlingar regionalt, men også globalt. Fleire land i Aust-Asia og Sør-Asia har atomvåpen og utviklar nye kapasitetar, mellom anna langt-rekkende missilar. Usemje om grenser og sjøområde har potensial til å utløyse alvorlege konflikhtar. Kinas handlingar leder til auka usikkerhet, og regional militær opprusting er ein av konsekvensane. USA og andre regionale aktørar søker å

balansere utviklinga. Den krevjande dynamikken i Aust-Asia og Stillehavet utfordrar regional og global stabilitet.

Auka rivalisering mellom stormaktene i lokale, regionale og globale spørsmål bidrar til ytterlegare utfordringar for stabiliteten i det internasjonale systemet. Folkeretten, multilaterale avtalar og internasjonale institusjonar er under press utanfrå og innanfrå. Det er i norsk interesse å halde oppe ein verdsorden tufta på FN, folkeretten og multilaterale løysingar. Noreg er ikkje tent med ei svekking av den tryggingspolitiske arkitekturen som blei oppretta etter den andre verdskrigen.

USA er den klart største militærmakta i verda, og landet har framleis den største økonomien i verda. Kina, Russland, Iran, Nord-Korea og terror er dei fremste utfordringane i eit amerikansk perspektiv. USA legg framleis tryggings- og forsvarspolitisk vekt på Europa og dei transatlantiske banda. Samstundes er byrdefordeling mellom landa i NATO i auka grad ein tung drivar i amerikanske prioriteringar og det transatlantiske samarbeidet.

Faren for spreing av masseødeleggingsvåpen og teknologi for langt-rekkende presisjonsstyrte våpen er framleis stor og urovekkande. Trusselen frå land utanfor det euro-atlantiske området mot NATOs territorium frå moderne våpen og missilar med ulik rekkevidde held fram. Dette er bakgrunnen for vektlegginga i NATO av missilforsvar. Det er også i fleire land ei auka satsing på bruk av verdsrommet for militære føremål.

Globalisering og auka internasjonal samhandel er grunnleggande positivt, men gjer oss også meir sårbare på enkelte område. Avstandane blir mindre, og tryggingspolitiske kriser andre stader i verda kan få følger for Noreg.

Eit stort område sør og søraust for Europa er i dag prega av væpna konflikt, motsetningar, uro og svakt styresett. Dei kompliserte konfliktane i Midtausten og Nord-Afrika har ført til politiske og humanitære kriser, etniske og religiøse samanstøytar, maktvakuum, ekstremisme og terror. Underliggande geopolitiske spenningar og stormaktrivaliseringa kjem tydelegare fram. Situasio-

nen er særleg kritisk i Syria, Jemen, Irak og Libya. Dei langvarige krigane og konfliktane har ført til store flyktningstraumar, både i regionen og over Middelhavet mot Europa. Utviklinga i Iran, og landet si rolle og framferd betyr mykje for regional trygging og stabilitet. Den internasjonale kampen mot ISIL har ført til at terrororganisasjonen har tapt store landområde. ISIL representerer framleis ein trussel lokalt, og utfordringar knytt til framandkrigarar som vender heim til Europa kan auke i omfang.

Regionale utviklingstrekk

Europa er i endring og står overfor store utfordringar som direkte og indirekte kan verke inn på tryggingspolitikken. Europa er under internt og eksternt press. Fleire år med relativt svak økonomisk utvikling, vedvarande høg arbeidsløse blant ungdom, auka immigrasjon og fleire terroraksjonar har ført til misnøye, polarisering og uro for framtida i mange land. Desse utviklingstrekk verkar saman og forsterkar kvarandre og får djuptgåande politiske og sosiale verknader. Det oppstår motsetningar mellom europeiske land på sentrale politikkområde. Mange europeiske veljarar gir uttrykk for sviktande tillit til dei styrande og til etablerte institusjonar. Religiøs radikaliserings og ekstremisme blir forsterka av den sosiale og politiske utviklinga og av aktørar utanfor Europa. Storbritannias utmelding frå EU er del av ein ny politisk dynamikk i Europa.

Samstundes er det teikn til at den økonomiske aktiviteten tar seg opp i fleire land i Europa. Avtalar og nye ordningar ser ut til å bidra til å halde migrasjonen på eit nivå som ikkje utløyser like kraftige spenningar og reaksjonar som under og etter flyktningkrisa i 2015. I fleire land har politikarar som støttar opp om europeisk samarbeid og dei internasjonale organisasjonane hatt framgang. Slik utvikling gir håp om ei meir stabil utvikling framover som er fundert på vekst, dialog og tillit og som dempar konfliktar og fremjar samarbeid. Dette er likevel ikkje situasjonen i heile Europa og underliggende spenningar i fleire land kan lede til auka motsetningar og gjere det meir krevjande å einast om politiske løysingar for regionen.

Den tryggingpolitiske situasjonen i Europa er endra som følge av Russlands annektering av Krim og den vedvarande destabiliseringa i Aust-Ukraina. Russisk vilje til å nytte militær makt mot ein nabostat, og til å bryte folkeretten, førte til uro og utløyste reaksjonar frå vestmaktene. Fleire av Russlands naboland som er med i NATO har bede om, og fått, militær støtte i form av utplasserte

militære avdelingar frå andre allierte. Desinformasjon, cyberåtak og anna destabiliserande framferd verkar også negativt inn på forholdet mellom Vesten og Russland.

For tryggleiken og samhaldet i Europa har NATO og EU i lang tid vore dei viktigaste organisasjonane. Det er avgjerande, ikkje minst for mindre land, at vi har godt fungerande, multilaterale fora for samarbeid, og for å finne felles løysingar, ikkje minst når det gjeld europeisk tryggleik. Alternativet kan bli at dei sterkaste nasjonane vil opptre meir på eiga hand når utfordringar og konfliktar oppstår. Særleg viktig for Europa er det å trygge og vidareutvikle det transatlantiske samhaldet, slik at allierte på begge sider av Atlanteren ser seg tente med å bygge vidare på det omfattande trygging- og forsvarspolitiske samarbeidet som har tent det transatlantiske fellesskapet godt gjennom snart 70 år. NATO har vore sentral i å bidra til freden i det transatlantiske området. For Europa er det også viktig med eit nært og godt samarbeid mellom NATO og EU, slik at dei to organisasjonane kan utfylle kvarandre på ein effektiv måte i tryggingspolitikken.

Bruk av verdsrommet har auka tyding for samfunnskritiske funksjonar. Rombasert kommunikasjon, navigasjon og overvaking betrar vår evne til å hevde vår suverenitet og utøve ansvaret som styresmakt, særleg i nordområda. Medan satellittar på 1970-tallet først og fremst var for stormaktene, er det no satellittar frå over 40 land, inkludert frå Noreg, i bane rundt jorda. Stadig fleire land vil på denne måten få tilgjenge til verdsrommet.

Nordområda

Regjeringa si satsing på nordområda held fram i 2019. Situasjonen i nord blir framleis vurdert som stabil. Dei overordna målsettingane knytte til stabilitet og samarbeid ligg fast. Trygging- og forsvarspolitikken er eit av grunnelementa i nordområdearbeidet til regjeringa. Regjeringa ønsker meir alliert trening og øving i Noreg, og det er viktig at denne går føre seg innanfor rammene av etablerte nasjonale retningslinjer for alliert aktivitet i Noreg. Forsvaret i nord skal gjennom daglege operasjonar og nærvær bidra til stabilitet og hindre potensialet for konflikt. Forsvaret har ei sentral rolle i suverenitetshevdning, overvaking og myndigheitsutøving til lands, til havs og i lufta.

Regjeringa legg vekt på å engasjere nære allierte i nordområda. Dette er eit viktig tema i den tryggingpolitiske dialogen med allierte, og er nedfelt i nordområdestrategien. Fleire allierte land viser stadig større interesse for utviklinga i

nord, og har ytra ønske om tettare samarbeid og auka nærvær i nord i form av trening og øving. Det er viktig for Noreg at allierte har kjennskap til den politiske og militære utviklinga i området, og har ei oppdatert situasjonsforståing av militær og anna relevant aktivitet i regionen. Erfaringane frå NATO-øvinga *Trident Juncture* i november 2018 er viktige å ta med for den vidare utviklinga av alliert nærvær i Noreg. Regjeringa si vurdering er at eit synleg, militært nærvær i nord bidrar til stabilitet og ei føreseieleg utvikling. Samstundes er det viktig at den samla militære aktiviteten skjer på ein måte og i eit omfang som ikkje skapar uro eller rokkar ved stabiliteten i nordområda. Etablerte retningslinjer og prosedyrar er med på å trygge at utanlandsk militær verksemd varetar slike omsyn.

Med minkande havis i Arktis har det i fleire år vore aukande kommersiell interesse for transitt gjennom Nordaustpassasjen. Likevel er trafikken framleis avgrensa, og det ligg ikkje an til omfattande kommersiell trafikk mellom aust og vest via nordområda i nær framtid. Regjeringa ser positivt på at kommersiell berekraftig aktivitet i nordområda aukar. Dette er i samsvar med norsk nordområdepolitikk. Regjeringa har fremma ein proposisjon for at breibandkommunikasjon kan sikrast i norsk del av nordområda. Dette har som føremål å skaffa, eiga og drifta to kommunikasjonssatellittar i høgelliptisk bane med tilhøyrande bakkeinfrastruktur. Merksemda om og aktiviteten knytt til olje- og gassførekomstane i regionen har blitt noko mindre, som følge av høge utvinningskostnader og reduserte olje- og gassprisar på verdsmarknaden samanlikna med for nokre år tilbake.

Russland

Utviklinga i Russland er i seg sjølv ei viktig påminning om kvifor Noreg ikkje bør stå aleine i tryggingspolitikken, men saman med allierte. Noreg må framleis handtere det asymmetriske naboskapet med naudsynt fast og føreseieleg politikk for å unngå misforståingar og alvorlege hendingar. Noreg står bak NATOs politikk om avskrekking og forsvar, og kombinerer denne med dialog. I 2018 tok Noreg opp att embetssamtalar med dei russiske forsvarsstyresmaktene. Hensikta med fornya dialog er å bidra til å vareta stabiliteten i nord.

Russlands militære og utanrikspolitiske framferd i Europa og andre område bekymrar. Sentrale døme er kombinasjonen av stormaktambisjonar, ei meir sjølvhevdande åtferd og styrkinga av militærmakta. Den folkerettsstridige annekteringa av Krim, destabiliseringa av Aust-Ukraina og

russiske, militære operasjonar i Syria illustrerer alvoret i utviklinga. Russisk bruk av militærmakt i Syria viser globale stormaktsambisjonar og den strategiske interessa dei har i Midtausten.

Russiske tryggingstrategiar og militære doktrinar viser at styresmaktene ønsker innverknad i russiske nærområde. Russlands ønske om ei sfære av påverknad utanfor eige territorium utfordrar prinsippa om statane sin sjølvvråderett. Russland har lenge ønskt å hindre ytterlegare NATO-utviding, etablering av basar og utplassering av militære kapasitetar nær den russiske grensa. Russiske leiarar gir uttrykk for manglande tillit til vestlege land sine intensjonar, særleg rolla til NATO i Baltikum og i Aust-Europa. Spenninga mellom Russland og resten av Europa slår også inn på Vest-Balkan.

Russland har i ein periode på over ti år investert tungt i militærmakta. Dette har ført til fleire moderniserte styrkar og våpensystem, og fleire og meir komplekse øvingar og militære operasjonar. Den militære moderniseringa er venta å halde fram trass i at forsvarsbudsjetta kan gå ned dei nærmaste åra. Eit viktig mål med moderniseringa er å auke talet på ståande militære avdelingar som kan settast inn på kort varsel. Eit verkemiddel for å nå dette er ikkje-varsla beredskapsøvingar for å teste reaksjonsevne og bemanning i militærdistrikta. Slike ikkje-varsla øvingar gjer særleg nabostatar bekymra.

Moderniseringa av det russiske militæret har gitt ein vesentleg meir fleksibel og mobil organisasjon med høgare reaksjonsevne. Russland har styrkt både den konvensjonelle evna og kjernevåpenkapasiteten, som gjennom mange år har vore ein sentral del av det russiske forsvarskonseptet. I løpet av det neste tiåret vil den russiske militærmakta disponere fleire typar presisjonsvåpen med lang rekkevidde, moderne presisjonsegenskapar og høg gjennomtrengingsevne. Dei langt-rekkande presisjonsvåpna set Russland i stand til å gjennomføre åtak frå store avstandar, og med kort varslingsstid. Russland har vist evne til å kombinere militærmakt med fordekte militære og ikkje-militære verkemiddel. Den russiske militærevna gir landet fleire handlingsalternativ i heile krise- og konfliktspekteret.

Arktis og nærområda til Noreg er av sentral militærstrategisk betydning for Russland som operasjonsområde og baseområde for den russiske kjernefysiske avskrekkings- og andreslagsevna. Nord-Atlanteren og Barentshavet spelar ei sentral rolle i det russiske forsvarskonseptet. Det vil kunne vere eit mål for Russland å ha kontroll over hav- og landområde i norske nærområde i ein situ-

asjon med auka militær spenning ein annan stad. Dette kan vere aktuelt i ein situasjon med auka spenning mellom Russland og NATO i Europa, eller i ein situasjon der verken NATO eller Noreg er ein direkte part i ein konflikt knytt til Russland. Den strategiske utviklinga i Nord-Atlanteren er bakgrunnen for fleire av regjeringa sine prioriteringar i styrkinga av forsvaret av Noreg. Sjølv om Russland ikkje er halde for å vere ein militær trussel mot Noreg i dag, forsterkar den militære utviklinga i Russland asymmetrien i forholdet til Noreg. Den russiske militære utviklinga er difor ein sentral faktor i den samla vurderinga av trygging- og forsvarspolitiske utfordringar i norske nærområde.

Med det krevjande forholdet mellom NATO og Russland er det avgjerande å unngå misforståingar og uønskt eskalering. For å motverke ei fortsatt negativ utvikling mellom Russland og NATO, og unngå misforståingar i samband med militær aktivitet, er det viktig med dialog og tillitsskapande tiltak. Difor blir det viktig å føre vidare og oppdatere eksisterande avtalar og å etablere nye mekanismar som bidrar til openheit om militær aktivitet. Wien-dokumentet, avtalen om opne luftrom (*Open Skies*) og avtalen om konvensjonelle styrkar i Europa (CFE) er slike eksisterande mekanismar. Russland suspenderte CFE-avtalen einsidig i 2007, og NATO slutta å dele informasjon med Russland i 2011. Det praktiske, militære samarbeidet er inntil vidare suspendert innanfor ramma av NATO-Russland-rådet. Det er like fullt viktig å halde oppe politisk dialog. Etter dei russiske folkerettsbrota i Ukraina har Noreg suspendert det bilaterale militære samarbeidet med Russland, men halde fram med samarbeid på nokre område som er avgjerande for å vareta tryggleiken til sjøs og i lufta, og ein stabil og føreseieleg situasjon i nærområda våre. Dette gjeld samvirket innanfor kystvakt, grensevakt, søk og redning og mekanismane i *Incidents at Sea*-avtalen. I tillegg er den direkte linja mellom Forsvarets operative hovudkvarter (FOH) og Nordflåten framleis open. Denne politikken blir vidareført i 2019.

Cyber, terror og masseøydeleggingsvåpen

Dei mest alvorlege åtaka i det digitale rommet (cyberdomenet) har potensial til å sette funksjonar som er grunnleggande for samfunnet og statstryggleiken ut av spel. Trusselen er aukande, og kjem frå primært statlege, men også ikkje-statlege aktørar. Varslingstida har blitt kortare enn for få år sidan. Det kan ofte vere vanskeleg å slå fast at ein er under åtak, kven angriparen er og kva som er føremålet med åtaket. Ulike aktørar utøver

påverknad av forståinga av røyndommen gjennom fornektning og desinformasjon i sosiale kanalar og nyhendemedium. Målet er å forme det strategiske handlingsrommet til eigen fordel. Dei mest alvorlege truslane i det digitale rommet er likevel framand etterretningsverksemd og moglege sabotasjehandlingar. Russiske og kinesiske aktørar er dei mest aktive aktørane bak nettverksbaserte etterretningsoperasjonar retta mot Noreg. Nettverksbasert sabotasje utgjør ein alvorleg, men førebels lite spesifikk trussel. Slike sabotasjeoperasjonar vil først og fremst vere aktuelle i ein alvorleg krisesituasjon, og då i kombinasjon med andre verkemiddel. Det er semje i NATO om at cyberåtak kan få like alvorlege konsekvensar som åtak med konvensjonelle våpen og at dei difor er omfatta av artikkel 5 i Atlanterhavspakta om kollektivt forsvar. Cyberdomenet er ein integrert del av militæroperasjonar, og cyberkapabilitetar vil difor vere viktige element for eit forsvar, sjølv om cyberkapabilitetar aleine neppe vil kunne avgjere mellomstatlege konflikter.

Terrorisme er først og fremst ein trussel mot samfunnstryggleiken, men terroren kan ramme og lamme både samfunn og regionar. Valdelege ekstremistar er ei alvorleg trygging utfordring for Noreg og andre europeiske land. Globalt har talet på terroråtak auka dei siste ti åra, der Sør-Asia er regionen som er utsett for flest åtak. Samstundes minner åtaka fleire stader i Europa dei siste åra om at terrortrusselen har direkte implikasjonar for europeisk tryggleik. Framandkrigarar som har returnert til vestlege land med kamperfaring utgjør ei fare for at menneske i sårbare lokalmiljø kan bli ytterlegare radikalisererte, samstundes som mange av åtaka er utførte av individ og grupper som har blitt radikalisererte i heimlandet sitt.

Spreiing av masseøydeleggingsvåpen er ein alvorleg trussel mot internasjonal tryggleik. Spreiing av kjernevåpenkompetanse til ustabile statar står i ei særstilling med potensialet dei har for skade. Slike våpen kan føre til regional destabilisering og moglege våpenkappløp. Masseøydeleggingsvåpen og spreiing av teknologi for langt-rekkande leveringsmiddel vil kunne true europeisk tryggleik.

NATO og det transatlantiske samarbeidet

NATO-alliansen skal vere ein effektiv tryggingpolitisk garantist for alle medlemslanda. NATO er både ein politisk og militær tryggingssallianse, der medlemslanda solidarisk er klare til å verne felles territorium, verdiar og interesser. NATO er ein unik tryggingorganisasjon med ein integrert

militær struktur, eit integrert kommandoapparat og ei permanent tilgjengeleg politisk avgjerdsmechanisme, Det nordatlantiske rådet (NAC). Det politiske verdifelleskapet mellom medlemslanda er viktig for å styrke evna til planlegging, konsultasjonar og gjennomføring av vedtak.

Som følge av den tryggingspolitiske utviklinga må NATO's strategiske utsyn famne breitt. Alliansen må i dag kunne handtere utfordringane frå alle retningar og domene. NATO må vere i stand til å handtere grenseoverskridande utfordringar som spreiging av masseødeleggingsvåpen, digitale truslar, samansette truslar og internasjonal terror. Samarbeid med andre organisasjonar som EU og FN er viktig, og NATO si rolle i kampen mot terrorisme vil bli på område der ein har komparative fortrinn.

Etter to tiår prega av krisehandtering utanfor NATO-området, har den auka vektlegginga av avskrekking og kollektivt forsvar festa seg i heile alliansen. Dei kollektive forsvarsoppgåvene har blitt prioritet. Dei mange tiltaka for styrka alliert nærvær, beredskap og reaksjonsevne som er vedtatt sidan Wales-toppmøtet i 2014 og Warszawa-toppmøtet i 2016 er døme på dette. Oppfølginga har vore god, og tiltaka inneber at NATO tilpassar seg ein endra tryggingspolitisk situasjon. Dette er i samsvar med norske interesser og prioriteringar. For å nå målet om at NATO har dei naudsynte kapabilitetane som er definerte gjennom NATO *Defence Planning Process* (NDPP), må det til ei styrking av den europeiske forsvarsevna. Det er særleg viktig at evna til kollektivt forsvar blir varetatt i samband med utvikling av kapabilitetar.

Den militærstrategiske utviklinga på russisk side, særleg i det maritime domenet, er til bekymring for alliansen. Dei strategiske utfordringane denne utviklinga gir for Nord-Atlanteren har fått mykje merksemd i NATO. Den endra kommandostrukturen og arbeidet med NATO's maritime profil er med på å svare på utviklinga. Endringane i NATO's nye kommandostruktur skal no gjennomførast. Opprettinga av eit nytt NATO-hovudkvarter i Norfolk i USA, som mellom anna vil få ansvaret for Nord-Atlanteren og forsterkingar over Atlanterhavet blir viktig. Noreg vil knytte seg tett opp til dette hovudkvarteret.

NATO-toppmøtet i juli 2018 var viktig for å understreke alliert samhald, og for vidare å styrke NATO si evne til avskrekking og forsvar. Ei vidare styrking av det kollektive forsvaret er naudsynt på grunn av i første rekke utfordringane frå aust, men også aukande utfordringar i sør. Arbeidet omfattar ei styrking av NATO sin beredskap og operative evne, mellom anna gjennom oppdate-

ring av beredskapsplanane og planane for forsvar av alle delar av NATO-territoriet. Dette vil gi auka evne til hurtig forsterking til alle delar av alliansen. Reaksjonsstyrkane i NATO – NATO *Response Force* (NRF), har auka i storleik og fått kortare reaksjonstid. I tillegg er den hurtige reaksjonsstyrken i NRF, *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF), i god utvikling. For å styrke NATO si reaksjonsevne blei det under toppmøtet også vedtatt at NATO-landa i løpet av 30 dagar skal kunne stille 30 bataljonar, 30 kampflyskvadronar og 30 kampfartøy.

Dei såkalla forsikringstiltaka for medlemsland langs den austlege grensa til NATO, og avskrekking overfor Russland, er også del av handlingsplanen. Tiltaka inkluderer nærvær gjennom meir trening og øving i dei austlege medlemslanda, og rotasjon av deployerte land-, sjø- og luftstyrkar. Denne aktiviteten held fram, med norsk deltaking.

Trening og øving vil også vere viktig i nordisk samanheng, i ramma av *Enhanced Opportunities Programme* (EOP), der Sverige og Finland inngår. Det vil vere ein synleg demonstrasjon av samhald, og av vilje til å møte utfordringar mot den felles tryggleiken.

Russland moderniserer sine kjernevåpenarsenal, kombinert med ein urovekkande retorikk rundt bruken av slike våpen. Dette har følger for NATO. Mellom anna gav alliansen under toppmøtet i juli 2018 ei klar stadfesting av at kjernevåpen inngår som ein del av NATO si samla strategi. Det er samstundes inga endring i den grunnleggande strategien til NATO for kjernevåpen, og mogleg bruk av slike våpen vil vere siste utveg.

NATO-samarbeidet er tufta på transatlantisk solidaritet og samarbeid, der aktiv amerikansk deltaking er avgjerande både for forsvar av alliansen og for avskrekking. USA står i dag for ein stor del av dei totale forsvarsutgiftene i NATO, og den amerikanske administrasjonen har signalisert auka forventningar om at dei europeiske allierte må bidra meir. Byrdefordeling var difor høgt oppe på dagsordenen under toppmøtet i juli 2018.

Utviklinga for dei fleste europeiske allierte går i riktig retning. Stadig fleire oppfyller kravet om at to pst. av BNP skal gå til forsvarsføremål, og stadig fleire har ein plan for å nå målet innan 2024. NATO har vedtatt at dei allierte må legge fram årlege planar for korleis dei vil nå to-prosentmålet. Noreg vil i 2018 bruke om lag 1,6 pst. av BNP på forsvarsføremål, og regjeringa annonserte på toppmøtet at Noreg tar sikte på å bevege seg ytterligare i retning av to-prosentmålet.

NATO bidrar aktivt for å fremje stabilitet i partnerland og område i NATO's nærrområde.

NATO har oppretta handlingsplanen *Projecting Stability*, som skal samle alle partnerskapsverktøya i NATO for å gi best mogleg støtte til partnerland som er trua av ustabile forhold og ufred. Hovudføremålet er å engasjere land utanfor alliansen i dialog og samarbeid om tryggingpolitiske spørsmål. Den praktiske dimensjonen av dette samarbeidet handlar om evne til militært samvirke og kapasitetsbygging i forsvarssektoren. For fleire partnerland er samarbeidet eit verktøy for reform og modernisering.

NATO har slått fast at spreiding av masseødeleggingsvåpen og ballistisk missilteknologi er ein aukande trussel. Frå norsk side støttar regjeringa etableringa av eit alliert missilforsvar og utviklinga av dette held fram. Regjeringa følger opp vedtaket frå Stoltenberg II-regjeringa i samband med toppmøtet i NATO i 2010, der dei allierte slutta opp om etablering av eit missilforsvar i NATO. Dette vil styrke evna til kollektivt forsvar av medlemslanda. Eit felles missilforsvarssystem er viktig for det framtidige transatlantiske forsvarssamarbeidet, og er i samsvar med prinsippet om at tryggleiken skal vere like god for alle medlemslanda. Arbeidet med å identifisere moglege norske bidrag til NATO sitt missilforsvar held fram. Det er frå NATO si side understreka at missilforsvaret ikkje er retta mot Russland, og systemet har heller ikkje evne til å forsvare allierte mot dei russiske, strategiske kjernevåpna.

FN

FN-pakta gir Tryggingrådet i FN ansvar for å sette i verk kollektive tiltak for å fremje fred og global tryggleik. I tillegg til maktbruk legitimert av folkeretten, er FN den einaste globale instansen som kan legitimere bruk av makt, og den viktigaste arenaen for å søke mellomstatlege løysingar på truslar mot internasjonal fred og tryggleik. Ut frå mandata frå Tryggingrådet kan FN anten gjennomføre operasjonane sjølv, eller be medlemsland eller organisasjonar som NATO, EU eller AU om å gjennomføre dei for FN. Døme på dette dei seinare åra er operasjonane til NATO i Afghanistan og Libya.

Dei siste ti åra har talet på fredsoperasjonar auka. Med deltaking frå om lag 125 medlemsland leiar FN i dag 16 fredsbevarande operasjonar med om lag 92 000 personell. Dei fleste av konfliktane er interne, prega av ein vanskeleg tryggingssituasjon, mange krigførande partar og vald mot sivilbefolkninga. Vern av sivile er difor ei hovudoppgåve for FNs fredsoperative verksemd. Dette krev tydelege mandat, robuste og velkvalifiserte styr-

kar og tett samarbeid med nasjonale styresmakter og frivillige organisasjonar. Stadig fleire FN-leia operasjonar har dei seinare åra blitt utrusta med robuste mandat, der styrkane har vore autoriserte for å bruke militærmakt for å verne sivile.

Det er viktig for internasjonal fred og tryggleik at FN lukkast som fredsbevarande organisasjon. Den breie multinasjonale deltakinga i operasjonane gir FN styrke, og det er lite heldig at det i første rekke er land frå sør som deltar med styrkar i FN-leia operasjonar. Behovet for spesialiserte einingar er stort, og utviklinga i FN på dette området går no i riktig retning. Noreg har over tid vore pådrivar for at bidrag frå vestlege land kan gi FN betre føresetnadar for å løyse dei komplekse oppgåvene som moderne fredsoperasjonar inneber.

Noreg vil halde fram arbeidet med å styrke FN si fredsoperative evne. Dette skal skje gjennom militær deltaking i FNs fredsbevarande operasjonar, gjennom samarbeid med land i sør om opplæring og kapasitetsbygging og gjennom å tilby ekspertise til arbeidsgrupper og prosjekt, samt bistand til FNs planleggingsapparat. Noreg ønsker at den norske militære deltakinga i seg sjølv bidrar til reform av FNs fredsbevarande operasjonar. Den norskeleia rotasjonsordninga for FNs transportfly i Mali har hausta brei heider, og har blitt framheva av FN som ei ordning som bør danne modell for framtidige fleirnasjonale styrkebidrag. For å lukkast med å modernisere FN sine fredsoperasjonar er det avgjerande å få auka resurstilgangen og føre vidare reformprosessen.

Det er avgjerande at mandata frå Tryggingrådet i FN er tydelege, og at medlemslanda har klar vilje og evne til å gjennomføre dei. Tryggingrådet har, med referanse til prinsippet om *Responsibility to Protect*, vist seg handlekraftig ved å reagere på akutte situasjonar som i Elfenbeinskysten og i Libya. Tryggingrådet har diverre vist seg ute av stand til å kome til semje om handling i krise i Syria.

EU

Noreg og EU har i stor grad samanfallande tryggingpolitiske interesser. EU har i dei seinare åra, og særleg i samband med Ukraina-krise, blitt ein stadig viktigare utanrikspolitisk aktør. Samstundes er det NATO som er ramma for territorialt forsvar av landa som er medlem både i NATO og EU. Det er brei semje i begge organisasjonane om å styrke det trygging- og forsvarspolitiske samarbeidet for betre å kunne handtere utviklinga i Europas nærområde. I samband med NATO-toppmøtet i juli 2018 blei ei ny felles samarbeidserklæ-

ring mellom NATO og EU vedtatt. Arbeidet går vidare med å utvikle konkrete prosjekt for samarbeid, inkludert eit viktig prosjekt for å betre evna til å flytte militære styrkar over landegrensene i Europa.

Arbeidet i EU med trygging- og forsvarspolitik (Common Security and Defence Policy, CSDP) er i stadig utvikling. EU har med heime i Lisboa-traktaten etablert eit såkalla permanent strukturert samarbeid (PESCO), som har som mål å bidra til auka samarbeid mellom EU-landa på det militære området. Samarbeidet omfattar militære operasjonar og utvikling av felles kapasitetar. Det europeiske forsvarsfondet (EDF), som har ein forskingsdel og ein del som skal støtte forsvarsindustrien med prosjektkostnader i utviklingsfasen, er no inne i si forsøksfase. Her deltar Noreg fullt ut i forskingsdelen. Frå 2021 foreslår Kommisjonen at fondet skal være på 13,0 mrd. euro i neste langtidsbudsjett, og mykje tyder på at Noreg får full tilgang gjennom EØS-avtalen.

Den britiske utmeldinga av EU påverkar dynamikken i europeisk politikk og samarbeid. Det er ikkje i norsk interesse at EUs rolle som tryggingpolitisk aktør blir svekka som følge av Brexit. Forhandlingane mellom Storbritannia og EU om vilkåra for utmeldinga har vore kompliserte og krevjande. Det er viktig at eventuell usemje ikkje spelar over på NATO og det tryggingpolitiske samarbeidet i Europa.

Direktivet for forsvarsmateriell og trygginganskaffingar inneber at sal av forsvarsmateriell har blitt del av den indre marknaden, og fell inn under EØS-avtalen. Difor er direktivet implementert også i Noreg. Samarbeidsavtalen med det europeiske forsvarsbyrået (*European Defence Agency*, EDA) gir oss høve til å delta aktivt i byrået sine prosjekt og program. Samarbeidet er tett og omfattande, og utviklar seg på fleire nivå, mellom anna gjennom deltaking i EDAs styrande organ.

Nordeuropeisk og nordisk forsvarssamarbeid

Regjeringa legg vekt på å halde fram eit aktivt og omfattande regionalt samarbeid. Eit nærare forsvarssamarbeid i Norden bidrar til å styrke tryggleiken og stabiliteten i regionen vår. Dette er også i NATO si interesse. Det er i dag ei tett kopling mellom samarbeid i ramma av det nordiske (*Nordic Defence Cooperation*, NORDEFECO), det nordisk-baltiske, Nordsjø- og *Northern Group*-samarbeidet. Sistnemnde er eit uformelt samarbeid, som, i tillegg til dei nordiske og baltiske landa, inkluderer Tyskland, Storbritannia, Neder-

land og Polen. Slik blir fleire nære allierte tatt med i sentrale spørsmål som vedkjem det nord-europeiske området.

Eit viktig samarbeidsområde som er under utvikling er knytt til den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF) der Noreg deltar. Det tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC) er også eit samarbeidsområde innanfor kapabilitetsutvikling og større styrkeformasjonar, som Noreg deltar i. Begge desse samarbeidsområda knyter nære allierte nærare Noreg innanfor rammene av alliansen.

Dagens tryggingpolitiske situasjon har ført til auka felles situasjonsforståing og tryggingpolitisk utsyn mellom dei nordiske landa. Nærområda blir prioriterte i aukande grad. Dette har resultert i eit behov for, og ønske om, tettare tryggingpolitisk dialog og samarbeid i ramma av NORDEFECO og bilateralt samarbeid mellom dei nordiske landa. Det tryggingpolitiske samarbeidet blir styrka under det norske formannskapet av NORDEFECO i 2018. Eit meir likt tryggingpolitisk utsyn har ført til ein tettare dialog og meir samarbeid, mellom anna innanfor trening og øving og i internasjonale militære operasjonar. Sverige og Finland har også tatt viktige skritt for auka samarbeid med NATO og USA.

2.3 Trygging- og forsvarspolitiske prioriteringar

Norsk trygging- og forsvarspolitikk legg til grunn at endringar i dei tryggingpolitiske omgivingnadane våre kan kome svært raskt. utfordringar mot europeisk og transatlantisk tryggleik må møtast med fast og føreseieleg samarbeid. Den meir utfordrande tryggingpolitiske situasjonen har konsekvensar for den operative ambisjonen vår, satsinga på Forsvaret og internasjonalt samarbeid. Regjeringa har difor i langtidsplanen for forsvarssektoren fastsett dei trygging- og forsvarspolitiske prioriteringane som skal gjelde for sektoren, jf. Prop. 151 S (2015–2016).

Ut frå dei trygging- og forsvarspolitiske måla og utviklingstrekka gjeld følgande prioriteringar for den vidare utviklinga av Forsvaret: Forsvaret av Noreg og NATO sitt kollektive forsvar skal styrkast, og evna til internasjonal innsats skal halvast ved like. I tillegg vil vidareutvikling av totalforsvaret bli vektlagt for å sikre at dei samla ressursane i samfunnet blir nytta til det beste for ei effektiv handtering av utfordringar mot både samfunns- og statstryggleiken.

Styrke forsvaret av Noreg

Forsvaret av Noreg skjer innanfor ramma av NATO sitt kollektive forsvar. Tette relasjonar til sentrale allierte, interoperabilitet, trening og øving, nærvær og alliert støtte har betydning for avskrekking og for norsk og alliert forsvarsevne i fred, krise og væpna konflikt. Norsk trygging- og forsvarspolitikkk skal legge til rette for at allierte forsterkingar om ønskeleg er på plass så tidleg som mogleg i ein situasjon som kan utvikle seg til ein krisehandterings- eller ein rein militær operasjon. Noreg må likevel aleine kunne handtere tryggingpolitisk krise, anslag og åtak av eit visst omfang, og sjølv halde oppe ein beredskap som gjer oss i stand til å kunne engasjere ein motstandar i alle domene, inntil alliert støtte er på plass. Ei slik evne vil, saman med planar for allierte forsterkingar, konkrete førebuingar for slik forsterking og ein tydeleg kommunisert garanti om alliert støtte, verke avskrekkande. Forsvaret av Noreg skal styrkast gjennom målretta tiltak på følgjande område:

Oppretthalde situasjonsforståing og evne til krisehandtering

Forsvaret sine daglege operasjonar i fredstid dannar grunnlaget for å oppdage, varsle, avverje og om naudsynt handtere tryggingpolitisk episode og krise. Rettidig varsling er utgangspunktet for gode og raske avgjerder. God situasjonsforståing i nærområda våre er naudsynt for å kunne fatte gode avgjerder og for å bruke Forsvaret best mogleg. Forsvaret må ha tilstrekkeleg evne til overvaking for å kunne handtere situasjonar som oppstår, om naudsynt saman med allierte. Noreg er ein maritim nasjon med ansvar for store havområde, og maritim overvaking er ein premiss for god situasjonsforståing. Den auka satsinga på Sjøforsvaret sitt nærvær i nord blir vidareført. Etterretningstenesta skal også føre vidare evna si til å bidra til at nasjonale styresmakter har tilstrekkeleg situasjonsforståing. Effektiv krisehandtering på nasjonalt nivå fordrar også evne til å ta strategiske avgjerder raskt, på tvers av sektorar, og opp mot allierte, NATO, FN og andre samarbeidspartnarar. Den nasjonale forsvarsevna er avhengig av eit koordinert og øvd krisehandteringsapparat på alle nivå for å sikre koordinerte avgjerder mellom ulike sektorar, mellom politisk og militært nivå, og mellom Noreg og allierte.

Styrke reaksjonsevne, kampkraft og uthald

Forsvaret si operative evne er eit produkt av reaksjonsevne, kampkraft og uthald. For at Forsvaret i ein krisesituasjon skal kunne reagere tilstrekkeleg raskt, må dei operative kapasitetane og støttefunksjonane kunne bli gjort tilgjengelege på kortare tid. Reaksjonsevne handlar om å kunne vere på rett stad, til rett tid, og med rett kapasitet for å oppnå ønska effekt. Forsvaret må ha relevant kampkraft og uthald til å gjennomføre operasjonar over tid. Regjeringa har prioritert eit løft i vedlikehald, i behaldningane for reservedelar og beredskapslager. Prioriteringa har gitt aktivitetsauke og denne held fram i 2019.

Trygging- og forsvarspolitikken skal bidra til at norsk militærmakt ikkje enkelt kan bli sett ut ved å råke kritisk infrastruktur. Aktive tiltak for vern, fortifikasjon av militær infrastruktur og robust kommunikasjonsinfrastruktur kan redusere sårbarheit og støtte opp om forsvarsevna. Betydinga av fortifikatoriske tiltak, både for leiingsfunksjonar og operative kapasitetar, har fått ny aktualitet for forsvarsevna.

Forsvarssektoren skal forbetre dei førebyggjande tryggingstiltaka mot cyberåtak, vidareutvikle evna til tidleg å avdekke slike åtak og betre evna til å sette i verk relevante mottiltak.

Utnytting av verdsrommet skal i auka grad bidra til å styrke den operative evna til forsvaret. Nasjonalt og internasjonalt sivilt-militært samarbeid vil stå sentralt i forsvarssektoren si vidare utnytting av verdsrommet.

Legge til rette for allierte forsterkingar

Forsterking av Noreg med allierte styrkar har vore sentralt i norsk tryggingpolitikk og -strategi gjennom heile etterkrigstida. Ein aktiv alliansepolitikk er difor heilt naudsynt. Det blir viktigare å knyte NATOs organisasjon og hovudkvarter og nære allierte tettare til Noreg og norske interesser i det daglege, i krise og i konflikt. USA er vår viktigaste allierte, og det bilaterale forholdet er framleis heilt sentralt for norsk tryggleik. Avtalane om amerikansk førehandslagring er spesielt viktige. Desse avtalane skal vidareførast og blir i auka grad vidareutvikla og harmoniserte med allierte og nasjonale planverk.

Vi må legge forholda til rette for at alliert støtte kan kome raskt på plass. Ved ei alvorleg tryggingpolitisk krise eller væpna konflikt, må Noreg ha tilstrekkeleg evne til effektivt mottak av og støtte til allierte forsterkingsstyrkar, slik at desse kan delta i operasjonar. Noreg skal bidra til

at vedtaka i NATO om å auke reaksjons- og mobilitetsevna blir gjennomførte i planar og prosedyrar. Det vil bli lagt auka vekt på evna til operativt samvirke med allierte forsterkingsstyrkar. Der som satsinga på alliert støtte i krise og krig skal vere truverdig, må styrkar frå allierte land trene og øve i Noreg i fredstid. Ei vidareutvikling av det nære samarbeidet med det amerikanske marinekorpset i form av auka trening og øving i Noreg, vil i åra framover bidra til å styrke truverdet til forsterkingsplanane. Intensiverert samarbeid med utvalde allierte kan sørge for bilateral og alliert forsterking av Noreg. Samarbeid vil i aukande grad tvinge seg fram for å kunne skaffe, drifte og operere kapabilitetar Noreg har behov for, og for å sikre evna til å operere saman og for å drøfte tryggingsspolitiske spørsmål.

Styrke bilateralt og fleirnasjonalt samarbeid

Noreg vil vidareutvikle det nære forholdet til USA, som også omfattar avtalane om førehandslagring og forsterking. Dette betyr vidareføring av *Marine Corps Prepositioning Program – Norway* (MCCPN) i Trøndelag og fornying av avtalen om *Collocated Operating Bases* (COB) med det amerikanske luftforsvaret. Mykje av dette kan ein også sjå i samanheng med dei store materiellinvesteringane i nye kampfly og maritime patruljefly, noko som vil prege det bilaterale forholdet til USA i tiåra framover. Vidareutviklinga av det tette øvingssamarbeidet med det amerikanske marinekorpset i dei komande åra vil styrke det bilaterale samarbeidet med USA ytterlegare. Noreg vil prioritere å halde fram styrkinga av det bindande bi- og fleirnasjonale samarbeidet med dei nord-europeiske landa Storbritannia, Tyskland og Nederland. For Storbritannia vil ein, forutan å føre vidare det tette polycysamarbeidet, også fokusere på investeringa i nye kampfly og maritime patruljefly, både bilateralt og i trilateral ramme. Samstundes vil ein styrke samarbeidet innanfor trening og øving i 2019. Etter vedtak om kjøp av ubåtar saman med Tyskland, samt inngåing av ein avtale om maritimt materiellsamarbeid, vil samarbeidet med Tyskland bli vidareutvikla og styrka. Innanfor Hæren vil ein søke å vidareutvikle det tette samarbeidet og det same gjeld for Luftforsvaret. Samarbeidet med Frankrike og Polen blir også styrkt, på utvalde område. Med Frankrike vil særleg den gode tryggingsspolitiske dialogen bli ført vidare, medan samarbeidet i Sahel vil bli forsterka. Dei nordeuropeiske landa har eit tryggingsspolitiske og militært interessefelleskap som støttar opp om det breiare samarbeidet i NATO. Deltaking i fleir-

nasjonale samarbeidsforum innanfor alliansen er difor viktig. Samarbeid med andre allierte og NATO partnerland blir prioritert der det er i norsk interesse. Vidareutviklinga av det nordiske forsvarssamarbeidet held fram på område som gir tryggingsspolitiske, kapasitetsmessige og operativt utbytte. I dette ligg også vidareutviklinga av det nordiske forsvarssamarbeidet i ramma av *Nordic Defense Cooperation* (NORDEFECO).

Sidan 2014 har Noreg deltatt i den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF) samt den tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC). Begge initiativa er med på å styrke interoperabiliteten mellom medlemslanda i alliansen, og med utvalde partnernasjonar. Norsk deltaking i FNC omfattar primært kapabilitetsutvikling og utvikling av oppfølgingsstyrkar i ramma av NATO. Noreg vil primært bidra til kapabilitetssamarbeid, som inkluderer stabsoffiserar til enkelte kapabilitetsprosjekt.

Auka militært nærvær og meir trening og øving

Norsk tryggingss- og forsvarsspolittikk vektlegg militært nærvær i land-, sjø-, luft- og cyberdomena. Å vere til stades regelmessig i form av daglege operasjonar kommuniserer norske interesser, verkar stabiliserande, gir naudsynt politisk og militær situasjonsforståing og gir kortare reaksjonstid. Det er difor viktig å prioritere militært nærvær med relevant operativ evne i nord, både på eige territorium og i dei maritime nærområda våre, for å skape ein føreseieleg og stabil situasjon. Etableringa av ei integrert Hær- og HV-avdeling i Finnmark med base i Porsangmoen og eit jegerkompani ved Garnisonen i Sør-Varanger er viktige signal om styrking av nærværet i nord. Auka trening og øving i nord er eit anna viktig signal om dette. Fredstidsnærvær blir varetatt gjennom ein kombinasjon av militære basar, operativ aktivitet og trening og øving med nasjonale, fleirnasjonale og allierte styrkar. Nærvær over tid fordrar basar og militær infrastruktur med gode trenings- og øvingsområde i strategisk viktige og operativt relevante område.

Styrke NATOs kollektive forsvar

NATO må ha naudsynt politisk handlekraft og militær kampkraft for å avskrekke ein potensiell motstandar frå å true eller angripe alliansen sine medlemsland. Det er difor ein overordna prioritet å styrke NATO si evne til kollektivt forsvar (artikkel 5) gjennom å styrke medlemslanda si militære evne og evne til samhandling, og som transatlantisk tryggingsspolitiske konsultasjonsforum (artik-

kel 4). Med den krevjande tryggingsspolitiske utviklinga i det transatlantiske området er det naudsynt å vektlegge merksemd om avskrekking og trygging. Fornya vektlegging av den kollektive forsvarsevna til NATO er i tråd med langsiktige norske prioriteringar og vil framleis vere sentralt i det norske arbeidet opp mot NATO.

Noreg vektlegg særleg innsats og initiativ inn- anfor følgande område i NATO for å styrke evna til kollektivt forsvar:

- Gjennomgang av kommandostrukturen i NATO. Det er viktig for Noreg at NATO no implementerer den endra kommandostruktu- ren i tråd med semja frå toppmøtet. Målet er at kommandostrukturen skal bli betre i stand til å gjennomføre operasjonar på alle nivå i heile NATO-ansvarsområdet. Noreg har over lengre tid jobba målretta for å gi desse sakene naudsynt merksemd i alliansen.
- Styrking av den maritime profilen i NATO. Noreg har vore pådrivar for å auke forståinga for den strategiske betydninga det maritime domenet har for alliansen og særleg Nord- Atlanteren. NATO må bli betre til å samordne dei maritime kapasitetane, auke det maritime nærværet, gjennomføre meir målretta trening og øving. Noreg ser fram mot ein oppdatert maritim strategi i NATO
- Oppdatering av operasjons- og beredskaps- planar. NATO må tilpasse seg til den tryggingss- politiske utviklinga og det krev oppdaterte og relevante operasjons- og beredskapsplanar. Mykje arbeid er gjort, men nye truslar og utfordringar styrker behovet for meir samordna planar for forsvar av heile Europa. Særleg vil det vere krevjande å handtere fleire kriser på same tid i ulike delar av alliansens geografiske ansvarsområde.
- NATO som ramme for trening og øving. Noreg er pådrivar for at meir av den treninga og øvinga allierte allereie i dag er ansvarlege for blir lagt inn i ramma til alliansen og får status som ein NATO-aktivitet. NATO bør i auka grad bli utgangspunktet for allierte land sine mili- tære aktivitetar.

Den krevjande tryggingssituasjonen i Europa er ei tydeleg påminning om betydninga av at USA er engasjert og til stades i regionen vår. Dette for- drar ei betre transatlantisk byrdefordeling – poli- tisk, militært og økonomisk – ved at europeiske land held fram med å auke forsvarsbudsjetta og bidrar med relevante kapasitetar for å løyse mili- tære oppgåver også utanfor NATO-området. Frå norsk side blir det lagt vekt på å føre fellesfinansi-

ering og -løysingar for allierte kapasitetar vidare, både for eksisterande og nye kapasitetar. Noreg tar til orde for å tilpasse fellesbudsjetta i NATO for å bidra til at alliansen skal kunne gjennomføre oppdrag og oppgåver i tråd med dei auka politiske ambisjonane. Dette bidrar til solidaritet og sam- hald i alliansen og sørger for at naudsynte kapabi- litetar fungerer.

Noreg vil vektlegge å bidra med sin del av NATO sine samla kapabilitetar slik at alliansen er i stand til å løyse oppgåvene sine, samt å bidra til å følge opp *Readiness Action Plan*, roande tiltak i Aust-Europa og relevante bidrag til langsiktig til- passing av alliansen. Det er eit mål for Noreg å bidra regelmessig og substansielt til ståande styr- kar og beredskapsstyrkar i NATO. Slik blir norske bidrag til NATO sitt kollektive forsvar også ei investering i forsvaret av Noreg når alliansen si evne blir styrka.

Bidra til internasjonal innsats

Den internasjonale utviklinga viser at det framleis er eit stort behov for internasjonal innsats for fred og tryggleik, både i form av internasjonale opera- sjonar og kapasitetsbygging. Slik støtte kan inklud- ere tryggleikssektorreform for å betre eit land si evne til å vareta eigen tryggleik, men det kan også omfatte freds- og stabiliseringsoperasjonar. For- svaret vil halde oppe evna til internasjonal innsats i 2019.

Det er i norsk interesse å bidra til å verne om internasjonal fred og tryggleik. Norske militære styrkar skal i størst mogleg grad søke samarbeid med nære allierte og utvalde partnarar ved inter- nasjonale bidrag. Internasjonal innsats i allierte rammer er ei investering som skal trygge at også Noreg mottar alliert støtte om vi treng det. Dette gjeld særskilt i NATO-leia operasjonar eller anna form for militær innsats, jamfør deltakinga i NATO sitt nærvær i austlege medlemsland *Enhanced Forward Presence* (eFP). Internasjonal innsats inkluderer i tillegg til deltaking i interna- sjonale operasjonar, ulike former for trening og øving i utlandet, deltaking i styrkeregister, roande tiltak og kapasitetsbygging. Omfanget av slik del- taking må avstemmast med kor tilgjengelege styr- kane er, og med behovet for nasjonal beredskap.

Forsvaret har gjennom mange år hatt eit høgt nivå på deltakinga i internasjonale operasjonar. Dei siste åra er talet på norsk militært personell i operasjonar i utlandet blitt noko redusert. Sam- stundes er norske bidrag i dag lokaliserte på fleire stader i utlandet enn tidlegare, med relativt mange, små og spesialiserte bidrag. Dette gjer

oppdraga krevjande å følge opp, og evna til uthald og vedlikehald vil over tid kunne bli sett under press. Slike forhold er del av fortløpande vurderingar om framtidig internasjonal militær innsats.

Vidareutvikle totalforsvaret

Det sivile samfunnet si støtte til Forsvaret har fått høgare prioritet etter å ha fått lita merksemd i åra etter den kalde krigen. Forsvaret har på same tid blitt meir avhengig av sivile leveransar. Det har difor vore naudsynt med fornya vektlegging av sivil støtte til Forsvaret. Støtta frå det sivile samfunnet må, saman med Forsvaret sine kapasitetar, kunne understøtte heile den nasjonale styrkestrukturen og allierte forsterkingsstyrkar på same tid. Drivstofforsyning, transport og helsetenester er prioriterte område. NATO sine sju grunnleggande forventningar til medlemslanda si motstandsdyktigheit følges opp gjennom Totalforsvarsprogrammet som blir leia av Justis- og beredskapsdepartementet. Programmet har som formål å vidareutvikla totalforsvaret og auke motstandsdyktigheita i kritiske samfunnsfunksjonar i det sivile samfunn. Totalforsvarsprogrammet omfattar følgande område: kontinuitet i nasjonale styringsystem og kritiske offentlege tenester, robust kraft- og gassforsyning, robust drivstofforsyning, evne til å handtere ukontrollerte flyttingar av menneske, robust matforsyning, robust vatnforsyning, evne til å handtere masseskader, robuste kommunikasjonssystem og robuste transportsystem. I Totalforsvarsprogrammet er det oppretta eit eige prosjekt for sivil støtte til Forsvaret. Målsettinga er eit tilpassa totalforsvar innan 2020.

Samvirket mellom Forsvaret og sivilsamfunnet er beskrive gjennom handlingar og tiltak i Nasjonalt beredskapssystem (NBS), som består av Beredskapssystem for forsvarssektoren (BFF) og Sivilt beredskapssystem (SBS). Beredskapssystemet blir revidert årleg, og er heilt sentralt for å framstille korleis beredskapsplanverk og andre ordningar på militær og sivil side skal kunne verke saman der dette er naudsynt ved førebuing til, eller under, ei krise. Det nasjonale beredskapssystemet gjeld for handsaming av tverrsektorielle krisesituasjonar i fredstid, i tryggingpolitiske kriser og ved væpna konflikter. Det sivilt-militære samarbeidet må fungere godt. Sivil støtte er heilt naudsynt for å vidareutvikle relevant forsvarsevne, og for å nytte samfunnet sine samla beredskapsressursar på ein best mogleg måte. Forsvaret sitt behov for sivil støtte skal i størst mogleg grad baserast på kommersielle avtalar, om naudsynt med beredskapsklausular der dette er

kostnadseffektivt. Førehandsrekvirering vil bli vurdert som verkemiddel når det gir høgare grad av leveransetryggleik og for å gjere det mogleg å dekke alle Forsvaret sine behov for sivil støtte innanfor gjeldande økonomiske ramar.

Oppdatert utgåve av oppslagsverket «Støtte og samarbeid» blei gitt ut i 2018. Publikasjonen gir ei framstilling av totalforsvaret i dag. Det er eit nyttig referansedokument for alle som arbeider med totalforsvar og beredskap. Dokumentet er også eit godt grunnlag for vidareutvikling av totalforsvaret.

Forsvaret er godt i gang med å legge til rette for sivil støtte. For å bidra til naudsynt detaljering må underliggande planar bli utarbeida til det nylig oppdaterte overordna planverket. Fleire forskrifter og reguleringar har behov for revidering som tillegg til det viktige arbeidet med å sikre naudsynt tilgang på varer, tenester og infrastruktur. Så langt er erfaringa at når ei utfordring er løyst, så kan fleire nye dukke opp som ein ikkje hadde sett kome. Difor tar det tid å identifisere Forsvarets behov, og ein del arbeid står att. Forsvaret kan etter førespurnad yte bistand til ansvarlege sivile styresmakter. På fleire område er Forsvarets kapasitetar avgjerande for effektiv krisehandtering når det er behov for særskilt kompetanse og materiell, og når dei sivile ressursane ikkje strekk til.

Ein nasjonal tverrsektoriell, internasjonal og sivil-militær tilnærming er også naudsynt for å vareta samfunnet sin avhengnad til romverksemda. Regjeringa vil difor vektlegge og styrke den heilskaplege nasjonale tilnærminga gjennom ein nasjonal romverksemdstrategi. Forsvarssektoren skal være ein part i romstrategien og vil bygge på eigen forskning i sektoren, kompetanse og kapasitet som blir utvikla i tett samarbeid med andre forvaltings- og fagmiljø som Norsk romsenter, norsk romindustri og internasjonale samarbeidspartnarar.

Det har i åra etter terrorhandlingane 22. juli 2011 blitt sette i verk ei rekke tiltak i forsvarssektoren for å betre Forsvaret si støtte til sivil krisehandtering. Yttergrensene for Forsvaret sin maktbruk mot innbyggjarane ved bistand til politiet har blitt lovfesta. Ein forenkla og forkorta instruks om Forsvaret sin bistand til politiet har blitt fastsett. Den inneber meir effektive prosedyrar for førespurnad og godkjenning av bistand. Det er etablert permanent helikopterberedskap, som også kan støtte politiet, med responstid på ein time. Kapasiteten til å støtte politiet ved maritime kontraterroraksjonar mot skip i kystnære farvatn er etablert på nytt. Både Forsvaret sin spesialkommando og Marinejegerkommandoen er på kontinuerleg nasjonal kontraterrorberedskap.

Tiltak er sette i verk for å styrke Heimevernet si operative evne, og dette gir betre evne til mellom anna objektsikring. Arbeidet med å utvikle vidare sivil-militært samarbeid om objektsikring vil framleis ha prioritet. Det er vidare lagt auka vekt på målretta øvingssamarbeid mellom Forsvaret, politiet og andre sivile styresmakter. Samarbeidet mellom Etterretningstenesta, Nasjonalt tryggingorgan og Politiets tryggingsteneste er styrkt.

Regjeringa vil halde fram med å vidareutvikle Forsvaret si evne til støtte for samfunnstryggleik. Vidareutviklinga skal mellom anna skje gjennom tett samarbeid om oppdatering av planverk, sivil-militær trening og samøving på alle nivå og sikring av eit godt utvikla avgjerds- og krisehandteringsapparat. Sjølv om Forsvaret sine eigne behov vil vere dei viktigaste for å utvikle Forsvarets struktur og

kapasitetar, vil dei sivile behova på nokre område i større grad påverke innretning og dimensjonering av militære strukturar og kapasitetar.

Det er i langtidsplanen slått fast at Forsvaret si støtte til det sivile samfunnet i større grad skal vere styrande for innretning og dimensjonering av Forsvarets kapasitetar innanfor områda maritim kontraterror og smitteverntransport. Nærare vurderingar vil bli gjort av korleis og i kva grad dette også skal gjelde innanfor områda bombeberedskap og eksplosivrydding, CBRNE (kjemiske, biologiske, radioaktive, nukleære midlar og eksplosivar)-beredskap, transport, redningsteneste, rekognosering og overvaking, ingeniørstøtte, ekspertise, spesialutstyr, IKT-støtte og EOS-tenestenes handtering av truslar i det digitale rommet.

3 Rapport for verksemda 2017

3.1 Forsvarsdepartementet

2017 var det første året i langtidsplanen for forsvarssektoren for perioden 2017–2020, jf. Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft». Forsvarsdepartementet følgde i 2017 opp langtidsplanen i samsvar med Stortingets vedtak.

Hovudprioriteringane i 2017 var:

- auke tilgjenge og uthald for Forsvaret sine samla kapabilitetar,
- auke satsing på vedlikehald, anskaffing av reservedelar og oppbygging av beredskapslagre,
- styrke den operative evna i Hæren, Sjøforsvaret og Heimevernet,
- styrke anskaffingane i forsvarssektoren og særskilt arbeidet med hovudleveransen av nye kampfly med baseløysing,
- styrke forsvarssektoren si evne til å støtte det sivile samfunnet og bidra til samfunnstrygging,
- styrke evna til å bidra til IKT-trygginga på tvers av samfunnssektorane og
- auke rekrutteringa av spesialistar etter innføringa av militærordninga.

Samarbeid om samfunnstryggleik

Arbeidet med å vidareutvikle Forsvaret si evne til å støtte sivile styresmakter i arbeidet med å vareta samfunnstrygging har halde fram i 2017. Forsvaret si operative evne har hatt ei positiv utvikling, og dette verkar også inn på evna til å støtte sivile beredskapsaktørar. Samla sett har Forsvaret si evne til å bidra til samfunnstryggleik vore særskilt god i 2017. Innanfor mellom anna viktige bistandsføremål som søk og redning, medisinsk lufttransport samt fjerning og destruksjon av eksplosiv, har oppdragsdekkinga vore god. Kontraterrorberedskapen blei også varetatt i 2017, og det omfatta også beredskapen for maritime kontraterroraksjonar mot skip i kystnære farvatn. Beredskapen for Bell-helikoptera på Rygge og Bardufoss blei vidareført med ein time klartid for å kunne gi rask bistand til politiet.

I juni 2017 blei det fastsett ein ny instruks for Forsvaret si bistand til politiet, og denne trådte i

kraft 1. september 2017. Den nye bistandsinstruksen gir enklare handsaming av politiet sine førespurnader om bistand frå Forsvaret. Politiet og Forsvaret kan no avklare alle førespurnader om bistand sjølv. Tidlegare måtte mellom anna bistand som kunne innebære maktbruk frå Forsvaret avgjerast på departementsnivå.

Det blei gjennomført ei rekke samvirkeøvingar mellom Forsvaret og sivile styresmakter. To øvingar blei gjennomførte for å auke evna til å handtere kontraterror for både Forsvaret og politiet. Det blei i tillegg gjennomført ei rekke samvirkeøvingar mellom Forsvaret og politiet på regionalt og lokalt nivå, mellom anna i regi av Heimevernet og lokale politimyndigheiter.

Samarbeidet i NATO

Arbeidet med ei langsiktig tilpassing av NATO si evne til kollektivt forsvar og truverdig avskrekking blei ført vidare i 2017. Omstillinga er viktig for at alliansen skal kunne bevare truverdet og forsvarsevna. Det blei halde toppmøte i mai 2017 med byrdefordeling og kampen mot terrorisme høgt på dagsordenen. Dei allierte var mellom anna samde om årleg rapportering på dei tre områda for byrdefordeling: forsvarsutgifter, utvikling av kapasitetar, og bidrag til internasjonale operasjonar.

Eit anna tema som stod sentralt under toppmøtet våren 2017 var NATO si rolle i sør, og det blei semje om at NATO skal ta ei noko større rolle i regionen. Dette omfatta i første omgang Irak, og som del av dette er NATO også blitt ein del av anti-ISIL-koalisjonen. NATO har også oppretta eit element ved hovudkvarteret i Napoli som vil få ansvar for å koordinere NATO si rolle i sør.

Noreg har saman med fleire allierte tatt initiativ til at NATO sett fart på ei gjennomgåing av kommandostrukturen i alliansen. Dette arbeidet fekk mykje merksemd i 2017, og eit utkast til ny hovudstruktur blei vedtatt under forsvarsministermøtet i oktober 2017. NATO har også arbeidd med å legge større vekt på det maritime området, som er viktig for å verne forbindingslinene over Atlanterhavet i krise og krig.

Vedtak frå 2016 om å auke alliansen sitt nær-
vær i dei baltiske statane og Polen med om lag ein
bataljon i kvar av landa (*Enhanced Forward Pre-
sence* (eFP)), for å bidra til avskrekking i aust, er
ført vidare. Noreg bidrog i 2017 med ein mekani-
sert kompanistridsgruppe på om lag 200 personar
til Litauen i seks månader.

NATO har forsterka sitt konsept for hurtig-
reaksjonsstyrkane, NATO *Response Force* (NRF).

Det er mellom anna utvikla ein ny hurtigreak-
sjonsstyrke som del av NRF, *Very High Readiness
Joint Task Force* (VJTF). VJTF skal kunne rykke
ut ved behov på svært kort varsel. Noreg har i
ramma av det tysk-nederlandske korps gitt eit
betydeleg bidrag knytt til opprettinga og igang-
settinga av VJTF. Arbeidet med dei såkalla *Assu-
rance Measures*, som er roande tiltak overfor
medlemslanda langs NATO si austlege grense,
og avskrekking overfor Russland, går også
vidare. Tiltaka gjeld mellom anna nærvær gjen-
nom auka trening og øving i dei austlege med-
lemslanda og rotasjon av utplasserte land-, sjø-
og luftstyrkar.

Arbeidet med å auke NATO sitt forsvar mot
digitale truslar blei følgt opp gjennom at alle med-
lemslanda for første gang rapporterte til NATO på
oppfølginga av cybererklæringa frå toppmøtet i
2016, NATO *Cyber Defence Pledge*. Sjå også omta-
len av forsvar mot digitale truslar under.

Nordisk samarbeid

Det nordiske forsvarssamarbeidet, *Nordic Defence
Cooperation* (NORDEF) blei vidareutvikla og
styrka i 2017. Eit meir likt tryggingpolitisk utsyn
har ført til ein tettare dialog og meir samarbeid,
mellom anna innanfor trening og øving og i inter-
nasjonale operasjonar.

Det nordiske samarbeidet om militære kapabi-
litetar har som føremål å styrke nasjonal kapasitet
og kompetanse, betre ressursutnyttinga og evna
til samverknad mellom dei nordiske landa sine
forsvar. Samarbeidet hadde i 2017 ei god utvikling
innanfor fleire område.

Dei nordiske forsvarsministrane skreiv i
november 2017 under på eit *Memorandum of
Understanding* (MOU) om å utveksle radardata
for å betre luftovervakinga i Norden. Eit felles nor-
disk prosjekt om kjøp av feltuniformer, med
Noreg som ansvarleg nasjon, blei sett i gang. Gra-
dert samband mellom dei nordiske landa kom på
plass, og arbeidet med å forenkle tilgangen til sjø-,
luft-, og landterritoriet i fredstid mellom landa
heldt fram. Kampflytrening i nord heldt fram mel-
lom Noreg, Finland og Sverige, og arbeid går føre

seg for å vidareutvikle den store luftforsvars-
øvinga *Arctic Challenge Exercise* (ACE).

Det nordiske samarbeidet med dei baltiske
landa gjennom *Nordic-Baltic Assistance Program*
(NBAP) heldt fram også i 2017 med gode resultat.
Dei baltiske landa deltok også i fleire nordiske
materiellsamarbeidsprosjekt.

Dei nordiske landa har deltatt i FN-operasjo-
nane i Mali. Dette er eit godt døme på verdien av
det nordiske samarbeidet. Dei nordiske landa har
spela ei sentral rolle i den norsk-initierte rota-
sjonsordninga for transportflykapasitet til FN-ope-
rasjonen i Mali som fortsatt held fram.

Også det bilaterale samarbeidet i Norden blei
utvikla vidare i 2017. Til dømes blei det norske
forsvarsattachékontoret igjen oppretta ved den
norske ambassaden i Stockholm i august 2017,
samstundes som eit tilsvarende kontor blei opp-
retta av Sverige i Oslo. Forsvaret har også eit
aukande logistikksamarbeid med Finland. I 2017
blei Noreg medlem i *European Centre of Excel-
lence for Countering Hybrid Threats* i Helsinki.

Samarbeid med Russland

Sidan den kalde krigen har det vore ein viktig poli-
tisk målsetting for Noreg å bidra til ope, føresei-
eleg og gjensidig tillit i det bilaterale samarbeidet
mellom Noreg og Russland. På grunn av Russland
sin folkerettsstridige annekasjon av Krim og desta-
biliseringa i Aust-Ukraina, har Noreg inntil vidare
suspendert det bilaterale militære samarbeidet
med Russland. Samstundes har regjeringa ført
vidare samvirket med Russland på område som er
av vesentleg betydning for tryggleik til havs og sta-
bilitet i nord. Difor blei det også i 2017 samarbeida
om kystvakt, grensevakt, den opne lina mellom
dei operative hovudkvartera til Forsvaret og den
russiske Nordflåten samt samarbeid om søk og
redning og mekanismene i *Incidents at Sea* (INC-
SEA)-avtalen vidareført.

I 2017 blei det også gjennomført konsultasjo-
nar om INCSEA-avtalen i Moskva og eit proto-
kollmøte innanfor ramma av kystvaktsamarbeidet.
Det operative samvirket innanfor desse områda
fungerer tilfredsstillande.

Bi- og multilateralt trygging- og forsvarspolitisk samarbeid med nære allierte

Fleirnasjonalt trygging- og forsvarspolitisk sam-
arbeid, mellom anna om nye kapasitetar og om å
auke evna til operativt samvirke, er ein prioritet.
Det blei i 2017 gjennomført ei rekke bilaterale
besøk og møter på fleire nivå mellom Noreg og

våre næraste allierte, især USA, Storbritannia, Tyskland, Nederland og Frankrike. Besøka understreker betydninga av tette relasjonar til sentrale allierte, og bidrar til å understøtte norsk trygging- og forsvarspolitik.

Samarbeidet med vår viktigaste allierte USA blei ført vidare, og innanfor tryggingpolitikken ser norske styresmakter nye moglegheiter for å styrke tryggleiken basert på felles verdiar og interesser. USA legg større vekt på førehandslag, og har sidan 2014 lagra meir og nytt tyngre utstyr i Trøndelag. Den norske evna til vedlikehald blir no utbetra for å handtere det nye utstyret, mellom anna stridsvogner. Det er også venta ei fornying av avtalen om førehandslagring av utstyr for amerikanske kampfly. I tillegg er USA no i ferd med å førebu og konkretisere tiltak innanfor ramma av *European Deterrence Initiative* (EDI), også i Noreg. Dette er ei utvikling vi ønsker og som Noreg har oppmoda til, og som vil vere eit viktig supplement til NATO-samarbeidet.

Dei bilaterale kontaktane med andre nære allierte, så som Storbritannia, Nederland, Tyskland og Frankrike, medverka også til å synleggjere moglegheiter for samarbeid innanfor trygging- og operativ verksemd og militære kapabilitetar. Det er særleg samarbeidet med Storbritannia som er i sterk utvikling, jamfør at dei britiske marineinfanterisoldatane som til no har trena og øvd på Åsegarden frå vinteren 2017, har samarbeidd med norske styrkar i Indre Troms.

Noreg samarbeider med andre land også i ei rekke regionale forum, inkludert det nordiske samarbeidet innanfor NORDEFECO, den tysk-leia *Framework Nations Concept*-gruppa (FNC), og initiativet til Storbritannia for eit fleirnasjonalt operativt samarbeid i den såkalla *Joint Expeditionary Force* (JEF). I tillegg er det nordeuropeiske forumet *Northern Group* ein god arena for trygging- og politiske konsultasjonar og informasjonsdeling.

Personellområdet

Reforma knytt til personell og kompetanse for forsvarssektoren var også i 2017 prioritert. Oppfølging av kompetansereforma, jf. Meld. St. 14 (2012–2013), er ei strategisk satsing som blei føljt opp i 2017.

I samsvar med HR-strategien for forsvarssektoren var styringa av Forsvaret på HR-området i 2017 knytt til satsingsområda leiing, kompetanse og kultur for kontinuerleg forbetring.

Stortinget vedtok å innføre ordninga for militært tilsette frå 1. januar 2016, jf. Innst. 355 L

(2014–2015) og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015). Dette er ei viktig reform som det blei arbeidd vidare med i 2017. Ein viktig del av reforma er innføring av eit spesialistkorps, som omfattar dei som tidlegare gjekk under nemninga verva og avdelingsbefal. Spesialistkorpset omfattar befal, grenaderar og konstablar. Målet med ordninga er å legge grunnlaget for ein balansert personellstruktur med auka kontinuitet og erfaringsbasert kompetanse på lågare nivå i Forsvaret. Dette vil medverke til å styrke Forsvaret si operative evne.

Endringar i grunnlaget for tilsetting i militære stillingar i Forsvaret stiller også krav til endringar i Forsvaret si utdanningsverksemd. Som del av arbeidet med oppfølginga av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016), blei det sett i gang ein full gjennomgang av utdanningsverksemda i Forsvaret. I 2017 starta iverksettinga av ei reform som skal tilpasse utdanningsverksemda til nye behov på ein måte som tek i vare eigenarten i militær profesjonsutdanning og samstundes bidrar til god kvalitet i utdanninga.

Som del av reforma blei dei seks akkrediterte høyskulane i Forsvaret organisatorisk slegne saman frå 1. august 2017. Reforma legg til grunn ein sentralisert leiing av all utdanning i Forsvaret. Forsvarsstaben blei tilført nye årsverk for å vareta denne oppgåva.

Militært personell i Forsvaret har særaldersgrense på 60 år. Denne særaldersgrensa sto ved lag i 2017. Ei eventuell endring i særaldersgrensa i Forsvaret må sjåast i samanheng med generelle endringar i pensjon for offentleg tilsette.

Objekttryggleik

Arbeidet med den førebyggjande objekttryggleiken blei styrka i november 2016 gjennom igangsetting av planlegging av eit landsdekkande program for sikring av skjermingsverdige objekt. Hensikta med programmet er å bidra til at tilstanden på grunnsikringa av dei skjermingsverdige objekta i Forsvaret er i samsvar med lov om forebyggjande sikkerhetstjenester (sikkerhetsloven). I 2017 blei det difor satt av 450 mill. kroner til tiltaka, med gjennomføring fram til og med 2025, innanfor Forsvarsdepartementets investeringsrammer. Tiltak for å sikre skjermingsverdige objekt gjennomførast som fleire enkeltprosjekt, og prosjekta blir starta etter kvart som prosjektgrunnlaget føreligg. Talet på objekt der tilstanden er klårlagd, og som tilfredsstillar sikkerhetslova vil auke gradvis fram til 2025.

Effektivisering

I tråd med regjeringa sitt program for å effektivisere, gjennomfører Forsvarsdepartementet eit kontinuerleg arbeid for å betre og effektivisere arbeidsoppgåver og arbeidsprosesser i forsvarssektoren.

3.2 Økonomiske rammer

Stortinget vedtok ei utgiftsramme for forsvarsbudsjettet for 2017 på 51 248,2 mill. kroner, jf. Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017).

Dette var ein auke på 2,4 mrd. kroner frå Prop. 1 S (2015–2016), i hovudsak knytt til styrking i tråd med langtidsplanen. Etter forslag frå regjeringa

blei det mellom anna gitt ein auke til å oppretthalde og vidareutvikle Kystjegerkommandoen på 140,0 mill. kroner, ytterlegare trening, øving og aktivitet og styrking av vedlikehald, anskaffing av reservedelar og oppbygging av beredskapslagra i Heimevernet med 91,0 mill. kroner, og styrking av vedlikehald, reservedelar og beredskapslagra i Hæren med 90,0 mill. kroner. I tillegg til dette kom løns- og soldatkompensasjon på 168,0 mill. kroner og auka inntekter på 362,7 mill. kroner.

I tillegg blei budsjetttramma redusert med 164,3 mill. kroner knytt til staten si reform for avbyråkratisering og effektivisering.

Endringar i løyvinga er vist i tabell 3.1. Utover desse endringane hadde forsvarssektoren til disposisjon overførte midlar frå 2015 på til saman 1 780,2 mill. kroner.

Tabell 3.1 Endringar i løyvinga for 2017

+/- Innstilling	Proposisjon	(i 1 000 kr)
+ Innst. 401 S (2016–2017)	Prop. 129 S (2016–2017) Tilleggsloyvingar og omprioriteringar i statsbudsjettet 2017	735 782
+ Innst. 492 S (2016–2017)	Prop. 139 S (2016–2017) Endringar i statsbudsjettet 2017 under Forsvarsdepartementet (Endringar i «Regulativ for tillegg til utskrivne vernepliktige mannskap») (soldatproposisjonen)	8 009
+ Innst. 482 S (2016–2017)	Prop. 143 S (2016–2017) Endringar i statsbudsjettet 2017 under Finansdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (Lønsregulering for arbeidstakarar i det statlege tariffområdet 2017 mv.)	159 978
+ Innst. 83 S (2017–2018)	Prop. 12 S (2017–2018) Endringar i statsbudsjettet 2017 under Forsvarsdepartementet	103 357
= Rammeauke		1 007 126

3.3 Måloppnåing i Forsvaret

Leveransar

Leveransekravet til Forsvaret er gitt frå regjeringa og Stortinget som ni oppgåver, fordelt på beredskap for krise og krig, fredsoperative oppgåver og krisehandtering nasjonalt og internasjonalt. Oppgåvene har vore stabile over tid, noko som gir eit godt bilete av utviklinga dei siste åra. Samstundes har dei tryggingspolitiske rammevilkåra endra seg. Dei gjeldande krava til Forsvaret for krise og krig møtte ikkje den gjeldande tryggingspolitiske situasjonen godt nok. Forsvaret har heller ikkje fullt ut vore i stand til å møte dei krava som er sette, med omsyn til beredskap for alvorleg krise og væpna konflikt. Beredskap handlar om å vere

klar til rett tid, på rett stad og med rett kapasitet. Krava til kor raskt Forsvaret skal kunne vere klar blir skjerpa gradvis, og også i 2017 har fleire einingar betra reaksjonstida si. Betring i reaksjonsevna er avhengig av mellom anna treningsnivå, beredskapslager, materiellberedskap, personell og planverk. I tillegg er støttestrukturen, som logistikk, sanitet og IKT avgjerande for at Forsvaret skal kunne bygge opp styrkar samstundes. Trass i at beredskapskrava blei skjerpa i 2017 blir det rapportert om framgang i utviklinga av operativ evne på fleire område. Dette er eit resultat av mellom anna betre planverk, høgare oppfyllingsgrad av personell og betre forsyningsberedskap. Denne utviklinga forventar ein skal fortsette, slik at også den overordna vurderinga av operativ evne vil bli endra, jf. tabell 3.2. Sjølv om Forsvaret hadde

utfordringar med dei mest krevjande oppgåvene, er det viktig å poengtere at Forsvaret leverte sær

godt for dei oppgåvene som ikkje krev omfattande og samtidig oppbygging av styrkar.

Tabell 3.2 Utvikling av operativ evne 2015–2017

Forsvarets oppgåver i Prop. 73 S (2011–2012)	Forsvarsdepartementets vurdering av operativ evne 2015	Forsvarsdepartementets vurdering av operativ evne 2016	Forsvarsdepartementets vurdering av operativ evne 2017
Utgjere ein krigsførebyggande terskel med basis i NATO-medlemskap	Mindre god	Mindre god	Mindre god
Forsvare Noreg og allierte mot alvorlege truslar, anslag og åtak innanfor ramma av NATOs kollektive forsvar	Mindre god	Mindre god	Mindre god
Hindre og handtere episodar og tryggingspolitiske kriser med nasjonale ressursar, inkludert legge til rette for alliert engasjement om naudsynt	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret
Sikre eit nasjonalt avgjerdsgrunnlag gjennom tidsmessig overvaking og etterretning	God	God	God
Hevde norsk suverenitet og suverene rettar	God	God	God
Utøve myndigheit på avgrensa område	God	God	God
Delta i fleirnasjonal krisehandtering, inkludert fredsstøttande operasjonar	Mykje god	Mykje god	Mykje god
Bidra til internasjonalt samarbeid på det forsvars- og tryggingspolitiske området	God	God	God
Bidra til å vareta samfunnstrygging og andre sentrale samfunnsoppgåver	Mykje god	Mykje god	Mykje god

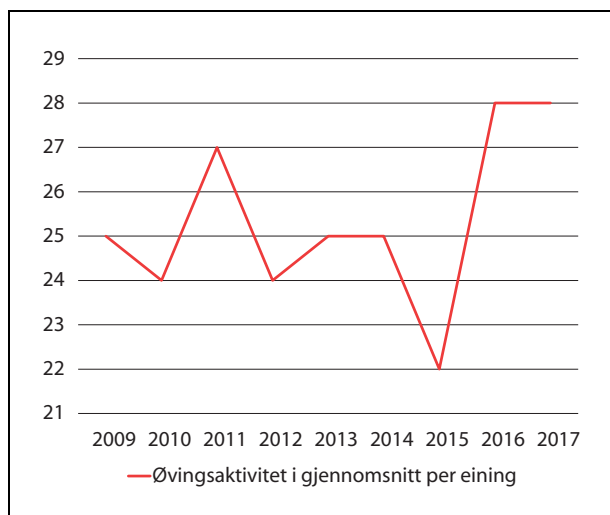
Forsvarsdepartementet sin vurdering av den operative evna i 2017 var i samsvar med forsvarssjefen sin vurdering. Generelt er Forsvaret sin evne til å løyse oppgåver knytt til handtering av alvorlege kriser og kollektivt forsvar mindre god. Evna til å

løyse fredsoperative oppgåver er god og evna til å løyse oppgåver knytt til krisehandtering nasjonalt og internasjonalt i den lågare delen av krisespekteret er mykje god.

Operasjonar og dagleg verksemd nasjonalt

Forsvaret løyser daglege nasjonale operasjonar, slik som grensevakt, kongevakt, kystvakt, overvaking og hevding av suverenitet. Grensevakta løyste gjennom heile 2017 vakthald og Schengen-oppgåver i tett samarbeid med politiet. Kongevakta løyste også sine oppgåver i samarbeid med politiet. Kystvakta har levert 99 pst. av dei kravstilte patruljedøgna for 2017. Det blei gjennomført 1 436 fiskeriinspeksjonar og 3 171 oppdrag på vegne av andre myndigheiter og samarbeidande etatar. Forseinking med å fase inn NH90 har ført til dårlegare kapasitet i Kystvakta enn planlagt. Det blei gjennomført nokre fleire tokt med maritime patruljefly i 2017, samanlikna med 2016. Det vil sannsynlegvis bli utfordrande å oppretthalde dette aktivitetsnivået i dei kommande åra på grunn av aldrande materiell, innføring av nytt maritimt patruljefly (P-8 Poseidon) og avgrensa personellressursar. Norsk luftrom blei også overvaka av ein luftdarkjede, og kampfly på beredskap blei sendt opp for å identifisere enkelte flygingar.

Forsvaret har i 2017 samla sett hatt god evne til å overvake og hevde suverenitet over norsk område. Dei nasjonale operasjonane er eit viktig fundament i norsk tryggingpolitikk og Forsvaret har løyst oppgåvene på ein god måte.

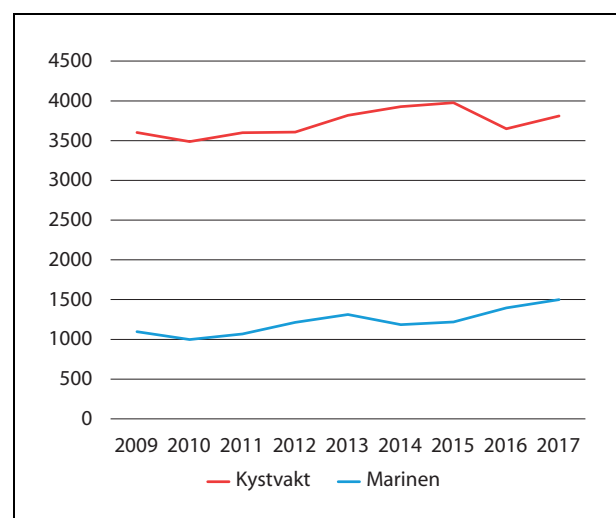
Figur 3.1 Utvikling i Hæren si øving (øvingsdøgn)

Hæren

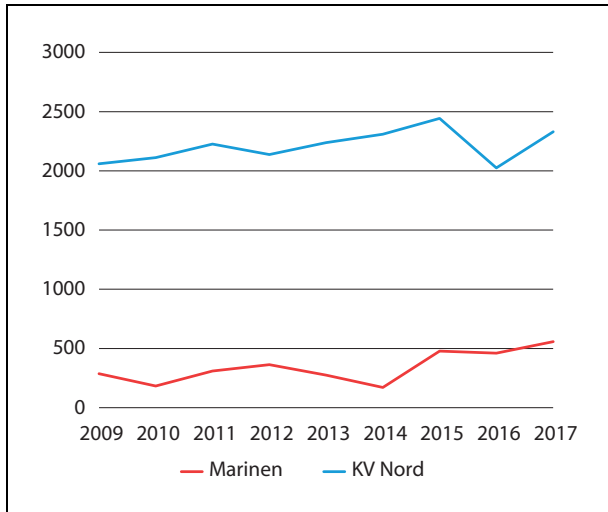
Langtidsplanen for perioden 2017–2020 legg til grunn at Hæren skal øve meir. Samla sett har Hæren øvd på om lag same høge nivå som i 2016. I tillegg til interne øvingar har Hæren gjennomført øvingar med dei andre forsvarsgreinene med føremål å oppnå samverkesynergjar. På den fellesoperative øvinga *Joint Viking øva* Brigade Nord i Finnmark og Troms saman med nasjonale og internasjonale einingar. Vidare øvde Brigade Nord mellom anna i Tyskland, Sverige og Nederland på strid i urbane miljø. 2. bataljon på Skjold auka aktiviteten i tråd med behandlinga av Forsvarsbudsjettet for 2017. Dette var ei forsering frå 2018 til 2017 av det auka aktivitetsnivået som ligg til grunn i langtidsplanen. Reduksjonen i aktivitet i 2015 skuldast at Hæren endra måten å berekne aktiviteten i Hæren, slik at talet samla sett ikkje er samanliknbart med tidlegare rapportert aktivitet. Slik sett var aktiviteten i 2015 på høgde med aktiviteten året før.

Forsvarets spesialstyrkar

Forsvarets spesialstyrkar (FS) har halde oppe si gode operative evne gjennom heile året. Beredskap og øving i 2017 har vore tilfredsstillande. FS sitt bidrag til internasjonale operasjonar er ein viktig del av det totale bidraget frå Forsvaret, og ein høgt verdsatt kapasitet av Noreg sine allierte.

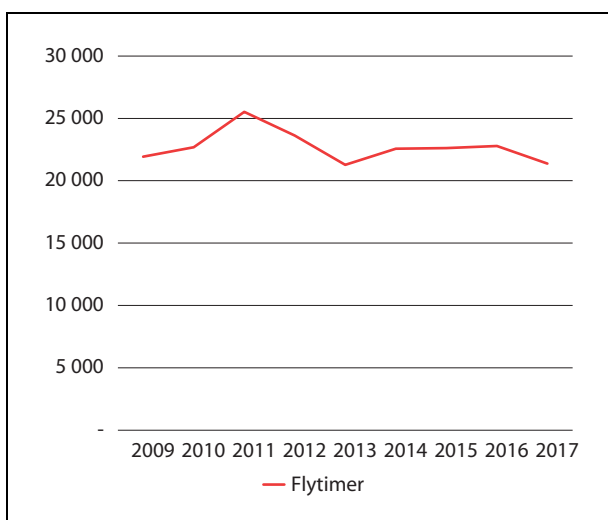
Figur 3.2 Utvikling i Sjøforsvaret si segling (seglingsdøgn)

Figur 3.3 Utvikling i Sjøforsvaret sin aktivitet i Nord-Noreg (seglingsdøgn)

Sjøforsvaret og Kystvakta

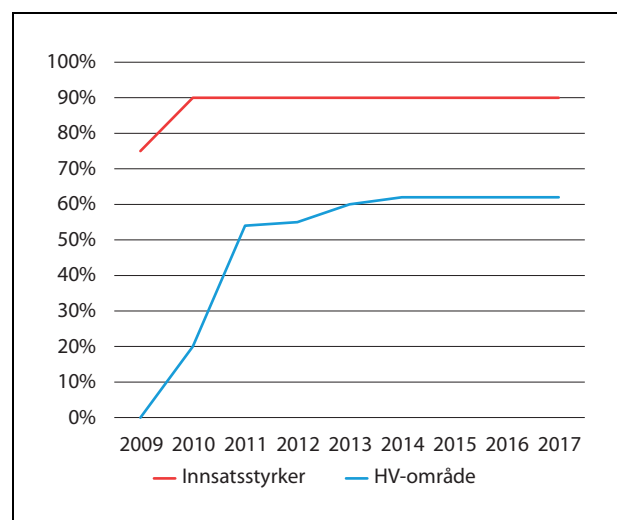
Aktivitetsnivået både i Marinen og Kystvakta blei auka i 2017, både totalt og i nordområda. Marinen stilte styrkesjef og kommandofartøy i NATO si ståande fregattstyrke *Standing Naval Maritime Group 1* (SNMG1) heile året. Kystvakta har i all hovudsak segla etter planen, og den er ein betydelig bistand til det sivile samfunn med mellom anna ressurskontroll og fiskeri- og miljøoppsyn. Leveransen av nytt logistikkfartøy er ytterlegare forseinka og er forventta levert i slutten av 2018. Sjøforsvaret har fortsatt arbeidd med å omdisponere personell for å auke talet på operative besetningar.

Figur 3.4 Utvikling i Luftforsvaret sin aktivitet

Luftforsvaret

Luftforsvaret har i hovudsak nådd måla for aktivitet i 2017, utanom NH90-helikoptera. Forseinking i leveransar og å sette helikoptera i drift er omfattande og krevjande. Dette har innverknad på Kystvakta og Sjøforsvaret sin evne til overvaking, fiskerioppsyn og anna utøving av myndigheit til havs. F-16 har vore på kontinuerleg NATO-beredskap, og med eit høgt aktivitetsnivå for dei maritime patruljefly har Luftforsvaret medverka til overvaking og etterretning. Samstundes har mykje av aktiviteten i Luftforsvaret for 2017 vore knytt til endring og innføring av nye kampfly, som går i samsvar med plan.

Figur 3.5 Utvikling i Heimevernet si trening

Heimevernet

Heimevernet har øva som føresett i 2017. Områdestrukturen i Heimevernet trener og øver etter ein treårig modell, 2+1-modellen. Denne modellen inneber at mannskapa trener fire dagar to år på rad, medan spesialistar og befal trener seks dagar to år på rad. Det tredje året trener berre spesialistar og befal fem dagar. Modellen sikrar ein god og praktisk tilnærming til målet om at 62 pst. av områdestrukturen øver årleg.

Målsettinga er at 90 pst. av innsatsstyrkane skal trene og øve kvart år, med 15 dagar for mannskap og 20 dagar for befalet. Nokre utvalde troppar trener meir.

I tråd med behandlinga av Forsvarsbudsjettet for 2017 auka aktiviteten i både områdestrukturen og innsatsstyrken i HV-17 Finnmark, og Sjøheimevernet auka sin aktivitet i nord.

Heimevernet har kort reaksjonstid og er ein landsdekkande ressurs. Heimevernets einingar har i tillegg til å stå på beredskap for krise og krig ytt bistand til sivilsamfunnet i leiteaksjonar. HV-distrikta gjennomfører årleg trening og øving i ulike forband, også i ein fellesoperativ ramme som *Joint Viking* i mars og øving *Hovudstad* i september.

Øving og alliert trening

Det har i 2017 vore stor øvingsaktivitet for både Forsvarets operative hovudkvarter og for land-, luft- og sjøstyrkane. Nivået av utanlandske besøk for trening og øving på norsk territorium var høgt. Øvingsverksemda tok utgangspunkt i den operative statusen for styrkane våre og oppdraga dei skal løyse. Styrkar som stod på beredskap for oppdukkande episodar og kriser, samt styrkebidrag til operasjonar i utlandet, fekk høgste prioritet. Samstundes var det naudsynt med trening og øving av kommandostrukturen, med fokus på evne til å planlegge og leie operasjonar. Den nasjonale evna til krisehandtering og hevding av suverenitet blei øvd, og det var ei styrking av øvings-samarbeidet med sivile instansar og styresmakter, særleg med politiet. Trenings- og øvingsaktiviteten blei i stort gjennomført i samsvar med planen for verksemda gjennom året.

I 2017 gjennomførde einingar frå det amerikanske marinekorpset (US Marine Corps (USMC)) rotasjonsbasert trening og øving i Noreg med Værnes som utgangspunkt. I juni 2017 blei det vedtatt at ordninga skulle vidareførast ut 2018. Dei amerikanske soldatane har mellom anna deltatt på ulike trenings- og øvingsaktiviteter på ulike stader i Noreg og saman med norske styrkar. Erfaringane med ordninga er særst positive. Den støtten i stor grad opp under økt operativ effekt og vår evne til avskrekking, utviklinga av vår evne til alliert mottak, støtte av allierte styrkar, samt integrering mellom norske og allierte styrkar.

Forsvar mot digitale truslar

Dagens situasjonsbilete og tryggingsspolitiske utfordringar stiller betydelege krav til Forsvaret si evne innanfor digitale truslar. Cyberforsvaret og Etterretningstenesta blei styrka i 2017, mellom anna for å bidra til å vareta dei økte utfordringane innanfor desse områda.

Cyberforsvaret har vidareført arbeidet med å vidareutvikle IKT-infrastrukturen for å gi Forsvaret evne til å leie og samvirke i eit fellesoperativt perspektiv. Målet er å styrke evna til å understøtte

operative einingar i daglege operasjonar, krise og væpna konflikt. Cyberforsvaret har også vore sentral for å verne Forsvaret sin eigen informasjonsinfrastruktur.

Gitt dagens situasjonsbilete og tryggingsspolitiske utfordringar, er Etterretningstenesta eit viktig instrument for å forstå utfordringar i det digitale rommet. Etterretningstenesta har gjort eit betydeleg arbeid med dette i 2017.

I 2017 blei Felles cyberkoordineringssenter sett i drift. Senteret er leia av Nasjonalt tryggingssorgan, og består elles av personell frå Etterretningstenesta, Politiets tryggingsteneste og Kripes. Senteret bidrar til å styrke evna til å avdekke og handtere dei mest alvorlege digitale åtaka. Koordineringssenteret er eit samlokalisert fagmiljø, men ikkje eit eige organ med eiga avgjerdsmyndigheit. Etableringa førte ikkje til endringar i tenestene sine respektive mandat, ansvarsforhold og rettsgrunnlag.

Arbeidet med forsvar mot digitale truslar i NATO

Sommaren 2017 rapporterte Noreg, saman med dei andre medlemslanda, for første gang på Cybererklæringa som blei bestemt av dei allierte stats- og regjeringssjefane under toppmøtet i Warszawa i juli 2016. Dei NATO-allierte har styrkt sitt forsvar mot digitale truslar på ei rekke områdar, og vil samarbeide framover om erfaringslæring og kompetansebygging på tvers av landa.

Noreg har i 2017 vedtatt å styrke det etablerte samarbeidet med det NATO-akkrediterte *Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence* (CCD COE). I samarbeid mellom Forsvarsdepartementet, Utanriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet har Noreg søkt medlemskap i CCD COE, og tar sikte på å vere representert ved senteret innan utgangen av 2018. Dette forsterka samarbeidet bidrar til å underbygge Noreg sin evne til forsvar mot digitale truslar og samarbeid med sentrale NATO-land og partnarar på dette området.

Revisjon av planverk

Forsvaret sin evne til å vareta oppgåvene ved krise og væpna konflikt er mellom anna avhengig av oppdaterte og relevante planverk. Å halde planverket oppdatert er eit kontinuerleg arbeid som også avdekkjer utfordringar knytt til beredskap og operative behov. Forsvaret gjorde i 2017 eit omfattande arbeid med å revidere det nasjonale planverket. Dette blei samordna med NATO sin reviderte forsvarsplan for områda våre som blei

godkjent i 2017. Dette har resultert i forsvarssjefen sin strategi *Arctic Guard*, som blei godkjent i mars 2018. Parallelt med dette arbeidet har også forsvarsplanar for operasjonelt og taktisk nivå blitt revidert, og det komplette reviderte planverket blei sett i kraft frå juli 2018.

Forsvaret si støtte til samfunnstryggleik

Forsvaret har også i 2017 deltatt i søk- og redningsaksjonar, og gitt bistand etter førespurnad frå politiet og andre sivile styresmakter i samband med ulykker, naturkatastrofar og andre fredstidskriser. Forsvaret har ytt viktig støtte gjennom mellom anna Kystvakta, Heimevernet, Luftforsvarets fly og helikopter, søke- og redningstenesta og innanfor eksplosivrydding.

Vern mot kjemiske, biologiske, radiologiske og nukleære middel og eksplosivar (CBRNE-vern)

Forsvaret heldt fram arbeidet med å vidareutvikle kapasitetane for å verne personell og materiell mot verknader av CBRNE-middel. Forsvarssektoren har utarbeidd ein plan for styrking av CBRNE-beredskapen med grunnlag i Nasjonal CBRNE-strategi frå 2016, og ei vidare detaljering av denne planen er under arbeid i etatane. Forsvarets forskingsinstitutt har fått formalisert oppdraget om å ha CBRNE-analysekapasitet, og har oppretta ei døgnbemanna telefonbasert rådgjevingsteneste på feltet. Det er likevel framleis manglar på fleire område innanfor CBRNE-vern. Desse utfordringane er i hovudsak innanfor kompetanse, bemanning og manglar på moderne materiell. CBRNE-vernet skal styrkast, primært for å dekke militære behov i Forsvaret, men dette vil også styrke evna til å støtte sivile styresmakter. Arbeidet med modernisering og materiellinnkjøp blei vidareført gjennom året. Forsvaret har gjennom året halde oppe nasjonal beredskap for akutt handsaming av eksplosivar.

Norske styrkar i utlandet

Noreg sine bidrag til koalisjonsoperasjonen mot ISIL (*Operation Inherent Resolve*) bidrog i 2017 med kapasitetsbygging av dei irakiske tryggingstyrkane. Hovudstyrken i Irak blei i løpet av året flytta frå Erbil, der Pershmergastyrkar blei trena, til å trene og rådgje irakiske sikringsstyrkar i Anbar-provinsen. Spesialstyrkane dreiv kapasitetsbygging av sunni-arabiske grupper som kjempa mot ISIL i Syria fram til oktober 2017, då innsatsen deira blei flytta til Irak.

I operasjon *Resolute Support Mission* (RSM) i Afghanistan var hovudinnsatsen til Noreg i 2017 framleis spesialstyrkebidraget til støtte for den afghanske spesialpolitieininga *Crisis Response Unit* (CRU 222) i Kabul og støtte til den afghanske *General Command of Police Special Units* (GCPSU).

Noreg hadde eit landbidrag i NATO si framskotne nærvær i Litauen (*Enhanced Forward Presence*) i andre halvår 2017.

Noreg sitt hovudbidrag til FN var i 2017 ein vidareføring av transportflyordninga til *United Nations Multidimensional Integrated and Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA). I tillegg drifta Noreg leiren for denne styrken og andre einingar forlagde på Bamako flyplass.

Noreg har også stilt personell i *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) og i *Multinational Force and Observers* (MFO) i Midtausten, og *United Nations Mission in South-Sudan* (UNMISS).

Forsvaret hadde også militært personell i *Kosovo Force* (KFOR) i Kosovo, NATO *Headquarters in Sarajevo* (NATO HQ Sarajevo) i Bosnia-Herzegovina, *Combined Maritime Forces* (CMF) i Bahrain, og til NATO *Shipping Centre* (NSC) i Northwood i England.

Noreg deltok i EU sin yttergrenseoperasjon Triton i Middelhavet med fartøyet MV Siem Pilot. Forsvaret støtta politiet med personell og utstyr på fartøyet.

Dei ståande reaksjonsstyrkane til NATO

Noreg hadde kapasitetar frå Hæren og Sjøforsvaret på beredskap for NATO sine reaksjonsstyrkar (NRF) i 2017. Noreg deltok og i dei ståande maritime styrkane til NATO *Standing Naval Maritime Group 1* (SNMG1), kor ein norsk fregatt hadde kommandoen i 2017, og den ståande mineryddingsstyrken *Standing Naval Mine Countermeasures Maritime Group 1* (SNMCMG1).

Strategisk sjø- og lufttransport

Noreg deltok i 2017 i den vidare utviklinga av dei fleirnasjonale kapasitetane innanfor strategisk sjø- og lufttransport, og utnytta desse kapasitetane gjennom:

- *Movement Coordination Centre Europe* (MCCE) i Eindhoven i Nederland med 28 medlemsnasjonar. Medlemskapet gjer at dei tilgjengelege strategiske transport- og luft-til-luft tankingskapasitetane til nasjonane blir nytta betre og gir ein meir kosteffektiv koordinering

landa imellom under styrkeproduksjon, øvingar og operasjonar.

- *Multinational Implementation Arrangement* (MIA) med ti medlemsnasjonar, som i 2017 bestod av 14 transportskip (Ro-Ro) med totalt 37 000 lastemeter. Avtalen legg til rette for at medlemsnasjonane på kort tid kan få tilgang på strategisk sjøtransportkapasitet.
- *Strategic Airlift Interim Solution* (SALIS). NATO *Support Agency* (NSPA) forhandla på vegner av 12 deltakarnasjonar fram ein kontrakt for å sikre tilgang til såkalla *outsized cargo* lufttransportkapasitet frå 2006. Avtalen er forlenga til utgangen av 2018. Kontrakten inneber at nasjonane får tilgang på strategisk lufttransport med to fly av typen AN-124 innan 24 timar, ytterlegare to fly som kan bli aktiverte innan seks dagar og ytterlegare to fly innan ni dagar. I dag omfattar avtalen tilgang til fly av typen AN-124, AN-225 og Il-76.
- *Strategic Airlift Capability* (SAC) med ti medlemsnasjonar. Avtalen sikrar medlemsnasjonane tilgang på strategisk lufttransportkapasitet med tre Boeing C-17 *Globemaster* transportfly frå den fleirnasjonale *Heavy Airlift Wing* (HAW) på Pápa Airbase i Ungarn.

3.4 Økonomi

Planperioden 2017–2020 har som målsetting å betre tilgjenge og uthald ved å auke vedlikehaldet, anskaffing av reservedelar og oppbygging av beredskapslagra. Vidare skal auka trening og bemanning prioriterast, samstundes som det investerast i nye og framtidretta strategiske kapasitetar. Planen bygger på auke i løyvingane til langtidsplantiltak med om lag 8 mrd. kroner i 2020, samanlikna med referansenivået som låg til grunn for planarbeidet. For gjennomføringsåret 2017 blei styrkinga på 1 471,0 mill. kroner. Kostnadseffektivitet og rasjonell drift er også ein føresetnad for å nå målsettingane i perioden. Anskaffing av nye kampfly med baseløysing og vidareutvikling av JSM trinn 3 gjennomførast med mellombels styrking på 4 518,0 mill. kroner i 2017. Forsvaret overtok seks nye F-35 kampfly i 2017. Av disse er tre fly førebels stasjonert i USA, medan tre fly har kome til Noreg.

Avvik mellom nysaldert budsjett og rekneskapen før lånetransaksjonar, viser eit mindreforbruk på 1 594,0 mill. kroner for gjennomføringsåret 2017. Overført løyving frå 2016 aukar disponibel løyving i 2017 med 1 780,0 mill. kroner. Rekneska-

pen viser dermed ein samla mindreutgift på 1 572,0 mill. kroner, samanlikna med løyvinga i budsjettet for 2017. Mindreforbruket i 2017 og overføringane frå 2016 skriv seg hovudsakleg frå framdrifta i store anskaffingsprosjekt, inkludert kampflykjøpet med baseløysing samt andre aktivitetar der utbetalinga først skjer i 2018.

3.5 Interne prosessar

Bidrag til trygging- og forsvarspolitisk forskning

Forskning og utvikling innanfor trygging- og forsvarspolitikk var i 2017 retta inn mot fleire område: truslar i det digitale rom (cyber), utviklinga knytt til Russland og nordområda, europeisk tryggingpolitikk post-Brexit, utviklinga i Asia/Stillehavet med særleg merksemd på Nord-Korea. Andre aktuelle FoU-aktivitetar var forskning på Tyrkia og landets rolle i Europa/NATO og Kystvakta som tryggingpolitisk verktøy.

Kapasitetsbygging

Dei nordiske landa har sidan 2009 støtta *Eastern Africa Standby Force* (EASF) med eit rådgjevarlag som er fast utplassert ved EASF sitt hovudkvarter i Kenya. I 2017 blei støtta bestemt forlenga fram til og med 2018, med forventning om at EASF tydeleg skal vise korleis dei vil legge til rette for å bruke støtta frå dei nordiske landa og kva resultat ho direkte gir.

I 2017 heldt dei nordiske landa fram med å levere gode resultat gjennom *Nordic-Baltic Assistance Programme* (NBAP), som blei starta i 2014 etter initiativ frå Noreg. Dei nordisk-baltiske landa heldt fram støtta til *Joint Training and Evaluation Centre* (JTEC) i Georgia. Denne innsatsen er ein viktig del av NATO si støttepakke til Georgia, og blir ofte halde fram som flaggskipet mellom NATO sine ulike kapasitetsbyggingsprogram. Noreg har og ytt støtte til antikorrupsjon og cyberforsvar innanfor NATO sin støttepakke til Georgia.

Noreg heldt fram engasjementet på Vest-Balkan, særleg retta mot Bosnia-Hercegovina, Makedonia og Serbia. Noreg har jamlege samtalar med desse landa for å følge sentrale trekk i den tryggingspolitiske utviklinga. Noreg har også fleire tekniske støttetiltak retta mot desse landa, for å fremje samarbeid mellom landa i regionen, og sette dei i stand til å ta del i fleirnasjonale tryggingsoverasjonar.

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda er ein føresetnad for forbetring i forsvarssektoren. Dette arbeidet har høg merksemd i styringsdialogen Forsvarsdepartementet har med verksemdene under departementet, og i styringa internt i verksemdene. Det omfattande og langsiktige arbeidet med å forbetre styringa og forvaltninga av tildelte ressursar blei ført vidare i 2017, kor «Styring og kontroll» er eit av måla i langtidsplanen for forsvarssektoren 2017–2020.

Det er ein uttalt ambisjon for forsvarssektoren å unngå merknader frå Riksrevisjonen. Dette krev forbetring på område der svakheiter er avdekte, men også tiltak for å unngå feil i framtida. Forsvaret har sett i verk ein rekke tiltak etter at Riksrevisjonens ikkje kunne konkludere om rekneskapen for 2016, og for å få ein reviderbar rekneskap i 2017. Arbeidet har gitt tydelege forbetringar i 2017. Forsvaret får alvorlege merknader til rekneskapen, men for 2017 har Riksrevisjonen gitt ein konklusjon med atterhald. Forsvarsdepartementet er nøgd med den positive utviklinga. Etaten heldt fram arbeidet med å utvikle periodisert rekneskap vidare. Forsvaret arbeider også målretta med å legge til rette for god oppgåveløysing gjennom systematisk oppbygging av kompetanse og rutinar for og etterleving av intern kontroll.

Organisasjon og styrkestruktur

2017 var første år av langtidsplanen 2017–2020, jf. Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft». Oppbygginga av grunnmuren gjennom å auke vedlikehald av materiell, anskaffing av reser vedelar og oppbygging av beredskapslagra blei prioritert. Omstillinga av Luftforsvaret heldt fram og dei tre første F-35 flya i Noreg blei mottatt hausten 2017. Planar for vidare utvikling av landmakta blei behandla hausten 2017. Generalinspektørane blei styrkesjefar og blir kalla høvesvis forsvarsgreinsjefar og sjef Heimevernet. Dei tre krigsskulane, Forsvarets ingeniørhøgskole og Forsvarets høgskule blei slått saman til ein høgskule. Befalskulane blei også lagt under Forsvarets høgskule.

Strukturen i Hæren blei i 2017 i hovudsak vidareført medan landmaktutgreiinga blei gjennomført. Hæren har hatt auka nærvær i Nord-Noreg i 2017. Hærens taktiske leiing blei samordna med Brigadekommandoen og vidareutvikla til ein lettare og meir mobil eining.

Etableringa av eit jegerkompani ved Garnisonen i Sør-Varanger tok til. Kompaniet byggast

stegvis opp fram mot 2020, og vil vere operativt innan 2022.

Delar av Forsvarets kompetansesenter for logistikk (FKL) og Sessvollmoen leir blei overført frå Hæren til Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO). Staben, Fagavdeling logistikk, Teknisk avdeling, Logistikkskulen, delar av Forsvarets ammunisjons- og EOD-skule samt Forsvarets transportskule er dei einingane som blei overførde. Samstundes var kompetanse om landbasert logistikk etablert på nytt ved Hærens våpenskule for å vareta fagansvaret for dette, då delar av FKL blei overført til FLO.

Leveransen av stormpanservogna CV90 til Hæren nærmar seg ferdig, og dei siste er planlagt leverte i 2018.

Heimevernet sin struktur blei i 2017 i hovudsak vidareført medan landmaktutgreiinga blei gjennomført. I 2017 blei distriktsstabane i HV-16 og HV-17 styrka med meir personell. Heimevernet si befalskule ved Garnisonen i Porsanger og Sjøheimevernet blei lagt ned.

Sjøforsvaret si aktivitet blei i 2017 auka med meir segling med fartøya. Segling i Nord-Noreg blei prioritert og ein undervassbåt var til ein kvar tid i Nord-Noreg. To minefartøy blei tatt ut av styrkestrukturen, som vedteken gjennom behandlinga av langtidsplanen for forsvarssektoren. NH90-helikoptra til Kystvakta og Marinen er forseinka og logistikkfartøyet KNM Maud blei ikkje levert i 2017 som planlagt.

Innfasinga av F-35 går etter planen. Tre fly blei mottatt for opplæringsføremål i USA og Noreg har nå har sju fly der. Utbygginga av kampflyfasen på Ørland gjekk etter planen og dei tre første F-35 i Noreg blei tekne imot i november. Omstillinga i Luftforsvaret har vore utfordrande, då den gjennomførast av det same personellet som blir brukt i leiing, styrkeproduksjon, operasjonar og beredskap. Kampflyberedskap med F-16 blei gjennomført frå Bodø. Eit DA-20 VIP-fly blei fasa ut som planlagt.

Samanlikna med 2016 var talet på tokt med maritime patruljefly nokre fleire i 2017, men gammalt materiell gjer det krevjande å overvake på best mogleg måte. Leveranse og innfasing av NH90-helikoptra er betydeleg forseinka, noko som har hatt konsekvensar for Kystvakta og Marinen sin oppgåveløysing, samanlikna med operasjonar med fullt operative NH90. NATO sitt nye luftovervakingssystem ACCS er betydelig forseinka og blei ikkje operativt i 2017, som det var lagt opp til. Den mobile luftkontrolleininga *Air Control Unit* blei tatt i bruk som redundans-eining.

I 2017 blei 339 skvadron og kadre for *Special Operations Air Task Group* vidareutvikla som ein dedikert og styrka helikopterkapasitet på Rygge til støtte for Forsvarets spesialstyrkar. Arbeidet med å vidareutvikle spesialstyrkane si leiing og stab i Oslo for å understøtte sjef Forsvarets spesialstyrkar som styrkeprodusent, vareta våpenskulefunksjonar innanfor eige fagmyndighetsområde, samt vareta tverrsektorielt samvirke i kriser og konflikt, starta i 2017.

Fleire avtaler blei etablert med sivil verksemd for å styrke logistikkberedskapen. Reaksjonsevna og uthald til dei militære styrkane blei betydeleg styrka gjennom å auke vedlikehaldet, anskaffing av reservedelar og oppbygging av beredskapslagre. Det blei også gjennomført fleire vedlikehaldsøvingar kor store mengder materiell på lager blei reparert.

Cyberforsvaret styrka evna til å støtte opp under Forsvarets operasjonar heime og ute gjennom 2017 ved å stille krav til, etablere, drifte og verne Forsvarets informasjonsinfrastruktur. IKT blei nytta som eit verkemiddel for å betre samhandlinga i Forsvarets operasjonar og for å effektivisere styrkeproduksjon og forvaltning i forsvarssektoren. Cyberforsvaret prioriterte oppgåver som berre kan løysast av Forsvaret, samt vidareutvikling av IKT som samhandlar med NATO.

Allmennhelsetenesta blei overført frå Forsvarets sanitet (FSAN) til forsvarsgreinene, og planlegging av eit nytt Role 2-bygg starta i 2017. I 2017 har FSAN arbeida med å fylle styrkestrukturen med personell. Dette arbeidet blei i stort fullført.

Forbetring og effektivisering

Det blei i 2017 sett i verk ei rekke tiltak i forsvarssektoren for å styrke evna til kontinuerleg forbetring og effektivisering. Det blei gjennomført tiltak for å heve kompetansen mellom anna ved innføring av ein obligatorisk metode for å realisere gevinstar og legge til rette for at desse blei gjennomførte og dokumenterte. Fagmiljø blei kraftsamla i både FD og verksemdene, og det blei etablert nettverk på tvers av verksemdene i sektoren for å legge til rette for deling og læring på tvers.

Verksemdene i forsvarssektoren realiserte i 2017 gevinstar for om lag 325,0 mill. 2017-kronar, mot eit krav på 309,0 mill. kroner. Samla status for etatane i forsvarssektoren blir difor vurdert som god, og i stort i rute for å nå langtidsplanen sine mål knytt til forbetring og effektivisering, der gevinstar for om lag 1,8 mrd. kroner skal realisert og fordelast i samsvar med styrkinga i planen. Det er likevel tidleg i perioden og prognose for å

oppnå måla ved utgangen av perioden er noko usikker. I 2017 knytte dei største gevinstane seg til HR-transformasjon i Forsvaret, ny ordning for levering av reinhald i Forsvaret, frigjerung av ressursar knytt til leiing, støtte og administrasjon i Sjøforsvaret, sentralisering og profesjonalisering av innkjøpsverksemda i Forsvaret og standardisering og betring av investeringsprosessar i Forsvarsbygg.

3.6 Materieell og infrastruktur

Materiellanskaffingar

Materiellanskaffingar i Forsvaret skal medverke til å tilpasse den framtidige strukturen til oppgåver og utfordringar og betre den eksisterande strukturen der dette er naudsynt. Omfanget av og framdrifta i anskaffingane blir tilpassa dei gjeldande økonomiske rammene og strukturplanane, og forhold på leverandørsida.

Status og framdrift i dei einskilde materiellprosjekta, som er godkjende av Stortinget med ei total kostnadsramme over 500,0 mill. kroner (kategori 1), er omtalte under prosjekta i del I, kapittel 4. Investeringar.

Forsvarsmaterieell anvende tildelte midlar i hovudsak som planlagt i 2017. Samla sett vurdert status i investeringsporteføljen som tilfredsstillande. Det er overlevert fleire store leveransar til Forsvaret, mellom anna 37 kampvogner av type CV90, og levetidsforlenging av NORDKAPP-lassen kystvaktfartøy, i tillegg til seks kampfly som omtalast særskilt.

Leveransar som ikkje blei fullførte, skuldast i stor grad at Forsvarsmaterieell ikkje kunne ta imot leveransane frå industrien før krava i kontrakten var nådd. Avvik knytte seg mellom anna til leveranse av IVECO-køretøy, logistikkfartøy, forbetringar på ULA-ubåtane, NH90-helikoptre, nye redningshelikoptre og kommunikasjonsnoder.

Dei største utbetalingane i 2017, ut over kampfly, knytte seg til CV90 kampvogner til Hæren, NH90-helikoptre, og eit nytt logistikk- og støttefartøy til Sjøforsvaret.

Dei største kontraktane som blei signert i 2017 var maritime patruljefly med ein verdi på 10,5 mrd. kroner, og nytt artilleri til Hæren på 1,8 mrd. kroner.

Forsvarsmaterieell har no stor merksemd på produksjon av grunnlagsdokument for nye materiellprosjekt, og på å effektivisere investeringsverksemda spesielt innanfor INI-portefølja (IKT og Cyberområdet). Det er også ei forsterka oppfølging av NH90.

Noreg fekk ytterlegare seks F-35 kampfly levert i 2017. Dei tre første blei leverte til Luke Air Force Base for å nyttast til trening av norske pilotar i USA inntil overgangsperioden mellom F-16 og F-35 er over. Ein planlegg å overføre desse flya tilbake til Noreg innan 2024. Dei andre tre flya blei flydd til Noreg og landa på Ørland flystasjon i november 2017. Denne hendinga markerte starten på drift av F-35 i Noreg. Hendinga blei markert med ein seremoni der representantar frå både kongehus og regjering var til stades.

Utdanningsverksemda for både pilotar og teknikarar i USA er gjennomført som planlagd. 2017 var prega av arbeid med å utruste kampflybasen på Ørlandet med logistikk- og vedlikehaldsutrusting for å kunne operere flya. I tillegg måtte basen få dei naudsynte tryggleik- og nytteløyva for å kunne operere flya.

Stortinget har slutta seg til leveranseplanen for hovudanskaffinga av kampfly med baseløysing, jf. Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). I tråd med denne har Stortinget hittil gitt fullmakt til kjøp av til saman 40 nye kampfly.

Trinn 3 i utviklinga av det norske missilet *Joint Strike Missile* (JSM) heldt fram i samsvar med plan, og slippetestane som blei gjennomførte i 2017 var vellukka.

Nybygg og nyanlegg

Forsvarsbygg ferdigstilte 35 investeringsprosjekt i 2017, mellom anna nye bygg for redningshelikoptertenesta og 330 skvadronen på Banak, Ørland og Sola, ein ny skule for Luftforsvaret på Sørreisa og ny brannstasjon på Bardufoss flystasjon. I 2017 blei også bygge- og anleggstiltak ferdige og overleverte i tide til mottak av dei første F-35 flya i Noreg.

I løpet av året blei det gjennomført ein mulighetsstudie og ein alternativanalyse for Evenes flystasjon. Forsvarsbygg er godt i gang med å planlegge store investeringar på Evenes for nye maritime patruljefly, framskoten kampflybase, luftvern, baseforsvar og andre funksjonar på flystasjonen. Forsvarsbygg har i 2017 satt i gang planarbeid for store bygge- og anleggsinvesteringar på Haakonsværn for nye ubåtar.

Forsvarsbygg har støtta dei andre verksemdene i forsvarssektoren med å vareta sikkerheitsloven sine krav til sikring av skjermingsverdige objekt. Av dei planlagde prosjekta for betre sikring av Forsvaret sine basar, har Forsvarsdepartementet gitt oppdrag om gjennomføring for eit prosjekt på Setermoen.

Det blei avslutta fire prosjekt i 2017 som bidrar til utfasing av fossil fyringsolje. Dette gjeld Heggelia og Rusta på Bardufoss, Bergenhus og Sørreisa.

Det blei satt av 10,0 mill. kroner til å gjennomføre tiltak på bygg for allmenn verneplikt. Det blei gjennomført to tiltak, bygging av våtrom og toalett til kaserne Øst Haakonsværn og Kaserne 1 i Bodin leir.

Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeid

Fellesanskaffinga til NATO av luftkommandosystemet *Air Command and Control System* (ACCS) til mellom anna *Air Control Center Recognised Air Picture Production Center Sensor Fusion Post* (ARS) Sørreisa blei ført vidare som eit av dei større prosjekta under fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeid i 2017. Bygge- og anleggsdelen er fullført, men gjentekne forseinkingar i programvaredelen gjer at prosjektet tidlegast blir ferdig i slutten av 2018.

Avhending av overskotsmateriell

Forsvarsmateriell avhenda materiell i 2017 for om lag 99,0 mill. kroner. Dette inkluderte mellom anna inntekter frå sal, skrapmetall og vrakpant. I tillegg blei noko materiell avhenda ved vederlagsfrie overføringer, der dette var tenleg.

Forskning og utvikling (FoU)

FoU-aktivitetane som blir finansierte over forsvarsbudsjettet er i hovudsak innretta mot teknologi for militære føremål, utvikling av konsept for militære operasjonar og støtte av og tilrettelegging for anskaffingar. Mykje av FoU-innsatsen har vore knytt til pågåande og framtidige materiellanskaffingar. FoU-aktivitetar utgjer også grunnlaget for forskingsbasert undervising ved Forsvaret sine skular. Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) utfører ein vesentleg del av FoU-aktivitetane, og Forsvarets høyskole er hovudaktør innanfor forskingsbasert undervising.

I 2017 fortsette den teknologiske forskingsinnsatsen mellom anna med å støtte arbeidet med å skaffe og klargjere nye kampfly og kampflybasar, ei støtte som vil fortsette i test- og evalueringsfasa. Oppfølginga av Stortinget si avgjerd om å inngå eit strategisk samarbeid med Tyskland om kjøp av ubåtar blei i 2017 også støtta av FFI.

Ein anna viktig teknologisk forskingsinnsats har vore innanfor autonomi, kor FFI har teke med seg kompetansen frå Hugin og missilverksemda og fått fram tverrfaglege autonome løysingar som

kan brukast på alle ubemanna plattformer. Wall Street Journal skriv at Noreg ved Yara og Kongsberg tar føring innanfor autonome lasteskip, og her er det teknologi frå FFI som er avgjerande for deira suksess. I samarbeid med Forsvaret og industrien har FFI også gjennomført ein rekke testar av materiell for å sjå på moglegheiter til å oppdage, forstyrre eller øydelegge små dronar.

FFI si satsing på samfunnstryggleik har bære frukter i 2017. Dei har gjort ei teknologisk moglegheitsstudie for Tolletaten, støtta langtidspanlegginga for dei nasjonale bistandsressursane i Politiet og levert eit overordna kravdokument for regjeringskvartalet.

Det er også ei rekke andre felt kor forskinga har vore viktig i 2017. Mellom anna har FFI vurdert den teknologiske utviklinga knytt til kjernevåpen, eit felt som også er viktig i samband med vurderingar av missilforsvar. FFI har i tillegg støtta forsvarssektoren med kompetanse innanfor CBRNE (kjemisk, biologisk, radiologisk, nukleær og eksplosivar) -truslar og beredskap. Kjemi-laboratoriet deira vidareutviklast, og det blei på hausten 2017 klart at FFI ville bli eit nasjonalt beredskapslaboratorium frå 2018.

Forskningsprosjekt i regi av Forsvarsdepartementet på HR-området var i 2017 retta mot sentrale tema som landmakta, dreining av personellstrukturen, strategisk kompetanseleiing, særalsersgrense for militært personell og pensjonsreforma. I tillegg var det forskningsaktivitetar knytt til allmenn verneplikt og ordninga for militært tilsette. I 2017 blei det avsett midlar til eit fleirårig forskningsprosjekt knytt til oppfølging av Afghanistan-undersøkinga 2012. Det blei også avsett midlar til eit forskningsprosjekt om militært personell som har teke del i internasjonale operasjonar og deira familiar og barn.

Næringsamarbeid og samarbeid med offentlege verksemder nasjonalt og internasjonalt

Forsvarsdepartementet har ført vidare ein aktiv politikk for industrisamarbeid med leverandørar og offentlege verksemder nasjonalt og internasjonalt, i samband med Forsvaret sine anskaffingar. Dette er naudsynt, mellom anna for å vareta nasjonale omsyn til tryggingssinteresser. Næringslivet tok del i alt frå kompliserte og integrerte prosessar, til levering av enklare materiell, varer og tenester.

Hovudmålet med regjeringa sin politikk innanfor dette området er å vareta nasjonale omsyn til tryggingssinteresser gjennom å halde oppe og utvikle vidare ein internasjonalt konkurransedyk-

tig norsk forsvarsindustri. Regjeringa sin strategi blei presentert for Stortinget i Meld. St. 9 (2015–2016) «Nasjonal forsvarsindustriell strategi». Eit viktig verkemiddel i regjeringa si verksemd er å sikre eit godt samarbeid mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien, basert på forsvarssektoren sine behov for kostnadseffektive leveransar av materiell og tenester. Eit av dei bærande prinsippa i samarbeidet er tidleg dialog mellom aktørane. Regjeringa har lagt stor vekt på dette mellom anna i førebuingane til framtidig anskaffing av nye ubåtar, og har lagt vekt på å etablere vel fungerande møteplassar.

3.7 Menneske, læring og utvikling

Haldningar, etikk og leiing

Arbeidet med haldningar, etikk og leiing (HEL) blei ført vidare i 2017. Arbeidet bygger på verdi-grunnlaga for forsvarssektoren og for kvar verksemd, lokale tiltaksplanar, og på formelle oppdrag frå Forsvarsdepartementet. Målet er å integrere HEL-perspektivet i den daglege drifta. Det blei gjennomført tiltak som dilemmatrening, leiartrening og faglege samlingar ved lokale einingar i Forsvaret med merksemd på etiske utfordringar.

Det blei i 2017 arbeid vidare med å finne mål-bare indikatorar for effekten av HEL-arbeidet. Spørjeundersøkingar blir mellom anna nytta til dette. Ei positiv og dokumenterbar utvikling av forsvarleg forvaltning i sektoren indikerer godt HEL-arbeid.

Etisk råd for forsvarssektoren hadde i 2017 særleg merksemd på etiske og juridiske sider ved totalforsvaret. Rådet har skriva fleire artiklar og avisinnlegg og har halde ei rekke foredrag både i sektoren og for eit breiare publikum. Rådet har bidrege til etikkundervising for forsvarssektoren og for departementet.

Senter for integritet i forsvarssektoren heldt fram som NATO sitt kompetansesenter og faglege leverandør av kurs og seminar på området integritetsbygging og antikorrupsjonsarbeid. Senteret har forsterka innsatsen nasjonalt. Samarbeidsprosjekta i Søraust-Europa og Ukraina har elles vore sentralt i heile 2017.

Mobbing og seksuell trakassering

Mobbing og seksuell trakassering fekk mykje merksemd i 2017. Verneplikundersøkinga 2017 tydde på at det framleis var høg førekomst av mobbing og seksuell trakassering, og at det var noko høgare enn året før.

16 pst. av kvinnene og 1 pst. av mennene svarte i 2017 at dei var utsette for seksuell trakassering, medan det i 2016 var 15 pst. kvinner og 2 pst. menn som svarte slik. Dei fleste som var utsette for seksuell trakassering svarte at trakasseringa blei utført av andre soldatar.

21 pst. av kvinnene og 14 pst. av mennene svarte i 2017 at dei var blitt utsette for mobbing eller trakassering i førstegongstenesta, medan det i 2016 var 18 pst. kvinner og 13 pst. menn som svarte slik. For begge kjønna var det andre soldatar som i det alt vesentlege sto for mobbinga. Graden av alvor i mobbinga var i 2016 gjennomsnittleg 1,4 på ein skala frå 1 til 4, der fire var det mest alvorlege.

Forsvarets forskingsinstitutt heldt i 2017 fram med forskning på mobbing og seksuell trakassering, mellom anna med å utvikle eit nytt spørjebatteri for å kunne få meir kunnskap og eit betre forskingsgrunnlag knytt til mobbing og seksuell trakassering.

Veteranar

Regjeringas omfattande arbeid med å anerkjenne, følge opp og vareta personell før, under og etter teneste i utlandet heldt fram i 2017. Samarbeidet mellom Forsvarsdepartementet og dei seks andre departementa som er omfatta av samarbeidet om tiltaka i oppfølgingsplan «I teneste for Norge», heldt også fram i 2017. Oppfølgingsplanen legg vekt på å auke kompetansen og betre samhandlinga i det sivile tenesteapparatet. Planen blei evaluert i 2017.

Dei fleste tiltaka i oppfølgingsplanen blei gjennomførte. Fleirtalet av veteranar som var med i ei undersøking i samband med evaluering av planen svarte at dei var meir nøgde enn tidlegare med den hjelpa dei fekk frå tenesteapparatet. Regjeringa vedtok i 2017 å forlenge oppfølgingsplanen med to år, fram til utgangen av 2019.

Veteranar frå den andre verdskrigen og personell som har gjort teneste i internasjonale operasjonar blei også i 2017 heidra og anerkjende under regjeringa sin markering av frigjerings- og vete-

randagen 8. mai på Akershus festning. I tillegg tok regjeringa sine medlemmer del ved ei rekke lokale arrangement rundt om i landet.

I 2017 blei veterankonferansen gjennomført i Sandefjord med kommunale veteranplanar som viktig tema.

Regjeringa sette i 2017 i gang eit arbeid for å styrke fylkesmannens rolle i veteranarbeidet.

Helse, miljø og sikkerheit (HMS)

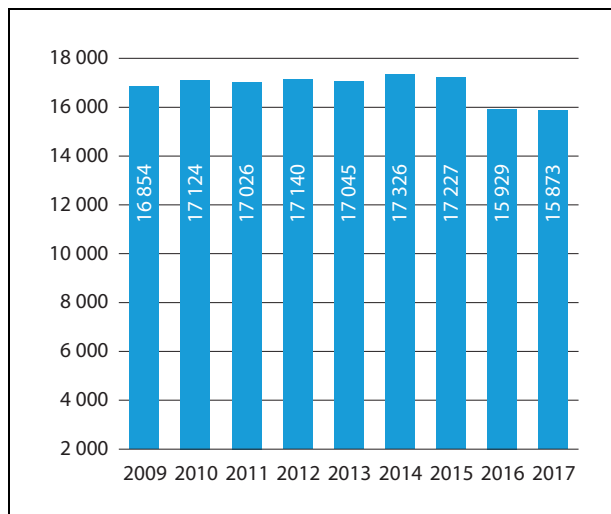
Forsvaret har i mange år arbeidet med helse, miljø og sikkerheit (HMS) i samsvar med årlege HMS-handlingsplanar vedtatt av Forsvarets hovudarbeidsmiljøutval. HMS-handlingsplanane er i store trekk generisk og omfattar følgande hovudområde: Forsvarets verneteneste som Forsvarets hovudarbeidsmiljøutval, Forsvarets bedriftshelseteneste, HMS i Felles integrert forvaltningssystem (FIF), HMS-revisjon og -kontroll, inkluderande arbeidsliv (IA) og sjukefråværsførebyggjande arbeid, Forsvarets medarbeidarundersøking, rusførebyggjande arbeid, sjølvmoordsførebyggjande arbeid samt HMS-kompetanse og -informasjon.

HMS inngår i all militær utdanning på alle nivå. Informasjon om HMS og dialog med dei tilsette blei gjennomført på alle nivå i Forsvaret. Det blei arbeidd med å vidareutvikle ein godt fungerande verneorganisasjon med aktive verneombod og lokale arbeidsmiljøutval. HMS-arbeidet i Forsvaret blir følgd opp ved revisjonar ved utvalde einingar. Forsvarets hovudarbeidsmiljøutval er det øvste nivået i Forsvaret sin vernestruktur.

Eit felles HMS-styrings- og rapporteringssystem er innført i Forsvaret. Systemet er vidareutvikla for risikovurderingar. Forsvaret legg vekt på å ha eit inkluderande arbeidsliv med eit lågt sjukefråvær, og har i mange år vore IA-verksemd.

Personellstruktur

Ved utgangen av 2017 hadde Forsvaret 15 873 årsverk. Dette var ein nedgang på om lag 50 årsverk i høve til 2016.

Figur 3.6 Utvikling i årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året

Innføring av ordninga for militært tilsette starta i 2016, og vil halde fram dei kommande åra. Rundt 5 000 militært tilsette, om lag 43 pst., var ved utgangen av 2017 spesialistar i den nye ordninga. Det er 1 500 fleire enn i 2016. Arbeidet med å auke andelen av spesialistar opp mot målet på om lag 70 pst. vil halde fram i planperioden.

Kvinnedelen totalt blant militær tilsette var 11,6 pst. i 2017, ein auke på 0,7 prosentpoeng frå året før. Kvinnedelen blant sivilt tilsette var 33,2 pst. i 2017, om lag det same som året før. Kvinnedelen var samla 17,4 pst., og det er også om lag det same som året før. Kvinnedelen på militær side var høgast på nivået grenader/konstabel, med 21 pst., og lågast på nivået sersjantmajor/flaggmester, med 4 pst. Det var ingen kvinnelege generaløyntantar/viseadmiralar eller generalar/admiralar.

På grunnleggande befalsutdanning, inkludert befalskurs, var kvinnedelen i 2017 på 20,7 pst., samanlikna med 17,0 pst. året før. På grunnleggande offisersutdanning, inkludert grunnleggande offiserskurs, var kvinnedelen i 2017 på 20,7 pst., samanlikna med 16,9 pst. året før.

Mangfald

Forsvaret treng eit mangfald i personellsamansetninga. Ettersom førstegongstenesta er grunnlag for rekruttering til utdanning og vidare teneste i Forsvaret, blir mangfald i seleksjon til førstegongstenesta vektlagt. Målet er at seleksjon til førstegongstenesta skal spegle samfunnet vårt både når det gjeld geografisk tilhøyr, bakgrunn, kompe-

tanse og kjønn. Innrettinga av seleksjon til førstegongstenesta blir utvikla med dette som mål.

Innføringa av allmenn verneplikt heldt fram. Kvinnedelen blant dei som møtte til teneste i 2017 var 25,3 pst.. Året før var kvinnedelen 20,6 pst.. Auka kvinnedel i Forsvaret er eit viktig bidrag til at Forsvaret skal få det mangfaldet det treng.

Senter for integritet i forsvarssektoren

Senter for integritet i forsvarssektoren (SIFS) hadde i 2017 særleg merksemd på å utvikle gode haldningar og integritet som bidrar til å gi sektoren ei etisk forsvarleg forvaltning. SIFS heldt fram som NATO sitt kompetansesenter og faglege leverandør av kurs og seminar på området integritetsbygging og antikorrupsjonsarbeid. Samarbeidsprosjekta i Sørøst-Europa og Ukraina har også vore i betydeleg utvikling. Senteret har forsterka innsatsen nasjonalt gjennom å bygge kompetanse og auke medvitet om integritetsbygging, førebygging av korrupsjon og anna uetisk åtferd, i samarbeid med sektorens ulike verksemdar. Gjennom samarbeidet med forsvarsindustrien og utarbeiding av antikorrupsjonskrav til leverandørar bidrog senteret til å gjere integritet til eit konkurransefortrinn for norsk forsvarsindustri. Senteret bidrog også til opplæring i integritet og antikorrupsjon av personell som blei sende ut i utanlandsoperasjonar. I den vidare utviklinga av sektoren vil senteret også prioritere å bygge opp framtidretta kompetanse innanfor antikorrupsjon og integritetsbygging.

Kvinner, fred og tryggleik

Handlingsplanen for kvinner, fred og trygging 2015–2018 blei ført vidare i 2017. Dei fire hovudområda for norsk satsing er fredsprosessar og fredsforhandlingar, internasjonale operasjonar, fredsbygging og humanitære kriser. Forsvaret har særleg merksemd på internasjonale operasjonar. Nye oppdrag blei gitte til Forsvaret i 2017, fordi dette var det første året i den nye planperioden 2017–2020, der handlingsplanen for kvinner, fred og trygging er meir vektlagt enn tidlegare. Forsvaret har mellom anna arbeidd med å integrere eit kjønnsperspektiv i det nasjonale planverket for operasjonar.

Auka kvinnedel i operative einingar og styrkebidrag til internasjonale operasjonar er eit av satsingsområda i handlingsplanen. Kvinnedelen i styrkebidrag var 9,3 pst. i 2017, mot 8,5 pst. i 2016. Pilotprosjektet med kvinnelege jegerar i Forsvarets spesialstyrkar blei ført vidare i 2017, og er for-

lenga til 2019. Målet er å få fleire kvinner til krevjande operativ teneste.

Spesialistkompetansen ved Forsvarets høgskole knytt til handlingsplanen blei ført vidare i 2017. Dette kompetansemiljøet arbeidde mellom anna med ei handbok for bruk i FN-operasjonar for å møte og forhindre seksualisert vold i krig og konflikt.

I 2017 blei generalmajor Kristin Lund utnemnd til leiar for *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) i Midtøsten. Med dette blei ho den første kvinna i denne posisjonen.

Ordninga for militært tilsette

Ved behandling av Innst. 335 L og 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015) vedtok Stortinget å innføre ordninga for militært tilsette. Ordninga blei sett i verk 1. januar 2016, og skal vera innført innan utgangen av 2020. I 2017 blei det gjort gode framsteg i å sette ordninga ut i livet. Mellom anna blei det arbeidd med å skape felles kulturell forankring mellom spesialist- og offiserskorpset. I tillegg starta arbeidet med tilpassing av utdanningssystemet i Forsvaret til dei to kategori-ane militært tilsette.

Særaldersgrense

Fast tilsett militært personell har særaldersgrense på 60 år. I oppfølginga av Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) og Innst. 335 L (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015) gjennomførte Forsvarsdepartementet ei omfattande utgreiing, med forskingsstøtte frå Forsvarets forskingsinstitutt, om ulike alternativ til Forsvaret si særaldersgrense. Departementet kom fram til at det framleis er behov for ein arbeidsgivarstyrt avgangsmekanisme der alle, eller nokre av dei militært tilsette i dei øvre alderskategoriane, pliktar å fråtre etter ein gitt alder. Forsvarsdepartementet kom i utgreiinga fram til at det er eit handlingsrom for alternative løysingar til dagens modell. Ei eventuell endring i Forsvaret si særaldersgrense må sjåast i samanheng med eventuelle endringar i det offentlege pensjonssystemet.

Verneplikt

1. januar 2015 trådde lovendringane om allmenn verneplikt i kraft. Verneplikt omfattar dermed både kvinner og menn fødte 1. januar 1997 eller seinare. Det første innrykket der dei verneplikte møtte etter at allmenn verneplikt trådde i kraft var ved sommarinnrykket i 2016. Arbeidet med å inn-

føra allmenn verneplikt i Forsvaret har halde fram i 2017.

Forsvaret har ein grundig seleksjonsprosess for å velje ut personer til førstegongsteneste, og det er behovet til Forsvaret som styrer kor mange som blir kalla inn. Årleg hentar Forsvaret inn og behandlar personopplysingar frå om lag 60 000 kvinner og menn. Om lag 22 000 møter til sesjon, og mellom 8 000 og 10 000 blir kalla inn til førstegongsteneste. Det er om lag 14 pst. av årskullet.

I 2017 møtte totalt 9 433 personar til førstegongsteneste, og 2 387 av dei var kvinner. Dette gav ein kvinnedel på 25,3 pst., noko som var ein auke frå 20,6 pst. året før.

Det blei arbeidd vidare med å betre tilgangen på uniformer og personleg utrusting i riktig utforming og storleik til dei vernepliktige. Tilpassing av kasernar for å ta imot fleire kvinner til førstegongstenesta heldt også fram.

Forsvaret er den største lærebedrifta i Noreg med 30 ulike lærefag. I 2017 var det 568 lærlingar, ein nedgang på 1,7 pst. frå året før. 22,9 pst. av lærlingane var kvinner. Dei aller fleste lærlingar som går opp til fagprøve består prøva.

Vernepliktsundersøkinga for 2017 hadde ein svarprosent på 46. Av dei som svarte sa 85 pst. av kvinnene og 81 pst. av mennene at dei trivst godt eller svært godt i Forsvaret. 87 pst. av kvinnene og 85 pst. av mennene svarte at dei ville ha gjennomført førstegongstenesta sjølv om ho var frivillig. Undersøkinga viser vidare at svært få er negative til kjønnsblanda rom. Av dei som bur på kjønnsblanda rom svarte 92 pst. av kvinnene og 81 pst. av mennene at dei er positive til dette. 80 pst. av dei som har svart oppfattar Forsvaret som ein open og inkluderande organisasjon når det gjeld menneske med ulik etnisk bakgrunn, religion og seksuell legning. Motivasjon for førstegongsteneste har generelt vore aukande blant både kvinner og menn dei siste åra.

Revisjon av sikkerhetsloven

Regjeringa fremma Prop. 153 L (2016–2017) «Lov om nasjonal sikkerhet» (sikkerhetsloven) til Stortinget i 2017. Arbeidet er seinast omtalt i Prop. 1 S (2017–2018). Stortinget behandla og vedtok den nye sikkerhetsloven i mars 2018, jf. Lovvedtak 27 (2017–2018) og Innst. 103 L (2017–2018). Parallelt med stortingsbehandlinga har Forsvarsdepartementet sett i gang eit arbeid med nye forskrifter til sikkerhetsloven. Forsvarsdepartementet har i forskriftsarbeidet involvert alle samfunnssektorane som lova vedkjem.

Forsvarsloven

I 2014 sette Forsvarsdepartementet i verk arbeidet med ein heilskapleg revisjon av lov 29. juli 1953 nr. 28 om Heimevernet, lov 17. juli 1953 nr. 29 om verneplikten, lov av 19. mars 1965 nr. 3 om fritaking av militærteneste av overtydingsgrunnar og lov 2. juli 2004 nr. 59 om forsvarspersonell. Lov 12. august 2016 nr. 77 om verneplikt og teneste i Forsvaret m.m. (forsvarsloven) blei vedtatt av Stortinget i juni 2016. Forsvarsloven med tilhøyrande forskrifter trådte i kraft 1. juli 2017 og erstatta dei tidlegare lovane.

3.8 Kulturverksemda i forsvarssektoren

2017 var første året Forsvarets fellestenester hadde ansvar for Forsvarets kulturverksemd etter at Forsvarets avdeling for kultur og tradisjon blei lagt ned året før. Forsvarets kommandantskap, Forsvarets musikk og Forsvarets museum inngår i Forsvarets fellestenester.

Forsvarets musikk

Det blei i 2017 vedtatt å føre vidare dagens fem korps. Det blei også vedtatt at Kulturdepartementet skal dekke 40 pst. av utgiftene knytte til drifta av korpsa i Horten, Bergen, Trondheim og Harstad, jf. Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Stortinget gav også Forsvaret i oppdrag å greie ut om delar av drifta av Forsvarets musikk kan finansierast av kommunar og fylkeskommunar. Forsvarsdepartementet, Kulturdepartementet og Forsvaret starta ei utgreiing om dette i 2017. I 2017 gav Stortinget Forsvaret i oppdrag å omorganisere Musikkinspektoratet og erstatta det med ei felles sentral leiing.

Forsvarets museum

Hovudoppgåvene til Forsvarets museum blei førte vidare i 2017, med forvaltning av gjenstandar, forskning og formidling av kunnskap og opplevingar for eit breitt publikum. I tråd med Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) greidde ei arbeidsgruppe under forsvarssjefen ut framtida til forsvarsmusea. Utgreiinga munna ut i ein rapport som blei overlevert forsvarssjefen 1. desember 2017. Rapporten slår fast at musea har ei rekke utfordringar, og gir tilrådingar mellom anna om magasinsituasjon, formidling og

organisasjon. Rapporten, med tilrådingar frå forsvarssjefen, blei sendt til Forsvarsdepartementet i byrjinga av 2018.

3.9 Forsvarsrelaterte organisasjonar

Forsvarsdepartementet deler ut drifts- og prosjektstøtte til frivillige organisasjonar og verksemdar i forsvarssektoren. Dette blir gjort for å stimulere sivilsamfunnet til aktivitet som fremjar kunnskap og merksemd om norsk trygging- og forsvarspolitik, eller som støttar opp om oppgåvene til Forsvaret. I 2017 blei det delt ut totalt om lag 56,6 mill. kroner.

Tolv organisasjonar fekk driftsstøtte, totalt om lag 34,7 mill. kroner. Elleve organisasjonar fekk totalt 21,9 mill. kroner i prosjektstøtte. Dei fire organisasjonane som fekk høgast tilskot fekk til saman om lag 49,6 mill. kroner, og av desse midlane fekk Det frivillige Skyttervesen om lag 29,8 mill. kroner.

I 2017 blei tilskot til trykte tidsskrift og publikasjonar ytterlegare reduserte. Dette fordi digitalisering og nye kommunikasjonsplattformer som internett og sosiale media blir vurdert som meir kostnadseffektive.

Årsrapport med oversikt over tilskot for 2017 ligg på heimesida til Forsvarsdepartementet.

3.10 Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Nasjonalt tryggingorgan, og Forsvarets forskingsinstitutt

Forsvarsbygg

Verksemda til Forsvarsbygg spenner over alle aspekt knytt til utvikling, drift, vedlikehald og avhending av forsvarssektoren sine eigedomar, bygg og anlegg. Dette omfattar også varetaking av dei nasjonale festningsverka. I tillegg støttar Forsvarsbygg andre delar av offentlig sektor med rådgjeving knytt til beskyttelse og sikring av bygg, samt mellom anna oppføring av bygningar for nye redningshelikopter.

Ved utgangen av 2017 var det totalt 1 266 tilsette og 1 228 årsverk i Forsvarsbygg. Av dei fast tilsette er 98,7 pst. sivilt tilsette og 1,3 pst. militære.

Forsvarsbygg forvaltar 13 000 bygg og anlegg spreidd over heile landet. Dette er Noregs største offentlege eigedomsportefølje. I 2017 har Forsvarsbygg særskilt prioritert å nytta verdibevarende ressursar på eigedomar, bygg og anlegg som skal føres vidare i Forsvaret sin framtidige basestruktur. Det er framleis ei utfordring å opp-

retthalde den totale tilstandsgraden på bygningsmassen i forsvarssektoren, og hausten 2017 blei det nedsett ei arbeidsgruppe som mellom anna skulle evaluera utvalde delar av husleigeordninga.

I 2017 selde Forsvarsbygg eigedom for 705,0 mill. kroner, ei monaleg auke frå 2016. Myntgata 2 i Kvadraturen i Oslo utgjorde det største salet.

Meir enn 3,8 mill. personar besøkte festningane i 2017, ei auka på 160 000 frå 2016.

Forsvarsbygg har i fleire år jobba aktivt for å bidra til eit betre miljø. I 2017 blei det samla energiforbruket i bygga til Forsvaret redusert med inntil 1,5 pst.. Dette ligg godt innanfor målkravet.

Forsvarsbygg vidareførte arbeidet med kontinuerleg forbetring og effektivisering i 2017. Forsvarsbygg har ein langsiktig ambisjon om å skape ein kultur der dei tilsette sjølv er bevisste på om oppgåvene kan gjerast på ein annan og meir effektiv måte, og har no tatt i bruk prosessforbettringsmetoden «Lean» for å skapa føresetnad for meir effektive arbeidsprosessar.

Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell blei etablert 1. januar 2016 som eit ordinært statleg forvaltingsorgan direkte underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsmateriell har ansvar for materiellanskaffing og materiellforvaltning i forsvarssektoren. Etableringa av verksemda omfatta ei overføring av fem kapasitetsdivisjonar (land, maritim, luft, IKT og felles), anskaffingsstaben og deler av staben i Forsvarets logistikkorganisasjon. Om lag 1 300 tilsette, av dei om lag 500 militære, blei overførte til den nye verksemda. Oppgåva til Forsvarsmateriell er å utruste Forsvaret og andre verksemder i sektoren med relevant og tidsriktig materiell i tråd med vedtatt langtidsplan for å betre kampkraft og bærekraft.

Hensikta med etableringa var å oppnå ein kvalitetsforbetring av materiellanskaffingar og materiellforvaltninga i forsvarssektoren med reduserte gjennomføringstider for materiellprosjekt. Like eins var hensikta å forbetre den strategiske styringa med kortare og meir effektive styringslinjer.

Forsvarsmateriell har i 2017 hatt merksemd på å optimalisere, effektivisere og kompetanseutvikle verksemda samstundes som ein har omsett for om lag 13,9 mrd. kroner.

Forsvarsmateriell fekk i likskap med Forsvaret unntak av Direktoratet for økonomistyring frå enkelte krav i økonomireglementet for 2016 og 2017. Riksrevisjonen konkluderte med at dei ikkje kunne uttala seg om rekneskapen for 2016. Det

har vore nedlagt eit omfattande arbeid med rekneskapen i 2017 og rekneskapen er betydelig forbetra. Tilbakemeldinga frå Riksrevisjonen er alvorlege merknader og konklusjon med atterhald. Frå 2018 er sjølvstendig regnskapsløyning etablert utan unntak frå økonomireglementet.

Ein betydeleg del av midlane har gått til innkjøp av nye kampfly. Det gjekk vidare med betydelege midlar til nye CV90 kampvogner til Hæren og betydelig oppgraderingar innanfor Luftforsvaret og Sjøforsvaret. Totalt blei det overlevert materiell til Forsvaret for meir enn 8 mrd. kroner. Dette er noko lågare enn planlagt og skuldast i hovudsak utfordringar knytt til avvik i leveransar frå leverandørar.

Nasjonalt tryggingsorgan

Nasjonalt tryggingsorgan (NSM) er ei tverrsektoriell fag- og tilsynsstyresmakt innanfor den førebyggjande tryggingstenesta i Noreg. Direktoratet er nasjonal varslings- og koordineringsinstans for alvorlege dataangrep og andre hendingar innanfor IKT-tryggleik. Oppgåvene til NSM er mellom anna å stille krav til, føre tilsyn og kontroll med, utvikle tryggleikstiltak for, og bygge kompetanse hos, dei over 600 nasjonale verksemdene som er omfatta av sikkerheitsloven. Vidare er direktoratet nasjonal distribusjonsstyresmakt, som produserer, distribuerer, samt fører rekneskap og kontroll med kryptomateriell for vern av tryggleiksgradert informasjon. NSM er dessutan fagstyresmakt for arbeidet med tryggleiksklareringar i Noreg og har eit eige sertifiseringsorgan for IT-tryggleik i produkt og system (SERTIT). I 2017 var det 253 årsverk i NSM, ein auke frå 232 i 2016.

NSM ser jamlege forsøk på å etablere digital kontroll over og hente inn sensitiv informasjon frå verksemder som forvaltar viktige og til dels avgjerande samfunnsfunksjonar. NSM registrerte totalt 21 915 uønskte hendingar mot informasjonssystem i Noreg i 2017. Talet inkluderer automatiske varsel. 5 232 av desse blei prioriterte for oppfølging av NSM. Felles cyberkoordineringssenter (FCKS) er i 2017 etablert permanent og lokalisert saman med fagmiljø som omfattar faste representantar frå Nasjonalt tryggingsorgan, Etterretningstenesta, Politiets tryggingsteneste (PST) og Kripos. Administrativt ligg FCKS under NSM og blir leidd av NSM. FCKS har som føremål å styrke den nasjonale evna til effektivt forsvar mot og handtering av alvorlege hendingar i det digitale rommet.

NSM leverte eigne rapportar og bidrog i andre rapportar og høyringar gjennom heile 2017. NSM

leverte rapporten «Risiko 2017» i mars og «Helhetlig IKT-risikobilde» i slutten av september. Disse rapportane gir samla og kvar for seg unik innsikt i tryggleikstilstanden i Noreg.

NSM har i 2017 brukt ressursar på å støtte arbeidet med revisjon av sikkerhetsloven i regi av Forsvarsdepartementet.

NSM har gjennom heile året lagt vekt på utvikling av relevante råd og rettleiingar. NSM har i 2017 lansert grunnprinsipp for IKT-tryggleik. Dette er eit sett med prinsipp for korleis NSM meiner at IKT-system bør sikrast for å verne verdiar og leveransar. Grunnprinsippa er eit viktig og oppdatert grunnlag for rådgjevingsverksemda til NSM.

NSM har styrkt eininga for IKT-rådgjeving i 2017 for å utvikle fleire råd til direktoratet sine målgrupper. Eit særleg satsingsområde i 2017 har vore rådgjeving innanfor ugraderte IKT-system. Innsatsen og kapasiteten innanfor råd og rettleiing er likevel ikkje stor nok til å dekke heile samfunnsbehovet. Det blei difor etablert ei kvalitetsordning for kommersielle aktørar på feltet handtering av hendingar i 2016. I 2017 kom dei to første verksemdene på plass.

I 2017 var det stor etterspurnad etter råd og rettleiing innanfor objektsikring, fysisk sikring og IKT-tryggleik. Det har vore god deltaking på kursa som NSM arrangerer på kurssenteret for førebyggjande tryggleik. I løpet av 2017 har NSM teke i bruk e-læring som ein integrert del av undervisinga på grunnkurs for førebyggjande tryggleik ved kurssenteret. Også i 2017 arrangerte NSM ein tryggingkonferanse med over 700 deltakarar.

Det har vore krevjande å dekke etterspurnaden etter rådgjeving innanfor objektsikring på grunn av periodevis mangel på fagpersonar, og det er i 2017 gjort tiltak for å styrke kapasiteten innanfor objektsikring.

I løpet av 2017 blei det gjennomført 55 tilsyn. Enkelte av desse tilsyna var knytte til den såkalla naudnettsaka, som fekk stor merksemd. Tilsyna har ulik form og ulikt omfang. Det blir også gjennomført etterkontrollar etter tilsyn for å sikre at avvik blir retta opp på forsvarleg vis. Etter tilsyn får verksemdene tilbod om råd og rettleiing frå NSM. NSM har i 2017 starta med å bygge opp kapasiteten til å gjennomføre tilsyn med IKT-tryggleik. Som ein del av dette, er det utvikla metodikk for slike tilsyn.

Hovuddelen av funna i 2017 kunne og burde vore oppdaga av verksemdene sjølve. Verksemdene legg framleis for lite vekt på førebyggjande tryggleik på leiarnivå, og det manglar eller er

mangelfulle tryggleiksrevisjonar i mange verksemdar.

Talet på personellklareringar var kontinuerleg høgt gjennom 2017. NSM sette i verk tiltak for å redusere behandlingstida for klareringar på alle nivå og har lykkast med dette. Ved nyttår var talet på klagesaker som ikkje var behandla, på eit akseptabelt nivå. NSM har også styrkt rolla som nasjonal fagstyresmakt for personelltryggleik. I 2017 er fagutviklinga innanfor området styrkt, mellom anna for å effektivisere saksbehandling, kvalitetssikre vurderingar og forsterke avgjerds-evna hos saksbehandlarar.

Forsvarets forskingsinstitutt

Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) si omsetting i 2017 var på 886,0 mill. kroner, 6,0 mill. kroner lågare enn året før. FFI fekk eit driftsunderskot på 18,4 mill. kroner. Resultatet var planlagd, for å redusere instituttet sin frie eigenkapital tilsvarande.

Basistildelinga, som i 2017 utgjorde 17,8 pst. av FFI sine inntekter, finansierer grunnlagsstudium og forskingsstrategiske program. I 2017 utgjorde oppdragsforskninga 80 pst. av FFI sitt samla aktivitetsnivå. Oppdraga blei gitt innanfor eit breitt spekter av fag- og kompetanseområde, mellom anna knytt til framskaffing av nytt materiell og forvaltningsoppdrag til Forsvarsdepartementet. Forvaltningsoppdraga omfatta støtte til industrisamarbeid og deltaking i internasjonale vitkapelege og teknologiske forum, mellom anna representasjon for Noreg i forskingsprogram og forskningssamarbeid knytte til NATO si *Science and Technology Organization*. Samarbeidet med *European Defence Agency* (EDA) blei i 2017 heldt oppe. FFI gav også i betydeleg grad råd om val av teknologiløysingar og operasjonskonsept. Oppdrag frå sivile oppdragsgivarar i inn- og utland utgjorde i 2017 14,8 pst. av verdien av aktivitetane ved FFI. Det er ei auke på 7,1 prosentpoeng frå året før.

Av viktige hendingar i 2017 var utgivinga av Utsyn, FFI si forskingsplan 2017–2020, som for første gong blei presentert offentleg og overlevert til forsvarsministeren under eit FFI-forum i Oslo Militære Samfund 24. januar. FFI arrangerte 22. mai ei høgnivåkonferanse i Oslo om autonomi med ei rekke internasjonale spesialistar innanfor området. 23.–25. mai 2017 var over hundre av dei fremste spesialistane i NATO samla på Lillestrøm for å diskutere bruk av autonome system i framtida. 30. august 2017 fekk eit bredt publikum demonstrert eit konsept for framtidas minemottiltak og autonomi på det ubemanna overflatefar-

tøyet Odin. Fagmiljø frå FFI, Forsvaret og Kongsberg maritime gjorde demonstrasjonen mogleg. Dei nasjonale bistandsressursane besøkte FFI 27. september, for å sjå nærare på FFI sine forskings- og utviklingsaktivitetar, og korleis FFI kan bidra til betre samfunnstryggleik. I november vann FFI eit anbod frå *European Defence Agency* og *European Space Agency* om ei moglegheitsstudie for bruk av satellittteknologi knytt til problemstillingar med kjemiske, biologiske, radiologiske og nukleære middel (CBRN).

Det er god kontakt og tett samarbeid mellom FFI og norsk forsvarsindustri. Til dømes er utviklinga av neste generasjon sin kampflyammunisjon *Armour Piercing Ammunition Explosive* (APEX) til F-35 nå i integrasjons- og flysertifiseringsfasen, og FFI støtta Nammo i dette arbeidet. Forskinga ved FFI har vore ein føresetnad for

utviklinga av NSM og *Joint Strike Missile* (JSM), som produserast ved Kongsberg Defence and Aerospace (KDA). Produksjonen av nokre delar til begge missila, som tidlegare blei gjort av og ved FFI, blei overtatt av KDA i 2017.

FFI har samarbeidd med FLIR Unmanned Aerial Systems, tidlegare Prox Dynamics, om utvikling av ein ny generasjon *Nano Unmanned Aerial Vehicle*. Første generasjon av produktet har FLIR hatt stor suksess med internasjonalt.

Kvaliteten på FFI sine aktivitetar målast mellom anna ved talet på publikasjonar i tidsskrift med fagfelle vurdering, som ligg på 95 i 2017 mot 86 i 2016. Brukartilfredsheita ligg jamt høgt hos brukarane over fleire år. Av dei 41 forskingsprosjekta som blei bedømde i 2017 låg brukartilfredsheita med eit gjennomsnitt på 5,3 på ein skala frå ein til seks.

4 Investeringer

4.1 Investeringer i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvaret for investeringer i forsvarssektoren. Fornyelse og modernisering av Forsvarets materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA) er viktig og en nødvendig forutsetning for å opprettholde en relevant operativ evne.

Investeringer utgjør en betydelig andel av sektorens samlede utgiftsramme. Det er derfor avgjørende med langsiktighet og forutsigbarhet i investeringsarbeidet. Forsvarsdepartementets styring av investeringsvirksomheten gjøres i hovedsak gjennom etatene Forsvarsmateriell og Forsvarsbygg. Tett koordinering og samhandling mellom disse etatene og Forsvaret, i tillegg til god styring, er avgjørende for å legge til rette for nødvendig gjennomføringskraft.

Forsvarsmateriell er et ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsmateriell skal bidra til en kvalitetsforbedring og effektivisering av materiellinvesteringer og materiellforvaltning, og sørge for at Forsvaret og andre etater får tilgang på ferdigutviklet, kostnadseffektivt og sikkert materiell i tråd med vedtatte planer. Forsvarsmateriell skal avhende materiell som sektoren ikke lenger har behov for. Kjernefunksjonen til Forsvarsmateriell er å understøtte Forsvarets operative evne og beredskap.

Forsvarsbygg er et ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet, med ansvar for å gjennomføre investeringer, forvaltning, drift, vedlikehold og avhending av EBA i forsvarssektoren. Forsvarsbyggs virksomhet skal understøtte sektorens primærmål om å skape forsvarsevne. Kjernefunksjonen til Forsvarsbygg er å understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom kostnadseffektive og funksjonelle EBA-tjenester og rådgivning. Forvaltning av sektorens EBA gjennomføres som en kombinasjon av egenproduserte tjenester og kjøp av varer og tjenester i det sivile markedet.

For å kunne bidra til en effektiv bruk av fellesskapets ressurser, og sikre bredden av kapasiteter i Forsvaret, er det avgjørende å ha en nøktern tilnærming til det materiellet som skal anskaffes. I

tråd med Prop. 151 S (2015–2016) skal en «godt nok»-tilnærming legges til grunn ved kravsetting av nye materiellsystemer. Dette vil bidra til mindre tidsbruk og lavere anskaffelseskostnad knyttet til de enkelte prosjektene. Materiellet som anskaffes skal i størst mulig utstrekning være ferdigutviklet. Videre skal muligheten for å anskaffe brukt materiell eller tilgjengelig overskuddsmateriell vurderes i alle investeringsprosjekter. Der det er hensiktsmessig og tjener norske interesser skal det søkes å etablere flernasjonalt samarbeid med allierte og partnere. Dette gjelder både ved utvikling og kjøp.

Investeringsprosjektene i forsvarssektoren deles i to kategorier. Kategori 1-prosjekter, som er forsvarssektorens største og viktigste investeringer, og kategori 2-prosjekter, som er mindre i omfang, og som normalt ikke omtales i budsjettproposisjonen. Kategori 1-prosjektene legges fram for Stortinget for godkjenning, og senere ved eventuelle vesentlige endringer. Forsvarssektoren deler også prosjektene inn i to typer investeringsprosjekter: EBA-prosjekter og materiellinvesteringsprosjekter.

Materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme over 500 mill. kroner defineres som kategori 1-prosjekter. I tillegg kan enkelte prosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner fremmes for Stortinget dersom de er av spesiell karakter. EBA-investeringsprosjekter med en kostnadsramme over 200 mill. kroner fremmes for godkjenning av Stortinget. Kostnadsrammen inneholder også kostnader til innredning, som omfatter møbler og utstyr, lager- og verkstedutrustning, IKT-systemer og målmateriell.

Prosjektporteføljen i sektoren er organisert i fem ulike programområder, med ett område for EBA og fire områder for materiell. I tillegg er det etablert egne programmer for nye kampfly og nye ubåter. Innenfor det enkelte programområdet vil omsetningen variere fra år til år i takt med at noen prosjekter avsluttes, nye igangsettes og noen forsinkes fra leverandøren. Det vil også bli brukt midler på tilrettelegging for framtidige investeringer. Dette omfatter blant annet aktiviteter som internasjonalt materiellsamarbeid, forskning og utvikling

og utarbeidelse av dokumenter som grunnlag for beslutning om eventuell igangsetting.

For å sikre god utnyttelse av ressursene for investeringer, planlegger Forsvarsdepartementet, basert på erfaringer fra porteføljens framdrift, med en investeringsportefølje som er noe større enn tildelingen. Størrelsen på den såkalte overhøyden vurderes ut fra usikkerheten i gjennomføringen av porteføljene. Usikkerheten påvirkes av en rekke faktorer som blant annet valuta, leverandørforsinkelser, faktisk bevilgning og tilpasning til teknologisk utvikling i løpet av prosjektløpet. Det presiseres at det kun er godkjente prosjekter som er finansierte, de resterende er kun planlagte investeringer. Forsvarsdepartementet vil, som en del av sin styring, fortløpende vurdere og gjennomføre helhetlig tverrprioritering og tilpasning innenfor sektorens samlede prosjektportefølje.

I løpet av budsjettåret kan det bli nødvendig å endre leverings- og betalingsplaner i det enkelte prosjekt. Anslåtte utbetalinger i 2019 er basert på estimater, og vil kunne bli justert gjennom budsjettåret. Det legges til grunn at endringer i rammen for prosjektene som følge av priskompensasjon og valutaendringer ikke krever særskilt godkjenning av Stortinget, og de omtales derfor ikke ytterligere i denne proposisjonen.

4.2 Flernasjonale programmer i NATO

De viktigste flernasjonale programmene som Norge deltar i er luftbåren bakkeovervåking (NATO *Alliance Ground Surveillance* (AGS)), luftbåren tidligvarsling og kontroll (NATO *Airborne Early Warning and Control*, NAEW&C (AWACS)), samt felles luftkommando- og kontrollsystem (*Air Command & Control System*, (ACCS)).

AGS ble vedtatt på toppmøtet i Chicago i 2012, og omfatter anskaffelse av fem ubemannede fly av typen *Global Hawk* og bakkebaserte støtte-systemer. Disse skal eies, driftes og opereres av NATO i fellesskap. Hovedbasen for styrken er på Sicilia. Systemet vil gi alliansen en framtidsrettet evne til å overvåke store landområder fra stor høyde og med lang rekkevidde. Norge er blant 15 NATO-land som deltar i anskaffelsen, mens alle medlemslandene vil bidra til drift og vedlikehold når systemet tas i bruk. Produksjonen av de ubemannede flyene går stort sett etter planen. Det er gjennomført en rekke vellykkede prøveflyginger, og mesteparten av bakkeutstyret ligger klart på hovedbasen. Men forsinkelsene i programmet, som i hovedsak er knyttet til systemtesting og

dokumentasjon av flydyktighet og sertifisering av flyene, har medført at systemet ikke ble levert i samsvar med opprinnelig tidsplan.

En bred gjennomgang av alle sider ved anskaffelsen sammen med leverandøren er gjennomført for å få en omforent forståelse av gjestående arbeid og for å få på plass en realistisk tidsplan. Partene har iverksatt nødvendige justeringer av kontrakten, som sikrer at prioriterte operative krav kan imøtekommes og at programmet holder seg innenfor gitte økonomiske rammer. Leveransen er imidlertid skjøvet noe ut i tid, og målet er nå at AGS med relevant operativ kapasitet skal leveres innen utgangen av 2019.

NAEW&C er et nøkkelement i alliansens felles integrerte luftforsvar. I over 30 år har den stående NATO-eide styrken med 17 avanserte AWACS overvåkingsfly og tilhørende støtte-systemer gitt tilgang på nødvendig varslings- og kontrollkapasitet. Programmet består i dag av 16 medlemsland, herunder Norge. For å tilpasse styrken til reduserte driftsrammer vil antall fly bli redusert til 14. Moderniseringen av flyenes radar og cockpit, for å imøtekomme operative behov fram mot 2025, vil i hovedsak fullføres i 2019.

I tråd med erklæringer fra NATOs toppmøter, senest i Warszawa i 2016, er det nødvendig å forlenge levetiden på flyene for å sikre at NATO-styrken forblir operativt relevant fram til 2035. Et konkret forslag til en avsluttende oppgraderingspakke vurderes nå av deltakernasjonene med sikte på en formell tilslutning i løpet av 2018. Planen er å forhandle og inngå kontrakt i løpet av 2019 med levering av de første oppgraderte flyene fra 2024.

Utredning av alliansens framtidige behov for en varslings- og overvåkingskapasitet etter 2035 pågår og videreføres som planlagt. Et av alternativene er at dette gjennomføres som et fellesprosjekt der alle medlemslandene deltar.

ACCS-programmet skal levere et felles kommando- og kontrollsystem til bruk både i NATOs egen kommandostruktur og ved kontroll- og varslingsstasjoner i nasjonene. Programmet har blitt mer enn ti år forsinket, hovedsakelig grunnet leverandørens problemer med å ferdigstille programvaren. I Norge er ACCS under testing ved kontroll- og varslingsstasjon på Sørreisa, og forventes overlevert høsten 2018. Norge har imidlertid besluttet å foreløpig ikke ta systemet i operativ bruk, da det fremdeles har store mangler i stabilitet og funksjonalitet. En ny vurdering vil tas på et senere tidspunkt når ACCS er videreutviklet. I mellomtiden vil de eksisterende systemene benyttes.

4.3 Industrielt samarbeid

For å styrke den nasjonale verdiskapingen fører regjeringen en aktiv og sammensatt næringspolitikk. Totalt investerer forsvarssektoren årlig for om lag 12 mrd. kroner i materiell, og gjennomfører i tillegg omfattende kjøp av varer og tjenester fra norsk næringsliv. Det er derfor viktige næringspolitiske aspekter knyttet til forsvarssektorens virksomhet.

Regjeringens politikk innenfor dette området ble presentert i Meld. St. 9 (2015–2016) «Nasjonal forvarsindustriell strategi». Strategien bidrar til å legge til rette for nasjonale sikkerhetsinteresser og til å opprettholde og videreutvikle en internasjonalt konkurransedyktig forsvarsindustri.

Regjeringen legger til grunn at samarbeidet med industrien skal ta utgangspunkt i Forsvarets behov for materiell og tjenester, og baseres på kostnadseffektive løsninger. Særlig vil samarbeidet innenfor teknologiområder av spesiell betydning for Forsvaret prioriteres. Det er en målsetting at norsk forsvarsindustri mulighet til å vinne fram i utenlandske forsvarsmarkeder skal styrkes. I denne sammenheng vil det i enkelte tilfeller være nødvendig å benytte krav om industrielt samarbeid som et særlig virkemiddel i forbindelse med forsvarssektorens anskaffelser fra leverandører i utlandet. Dette virkemiddelet er sentralt for å sikre forsvarsindustrien markedsadgang. Foruten industrisamarbeidet knyttet til anskaffelsen av nye kampfly, ble det i 2016 godskrevet samarbeidsprosjekter med en gjenkjøpsverdi for om lag 4,5 mrd. kroner mellom utenlandsk industri og 48 norske bedrifter fra 17 fylker. De fleste av bedriftene som er involvert i industrisamarbeidet, utenom kampflyanskaffelsen, er små eller mellomstore.

Regjeringen har i forbindelse med anskaffelse av nye ubåter lagt stor vekt på at det skal etableres et bredt samarbeid mellom Norge og Tyskland, også på det forsvarsindustrielle området. Denne satsingen ser ut til å gi gode resultater, i det norsk og tysk industri allerede har funnet sammen og etablert forpliktende samarbeid om utvikling og leveranse av kampsystemer til framtidige ubåter. Dette vil kunne gi norsk industri muligheter i et marked utover den norsk-tyske anskaffelsen.

4.4 Kampflyanskaffelsen – status og framdrift

Stortinget har så langt gitt bestillingsfullmakt til å anskaffe 40 nye kampfly med nødvendig tilleggs-

utstyr og tjenester. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet, som også har inngått kontrakter for anskaffelsen av de norske flyene.

I november 2017 ankom de første tre F-35 på norsk jord. I 2018 har ytterligere seks fly ankommet Norge. Totalt opererer Luftforsvaret nå 16 fly, hvorav ni i Norge og sju i USA for utdanningsformål. Det er planlagt med mottak av seks fly årlig inntil anskaffelsen er fullført i 2024. Luftforsvaret gjennomfører nå operativ testing og evaluering (OT&E) av særnorske forhold som vinteroperasjoner, operasjoner i nordområdene og samvirke med norske hær-, sjø-, og spesialstyrker. OT&E inngår i forberedelsene for å nå første operative evne (IOC) ved utgangen av 2019. IOC innebærer evne til å respondere raskt på nasjonale hendelser og kriser i fastlands-Norge, norsk territorialfarvann og tilstøtende områder. Slike operasjoner kan innebære forflytning av fly og utstyr til andre baser enn hovedbasen. Utstyret som underbygger IOC anskaffes gjennom Kampflyprogrammet. Utvikling av prosedyrer og trening av personell gjøres gjennom daglige treningsrutiner og testprogrammer. Forsvaret har startet arbeidet med å vurdere status på baser i Norge som inngår i deployeringskonseptet for F-35.

Sju norske fly og ni instruktører inngår i det flernasjonale partnerskapets treningsbase ved Luke Air Force Base i USA. Her konverteres og utdannes flygere på F-35. Utdanning av teknisk personell og støttefunksjoner er nå flyttet til Norge i henhold til plan. Trening og øving i Norge støttes av til sammen åtte taktiske simulatorer, som vil fungere som et effektivt tillegg til flytrening i luften.

Bremseskjermprosjektet er fullført. Fra vinterseongen 2018–2019 vil norske F-35 kunne operere på glatte og islagte rullebaner.

Det globale understøttelsessystemet for logistikk er i startfasen og støtter drift av norske F-35. Det er opprettet et nasjonalt logistikkssenter for å koordinere behov for støtte og reservedeler. Logistikk-løsningen benytter seg av datasystemet *Autonomic Logistics Information System (ALIS)*. Systemet skal knytte flyprodusenten og alle partnersasjoner sammen i en global, ytelsesbasert understøttelsesløsning. Det flernasjonale partnerskapet utvikler en filterløsning for å sørge for nasjonal kontroll av beskyttelsesverdige data i ALIS. Filterløsningen er en forutsetning for skarpe operasjoner, men er ikke nødvendig for trening fram mot IOC. Kampflyprogrammet gjennomfører risikoreducerende tiltak for å sikre nasjonal kontroll over denne datatrafikken.

Utbyggingen av baseløsningen ved Ørland flystasjon går i all hovedsak etter planen. Skvadrons-, vedlikeholds-, og forsyningsbygg for understøttelse av F-35-operasjoner er tatt i bruk av Forsvaret. Etablering av nye hangarer til F-35 med tilhørende infrastruktur pågår. De første hangarene skal etter planen stå ferdig i løpet av første halvår 2019. Den videre gjennomføringen av hangarprosjektet følger flyenes leveransetakt. Det er noe risiko knyttet til ferdigstillestidspunkt av hangarene. Det er derfor gjennomført en rekke tiltak for å opprettholde en framdrift i takt med de planlagte flyleveransene. Forsvaret utreder for tiden om det er behov for ytterligere parkeringskapasitet for F-35 på Ørland. Byggingen av *Norway Italy Reprogramming Laboratory* (NIRL) i USA er forsinket, men det er i samarbeid med det flernasjonale programkontoret truffet tiltak for å sikre nødvendig operativ programvare til første operative evne (IOC) høsten 2019.

I tråd med den leveranseplanen Stortinget sluttet seg til ved behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013) ber regjeringen i denne proposisjonen om en fullmakt for å kunne bestille seks kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester med forventet levering i 2023.

I budsjettforslaget for 2020 tar regjeringen sikte på å be om bestillingsfullmakt for de seks siste av totalt 52 F-35. Kampflyprogrammet oppdaterer våpenanalyse, antallsanalyse og den økonomiske usikkerhetsanalysen som grunnlag for denne behandlingen. Basert på analysene vil regjeringen fremme en helhetlig anbefaling om det endelige antall fly Norge bør anskaffe.

Det samlede kostnadsbildet

Kampflyprogrammets oppdaterte usikkerhetsanalyse følger utviklingen i det samlede kostnadsbildet for anskaffelsen av F-35, og danner grunnlaget for styring og budsjettering av programmet.

De største usikkerhetselementene som kan gi utgiftsvekst i programmet er vekslingskurs mot amerikansk dollar (USD), og prisusikkerhet knyttet til våpenanskaffelsene i programmet. Det flernasjonale programkontoret (JPO) har forhandlet fram gode kontrakter med leverandørene og iverksatt en rekke initiativer for å redusere kostnadene i produksjonen. Et vesentlig initiativ er

inngåelsen av en felles bestilling av flyanskaffelser over flere år (*Block Buy*). Regjeringen fikk, gjennom behandlingen av Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017), fullmakt for en samlet bestilling av tolv fly med leveranse av seks fly i henholdsvis 2021 og 2022. Dette har redusert kontraktsfestede flypriser, sammenliknet med det som var forventet. For produksjonsserier med leveranser etter 2023 planlegger programmet å gjøre anskaffelsene gjennom tilsvarende flerårige kontrakter med betegnelsen *Multi-Year Contracting* (MYC). For Norge vil dette berøre flyanskaffelsene med leveranse i 2023 og 2024. I tillegg til disse virkemidlene har JPO gjennomført en rekke tiltak gjennom forhandlinger og i samarbeid med leverandørene for å redusere enhetsprisen på flyene. Flere kostnadsreducerende tiltak er kombinert i programmer. Eksempler på dette er *Blueprint for Affordability* (BFA) I og II. BFA I er nå evaluert og har gitt god effekt på enhetsprisene. Partnerskapet vurderer å gjennomføre flere tiltak etter samme mal. Usikkerheten knyttet til de årlige produksjonsvolumene av fly og konsekvensene for enhetspriser på fly som skal leveres til Norge, vurderes nå å være lav.

Da kampflyanskaffelsen ble vedtatt, gjennom Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), var det tatt hensyn til at vekslingskursen mot USD i investeringsperioden ville variere. Det ble lagt til grunn en markedsforventning om en gjennomsnittlig vekslingskurs på 6,47 kroner for perioden. Om denne vekslingskursen legges til grunn også i dag, viser usikkerhetsanalysen en redusert kostnad for anskaffelsen av F-35 som følge av gjennomførte forhandlinger og kostnadsreducerende tiltak i programmet. I årets usikkerhetsanalyse er det beregnet en markedsforventning av vekslingskursen mot USD på 7,70 kroner. Forventet kostnad for kampflyanskaffelsen er i denne analysen estimert til 82,7 mrd. kroner. Dette er over prisjustert styringsmål, men innenfor prisjustert kostnadsramme (P85). Siden Kampflyprogrammet startet sine anskaffelser med tilhørende utbetalinger i 2012, har vekslingskursen mot dollar variert, slik at programmet har gjort utbetalinger både over og under den forventede vekslingskursen fra 2012. En slik valutausikkerhet håndteres i tråd med økonomireglementets prinsipp om selvassurans i staten.

Tabell 4.1 Formålstabell

Område	(i mill. kr.)		
	Prisjustert kostnadsramme (P85)	Prisjustert styringsmål (P50)	Akkumulerte fullmakter
Nye kampfly med utrustning	85 096	74 615	65 816

Ved utgangen av 2018 vil om lag 37 pst. av forventet investeringskostnad fra siste usikkerhetsanalyse være utbetalt. De gjenstående utgiftene vil påløpe i perioden fram til 2025 med den usikkerhet knyttet til vekslingskurs dette medfører.

Skulle framtidige usikkerhetsanalyser vise et forpliktelsesbilde som gjør det nødvendig med en justering av kostnadsrammen for programmet, vil regjeringen komme tilbake til Stortinget om dette.

Tabell 4.2 Kategori 1-prosjekter

	2012–2018	2019	Gjenstående	Kostnadsramme
Gjennomføringskostnader (post 01)	904	188	796	1 889
Samlet kostnadsbilde for F-35 kampfly med utrustning (post 45)	31 149	6 860	47 088	85 096
Kostnadsbilde produksjonsavtale F-35 (post 45)	1 079	150		
Kostnadsbilde for baseløsning (post 47)	4 701	1 152	1 571	7 424

Innføring av nettoføringsordningen for merverdiavgift i statlig sektor innebærer at merverdiavgift knyttet til anskaffelse av F-35 ikke belastes Forsvarsdepartementets budsjetter, men i stedet føres på et sentralt budsjettkapittel. Programmets rammer er beregnet inkludert merverdiavgift på de postene der dette påløper. Forslaget til bevilgning i 2019 inneholder ikke merverdiavgift.

299 mrd. kroner. Resultatet fra den sist gjennomførte beregningen er 297 mrd. kroner. I denne perioden er spesielt kostnadene forbundet med brukernivåvedlikehold, systemforvaltning og flyanskaffelsen redusert, mens kostnadsestimatene for våpenanskaffelse og kapasitetsutvikling for flyene har økt.

Levetidskostnader

På tilsvarende måte som for forventet investeringskostnad, beregner Kampflyprogrammet årlig den forventede levetidskostnaden for kampflysystemet. Levetidskostnadene beskriver kampflyenes totale kostnader fra og med 2009 og ut levetiden i 2054. Kostnadene inkluderer både materiell- og eiendom-, bygg- og anleggsanskaffelser samt tilhørende drifts- og videreutviklingskostnader for hele perioden. Som del av videreutviklingskostnadene ligger alle kostnader forbundet med strategien for videreutvikling av kampflysystemet kalt *Continuous Capability Development and Delivery* (C2D2).

Levetidskostnadene som lå til grunn for valget av F-35 som nytt kampfly i St.prp. nr. 36 (2008–2009) utgjorde, oppjustert til 2019-kroneverdi,

7707 Joint Strike Missile (Utvikling/kvalifisering/integrasjon)

Utviklingsprosjektet for *Joint Strike Missile* (JSM) trinn 3, som Stortinget godkjente ved behandlingen av Innst. 278 S (2013–2014), har pågått siden høsten 2014. Prosjektet skal ferdigstille utviklingen av JSM og klargjøre missilet for integrasjon på F-35. Kvalifiseringen av missilets luftdyktighet ble ferdigstilt ved gjennomføring av den siste slippstesten i mars 2018. Resterende del av utviklingen vil i hovedsak ferdigstilles i løpet av høsten 2018, men enkelte teknologiområder i missilet vil oppdateres i perioden fram til fullført integrasjon av missilet på F-35. En del av klargjøringen for integrasjon av JSM på F-35 er anskaffelse av et nødvendig antall testmissiler som skal benyttes når det flernasjonale programkontoret gjennomfører selve integrasjonen på

flyet. Ferdig integrasjon er planlagt slik at missilet er operativt på norske kampfly når F-35-systemet når full operativ evne (FOC) i 2025.

Formål/prosjektbetegnelse	Kostnadsramme (post 45)	Forventet gjenstående 1. jan 2019	Anslått utbetaling 2019(post 45)
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 2	1 239	205	–
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 3	4 722	1 566	800

Øvrige våpenanskaffelser

Deler av våpenbeholdningen som i dag er til bruk på F-16 vil bli videreført for bruk på F-35. Dette gjelder i hovedsak luft-til-bakke-våpen som er, eller vil bli, integrert og sertifisert på F-35. I tillegg pågår en anskaffelse av kanonammunisjon, nye kortholds luft-til-luft-missiler, samt en første delbeholdning av medium rekkevidde luft-til-luft-missiler i oppbyggingen mot F-35s første operative evne (IOC). I perioden fram mot full operativ evne (FOC) i 2025, vil beholdningen av medium rekkevidde luft-til-luft-missiler økes, i tillegg til anskaffelse av langtrekkende presisjonsvåpen mot sjø- og bakkemål.

Forskning og utvikling

Forsvarets forskningsinstitutt støtter Kampflyprogrammet med forskning og utvikling (FoU). En vesentlig del av FoU-aktivitetene er knyttet til gjennomføringen av materiellprosjekter samt våpen- og taktikkutvikling. Videre støtter Forsvarets forskningsinstitutt Kampflyprogrammets oppdatering av antallsanalyser og økonomiske usikkerhetsanalyser.

Industrisamarbeid i tilknytning til kampflyanskaffelsen

Regjeringen legger stor vekt på opprettholdelsen og videreutviklingen av samarbeidet mellom norsk og amerikansk industri i tilknytning til kampflyanskaffelsen. Det etablerte industrisamarbeidet skal bidra til å styrke industriens konkurransevne, øke dens kunnskaps- og teknologibase og skape ringvirkninger til andre sektorer. Målsettingen for samarbeidet er over tid å sikre nasjonal verdiskaping i samme størrelsesorden som flyenes anskaffelseskostnad gjennom levetiden. Dette beløpet utgjør om lag halvparten av kostnadsrammen for hele kampflyanskaffelsen.

Industrisamarbeidet blant partnernasjonene har siden begynnelsen vært basert på prinsippet om *best value*, der industrien i partnernasjonene konkurrerer om oppdrag. Konseptet er valgt for å sikre lavest mulig levetidskostnad for F-35. Norges deltakelse i utviklingsfasen har gitt norsk industri anledning til å konkurrere om deleproduksjon til fly og motor, og har så langt gitt kontrakter til en verdi av om lag 4,5 mrd. kroner. Det foreligger et betydelig potensial for inngåelse av nye kontrakter med de amerikanske leverandørene etter hvert som produksjonen øker.

Forsvarsdepartementet legger stor vekt på at både JSM og APEX (*Amour Piercing Ammunition Explosive*) 25 mm kanonammunisjon blir integrert i F-35. APEX fra Nammo integreres som del av utviklingsfasen til F-35. Begge prosjektene er nasjonalt finansierte prosjekter, som forventes å innebære betydelige eksportmuligheter for norsk industri når disse er fullført og ferdig kvalifisert.

Også når det gjelder understøttelse av F-35, foreligger det betydelige industrielle muligheter. Det flernasjonale programmet legger til grunn et to-nivå vedlikeholdskonsept, der partnerskapet gjennom felles industriløsninger ivaretar det vedlikeholdet Luftforsvaret ikke utfører selv. I Prop. 73 S (2011–2012) redegjorde regjeringen Stoltenberg II for planene knyttet til logistikk og vedlikehold av F-35, noe Stortinget, gjennom sin behandling av Innst. 388 S (2011–2012), ga sin tilslutning til.

Det er et mål for regjeringen at norsk industri skal være med å konkurrere om framtidige vedlikeholdsoppdrag. Norge ble i 2014, sammen med to andre europeiske nasjoner, utpekt til å etablere kapasitet for vedlikehold av motoren til F-35. AIM Norway AS er av norske myndigheter utpekt til å etablere denne kapasiteten, og selskapet har startet nødvendige byggearbeider for å etablere dette vedlikeholdssenteret på Rygge. Det nye anlegget skal etter planen stå ferdig mot slutten av 2020. Dette viser at Norge har industri som får aner-

kjennelse for den kvalitet og kompetanse den kan levere. Vedlikeholdskapasiteten for F-35-motoren skal gradvis bygges opp i takt med økende antall operative fly globalt.

Utover motorvedlikeholdet bygges det også opp kapasitet for å ivareta komponentvedlikehold i takt med at flyene settes inn i operativ drift. Norske bedrifter er med og konkurrerer om disse kontraktene, og regjeringen arbeider målrettet for at norsk industri skal vinne fram i konkurransen om kontraktene. Flere norske bedrifter forventes i framtiden også å forestå vedlikehold av bakkeutstyr.

Norsk industris deltakelse i produksjonen av kampflyene, samt mulig framtidig vedlikeholdsaktivitet, vil sammen med de industrielle mulighetene som følger av APEX- og JSM-prosjektene representere betydelige muligheter for norsk industri. Det er lagt et godt grunnlag for at kampflyanskaffelsen over tid skal møte den politiske målsettingen om samlet nasjonal verdiskaping. Dette forutsetter at norsk forsvarsindustri fortsetter å være konkurransedyktig.

Det lange tidsperspektivet i en så stor anskaffelse, og konkurransen med andre lands forsvarsindustri, gjør at det fortsatt knytter seg usikkerhet til det endelige omfang av kontrakter norsk industri vil klare å konkurrere seg til.

Status i det flernasjonale samarbeidet

Det flernasjonale F-35-programmet har god framdrift. Utviklingsfasen avsluttes i løpet av 2019 samtidig som produksjonen av F-35 nærmer seg full produksjonsrate. Arbeidet med å videreutvikle F-35 for å holde våpensystemet i takt med den teknologiske og operative utviklingen er i full gang. Strategien for denne videreutviklingen er betegnet *Continuous Capability Development and Delivery* (C2D2). Hensikten med C2D2 er fortløpende å øke våpensystemets operative evne gjennom oppdateringer av systemets program- og maskinvare. Flere brukere av F-35 har nådd første operative evne, og flere vil følge i løpet av 2019. Blant disse er Norge, Storbritannia og Italia.

Det er til nå levert over 350 fly til partnernasjonene USA, Australia, Storbritannia, Nederland og Italia i tillegg til Norge. Japan og Israel har mottatt sine første fly som kunder utenfor partnerskapet. Mens Sør-Korea har besluttet å anskaffe F-35, vurderer Belgia, Tyskland, Finland, Sveits og Singapore F-35 som neste kampfly. Den store interessen for flyet vil underbygge stordriftsfordelene ved F-35 i anskaffelse og drift.

Den internasjonale interessen for de norskutviklede våpnene APEX kanonammunisjon og *Joint Strike Missile* (JSM) er økende. Begge våpentyper inngår i det flernasjonale integrasjonsløpet for F-35.

4.5 Investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA)

Investeringene i 2019 rettes inn mot den strukturen som ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016).

Innfasingen av nye kampfly vil stå sentralt i 2019, med betydelige utbetalinger i forbindelse med anskaffelsen av de nye kampflyene med baseløsning.

Nye prosjekter for godkjenning vil presenteres med en kostnadsramme som inneholder alle nødvendige tiltak for å realisere prosjektets mål, uavhengig av tiltakenes finansieringskilde (kapittel og post). Det betyr at et materiellprosjekt kan inneholde ett eller flere EBA-tiltak, samtidig som EBA-prosjekter kan inneholde materiellanskaffelser. Prosjektene vil bli omtalt etter hvilken andel som er størst, dvs. enten materiell eller EBA.

Nye prosjekter for godkjenning

Det legges fram ett nytt prosjekt for godkjenning i Prop. 1 S (2018–2019).

Evenes – nye befalsforlegninger

Gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) og Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) vedtok Stortinget å etablere framskutt base for et mindre antall kampfly og hovedbase for maritime patruljefly på Evenes flystasjon, under beskyttelse av baseforsvar og luftvern.

Utbyggingen på Evenes flystasjon innebærer at forlegningskapasiteten for befal må økes for å dekke det totale behovet. Opptrapping av kvartertilbudet planlegges gjennomført over flere byggetrinn tilpasset personellplanen ved Evenes og tilgjengelige investeringsmidler for EBA.

Prosjektet, betegnet som byggetrinn I, omfatter etablering av 94 kvarter fordelt på to forlegningsbygg. Forlegningsbyggene bindes sammen av et mellombygg i en overdekt utendørs forbindelse, med boder og avfallsrom. Løsningen er basert på standard for befalskvarter med universell utforming. Det er lagt vekt på effektiv arealutnyttelse og fleksibilitet slik at eventuelle framtidi-

dige endringer kan implementeres uten større inngrep i bygningsmassen. Det legges til rette for enkle og rasjonelle byggemetoder med robuste materialer og lave livssyklus-kostnader.

Den anbefalte kostnadsrammen for prosjektet er 227 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Styringsrammen for prosjektet er 194 mill. kroner medregnet merverdiavgift.

Godkjenning av endring av omfang og kostnadsrammer

Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff

Prosjektet for lager og forsyning av flydrivstoff på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Opprinnelig kostnadsramme og styringsramme, justert til 2019-kroner, er hhv. 325 mill. kroner og 298 mill. kroner.

Behovet for prosjektet er begrunnet med Norges forpliktelse i en avtale mellom Norge og USA om forhåndslagring og forsterkning av Norge. Denne avtalen ble inngått etter Stortingets behandling av Innst. S. nr. 18 (2006–2007) til St.prp. nr. 77 (2006–2007). I avtalen er forsyning av drivstoff en av Norges vertslandsforpliktelser.

Prosjektet omfatter etablering av tanker for flydrivstoff på en kai i Muruvik i Malvik kommune. I tillegg til tanker plassert i et oppsamlingsbasseng, omfatter prosjektet teknisk bygg med lager, verksted, pumper og reservekraft, og et bygg med kaikontor som skal være bemannet ved lossing av båter. En ledning for drivstoff skal gå fra anlegget i Muruvik og inn på Værnes.

Forsvarsbygg har gjennomført en anbudskonkurranse i markedet. Da tilbudene ble mottatt, ble det klart at det ikke var mulig å gjennomføre prosjektet innenfor gjeldende kostnadsramme. Det har vist seg at det har vært benyttet for lave prisanslag som grunnlag for utarbeidelse av forprosjektet. Årsaken er blant annet manglende erfaringstall for denne type anlegg. Videre er det økte kostnader på grunn av prisstigning, et kommunalt rekkefølgevedtak, økte sikringsbehov og lengre gjennomføringstid. Dersom prosjektets mål skal nås, må kostnadsrammen økes.

Den anbefalte kostnadsrammen for prosjektet er 356 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Styringsrammen for prosjektet er 341 mill. kroner medregnet merverdiavgift.

Kategori 1-prosjekter

Materiellprosjekter – status og framdrift

Tabell 4.3 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2019	Forventet gjenstående etter 2019
2047	Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet	10 478	784	9268
2513	Logistikk- og støttefartøy	2204	111	187
2559	Landbasert transportstøtte	2 003	7	1 995
4018	Hånd- og avdelingsvåpen	614	4	600
4019	Bekledning og beskyttelse	805	8	785
5044	Feltvogner til Heimevernet	562	123	381
5045	Broleggerpanservogn	739	4	733
5049	Ingeniørpanservogn	731	4	727
5436	Kampvogner til Hæren	10 989	570	848
5439	Landbasert, indirekte ildstøtte	2 289	3	1 423
5447	Artillerisystem 155 mm	3323	764	2 272
5475	Elektroniske mottiltak	560	3	555

Tabell 4.3 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell

	Formål/prosjektnavn	Kostnads- ramme	Anslått utbetaling 2019	Forventet gjenstående etter 2019
6086	AEGIS COTS <i>Baseline update</i>	1 365	229	391
6192	Oppgradering av luftvernmisil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter	2 080	325	1 233
6345	Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter	1 606	114	205
6346	Nye ubåter	43 054	1090	41 978
6370	Mellomløsning Ula-klassen	580	90	339
6401	Erstatning av <i>Stingray Mod 0</i>	2123	10	794
6615	Nye kystvaktfartøyer	6788	638	5 840
7628	Kampluftvern	987	346	640
7660	Helikopter til fregatt og kystvakt	80 18	1725	803
7806	Nye transportfly – anskaffelse	5 645	6	1 108

2047 Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 127 S (2016–2017) til Prop. 27 S (2016–2017). Prosjektet skal anskaffe fem nye maritime patruljefly av typen P-8A Poseidon i forbindelse med utfasing av dagens P-3 Orion og DA-20 Jet Falcon. Kapasiteten maritime patruljefly ble besluttet videreført ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Forsvarsmateriell inngikk avtale med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket i mars 2017. Første fly blir levert i 2022, og det siste flyet blir levert i 2023.

Prosjektets pris- og valutajusterede totale kostnadsramme er 10 478 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Av dette kan 10 192 mill. kroner henføres til kapittel 1760, post 45. I tillegg vil en del av kostnadene bli belastet kapittel 1735.

2513 Logistikk- og støttefartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfatter anskaffelse av et nytt logistikk- og støttefartøy til understøttelse av Forsvarets maritime kapasiteter. Dette vil gi betydelig økt operativ tilgjengelighet og evne til tilstedeværelse over tid. Fartøyet skal også kunne understøtte andre avdelinger i Forsvaret og sam-

funnet for øvrig i beredskapssammenheng. Fartøyet vil inngå som en viktig plattform i et moderne og alliansetilpasset forsvar.

Det ble i juni 2013 inngått kontrakt med Daewoo Shipbuilding & Marine Engineering (DSME) om levering av logistikk- og støttefartøyet.

Byggingen av det nye logistikk- og støttefartøyet, KNM Maud, er betydelig forsinket. Fartøyet gjennomgår høsten 2018 avsluttende tekniske inspeksjoner og sjøgående tester. Etter ferdigstillelse av disse vil Forsvarsmateriell og DSME fullføre forhandlinger om kontraktsavslutning og overlevering av fartøyet. Endelig dato for overlevering blir fastsatt gjennom disse forhandlingene. Etter overlevering skal KNM Maud gjennomgå en periode med teknisk og operativ innfasing i Sjøforsvarets struktur før fartøyet er klar for operasjoner.

Prosjektets pris- og valutajusterede totale kostnadsramme er 2 204 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

2559 Landbasert transportstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret anskaffet om lag 2 000 Scania lastevogner i flere varianter i perioden 1987–1996, og vognene nærmer seg slutten på sin tekniske

levetid. Gjennom dette prosjektet skal det anskaffes nye lastevogner som erstatning for Forsvarets Scania lastevogner. Forsvarsdepartementet har tidligere godkjent et antall prosjekter som anskaffer 125 av de høyest prioriterte lastevognene i ulike varianter. Disse lastevognvariantene blir anskaffet gjennom avrop på en rammeavtale som er inngått med Rheinmetal M.A.N. Military Vehicles og de første kjøretøyene ble levert i 2018. Rammeavtalen er framforhandlet og inngått i samarbeid med svenske myndigheter og avtalen sikrer systemlikhet i Forsvarets lastevognportefølje. Den samme rammeavtalen skal også legges til grunn ved anskaffelsene i prosjekt 2559 Landbasert transportstøtte. Anskaffelsene i prosjekt 2559 dekker ikke hele Forsvarets behov, men er innenfor de økonomiske rammene som er avsatt til prosjektet. Prosjektet skal anskaffe om lag 290 nye lastevogner i ulike versjoner og samtidig skal om lag 500 av de beste Scaniavognene levetidsforlenges. Forsvarsdepartementet vil følge opp de utfordringer som levetidsforlengelsen gir i forbindelse med dette prosjektet.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 2 003 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, en avsetning for usikkerhet og gjennomføringskostnader.

4018 Hånd- og avdelingsvåpen

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret startet en moderniseringsprosess for hånd- og avdelingsvåpen i 2007. Det er allerede flere fullførte og pågående prosjekter i denne prosessen. Dagens våpensystemer som tilsvarende anskaffelsen i dette prosjektet er allerede levetidsforlengt maksimalt av hva som er mulig. Prosjektet omfatter anskaffelse av avdelingsvåpen og er i hovedsak en erstatning av dagens våpensystemer. Det vil anskaffe nye mitraljøser, maskingevær og et enhetlig øvingssystem til rekylfri kanon. Leveranser er planlagt innen 2025. Dette vil bidra til å gi Forsvaret økt operativ evne og beskyttelse for personellet i operasjoner.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 614 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, en avsetning for usikkerhet og gjennomføringskostnader.

4019 Bekledning og beskyttelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å erstatte og videreut-

vikle beklednings- og beskyttelsesmaterieell til militært personell i alle forsvarsgrenene og for Heimevernets innsatsstyrker. Det grunnleggende operative behovet er at Forsvaret har materiell som gir personellet tilstrekkelig stridsutholdenhet, stridseffektivitet, overlevelsesevne, mobilitet og beskyttelse mot ytre påvirkninger og trusler fra miljøet under alle operative forhold. Videre skal materiellet gi økt beskyttelse ved forbedret kamuflasje, og det skal gi personellet forbedret beskyttelse av syn og hørsel. Prosjektet gjennomføres i perioden 2014–2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 805 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

5044 Feltvogner til Heimevernet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet skal tilføre Heimevernet (HV) et større antall upansrede feltvogner med tilhørende tilhengere for økt laste- og transportkapasitet. HV har et landsdekkende og territorielt ansvar med hovedoppgaver innenfor vakthold og sikring av militære og sivile objekter. HV skal være tilgjengelig på kort varsel, slik at enheter med god lokalkjenning kan løse rene militære oppdrag eller på anmodning støtte det sivile samfunn ved ulykker og større hendelser. HV-områdene må følgelig være organisert, utrustet og trent for slike oppdrag. Tilgang til relevante kjøretøyer gir økt mobilitet og er en viktig forutsetning for dette.

HV benytter i dag upansrede feltvogner av typen Mercedes-Benz i kombinasjon med innleie av sivile kjøretøyer. Feltvognene har vært benyttet siden 1980-tallet, og har redusert nytteverdi på grunn av stor slitasje over mange år. Kjøretøyene har passert beregnet levetid, og i tillegg er flere grunnleggende sikkerhetsmessige krav ikke tilfredsstillt, blant annet mangler veltebøyler og sikkerhetsbelter for passasjerer i bakrom. På grunn av kjøretøyenes alder er det en rekke komponenter som ikke lenger serieproduseres, og som dermed øker vedlikeholdsutgiftene.

Det er behov for å erstatte den fleksible transportkapasiteten som feltvognene gir. Formålet med prosjektet er å anskaffe om lag 360 kjøretøyer for bruk med vanlig personbilførererkort, samt et antall tilhengere. Rammeavtale for anskaffelsen er inngått. For å søke å redusere logistikk- og driftskostnadene planlegges det anskaffet kommersielt tilgjengelige kjøretøyer og tilhen-

gere som kan vedlikeholdes ved sivile verksteder i det enkelte HV-distrikt.

Med nye kjøretøyer vil HV få tilgang til en transportkapasitet som gir høyere driftssikkerhet, moderne sikkerhetsløsninger for personellet i kjøretøyet og tilfredsstillende framkommelighet. Leveransene planlegges avsluttet innen utgangen av 2020.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 562 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5045 Broleggerpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i framtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøy for å sikre gjennomføringen av operasjonene. Det innebærer bergingspanservogn, broleggerpanservogn og ingeniørpanservogn.

Hærens eksisterende broleggerpanservogner ble anskaffet i 1995. De er bygd på det aldrende Leopard 1-chassiset og er nå modne for utskifting. Broleggerpanservogner utgjør en viktig funksjon innenfor en mekanisert hærstruktur. Broleggerpanservogner blir brukt til å legge broer over elver og kløfter, og er en relevant kapasitet under alle typer operasjoner.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks broleggerpanservogner på et moderne Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. De eksisterende broene av typen Leguan som blir benyttet på dagens Leopard 1-vogner vil bli videreført da de tidligere er levetidsforlenget. Levering er planlagt i perioden 2021–2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme 739 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, en avsetning for usikkerhet og gjennomføringskostnader.

5049 Ingeniørpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i framtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En meka-

nisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøy for å sikre gjennomføringen av operasjonene. Det innebærer bergingspanservogn, broleggerpanservogn og ingeniørpanservogn.

Hærens eksisterende ingeniørpanservogner er bygd på det aldrende Leopard 1-chassiset. De ble produsert på slutten av 1990-tallet og er modne for utskifting. Ingeniørpanservogner utgjør, på samme måte som broleggerpanservogner, en forutsetning for at en moderne stridsvognkapasitet kan operere fritt innenfor sitt kampområde. Vognene kan utføre militære ingeniørtjenester som f.eks. å rydde seg vei gjennom kunstige og naturlige hindringer.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks ingeniørpanservogner på et moderne Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. Levering er planlagt i perioden 2021–2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 731 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, en avsetning for usikkerhet og gjennomføringskostnader.

5050 Hovedkampsystem Leopard 2

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjektet skal tilføre Hæren 36 oppgraderte stridsvogner av typen Leopard 2. I tillegg skal prosjektet levere to vogner for utdanning. Løsningen baseres på ombygging av eksisterende stridsvogner gjennom å videreutvikle mine- og ballistisk beskyttelse, økt ildkraft, nye sensorer og digitaliserte systemer.

Hærens Leopard 2 stridsvogner vil, uten oppgradering, nå sin tekniske levealder rundt 2020. En rekke av delsystemene i vognen har behov for oppgradering eller utskifting. For å kunne opprettholde stridsvognene som et effektivt og relevant våpensystem for å møte framtidens konvensjonelle og asymmetriske trusler er modernisering helt nødvendig.

Prosjektet, slik det opprinnelig var planlagt, ble vedtatt stanset gjennom behandlingen av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018).

Det planlegges nå i stedet med en anskaffelse av stridsvogner fra 2025 i en prosess der flere alternativer inngår. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte med en egen sak om dette.

Eksisterende stridsvogner vil bli gitt en levetidsforlengelse for å opprettholde kapasiteten inn til nye stridsvogner er på plass. Levetidsforlengelsen vil bli gjennomført innenfor rammene av pro-

sjekt 5050, til en betydelig lavere kostnad. Kostnadene for levetidsforlengelsen er under utredning.

Det opprinnelige prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme var 2 938 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

5436 Kampvogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 387 S (2011–2012) til Prop. 93 S (2011–2012). Prosjektet omfatter oppgradering og ombygging av 103 eksisterende stormpanservogner av typen CV90 i kombinasjon med en nyanskaffelse av vogner. Vognene vil tilføre Hæren økt kapasitet og kampkraft, og prosjektet er viktig for den fortsatte modernisering og videreutvikling av Hæren.

Prosjektet skal i alt levere 144 CV90 i ulike versjoner, stormpanservogner, stridsledelsesvogner, stormingeniørvogner, oppklaringsvogner, multirollevogner (bombekaster og transport) og vogner for utdanningsformål. Det skal videre anskaffes blant annet fjernstyrte våpenstasjoner, kommunikasjonssystemer og ubemannede stridstekniske luft- og bakkefarkoster. Det er mottatt 139 vogner fra leverandøren og det planlegges med at de resterende vognene leveres i løpet av 2018. Prosjektet planlegges avsluttet i 2020.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 10 989 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

5439 Landbasert, indirekte ildstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfattet anskaffelse av inntil 24 selvdrevne artilleriskyts med systemer for ammunisjonshåndtering, logistikk og en viss mengde presisjonsstyrt ammunisjon og røykammunisjon til Hæren. De nye skytsene skulle erstatte eldre artilleriskyts av typen M109G. Anskaffelsen var planlagt gjennomført i samarbeid med Sverige som hovedaktør og svenske BAE Bofors som leverandør. Leveransene var planlagt avsluttet i 2013.

På grunn av betydelige forsinkelser grunnet forhold hos leverandøren, samt kvalitetsavvik og tekniske utfordringer med skyts og ammunisjonshåndteringssystem har regjeringen tidligere besluttet å avslutte kontrakten med leverandøren. Regjeringen redegjorde for disse forholdene i blant annet Prop. 1 S (2013–2014) og Prop. 1 S (2014–2015).

Sverige har valgt å gå videre med anskaffelsen og har reforhandlet kontrakten.

Prosessen mot leverandøren og svenske myndigheter når det gjelder avslutning av den norske delen av kontrakten er fullført. Det gjenstår enkelte mindre, nasjonale aktiviteter i prosjektet knyttet til ferdigstillingen av et ildlednings-system.

Anskaffelsen av nytt artilleri gjøres i prosjekt 5447, jf. omtale under.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 2 289 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

5447 Artillerisystem 155mm

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 83 S (2017–2018) til Prop. 12 S (2017–2018). Prosjektet skal anskaffe 24 artilleriskyts med tilhørende ammunisjonskjøretøy, punktmål-sammunisjon, røykammunisjon, materiell for utdanning og logistikk. Levering skal etter planen finne sted fra ultimo 2019 til 2022.

Hærens eksisterende artillerisystem av typen M109G ble anskaffet på slutten av 1960-tallet. Skytsene er vedlikeholdskrevende, lite fleksible og mindre effektive grunnet blant annet kort rekkevidde. En kontrakt med en sør-koreansk leverandør for levering av artillerisystemet K9 ble signert i 2017. Det nye systemet vil ha evne til å levere ildstøtte på avstander over 40 km på en effektiv og sikker måte ved at systemets operative tilgjengelighet blir økt sammenliknet med det eksisterende systemet.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 3 323 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, en avsetning for usikkerhet og gjennomføringskostnader.

5475 Elektroniske mottiltak

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å reanskaffe kapasiteten for å utføre elektroniske mottiltak (EMT). Det planlegges anskaffet et mindre antall systemer som skal monteres dels på pansrede kampstøttekjøretøyer av typen M113 F4 og dels på hjulkjøretøyer av en kommersielt tilgjengelig type. Alle systemene skal benyttes i Hæren. Anskaffelsen planlegges gjennomført i perioden 2021–2024.

Hæren har benyttet systemer for elektronisk krigføring i lang tid. Noen av systemene er fornyet gjennom mindre anskaffelser tidligere, men

det gjenstår å fornye kapasiteten til å gjennomføre elektroniske mottiltak. EMT-systemer benyttes blant annet for å forstyrre en motstanders kommunikasjon, bryte motstanderens kommandokjede og forstyrre presisjonsvåpen som er avhengige av elektronisk kommunikasjon. I dagligtale omtales et slik EMT-system gjerne som et «jammesystem».

Hærens eksisterende EMT-systemer ble tatt i bruk på slutten av 1990-tallet. Systemene er oppsatt på beltegående kjøretøyer. Både EMT-systemene og kjøretøyene er i ferd med å nå slutten av sin tekniske og operative levetid.

Prosjektets pris- og valutajusterede totale kostnadsramme er 560 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

6086 AEGIS COTS Baseline Update

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å opprettholde ytelsen til Fridtjof Nansen-klassens våpensystemer ved at delsystemer eller komponenter, hvor ukurans vil kunne påvirke teknisk tilgjengelighet, skiftes ut. På denne måten sikres det at våpensystemet opprettholder sin operative og teknologiske relevans. Prosjektet skal oppdatere programvare og prosessorkraft, samt gjenanskaffe komponenter.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) at prosjektets omfang økes til å omfatte restaktiviteter fra prosjekt 6088 Nye fregatter. Det er behov for å videreføre og ferdigstille aktiviteter knyttet til klargjøring for helikopter, satellittkommunikasjon, styre- og framdriftssystem, radarsystem, sensorsystem og elektrisk anlegg. Alle aktivitetene er igangsatt.

Oppdatering av AEGIS-systemet og restaktivitetene fra prosjekt 6088 Nye fregatter er planlagt levert i perioden 2015–2020.

Prosjektets pris- og valutajusterede totale kostnadsramme er på 1 365 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

6192 Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å oppgradere *Evolved Sea-Sparrow Missile* (ESSM) for å forlenge levetiden til systemet, slik at behovet for

beskyttelse mot kjente lufttrusler for fregattene ivaretas. Kravene til ESSM ble utviklet på 1990-tallet. Framtidige, nye og endrede trusler gjør at det er behov for oppdateringer og videreutvikling av luftvernmissilsystemets ytelse og kapasitet. Oppdateringen og videreutviklingen av ESSM gjennomføres i et NATO-samarbeidsprosjekt, *NATO Sea-Sparrow Project*, som Norge deltar i. Prosjektet består i hovedsak av tre tiltak: 1) Deltakelse i utviklingen av missilet, 2) Anskaffelse nye missiler av typen ESSM Block 2 og 3) Tilpasning av fregattens våpensystem til de nye missilene og forlengelse av levetiden på eksisterende missiler av typen ESSM Block 1. Anskaffelsen og innfasingen av missilene er planlagt til perioden 2021–2025.

Prosjektets pris- og valutajusterede totale kostnadsramme er på 2 080 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2008–2009) til St.prp. nr. 1 (2008–2009), og omfatter oppdatering og oppgradering av sensor- og våpensystemer på Ula-klasse ubåter. Prosjektet skal forbedre sikkerheten under dykking, navigasjonssikkerheten og sikkerheten om bord generelt slik at nasjonale og internasjonale regelverk og sentrale NATO-krav oppfylles. Prosjektet ble startet opp i 2010, og er planlagt ferdigstilt innen 2020.

Prosjektets pris- og valutajusterede totale kostnadsramme er 1 606 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

6346 Nye ubåter

Prosjektet for nye ubåter ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye ubåter.

Norge og Tyskland har inngått et omfattende, strategisk maritimt materiellsamarbeid som omfatter nye ubåter, missiler, marine til marine samarbeid, forsknings- og utviklingssamarbeid samt industrisamarbeid. Samarbeidet med Tyskland preges av åpenhet og gjensidig tillitt. Avtaleverk er på plass, og det er etablert gode arbeidsprosesser på tvers av landegrensene der ulike prosjekt- og fagmiljøer jobber tett sammen for å skape felles resultater.

Den kommersielle prosessen mot hovedleverandøren av de nye ubåtene, tyske Thyssen Krupp

Marine Systems (tkMS), pågår. Anskaffelsen og produksjonen vil bli samordnet for å oppnå stor-driftsfordeler og synergier, og for å sikre identisk konfigurasjon på ubåtene. I tillegg til selve anskaffelsen av identiske ubåter, vil ubåtsamarbeidet med Tyskland omfatte utdanning, trening, vedlikehold, levetidsunderstøttelse, reservedeler, oppdateringer og oppgraderinger.

Fokus i anskaffelsesprosjektet i inneværende fase er mottak og evaluering av tilbudet fra hovedleverandøren tkMS. Evalueringen gjøres i tett samarbeid med tyske anskaffelsesmyndigheter, og etter evalueringen starter en felles forhandlingsprosess mot tkMS med mål om kontraktsignering på nye ubåter til både Norge og Tyskland i løpet av 2019.

Anskaffelsen av nye ubåter vil gå over ti år med leveranse av første ubåt om lag sju år etter kontraktsignering, og påfølgende ubåter levert med en takt på én hvert år. De nye ubåtene vil gradvis overta for Ula-klassen fra rundt 2026 og utover. Utbetalingene i prosjektet kommer til å løpe fra kontrakstidspunktet fram til siste ubåt er levert og garantiperioden er utløpt tidlig på 2030-tallet, med tyngdepunktet for byggeaktivitet på verftet og utbetalinger midt i perioden.

Det strategiske partnerskapet med Tyskland omfatter også industrisamarbeid. Samarbeidet er positivt for høyteknologisk kompetanseutvikling i Norge og for eksportpotensialet til norskutviklede produkter. Primærfokus er videreutvikling av missiler og missilteknologi samt kampledelsessystem til de nye norske og tyske ubåtene. Samarbeidet bidrar til å åpne opp det tyske markedet for en rekke norske forsvarsbedrifter, og vil være positivt for en rekke norske små- og mellomstore bedrifter.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 43 054 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015), og omfatter oppdateringer og utskifting av ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene om bord på fire Ula-klasse ubåter. Dette gjøres for å kunne holde ubåtene teknisk tilgjengelige fram mot perioden 2025–2028 når ny ubåtkapasitet innføres. Mellomløsningen bidrar til at Norge opprettholder en kontinuerlig ubåtkapasitet, og legger til rette for innføring av en ny kapasitet. Prosjektet er derfor en forutset-

ning for å realisere en framtidig ubåtkapasitet gjennom nyanskaffelse av ubåter fra midten av 2020-tallet.

Prosjektet omfatter en oppdatering av fire av dagens seks Ula-klasse ubåter. De to øvrige ubåtene fases ut fra om lag 2022. De fire oppdaterte ubåtene planlegges å være i drift til disse gradvis blir erstattet med nye ubåter fra rundt 2026 og utover.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 580 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

6401 Erstatning av Stingray Mod 0

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 62 (2007–2008) til St.prp. nr. 22 (2007–2008), og omfatter anskaffelse av nye lettvekttorpedoer. Torpedoene skal kunne benyttes av fregattene, NH90-helikoptre og P-3C Orion maritime patruljefly. Kontrakt ble inngått med BAE Systems i 2009, og det er også inngått en samarbeidsavtale mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og BAE Systems om vedlikehold og lagring av torpedoene. Samtlige torpedoer er levert, og de siste torpedoene er levert i en nyere konfigurasjon. De først leverte torpedoene vil bli oppdatert til samme nivå som de sist leverte. Videre gjenstår ferdigstilling av våpenintegrasjon mot NH90 og nødvendig helikopter-fartøy integrasjon før prosjektet planlegges avsluttet.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 2 123 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

6615 Nye kystvaktfartøyer

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Prosjektet ble endret ved at omfanget i tidligere prosjekt 3049 Erstatning Nordkapp-klassen ble tatt inn som en del av prosjekt 6615. Antall kystvaktfartøyer ble økt fra ett til tre fartøyer. Sammenslåingen er tidligere omtalt i Prop. 151 S (2015–2016). Revidert prosjekt med ny kostnadsramme, basert på framforhandlet tilbud fra norsk verft, ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å anskaffe tre helikopterbærende kystvaktfartøyer med godkjent isforsterket skrog (isklassing). Fartøyenes operasjonsområde skal i hovedsak være i de nordlige havområdene. Skroget på fartøyene må der-

for ha en viss lengde og utforming for å oppnå god stabilitet, og fartøyene må ha evne til å operere under isforhold. Dagens Nordkapp-klasse vil nå sin tekniske levealder rundt 2020 etter om lag 40 år i operativ tjeneste.

Hovedkontrakt for tre nye kystvaktfartøyer ble signert i juni 2018 med Vard Group AS, Langsten, som nå forhandler med aktuelle underleverandører. Det er forventet at andelen norske leverandører blir stor, og vil således bidra til å videreutvikle nasjonal kompetanse og kapasitet innenfor den maritime næringen. I påvente av innfasing av nye fartøyer, gjennomføres det en minimumsløsning for levetidsforlengelse av alle tre fartøyene i Nordkapp-klassen.

Prosjektets pris- og valutajusterte totale kostnadsramme er 6 788 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

7628 Kampluftvern

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Hærens luftvernssystem NALLADS (*Norwegian Army Low Level Air Defence System*) ble utfaset i 2004. Prosjekt Kampluftvern er opprettet for å etablere en evne til å forsvare Hærens manøveravdelinger mot luftangrep. Kapasiteten ble besluttet etablert ved Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Prosjektet skal etablere et kampluftvern batteri til Hæren, og vil blant annet benytte eksisterende og allerede innarbeidede løsninger i Forsvaret. Kampluftvern batteriet vil bestå av ulike enheter for ildledning, kortholdsluftvern, luftvern med middels lang rekkevidde og nødvendige stabsfunksjoner for ledelse og logistikk. Prosjektet gjennomføres som en rettet anskaffelse til Kongsberg Defence & Aerospace AS.

Planlagte leveranser fra prosjektet er 2019–2022, og prosjektet planlegges terminert i 2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 987 mill. kroner, inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

7660 Helikopter til fregatt og kystvakt

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2000–2001) til St.prp. nr. 1 (2000–2001). Prosjektet omfatter levering av 14 NH90-helikoptre til Kystvakten og Marinen. Kontrakt ble inngått mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og franske NATO Helicopter Industries

(NHI) gjennom et felles nordisk anskaffelsesprogram, *Nordic Standard Helicopter Programme* (NSHP), i 2001. Helikoptrene skulle opprinnelig vært levert i perioden 2005–2008, men er vesentlig forsinket fra leverandørens side. Forsvaret har så langt mottatt seks helikoptre i en foreløpig versjon. Forsvarsmateriell mottok i 2017 første NH90 i endelig versjon, og skal motta de resterende helikoptrene i perioden 2018–2019. De seks helikoptrene som er levert i foreløpig versjon skal oppgraderes til endelig versjon i perioden 2018–2022.

Alle tre Nordkapp-klasse kystvaktfartøyer er klargjort og godkjent for havgående operasjoner med NH90. Det siste helikopterbærende kystvaktfartøyet (KV Svalbard) er klargjort, men foreløpig ikke godkjent for helikopteroperasjoner med NH90. Helikopteroperasjoner med NH90 er iverksatt på Kystvakten og vil gradvis øke i omfang, i takt med tilgjengelighet på operative helikoptre. Ved oppstart av flyging med NH90 til støtte for Kystvakten var det midlertidige begrensninger knyttet til helikopteroperasjoner. Disse vil reduseres i takt med økt erfaring med bruk av NH90 på Kystvakten. Fregattene er planlagt klargjort for operasjoner med NH90 i perioden 2018–2020 og fartøyene vil fortløpende oppnå godkjent status etter oppøvsperiode og mønstring. Alle fartøyer med helikoptre planlegges å ha oppnådd operativ status i løpet av 2022.

For å sikre at den operative kapasiteten til fregattene og Kystvakten med NH90 når ønsket ambisjonsnivå innen utgangen av 2022, har Forsvarsdepartementet iverksatt særskilt oppfølging av dette prosjektet. Forsvarsdepartementet følger opp problemstillinger knyttet til tilgjengeligheten på NH90, leveranse av nye helikoptre og innfasing på fartøyer. I tillegg har Forsvarsdepartementet oppmerksomhet rettet mot utfordringer som kan oppstå i Forsvaret og Forsvarsmateriell knyttet til mottak og innføring av flere nye luftfartøystyper parallelt.

Det har gjennom det siste året vært gjennomført analyser for å få innsikt i en realistisk framtidig flytimeproduksjon med 14 NH90. Analysene viser at det er mulig, men ressursmessig svært utfordrende, å realisere vedtatt ambisjon i langtidsplanen når alle NH90 er mottatt og faset inn i Forsvaret etter 2022. Merutgifter for å opprettholde ambisjonen er foreløpig beregnet til å bli om lag 470 mill. 2018-kroner per år når NH90 har kommet i en normal driftsfase. Det er betydelig usikkerhet knyttet til beregningen, og Forsvarsdepartementet arbeider aktivt for å redusere utgiftsnivået. NH90-helikoptrene driftes i inneværende planperiode innenfor planforutsetnin-

gene som ligger til grunn for langtidsplanen for forsvarssektoren. Utfordringene vil spesielt gjøre seg gjeldende i neste planperiode, og vil måtte utredes nærmere som del av den videre langtidsplanleggingen. Regjeringen holder fast ved ambisjonen om at NH90 skal være en integrert del av Kystvakten og fregattene, og vil arbeide videre med løsningene for å bygge opp tilstrekkelige helikopterleveranser som del av langtidsplanleggingen for forsvarssektoren.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 8 018 mill. kroner, som er inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

7806 Nye transportfly – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye transportfly av typen C-130J. Forsvaret inngikk avtale med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket. Første fly ble levert i november 2008, andre fly i juni 2009 og de to siste sommeren 2010.

Som følge av den tragiske ulykken i Sverige i mars 2012, hvor et C-130J transportfly styrtet og fem offiserer omkom, vedtok Stortinget ved behandlingen av Revidert nasjonalbudsjett for 2012, jf. Innst. 375 S (2011–2012) til Prop. 111 S (2011–2012), en tilleggsfinansiering på 720,0 mill. kroner for å erstatte det havarete flyet. Forsvaret fikk tilgang til et nytt fly som opprinnelig skulle leveres til det amerikanske luftforsvaret.

Erstatningsflyet ankom Norge allerede høsten 2012.

Prosjektet var opprinnelig planlagt avsluttet i 2013, men vil bli videreført for å kunne ivareta nødvendige ombygginger av erstatningsflyet til norsk konfigurasjon, samt ferdigstilling av SATCOM-installerings og leveranse av nye redningsflåter. Prosjektet planlegges terminert i 2019.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er, inkludert tilleggsbevilgningen på 720 mill. kroner, 5 645 mill. kroner, som er inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift.

Terminering av materiellprosjekter

Forsvarsdepartementet har til hensikt å terminere prosjektene listet nedenfor. Prosjektene er i slutfasen og har ingen planlagte utbetalinger i 2019 eller senere.

- 2814 Logistikkprosjektet i LOS-programmet i Forsvaret
- 5060 Brukte stridsvogner av typen Leopard 2
- 6300 Skjold-klasse MTB
- 7512 F-16 elektronisk krigføringsmateriell

Eiendom, bygg og anleggsprosjekter – status og framdrift

Under følger oversikt over EBA-investeringsprosjekter med en total kostnadsramme over 200,0 mill. kroner.

Tabell 4.4 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner

Formål/Prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2019	Forventet gjenstående etter 2019
Bardufoss – helikopterbase	548	5	0
Bardufoss – befalsforlegning fase 2 Rusta leir	234	2	0
Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon	233	77	113
Evenes – nye befalsforlegninger	227	19	165
Evenes flystasjon – fornyelse og oppgradering av infrastruktur	721	126	424
Evenes flystasjon – beskyttelse og sikring av basen	450	140	233
Haakonsvern – bygg til Marinejegerkommandoen	325	4	0
Haakonsvern – etablering av helikopterdetasjement	291	1	0

Tabell 4.4 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner

Formål/Prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2019	Forventet gjenstående etter 2019
Haakonsværn – oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel	664	69	493
Mauken-Blåtind – sammenslåing av skytefelt	460	10	5
Setermoen – ombygging mannskapsforlegning til forlegning for befal og vervede	214	0	176
Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff	356	108	210
Ørland – vedlikeholdsbygg F-35	1 474	18	3
Ørland – hovedinfrastruktur F-35	296	16	0
Ørland – ytre perimeter	505	85	169
Ørland – hovedrullebane	776	16	0
Ørland – nye hangarer for F-35	2 366	891	436
Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen	228	58	91
Ørland – støyreducerende tiltak utenfor baseområdet	1 357	402	211

Bardufoss – helikopterbase

Prosjektet for etablering av helikopterbase på Bardufoss ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Prosjektet omfatter nye hangarer, administrasjonsbygg, helikopteroppstillingsplasser og nødvendige flyoperative flater på Bardufoss. Videre skal det gjennomføres tilpasningsarbeider i eksisterende hangarer.

Hovedprosjektet ble overlevert til bruker i desember 2016, og bygningen er i bruk. Arbeidene i de eksisterende byggene er under gjennomføring, og er planlagt ferdigstilt i desember 2018. Det vil bli noen mindre utbetalinger i 2019.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 548 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Bardufoss – befalsforlegning fase 2 Rusta leir

Fase 2 for etablering av forlegninger for befal og vervede på Bardufoss ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet omfatter etablering av 108 nye befalskvarter, fordelt på tre bygg i Rusta leir og et garasjeanlegg for parkering av kjøretøyer.

Prosjektet hadde byggestart i juli 2016, og er planlagt overlevert til bruker i desember 2018. Det vil bli noen mindre utbetalinger i 2019.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 234 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon

Prosjektet for nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon på Eggemoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Prosjektet omfatter tiltak for å øke sikkerheten, etablering av ny teknisk infrastruktur for antenner, nytt teknisk bygg og et administrasjonsbygg. Administrasjonsbygget vil ivareta utstyr og funksjoner som er nødvendige for å kunne håndtere den økte satellittrafikken, samt nye kontorplasser med tilhørende funksjoner som blant annet garderobe, kjøkken og møterom.

Detaljprosjektering er gjennomført, og byggestart planlegges høsten 2018. Planlagt overlevering av prosjektet er årsskiftet 2020/2021.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 233 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – fornyelse og oppgradering av infrastruktur

Prosjektet for fornyelse og oppgradering av infrastruktur på Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter tiltak for fornyelse og oppgradering av eksisterende infrastruktur og tiltak for å øke kapasiteten innenfor alle infrastruktururområder ved Evenes flystasjon. Tiltakene omfatter blant annet etablering av ny høyspent kraftforsyning, ny strømforsyning, nytt reservekraftanlegg, nye rør for vann og avløp, fjernvarme-/kjølerør, oppgradering av IKT-infrastrukturen på hele basen og ny adkomstvei fra administrativt område til det nye MPA-området sørvest på basen.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 721 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – beskyttelse og sikring av basen

Prosjektet for beskyttelse og sikring av basen på Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter en rekke tiltak som samlet skal utgjøre et balansert og helhetlig sikringskonsept for Evenes flystasjon. Blant annet skal ytre område rundt basen og eksisterende adkomstområder oppgraderes. Det skal etableres et overvåkingssystem for identifikasjon og verifikasjon av trusler og hendelser og et nytt vaktbygg med kontrollområde for kjøretøy og nødvendige porter, bommer, barrierer og sperringer etableres. Et post- og varemottak føres opp ved ytre vakt nord og en avfallsstasjon bygges i tilknytning til dette.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 450 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – bygg for Marinejegerkommandoen

Prosjektet for bygg for Marinejegerkommandoen på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Det etableres administrasjonsbygg og flerbrukshall i området rundt den gamle MTB-havnen på Haakonsvern. Bygget ble i hovedsak ferdigstilt våren 2018, og prøvedrift vil pågå fram til overtakelse fra entreprenør ved årsskiftet 2018/2019. Det er planlagt med noen mindre utbetalinger i 2019.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 325 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – etablering av helikopterdetasjement

Prosjektet for etablering av helikopterdetasjement på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Prosjektet omfatter nødvendige hangarer, kontorer og oppstillingsplasser for NH90 på Haakonsvern.

Prosjektet er ferdigstilt og ble overlevert til bruker i august 2016. Det er uenighet om sluttoppgjøret, og prosjektet er derfor ikke terminert. Det er usikkert om det vil påløpe utbetalinger i 2019.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 291 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel

Prosjektet for oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter tiltak innenfor høyspent og lavspent elektro, utskifting av vannledninger og etablering av grøfter med el-kabler og rør til fjernvarme og fjernkjøling. Forurensede masser fra grøfter leveres til godkjent mottak. Videre omfatter prosjektet utfasing av fossilt brensel ved at oljetanker og oljekjeler fjernes og erstattes med fjernvarme og fjernkjøling fra en ny energisentral basert på sjøvarme.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 664 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Mauken-Blåtind – sammenslåing av skytefelt

Sammenbinding og utvidelse av Mauken-Blåtind skyte- og øvingsfelt ble besluttet ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 145 (1996–1997) til St. prp. nr. 85 (1995–1996). Hensikten var å dekke Forsvarets øvingsbehov i Nord-Norge. Ved behandlingen av Innst. S. nr. 238 (1999–2000) til St.prp. nr. 58 (1999–2000) besluttet Stortinget at utbyggingen av feltet videreføres med en kostnadsramme for investering i eiendom, bygg og anlegg, samt grunnerv og planarbeid. I 2006 inngikk staten og reindriftsnæringen en avtale om

en ny trase og kjøp av beiterettigheter. Det revurderte prosjektet ble ved behandlingen av Innst. S. nr. 317 (2007–2008) til St.prp. nr. 55 (2007–2008) kostnadsberegnet med en ny ramme. Utbyggingen er nå ferdigstilt, men det gjenstår utbedring av vannforsyning til enkelte berørte grunneiere. Det vil derfor påløpe utbetalinger i prosjektet i 2019.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 460 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Setermoen – ombygging av mannskapskaserner til forlegning for befal og vervede

Prosjektet for ombygging av mannskapskaserner i Artillerileiren på Setermoen til forlegning for befal og vervede ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017). Prosjektet omfatter ombygging av to mannskapskaserner med 88 kvarter for befal og vervede.

Detaljprosjektering er gjennomført, men byggearbeidene er ennå ikke igangsatt. Det er nå grunn til å vurdere Forsvarets framtidige behov på nytt før det tas endelig beslutning om prosjektets videreføring. Dette er en følge av Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) «Landmaktproposisjonen», innføring av ny befalsordning, utdanningsreformen og mulige endringer av alliertes behov i forbindelse med øving og trening. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget dersom det besluttes at prosjektet likevel ikke gjennomføres.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 214 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – vedlikeholdsbygg F-35

Vedlikeholdsbygg for F-35 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Bygget vil inneholde fasiliteter for vedlikehold og reparasjon av flyene, samt undervisningslokaler for opplæring av verkstedpersonell på F-35. Bygget ble tatt i bruk i 2017, men mindre kompletteringsarbeider gjenstår og det kan bli noen mindre utbetalinger i 2019.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 1 474 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – hovedinfrastruktur F-35

Hovedinfrastruktur for F-35 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjektet omfatter høyspent kraftforsyning til basen, ny hovedinfrastruktur for vann og avløp, etablering av fjernvarme- og fjernkjølerør, IKT-infrastruktur til F-35-området og adkomstveier til F-35-området. Prosjektet er nå i hovedsak fullført, men det gjenstår blant annet noe sluttbehandling av overflater.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 296 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – ytre perimeter

Etablering av ytre perimeter ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017). Prosjektet omfatter tiltak for nødvendig grunnsikring på basen i form av forsterking av ytre perimeter, inkludert hindring av personell og kjøretøyer, overvåkingssystem for deteksjon og verifikasjon, samt nytt adgangskontrollområde for effektiv og sikker kontroll. Arbeidene ble startet i 2017, og forventes ferdigstilt i 2020.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 505 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – hovedrullebane

Forlengelse av hovedrullebanen ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet innebærer en 286 meters forlengelse av hovedrullebane og parallellrullebane ved Ørland flystasjon. Rullebanen ble tatt i bruk i 2017, men noe arbeid ble gjennomført i 2018. Prosjektet er nå i hovedsak fullført, men det gjenstår noen mindre arbeider og prosesser ifm. avslutning av prosjektet.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 776 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – nye hangarer for F-35

Nye hangarer for F-35 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjek-

tet innebærer bygging av tolv hangarer, hver med plass til to F-35 kampfly og med en robust konstruksjon som gir tilstrekkelig beskyttelse mot inntrengning og ytre påvirkning. Hver hangar har rom og utstyr for klargjøring av flyene før oppdrag. Byggearbeidene startet høsten 2017. Planen er å ferdigstille seks hangarer i 2019, og resterende seks i 2020.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 2 366 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen

Gjennomføring av støytiltak på Forsvarets egen bygningsmasse inne på Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å gjennomføre støyreduserende tiltak i henhold til reguleringsplanbestemmelsene og arbeidsmiljøloven på eksisterende bygningsmasse, som skal videreføres i forbindelse med etableringen av Ørland flystasjon som Forsvarets kampflybase. Støytiltak på egen bygningsmasse startet i 2017 og er planlagt gjennomført innen utgangen av 2021.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 228 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støyreduserende tiltak utenfor baseområdet

Gjennomføring av tiltak for å redusere støykonsekvensene for bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål utenfor baseområdet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å tilby innløsning av bygninger med støyømfintlig bruksformål i rød støysone, og å gjennomføre støyreduserende tiltak på bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål i gul støysone i henhold til reguleringsplanens bestemmelser for Ørland flystasjon. I tillegg skal eventuell bygningsmasse som innløses i rød støysone avhendes, sikres eller rives. Prosjektet er planlagt fullført innen utgangen av 2019 i henhold til reguleringsbestemmelsene for Ørland flystasjon.

Prosjektets prisjusterte totale kostnadsramme er 1 357 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Prosjekter som er avsluttet

0007 Forskningsfartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2010–2011) til Prop. 1 S (2010–2011) og sist endret ved behandlingen av Innst. 60 S (2011–2012) til Prop. 3 S (2011–2012). Prosjektet omfatter bygging av et nytt fartøy til overvåking av militær aktivitet, innhenting av informasjon og til militær forskning i nordområdene. Det nye fartøyet erstatter forskningsfartøyet F/S Marjata, satt i operasjon i 1995. Det nye fartøyet ble satt i drift i 2016.

Prosjektet er ferdigstilt innenfor prisjustert kostnadsramme på 1 656 mill. kroner.

6027 Nye sjømålsmissiler – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av nye sjømålsmissiler (NSM) med tilhørende utstyr. Disse utgjør Forsvarets hovedvåpen for overflatekrigføring på fregattene og korvettene. Hovedkontrakt og interim vedlikeholdskontrakt ble inngått med Kongsberg Defence & Aerospace AS. Leveranser av missilene har gått i henhold til plan, og de siste missilene ble levert i 2015.

Prosjektet er ferdigstilt innenfor prisjustert kostnadsramme på 4 405 mill. kroner.

Sør-Varanger – nye stasjoner til Grensevakten

Prosjektet for nye stasjoner til Grensevakten i Sør-Varanger ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 441 S (2010–2011) til Prop. 110 S (2010–2011). Etter Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014) ble kostnadsrammen for prosjektet økt. Prosjektet omfatter forlegning og operasjonsbaser for grensejegere, med en stasjon i sør i Svanvik og en stasjon i nord ved Storskog. Prosjektet omfatter også kenel på hver stasjon, ny kjøretrase og en ny patruljehytte. Den siste av de to stasjonene ble overlevert til bruker i mai 2016. Det har vært tvist med entreprenøren om sluttoppgjøret, men det er nå inngått forlik.

Prosjektet er ferdigstilt innenfor prisjustert kostnadsramme på 340 mill. kroner.

Ørland – skvadronsbygg F-35

Skvadronsbygg for F-35 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014). Bygget er felles adminis-

trasjonsbygg for de to F-35-skvadronene, simulatorskvadronen og vedlikeholdsskvadronen. Videre har bygget plass for åtte F-35-simulatorer og fasiliteter for planlegging av trening, øving og operasjoner med F-35. Bygget ble tatt i bruk høsten 2017, og det ble gjennomført mindre kompletteringsarbeider i 2018.

Prosjektet er ferdigstilt innenfor prisjustert kostnadsramme på 652 mill. kroner.

Til informasjon

Program LOS

LOS-programmet, tidligere Program GOLF, har siden 2001 gjennomført en rekke store prosjekter for å utvikle og innføre et felles integrert forvaltningssystem for Forsvaret (FIF).

FIF har så langt erstattet om lag 80 av totalt 120 ulike forvaltningssystemer i Forsvaret og har levert enhetlige løsninger til Forsvaret for lønn, økonomi, innkjøp, forsyning, materielladministrasjon, styring og ledelse, personell- og kompetansestyring, struktur- og eierskapsforvaltning, samt vedlikehold og forsyning.

Program LOS ble avviklet 31. desember 2017, etter at siste hovedprosjekt i programmet, P2814 – Logistikkprosjektet (LOGP), ble terminert 30. september 2017.

Framtidige prosjekter

2078 Sensorer for militær luftromsovervåking

Forsvaret skal kontinuerlig kunne overvåke norsk luftrom og tilstøtende områder. Militær luftromsovervåking er vesentlig for å oppnå kontroll i luftrommet, noe som er en forutsetning for å sikre handlefrihet for egne og allierte land-, sjø- og luftstyrker. Det er luftromsovervåking kombinert med bruk av kampfly og bakkebasert luftvern som primært bidrar til luftkontroll. Store deler av dagens sensorstruktur for militær luftromsovervåking nærmer seg raskt utløpet av sin levetid, og må oppgraderes for å møte framtidens operative utfordringer. Regjeringen informerte Stortinget i Prop. 1 S (2015–2016) om et framtidig prosjekt, Sensorer for militær luftromsovervåking. Fornyelse av deler av sensorstrukturen er også omtalt i langtidsplanen for forsvarssektoren (Prop. 151 S (2015–2016)). Hensikten med prosjektet er å framskaffe militære sensorsystemer til overvåking av nasjonalt og tilstøtende luftrom. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med en anbefaling på et senere tidspunkt.

6025 Hovedvedlikehold NSM

Naval Strike Missile (NSM) ble introdusert i Sjøforsvaret mellom 2012 og 2017. Missilet er designet for en systemlevetid på 20 år, og der det legges opp til et hovedvedlikehold etter 10 års drift. Prosjektet er til vurdering. Flere alternativer vurderes, og med forbehold om omfang kan prosjektet, hvis gjennomført, komme over grensen til kategori 1. Prosjektet vil ses i sammenheng med en eventuell senere anskaffelse av nye missiler. Regjeringen vil eventuelt komme tilbake til Stortinget med en anbefaling på et senere tidspunkt.

8043 Taktisk ledelsessystem for landdomenet

Hensikten med investeringer i taktisk ledelsessystem for landdomenet (TLL) er at Forsvaret opprettholder, moderniserer og forbedrer sin evne til effektiv ledelse og utnyttelse av Forsvarets styrkestruktur på taktisk og stridsteknisk nivå i landdomenet.

Materiellinvesteringer i TLL legger vekt på IKT-teknologi med komponenter som danner en taktisk informasjonsinfrastruktur av mobile og deployerbare elementer. Sammen vil disse gi evne til å utøve effektiv kommando og kontroll for landstyrker. Investeringen inneholder i tillegg anskaffelse av mobilitetsfremmende plattformer for informasjonsinfrastrukturen, som eksempelvis kjøretøyer og luftfartøyer, fortrinnsvis *Unmanned Aerial Systems* (UAS).

Store deler av materiellparken i dagens TLL når slutten av sin levetid i løpet av 2024–2026 og tiltak for å opprettholde kapasiteten er påkrevd for å unngå vedvarende reduksjon eller tap av evne til å lede taktiske operasjoner i landdomenet.

Det er videre nødvendig å modernisere og forbedre kapasiteten TLL for å imøtekomme økte krav til informasjonsutveksling slik at effektorer og sensorer kan utnyttes mer effektivt og dekke operasjoner over et større geografisk område i en fellesoperativ ramme, samt sikre integrasjon mot NATO og andre samarbeidspartnere.

I tillegg stilles det krav til økt robusthet for å imøtekomme trusler i cyberdomenet og innenfor elektronisk krigføring.

TLL vil gjennom en trinnvis utviklingsprosess fornyes i perioden 2020–2030. Det er identifisert et stort potensial for både industrisamarbeid og flernasjonalt samarbeid. Det arbeides for å etablere en programorganisasjon som kan utarbeide og anbefale strategiske samarbeidsavtaler med aktuelle industripartnere og andre nasjoner.

Evenes flystasjon

Stortinget vedtok gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) å etablere en framskutt operasjonsbase for et mindre antall nye kampfly på Evenes. Videre vedtok Stortinget ved behandlingen av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) å bygge

ut Evenes flystasjon også som base for Forsvarets nye maritime patruljefly. Prosjektet for etablering av nye maritime patruljefly (333 skvadron) på Evenes vil ha en kostnadsramme på mer enn 750,0 mill. kroner, og vil dermed bli gjenstand for ytterligere en kvalitetssikring (KS2). Det er planlagt å legge fram prosjektet for behandling i Stortinget våren 2019.

Del II
Budsjettforslag

5 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Programområde 04 Militært forsvar

Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.

Kapitlene i budsjettet

De følgende to tabellene viser nominelle endringer på de forskjellige budsjettkapitlene og -postene. I forslaget for 2019 er det lagt inn lønns-, soldat- og priskompensasjon. I nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med en reduksjon på 183,5 mill. kroner sammenliknet med 2018.

På utgiftssiden er det inkludert budsjetterte inntekter i henhold til etablert praksis. Dersom inntektene blir lavere enn budsjettert, vil forsvarsrammen bli tilsvarende redusert. Dersom inntektene blir større enn budsjettert, gjelder Forsvarsdepartementets generelle merinntektsfullmakt.

For en del av budsjettpostene er det satt inn en tabell som viser mer detaljert nedbrytning av endringene på posten fra 2018 til 2019. I tabellen framgår kompensasjoner som er lagt til posten. I

tillegg framgår tekniske endringer, som blant annet er flytting av oppgaver og organisatoriske endringer, med tilhørende ressurser, som endrer bevilgningen uten at det har økonomisk betydning for virksomheten. Videre inngår frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering, og avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. Så framkommer de budsjettmessige endringene inndelt i hva som er direkte knyttet til oppfølging av langtidsplanen (LTP), jf. Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) og øvrige reelle endringer i 2019.

For budsjettkapitlene 1710, 1720, 1731, 1732, 1733, 1734 og 1760 er det i tillegg lagt inn en tabell som viser bevilgningsmessige økninger i 2019 til oppfølging av LTP og til oppfølging av landmaktproposisjonen, jf. Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Disse tabellene er en detaljering av tabell 1.3 i Del I, 1. Hovedmål og prioriteringer.

Utgifter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1700	Forsvarsdepartementet	1 250 900	1 335 934	1 389 604	4,0
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	5 847 563	6 606 259	6 787 196	2,7
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	162 479	186 247	193 830	4,1
1720	Felleskapasiteter i Forsvaret	5 546 498	9 631 049	9 239 465	-4,1
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	289 225	268 947	316 418	17,7
1725	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	810 381			
1731	Hæren	5 527 877	5 066 104	5 566 035	9,9
1732	Sjøforsvaret	4 184 382	4 114 269	4 409 630	7,2
1733	Luftforsvaret	4 597 682	4 936 621	5 292 845	7,2
1734	Heimevernet	1 439 284	1 241 819	1 394 798	12,3
1735	Etterretningstjenesten	1 746 229	1 905 510	2 005 584	5,3
1740	Forsvarets logistikkorganisasjon	2 061 195			
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	6 660 594	7 762 650	10 965 650	41,3
1761	Nye kampfly med baseløsning	9 158 504	8 997 276	8 377 432	-6,9
1790	Kystvakten	981 689	1 027 838	1 157 875	12,7
1791	Redningshelikopter tjenesten	872 790	854 745	866 848	1,4
1792	Norske styrker i utlandet	1 027 362	1 009 909	990 316	-1,9
1795	Kulturelle og allmenntilgode formål	264 824			
	Sum kategori 04.10	52 429 458	54 945 177	58 953 526	7,3

Oppgaver og midler fra kapitlene 1725, 1740 og 1795 ble flyttet til kapittel 1720 i budsjettet for 2018.

Inntekter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
4700	Forsvarsdepartementet	43 725	25 145	25 745	2,4
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	4 050 739	4 160 993	4 157 109	-0,1
4720	Felleskapasiteter i Forsvaret	140 946	224 107	517 737	131,0
4723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	34 040	11 618	11 895	2,4
4725	Fellesinstitusjoner og -inntekter under Forsvarsstaben	23 014			
4731	Hæren	100 734	90 456	91 984	1,7
4732	Sjøforsvaret	77 635	54 174	55 089	1,7
4733	Luftforsvaret	387 907	107 660	109 679	1,9
4734	Heimevernet	22 785	5 670	5 766	1,7
4740	Forsvarets logistikkorganisasjon	163 867			
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	336 807	101 710	238 126	134,1
4761	Nye kampfly med baseløsning	110			
4790	Kystvakten	4 802	1 120	1 139	1,7
4791	Redningshelikoptertjenesten	785 318	766 460	774 747	1,1
4792	Norske styrker i utlandet	46 882	39 312	39 115	-0,5
4795	Kulturelle og allmenntilgode formål	12 773			
4799	Militære bøter	547	500	500	0,0
	Sum kategori 04.10	6 232 631	5 588 925	6 028 631	7,9

Inntekter fra kapitlene 4725, 4740 og 4795 ble flyttet til kapittel 4720 i budsjettet for 2018.

Inntektene på kapittel 4760 gjelder refusjoner fra NATO og justeres hvert år basert på framdrift på prosjekter.

Kap. 1700 Forsvarsdepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	793 706	801 119	821 030
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, overslagsbevilgning</i>	49 924	125 150	128 779
43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	2 298	10 022	10 242
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	60 295	65 234	66 546
73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	28 056	28 886	29 724
78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	316 621	305 523	333 283
Sum kap. 1700		1 250 900	1 335 934	1 389 604

I tillegg til Forsvarsdepartementets egne driftsutgifter, dekker kapitlet utgifter til Norges faste delegasjon til NATO og Militærmisjonen i Brussel, forsvarsråder, forsvarsattacheer og militærrådgivere ved norske utenriksstasjoner, den særskilte kompensasjonsordningen for veteraner, tilskudd til frivillige organisasjoner, forskning og utvikling, Norges tilskudd til NATOs ulike driftsbudsjetter samt uforutsette utgifter som trenger rask avklaring.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker Forsvarsdepartementets ordinære driftsutgifter, utgifter til Forsvarets materielltilsyn,

Statens havarikommisjon for Forsvaret, internrevisjonsfunksjonen i forsvarssektoren, Senter for integritet i forsvarssektoren, Norges faste delegasjon til NATO, Militærmisjonen i Brussel, forsvarsråder, forsvarsattacheer og militærrådgivere ved norske utenriksstasjoner samt deler av den personlige staben til generalsekretæren i NATO. Posten dekker videre utgifter knyttet til blant annet kapasitetsbygging i forsvarssektoren, beredskap og krisehåndtering og forsvarssektorens miljødatabase.

Posten foreslås økt nominelt med 19,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.1 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	801,1
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	22,6
Tekniske endringer	1,0
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-6,5
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-4,0
Øvrige endringer	6,9
Forslag 2019	821,1

De tekniske endringene på 1,0 mill. kroner som foreslås på posten er knyttet til komponentutskifting. Videre foreslås at Forsvarsdepartementet skal effektivisere for 10,5 mill. kroner i 2019. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 6,9 mill. kroner. Økningen skyldes hovedsakelig anvendelse av realisert forbedring og effektivisering på posten.

Styrke FNs fredsoperative virksomhet

Fredsoperasjoner er et av FNs mest sentrale og etterspurte virkemidler for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet. Norge er opptatt av å bidra til at arbeidet med å reformere FNs fredsbevarende og politiske operasjoner styrkes. Norge vil i 2019 aktivt støtte flere ulike reformtiltak i FN, gjennom ulike forskningsinstitusjoner og Forsvarets høgskoles internasjonale kurscenter, herunder prosjekter knyttet til beskyttelse av sivile i væpnede konflikter og bekjempelse av konfliktrelatert seksualisert vold.

Kapasitetsbygging i forsvarssektoren

Kapasitetsbygging i forsvarssektoren omfatter tiltak for å bistå konfliktutsatte staters lovlige myndigheter i reform av forsvarssektoren. Tiltakene skjer innenfor rammen av bilateralt samarbeid så vel som innenfor flernasjonale operasjoner og koalisjonsoperasjoner. Norske bidrag vil i 2019 omfatte støtte til Georgia, Ukraina, Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Montenegro og Serbia. I 2019 vil de nordiske landene starte nedtrappingen av støtten til kapasitetsbygging i *Eastern Africa Standby Force*, som har hovedkvarter i Kenya. Norge leder utviklingen av *Nordic-Baltic Assistance Program* (NBAP). Dette er et åtte-landssamarbeid som støtter NATO-, EU-, og FN-ledet kapasitetsbygging ved å tilby nøkkelferdige moduler som kan plugges inn i disse organisasjonenes programmer og operasjoner. NBAP danner kjernen i NATOs støttepakke til Georgia. NBAPs medlemsland vurderer løpende muligheten for å bruke dette formatet til innsats også i andre land.

Nordisk forsvarssamarbeid (NORDEFECO)

Et selvhevdende og uforutsigbart Russland har ført til økt felles situasjonsforståelse og sikkerhetspolitisk utsyn i de nordiske landene, samt bidratt til å framheve sikkerhetspolitikk som fundamentet for nordisk forsvarssamarbeid. Dette gir rom for en tettere dialog og økt forsvarssamarbeid

innenfor NORDEFECO-rammen. NORDEFECO, som Norge hadde formannskapet for i 2018, har kommet fram til en rekke avtaler og initiativer for å understøtte de nordiske landenes evne til situasjonsforståelse, samt for å tilrettelegge for operativt samarbeid i egne nærområder. Under formannskapet blir det også utarbeidet en ny visjon for NORDEFECO, som legger til rette for konkret samarbeid blant annet innenfor totalforsvar, logistikk, økt fellesøving og operasjoner, støtte til sivilsamfunnet samt muligheter for materiellsamarbeid.

Forsvarsattacheer, forsvarsråder og militærrådgivere

Forsvarsattacheene og militærrådgiverne er Forsvarsdepartementets militære representanter, mens forsvarsrådene er Forsvarsdepartementets sivile representanter ved norske utenriksstasjoner. Attacheer, råder og militærrådgivere har ansvar for koordinering og oppfølging av forsvarssamarbeid, forsvarsmateriellsamarbeid samt oppfølging av sikkerhets- og forsvarspolitiske forhold i de land eller organisasjoner de er akkreditert og sideakkreditert til. Den norske NATO-delegasjonen ivaretar Norges interesser i NATO-hovedkvarterets stående komiteer og arbeidsprosesser. Attachéordningen vurderes kontinuerlig og personellet lokaliseres endres etter behov. Behovet knyttes blant annet til sikkerhetspolitisk viktighet, forholdet til nære allierte og prioriterte samarbeidspartnere samt omfang av bilateralt forsvarsrelatert samarbeid. Norge har innenfor denne ordningen i dag attacheer og råder ved 15 ambassader og ved fire organisasjoner (NATO, FN, OSSE og EU). Attacheen i Addis Abeba avvikles fra 1. august 2019.

Militærmisjonen i Brussel

Militærmisjonen i Brussel (MMB) er regjeringens militære representasjon ved NATOs hovedkvarter. Misjonen ivaretar Norges interesser og er stedlig militær representasjon i både NATO og EU. MMB spiller en sentral rolle i Forsvarsdepartementets og Forsvarets beslutningsprosesser knyttet til håndteringen av militærfaglige spørsmål i NATO og EU. MMB har også en administrativ støttefunksjon for alle norske militære og sivile stillinger i Belgia, der utgiftene dekkes over kapittel 1700, post 01, samt for enkelte andre norske stillinger i NATOs kommandostruktur. MMB og Norges delegasjon til NATO er samlokalisert i NATOs nye hovedkvarter.

Oppdatering av lov om Etterretningstjenesten

Forsvarsdepartementet gjennomfører en oppdatering av lov om Etterretningstjenesten, herunder avklaring av etablering av en form for digitalt grenseforsvar i Norge. Lovprosjektet skal etter planen være gjennomført i løpet av 2019. Se omtale i Del I, 1.4 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, overslagsbevilgning

Statens pensjonskasse forvalter den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i utenlandsoperasjoner. Statens pensjonskasse utarbeider også prognoser for utbetalinger under ordningen. Prognosene gjelder for utbetalinger etter 35G- og 65G-ordningene samlet. Det er likevel knyttet stor usikkerhet til utgiftene etter den særskilte kompensasjonsordningen. Statens pensjonskasse opplyser at anslagene i prognosene er usikre, og sensitive for endringer i de underliggende driverne. Usikkerheten beror i stor grad på antall erstatningskrav som blir innvilget, ventetid for spesialisterklæringer og gjennomsnittlig utbetalingsbeløp.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå sammenliknet med saldert budsjett for 2018.

Post 43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet

Posten vil bli benyttet til dekning av uforutsette utgifter som trenger rask avklaring og foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Post 71 Overføringer til andre

Støtte til frivillige organisasjoner

Støtte til forsvarsrelaterte organisasjoner

Forsvarsdepartementet ønsker å stimulere til at samfunnet bidrar til og støtter opp om Forsvarets mål og virksomhet, samt bidra til økt kunnskap om, og forståelse for, norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Organisasjoner og virksomheter som bidrar til dette kan søke midler over Forsvarsdepartementets budsjett. Tildelte midler belastes denne posten. Tildelingene skjer etter gitte kriterier som det opplyses om på regjeringens hjemmesider. Forsvarsdepartementet ønsker å prioritere konkrete prosjekter framfor drift av organisa-

sjoner samt tiltak som kan bidra til Forsvarets operative evne. Tiltak som fører til fornying, gevinster av digitalisering, tverrsektorielt samarbeid og samarbeid mellom virksomheter eller organisasjoner vil bli prioritert i budsjettåret 2019.

Tildelingen til forsvarsrelaterte organisasjoner foreslås videreført på om lag samme nivå som i 2018.

Støtte til prosjekter relatert til andre verdenskrig og kulturhistoriske hendelser

Forsvarsdepartementet tildeler midler etter søknad til mindre prosjekter knyttet til andre verdenskrig og andre kulturhistoriske prosjekter og hendelser.

Tildelingen til prosjekter relatert til andre verdenskrig og kulturhistoriske hendelser foreslås videreført på om lag samme nivå som i 2018.

Nasjonalt opplysningskontor i tilfelle krig og annen væpnet konflikt

I tråd med Genèvekonvensjonene III og IV av 12. august 1949 om henholdsvis behandling av krigsfanger og beskyttelse av sivile i krigstid, samt Tilleggsprotokoll I av 1977 til Genèvekonvensjonene, har statspartene en plikt til å etablere og drifte et nasjonalt opplysningskontor. Dette skal opprettes straks etter fiendtlighetenes åpning eller okkupasjon, og skal motta og videresende opplysninger om krigsfanger og beskyttede personer som befinner seg i statens makt. Norges Røde Kors påtok seg i 2007 dette ansvaret på vegne av Norge gjennom avtale med Forsvarsdepartementet. Det årlige tilskuddet inkluderer utgifter til å delta på møter, trening og øvelser på dette området.

Tildelingen til Nasjonalt opplysningskontor foreslås videreført på om lag samme nivå som i 2018.

Post 73 Forskning og utvikling

Bevilgningene til forsknings- og utviklingsaktivitetene på personell- og kompetanseområdet foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

I 2019 vil midler til forskning og utvikling også prioriteres til å framskaffe faktagrunnlag for nye og kostnadseffektive tiltak som bidrar til at forsvarssektoren blir en mer moderne kompetanseorganisasjon. Forsvarsdepartementet vil blant annet støtte utviklingsprosjekter knyttet til bedre anvendelse av sivil kompetanse, videreutvikling av fag- og funksjonsrettet utdanning i Forsvaret, digi-

talisering og videreutvikling av lønns- og insentivsystemer. Videre avsettes det midler til ordningen for militært tilsatte, allmenn verneplikt, utdanningsreformen og til oppfølgingsplanen for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner «I tjeneste for Norge». Forsvarsdepartementet finansierer i tillegg videreutvikling av verktøy for å kartlegge og identifisere årsaker til mobbing og seksuell trakassering.

Oppfølgingen av Innst. 384 S (2012–2013) til Meld. St. 14 (2012–2013) «Kompetanse for en ny tid», legger til rette for høy reform- og omstillingstakt innenfor personell- og kompetanseområdet i sektoren. Innføringen av ordningen for militært tilsatte, allmenn verneplikt og utdanningsreformen er viktige bidrag for å styrke den operative evnen. Dette er sentrale omstillingstiltak som krever et solid faktagrunnlag i implementeringen. Forskningsmidlene vil videre prioriteres til å skape faktagrunnlag for nye og kosteffektive tiltak som bidrar til at forsvarssektoren blir en mer moderne kompetanseorganisasjon. Forsvarsdepartementet vil støtte forskningsprosjekter knyttet til personelløkonomi, løsninger til nytte for hele sektoren og digitalisering, som sentrale bidrag for videreutvikling av personell- og kompetanseområdet. Det avsettes i tillegg FoU-midler til regjeringens oppfølgingsplan til handlingsplanen «I tjeneste for Norge» for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner på vegne av Norge.

Det er en målsetting å bidra til et høyt kunnskapsnivå og en informert offentlig debatt om tema av interesse for forsvarssektoren. Forskningsstøtte vil bli gitt både til bidrags- og oppdragsforskning. I 2019 vil støtten omfatte kortvarige prosjekter på inntil ett år og langvarige prosjekter. Kortvarig prosjektstøtte baseres på fag-

lige kriterier som revideres årlig for å gjenspeile relevante tema. Langsiktige prosjekter vil være støtte til flerårige forskningsprogrammer og doktorgradsstipender. Støtten skal styrke forskning som bidrar til kunnskap om, og innsikt i, sikkerhetspolitiske utviklingstrekk som også Norge må forholde seg til. Forskningen konsentreres om geografiske og tematiske områder som er særlig relevante for norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Samarbeid med relevante utenlandske institusjoner bidrar i tillegg til å fremme norske interesser og synspunkter i utlandet.

Post 78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter

Posten dekker Norges bidrag til driftsbudsjettene i NATO, inkludert drift av kommandostrukturen og overvåkings- og kommunikasjonssystemer. Dette inkluderer blant annet driftsutgiftene knyttet til samarbeidet innenfor NATO *Airborne Early Warning and Control* (NAEW&C), NATO *Alliance Ground Surveillance* (AGS), NATO *Communications and Information Organization* (NCIO) og NATO *Support and Procurement Agency* (NSPA) med tilhørende programmer. Posten dekker også øving av NATO-styrker, pensjonsutbetalinger og den fellesfinansierte delen av NATO-ledede operasjoner. Videre dekker posten utgifter forbundet med Norges tilknytning til materiellsamarbeidet innenfor rammen av det forsvarspolitiske samarbeidet i EU, samt til det flernasjonale samarbeidet innenfor strategisk lufttransport mellom ti NATO-land, Finland og Sverige. Posten foreslås økt med 18,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018, for å dekke en økning av Norges bidrag til NATOs militærbudsjett for 2019.

Kap. 4700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	43 725	25 145	25 745
	Sum kap. 4700	43 725	25 145	25 745

Post 01 Driftsinntekter

Inntektene gjelder i all hovedsak viderefakturering av husleie og andre driftskostnader knyttet til Forsvarsdepartementets lokaler på Akershus fest-

ning, samt brukerbetaling for tilkobling til nasjonalt BEGRENSET nett.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	3 718 936	3 899 804	4 171 164
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	222 915		
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 47</i>	1 905 712	2 706 455	2 616 032
	Sum kap. 1710	5 847 563	6 606 259	6 787 196

Forsvarsbygg er et bruttobudsjettert ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsbygg er totalleverandør av eiendomstjenester til forsvarssektoren og forvalter sektorens eiendommer, bygg og anlegg (EBA). Virksomheten dekker sine utgifter gjennom bevilgninger, husleie fra brukerne og betaling for utførte oppdrag.

Fra og med 2018 er innredning til nybygg og nyanlegg budsjettert over kapittel 1710, post 47.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter utgifter knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens EBA, inkludert bygninger og festningsmurer ved de nasjonale festningsverkene. I tillegg omfatter posten blant annet utgifter til miljøtiltak, beredskapsarbeid, tilrettelegging for allmenn verneplikt og oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter.

Posten foreslås økt nominelt med 271,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.2 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	3 899,8
Lønns-, priskompensasjon	98,7
Tekniske endringer	106,0
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-60,1
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-19,5
Øvrige endringer	146,3
Forslag 2019	4 171,2

Som et ledd i oppfølgingen av Dokument 3:3 (2016–2017) Riksrevisjonens undersøkelse av forvaltningen av forsvarssektorens eiendommer, bygg og anlegg, inntas finansiering av utskifting av bygningskomponenter i husleien fra og med 2019, i stedet for dagens ordning hvor utskiftinger finansieres som investeringer over kapittel 1710, post 47. Dette er et tiltak som vil skape forutset-

ninger for en mer helhetlig eiendomsforvaltning og bedre prioritering av disponible ressurser. Samtidig vil endringen styrke insentivene i husleiemodellen. Tiltaket vil også medføre en teknisk økning av husleien på driftskapitlene til leietakere i forsvarssektoren på til sammen 106,0 mill. kroner samtidig som kapittel 1710, post 47, reduseres tilsvarende.

Hensyntatt den budsjettekniske endringen foreslås det en økning på 146,3 mill. kroner. I dette ligger det at Forsvarsbygg skal effektivisere for 19,5 mill. kroner i 2019 knyttet til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. I tillegg skal Forsvarsbygg gjennom forbedrings- og effektiviseringstiltak frigjøre ytterligere 60,1 mill. kroner som vil bli omdisponert til høyere prioriterte formål i forsvarssektoren. Posten foreslås økt reelt hovedsakelig som følge av økte utgifter relatert til etablering av EBA for nye redningshelikoptre (NAWSARH) for Justisdepartementet. Denne økningen følges av en tilsvarende inntektsøkning.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten omfatter investering i eiendom, bygg og anlegg. Det gjennomføres investeringsprosjekter for å ivareta krav innenfor arbeidsmiljø, helse, miljø og sikkerhet og andre tiltak for å oppfylle krav i lover og forskrifter. Videre vil det bli prioritert å gjennomføre omstillingstiltak for å understøtte vedtatte flyttinger, og investeringer i eiendom, bygg og anlegg som følger av langtidsplanen, herunder til grunnsikring av skjermingsverdige objekter for å møte kravene i sikkerhetsloven. Posten omfatter også tiltak som er nødvendige for å ivareta fornyelse av bygningsmassen.

Tabell 5.3 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	2 706,5
Lønns-, priskompensasjon	59,5
Tekniske endringer	-106,0
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-39,0
LTP-styrking	348,8
Øvrige endringer	-353,8
Forslag 2019	2 616,0

Posten foreslås redusert teknisk med 106,0 mill. kroner som følge av ny ordning for finansiering av utskiftninger som omtalt under kapittel 1710, post 01. Posten er for øvrig redusert som følge av omdisponeringer til kapittel 1761, post 47, for å finansiere forsering av prioriterte prosjekter knyttet til kampflybasen på Ørland og som følge av bortfall av engangsinntekter i 2018 med tilhørende utgiftsreduksjoner.

I 2019 prioriteres prosjekter for å understøtte Stortingets vedtak til langtidsplanen for 2017–2020, jf. Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Det er planlagt å benytte en stor del av bevilgningen til å gjennomføre prosjekter for å lokalisere nye maritime patruljefly (333 skvadron) på Evenes, og for etablering av en framskutt base på Evenes for NATOs kampflyberedskap (QRA) med et mindre antall F-35. Videre vil bevilgningen i 2019 bli benyttet til å gjennomføre nødvendig fornyelse av eksisterende eiendom, bygg og anlegg

og andre tiltak på Ørland flystasjon som ikke er budsjettert på kapittel 1761, post 47. I 2019 er det planlagt å benytte midler på Værnes i forbindelse med flytting av staben ved Luftforsvarets tekniske skolesenter og befalsskolen fra Kjevik. For å øke tilstedeværelsen og kapasiteten i Finnmark fortsetter arbeidet med å etablere nødvendige fasiliteter for et jegerkompani på Garnisonen i Sør-Varanger. Videre vil bevilgningen i 2019 bli prioritert til prosjekter for å bedre grunnsikringen for forsvarssektorens skjermingsverdige objekter, investeringsprosjekter for ENØK og for å fase ut fossil fyringsolje i forsvarssektorens bygg.

Det legges fram ett nytt prosjekt for godkjenning i denne proposisjonen, og ett prosjekt foreslås videreført med en ny kostnadsramme. For nærmere omtale av status i prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner vises det til del I, 4. Investeringer.

Tabell 5.4 LTP-styrking

	(i mill. kr.)
EBA-investeringer (post 47): Evenes, Garnisonen i Sør-Varanger, Værnes og objektsikring	348,8
Styrking av omsetningsevnen i Forsvarsbygg (post 01)	7,5
Sum LTP-styrking	356,3

Se forklaring av tabellen på side 97.

Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	3 380 241	3 657 419	3 892 456
47	Salg av eiendom	670 498	503 574	264 653
	Sum kap. 4710	4 050 739	4 160 993	4 157 109

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt med 235,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018.

Posten omfatter inntekter knyttet til blant annet forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens EBA samt oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter, med tilsvarende utgifter på kapittel 1710, post 01. Posten foreslås økt hovedsakelig som følge av en teknisk økning av husleien for finansiering av utskifting av komponenter som omtalt under kapittel 1710, post 01, samt økte inntekter relatert til etablering av EBA for nye redningshelikoptre

(NAWSARH) for Justisdepartementet. Økningen samsvarer med tilsvarende endringer på kapittel 1710, post 01.

Post 47 Salg av eiendom

Posten omfatter netto inntekter fra salg av fast eiendom. For 2019 foreslås at inntektskravet reduseres med 238,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Reduksjonen skyldes at det for 2019 forventes et mer normalisert avhendingsnivå enn i 2018, der overdragelse av luftfartskritisk areal ved Flesland til Avinor representerte inntekter på mer enn 400 mill. kroner.

Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	162 479	186 247	193 830
	Sum kap. 1716	162 479	186 247	193 830

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Styret er instituttets øverste organ, og er ansvarlig for instituttets virksomhet overfor Forsvarsdepartemen-

tet. Instituttet har som formål å drive forskning og utvikling for forsvarssektoren. Om lag 12,2 pst. av FFIs aktivitet var oppdrag fra kunder utenom forsvarssektoren i 2017.

**Post 51 Tilskudd til Forsvarets
forskningsinstitutt**

Regjeringen foreslår en basisfinansiering av FFI for 2019 på 193,5 mill. kroner, som vil utgjøre omlag 20 pst. av FFIs budsjetterte inntekter i 2019. Den nominelle økningen er 7,6 mill. kroner. Av dette utgjør 5,4 mill. kroner kompensasjoner, 0,5 mill. kroner i tekniske endringer, 0,9 mill. kroner i effektivisering og 2,6 mill. kroner som er den reelle økningen i 2019. Denne vil bli benyttet til å styrke grunnforskningen ved instituttet. Dette tilskuddet er en viktig forutsetning for instituttets langsiktige kompetanseoppbygging og dets evne til å kunne ha en selvstendig rådgivende rolle overfor Forsvarsdepartementet.

FFIs åtte virksomhetsområder er:

- forsvarsstruktur-, konsept- og operasjonsanalyser,
- samfunnssikkerhet,
- nettverk, kommando, kontroll og kommunikasjon,
- etterretning, overvåking og oppklaring,
- kampsystemer,
- sensorsystemer og signaturtilpasning,
- våpensystemer, virkninger og beskyttelse, og
- menneskelige faktorer, utstyr og beskyttelse.

I samsvar med etablerte prosedyrer for innrapportering av nettobudsjetterte virksomheters kontantbeholdning er det utarbeidet tre standardtabeller med nøkkeltall og kommentarer til FFIs regnskapstall for 2015, 2016 og 2017, jf. Vedlegg 2 til denne proposisjonen.

Kap. 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	5 546 498	9 609 482	9 217 413
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>		21 567	22 052
	Sum kap. 1720	5 546 498	9 631 049	9 239 465

Kapittel 1720 ble utvidet i 2018 for å samle felles- og støtteavdelinger i Forsvaret på ett budsjettkapittel. Endringen har bidratt til økt styringskraft, og er i tråd med regjeringens mål om forenkling og forbedring av forvaltningen. Kapitlet omfatter nå ni driftsenheter i Forsvaret samt militære stillinger ved NATOs ulike hovedkvarter.

Modernisering av informasjonsinfrastruktur er viktig, og utvikling prioriteres i alle avdelinger. Forsvarets operative hovedkvarter bedrer gjennom dette evne til å lede fellesoperasjoner. Forbedring av kommando- og kontrollsystemer bedrer spesialstyrkenes evnen til å løse oppdrag. Cyberforsvaret er en viktig brikke i et moderne forsvar, og regjeringen ser det som spesielt viktig å ivareta evnen til å håndtere en økende prosjektportefølje samt sikre understøttelsen av Luftforsvaret ved innfasing F-35. Forsvarets logistikkorganisasjon vil videreutvikle og forbedre logistikkonsept og inngå nye avtaler som støtter opp om Forsvarets operative evne. Samtidig blir logistikkreserven

stadig forbedret. Etablering av ny regnskapsløsning for å tilpasse virksomheten for effektiv understøttelse av to etater (Forsvaret og Forsvarsmateriell) er etablert. En viktig prioritering er understøttelse av NATO-styrken *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF) og stående styrker. Forsvarsstabens fellesutgifter knyttet til understøttelse av alliert trening og øving i Norge er prioritert. I 2019 vil Forsvarets høgskole videreutvikle sine utdanningsprogrammer for befal og offiserer og slutføre omstillingen innenfor rammen av utdanningsreformen i Forsvaret. Forsvarets felles tjenester styrkes på sikkerhetsdomenet.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås redusert nominelt med 392,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.5 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	9 609,5
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	247,9
Tekniske endringer	85,9
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-399,2
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-74,1
LTP-styrking	121,0
Øvrige endringer	-373,6
Forslag 2019	9 217,4

De tekniske endringene som foreslås er blant annet knyttet til økt salg av verkstedtjenester. Felleskapasiteter i Forsvaret skal effektivisere for

473,3 mill. kroner i 2019. I dette inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med en reduksjon på 74,1 mill. kroner.

Tabell 5.6 LTP-styrking

	(i mill. kr.)
Effektforbedring materiell	43,1
Omstillingsutgifter	20,9
Styrket drift i Forsvaret	57,0
Sum LTP-styrking	121,0

Se forklaring av tabellen på side 97.

Forsvarets operative hovedkvarter

Forsvaret operative hovedkvarter (FOH) er forsvarssjefens overordnede utøvende operative enhet. Sjef FOH utøver operativ kommando over Forsvarets styrker, samt støtter og kontrollerer nasjonale styrker som bidrar i internasjonale operasjoner.

Øvelsen *Trident Juncture* avholdes høsten 2018, noe som innebærer økt aktivitetsnivå for fellesoperative leveranser. I 2019 vil FOH gå tilbake til normalnivå knyttet til aktivitet og leveranser. Det vil likevel gjenstå noe etterarbeid knyttet til øvelsen.

FOH vil fortsette arbeidet med å styrke NATOs evne til å planlegge og lede operasjoner i Norge og på alliansens maritime flanke. For Norge er det et mål at alliansen skal ha en tydeligere rolle i nord, samt få økt kompetanse og situasjonsforståelse for alliansens maritime flanke. Sjef FOH er tillagt et ansvar for planlegging, ledelse og gjennomføring av fellesoperative øvel-

ser og tilrettelegging for utenlandsk trening og øving i Norge.

Forsvarets spesialstyrker

Forsvarets spesialstyrker (FS) inkluderer Forsvarets spesialkommando og Marinejegerkommandoen. FS foreslås styrket i 2019 blant annet for å legge til rette for videreutvikling, samt styrket evne til interoperabilitet og samband. Materiellporteføljen er styrket, og FS er prioritert når det kommer til teknologisk fordyrelse for materiell. I tillegg tas ny EBA i bruk på Haakonvern. Aktivitetsnivået fra 2018 vil i all hovedsak videreføres i 2019.

FS vil også i 2019 bidra i internasjonale operasjoner samtidig som nasjonal beredskap ivaretas. Enheten skal på anmodning yte bistand til justis-sektoren i forbindelse med kontraterroroperasjoner, med et særskilt oppdrag innenfor maritim kontraterror mot offshoreinstallasjoner. Evnen til å bistå politiet på anmodning, innenfor avklarte

ansvarsforhold og med tilgjengelige ressurser, vil også i 2019 ha høy prioritet.

Cyberforsvaret

Cyberforsvaret understøtter Forsvarets operasjoner hjemme og ute ved å stille krav til, etablere, drifte og beskytte Forsvarets informasjonsinfrastruktur. Cyberforsvaret vektlegger sikker drift av kritiske IKT-systemer. Dette for å kunne gjøre tidsmessige utskiftninger av komponenter og maskinvare. Forsvaret har over lengre tid opplevd utfordringer med økte utgifter grunnet driftssetting av nye systemer og økte driftsutgifter som følge av omfattende utskiftninger og oppgraderinger. Utgifter knyttet til nye prosjekter gir også økte driftsutgifter for IKT-området. Etterslepet er betydelig og det er en prioritert oppgave å redusere dette.

IKT skal benyttes som et virkemiddel for bedret samhandling i forsvarsoperasjoner og for å effektivisere styrkeproduksjon og forvaltning i forsvarssektoren. Cyberforsvaret er ansvarlig for at det utvikles en IKT-infrastruktur som gir Forsvaret nødvendig evne til å lede og samvirke i et fellesoperativt perspektiv. Videreutvikling av IKT som samvirker med NATO skal fortsette for å kunne oppnå bedret samhandling i framtidige operasjoner.

I 2019 skal Cyberforsvaret prioritere oppgaver som kun kan løses av Forsvaret, herunder bedret evne til å beskytte Forsvarets informasjonsinfrastruktur. Videre skal arbeidet med realisering av gevinster i Forsvarets portefølje av IKT-systemer fortsette gjennom 2019.

Det vises for øvrig til omtale i del I, 1. Hovedmål og prioriteringer om videreutvikling av IKT-virksomheten i forsvarssektoren.

Forsvarets logistikkorganisasjon

Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) er på vegne av forsvarssjefen fagmyndighet for logistikk. FLO har gjennomgående ansvar for forsyningstjenester i Forsvaret og utfører tyngre vedlikehold. Vertslandstøttebataljonen settes opp som et operativt strukturelement av FLO og ansvaret for strategisk luft- og sjøtransport er tillagt FLO. Nasjonalt logistikkoperasjonssenter (NLOGS) er et felles nasjonalt ledelselement for logistikk, sanitet og vertslandsstøtte på det taktiske kommandonivået.

FLO foreslås styrket i 2019 for å bidra til økt omsetningsevne og understøttelse av Forsvarets tiltak på vedlikehold, reservedeler og beredskaps-

beholdninger (VRB). Det foreslås også å styrke FLO for å sikre etablering av logistikkreserve, nye logistikkonsepter samt utbedring av drifts- og strukturmateriell innenfor forsyningsområdet. Innretningen skal bidra til bedre teknisk stand på materiell, planverk og gi god kapasitet til vertslandsstøtte og til dels utholdenhet. Understøttelse av bidrag til NATOs hurtige reaksjonsstyrke NRF (*NATO Response Force*), inkludert styrken VJTF (*Very High Readiness Joint Task Force*) og stående styrker er prioritert. I samarbeid med styrkesjefene vil FLO fortsette arbeidet med å redusere etterslep på vedlikehold, reservedelsbeholdningen og beredskapslagre.

For å sikre forsvarlig forvaltning styrkes FLO videre for å ivareta sine oppgaver innenfor Forsvarets forvaltningssystem FIF 3.0.

Anskaffelsesfunksjonen i Forsvaret er sentralisert i FLO. Dette skal bidra til gevinstrealisering og forbedret kvalitet på anskaffelsene. I tråd med Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft», vil forsyningstjenesten videreutvikles og antall forsyningslagre i Forsvaret reduseres. Hovemoen leir ved Lillehammer ble vedtatt lagt ned ved behandlingen av Innst. S 62 (2016–2017). I forbindelse med utarbeidelsen av helhetlig plan for lagerkapasitet vurderer Forsvaret behov for å likevel videreføre Hovemoen. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget om en eventuell videreføring. Det ble også i langtidsplanen lagt til grunn at vedlikeholdsvirksomheten skal effektiviseres og tilpasses styrkestrukturen. Behovet for verksteder vil gjennom dette arbeidet kunne endres. Gjennom videre strategisk samarbeid med forsvarsindustrien skal vedlikeholdsvirksomheten effektiviseres ytterligere på de områder dette er hensiktsmessig. Se nærmere omtale under del III, 6. Informasjonssaker. Arbeidet med strategiske beredskapsavtaler med norsk næringsliv for å sikre Forsvaret tilgang på nødvendige logistikkressurser i fred, krise og krig, fortsetter og utvikles videre.

Merkantile restaktiviteter knyttet til *Trident Juncture* 2018 vil avsluttes i 2019 i samarbeid med Forsvarets regnskapsadministrasjon og Forsvarets operative hovedkvarter.

Forsvarets sanitet

Sjef Forsvarets sanitet (FSAN) med stab er lokalisert på Sessvollmoen. FSAN er den sentrale overordnede sanitetsorganisasjon i Forsvaret. FSAN leverer sanitet til understøttelse av operativ virksomhet, og er fagmyndighet innenfor sanitet og veterinærtjenester. FSAN skal styrkeprodusere

og bemanne de felles militærmedisinske kapasitetene i nært samarbeid med samfunnets øvrige helsetilbud. ROLE 2-driftsbygget er under oppsetting og skal stå ferdig i 2019. Dette vil bidra til at ROLE 2-kapasiteten blir beredskapsklar i henhold til plan.

FSAN skal styrkeprodusere forsterkende militære sanitetskapasiteter til støtte for Forsvarets operative hovedkvarter og styrkesjefene. FSANs operative leveranser skal videreutvikles som modulbaserte, fleksible og deployerbare kapasiteter. Dette skal gjennomføres i nært samarbeid med øvrig sanitetskapasitet i Forsvaret og skape mulighet for multinasjonalt samarbeid på helseområdet der det er hensiktsmessig og bidrar til videreutvikling av det sivil-militære samarbeidet. Målet er en mer sammenhengende sanitetstjeneste i hele konfliktspekteret, slik at tjenesten skal kunne understøtte operativ militær virksomhet.

FSAN skal videreutvikle opplegget for kartlegging av fysisk og psykisk helse for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner. Målet er å gjennomføre slik kartlegging to, seks og ti år etter avsluttet tjeneste.

Sanitets- og veterinærvirksomheten i Forsvaret er kunnskapsbasert, og forskning og utvikling er avgjørende for å sikre god kvalitet. Utvikling av sivil-militære behandlingsmetoder prioriteres, og innsats for å understøtte operasjoner i kaldt klima videreføres i 2019.

Forsvarets høyskole

Kjernevirksomheten ved Forsvarets høyskole (FHS) er utdanning og formidling, samt forskning og utvikling (FoU). Ny organisasjon ved høyskolen ble iverksatt 1. august 2018. FHS omfatter nå Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen, Cyberingeniørskolen, Befallsskolen, Institutt for forsvarsstudier og Institutt for militær ledelse og operasjoner.

Ansvaret for all akkreditert og nivådannende utdanning i Forsvaret for befal og offiserer er nå samlet i én høyskole. Dette gir grunnlag for økt effektivisering og mer robuste fagmiljøer. Målet er mer felles utdanning for militært personell, økt faglig samarbeid på tvers av forsvarsgrenene og utvidet samarbeid med sivile utdannings- og forskningsinstitusjoner.

FoU ved FHS tar utgangspunkt i kravene til militær kjernekompetanse. FHS ivaretar forskningsbasert undervisning for forsvarssektoren, og ivaretar samfunnets behov for kunnskap om norsk og internasjonal sikkerhets- og forsvarspolitik, militær ledelse og operasjoner, sam-

funnssikkerhet og beredskap, samt sivil-militære relasjoner. I 2019–2020 vil FHS videreutvikle sine utdanningsprogrammer for befal og offiserer, samle og prioritere forskningsinnsatsen, og slutføre omstillingen innenfor rammen av utdanningsreformen i Forsvaret.

Det er satt av omstillingsmidler til FHS for å legge til rette for gjennomføring av utdanningsreformen.

Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester

På vegne av forsvarssjefen har Forsvarsstaben (FST) gjennomførings- og oppfølgingsansvaret for oppdrag fra Forsvarsdepartementet. Gjennomføring av tiltak i iverksettelsesbrevet til langtidsplanen for 2017–2020, jf. Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft», vil fortsette i 2019.

Endringen med finansiering av utskifting av bygningskomponenter i husleien fra og med 2019 innebærer en teknisk økning av husleien på driftskapitlene til leietakere i forsvarssektoren.

Forsvarets fellestjenester (FFT) har et særskilt ansvar for å koordinere og videreutvikle kulturvirksomheten i Forsvaret. Kulturvirksomheten inngår i Forsvarets profesjonskultur og leverer sentrale bidrag til utvikling av Forsvarets profesjonsidentitet. Kulturvirksomheten omfatter Forsvarets kommandantskap, Forsvarets musikk og Forsvarets museer. De tre avdelingene skal forvalte Forsvarets kultur og en rekke tradisjoner. Forsvarets museer skal i tillegg bidra til innsikt i Forsvarets historie og utvikling. I 2018 fremmet forsvarssjefen en anbefaling om fremtiden til Forsvarets museer. Han anbefalte blant annet et nytt forsvarsmuseum på Akershus festning og ett sentralt magasin. Regjeringen vil i 2019 vurdere disse anbefalingene.

Forsvarets musikk videreføres med fem profesjonelle korps. I tråd med Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) skal 40 pst. av de samlede utgiftene til fire av korpsene i Forsvarets musikk finansieres av Kulturdepartementet. I Kulturdepartementets budsjettforslag for 2019 foreslås bevilgningen til korpsene videreført med 47,5 mill. kroner, jf. omtale under kapittel 323, post 22, i Prop. 1 S (2018–2019) for Kulturdepartementet.

Bevilgningen til Forsvarets musikk foreslås videreført på 2018-nivå, med unntak av bevilgningen til Norsk Military Tattoo. Dette arrangementet gjennomføres i partallsår og dermed ikke i 2019.

I tråd med Stortingets vedtak, jf. Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016), har Forsvarsdepartementet og Kulturdepartementet satt i gang et arbeid for å utrede om kommuner og fylkeskommuner skal finansiere deler av virksomheten til Forsvarets musikk. Utredningen vil bli ferdigstilt høsten 2018. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget om saken på egnet måte.

Forsvarets fellestjenester foreslås styrket innenfor sikkerhetsdomenet og for å bidra til bedre understøttelse av regnskapsområdet for Forsvaret og Forsvarsmateriell.

For øvrig videreføres ambisjonsnivået i FFT, sammenliknet med 2018.

Forsvarets personell- og vernepliktssenter

Sjef Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS) utøver forsvarssjefens arbeidsgiveransvar innenfor de rammer som er fastsatt av Forsvarsdepartementet. Dette omfatter blant annet ivaretagelse av arbeidsgiverrolle innenfor delegerede avtaler, samt ivaretagelse av forhandlingsmyndighet på vegne av forsvarssjefen for særavtaler i Forsvaret.

FPVS har ansvaret for forvaltning av verneplikten. Forvaltningen omfatter blant annet gjennomføring av sesjon, innkalling til førstegang- og repetisjonstjeneste, gjennomføring av opptak og seleksjon, styrkedisponering og kontinuerlig oppdatering av verneplikts- og tjenesteregisteret. Forsvarets kompetanse- og utdanningssenter forvalter tilbudet om stipend og lærlingutdanning til soldater i førstegangstjenesten. Et nytt tilbud for tilretteleggelse av karriereveiledning er til vurdering.

FPVS forvalter og kurser personell før, under og etter internasjonal tjeneste og operasjoner, herunder forsvarsattachéer og militærrådgivere. I tillegg håndteres lønns-, flytte- og reisekompensasjon for alt personell i Forsvaret. Ved behov ytes det også støtte til Forsvarets operative hovedkvarter og driftsenhetene i Forsvaret ved krisehåndte-

ring med responstelefon, pårørendesenter og pårørendekontakter. Gjennom Forsvarets narkotikagruppe ivaretar FPVS ansvaret for forebygging, etterforskning og strafferettslig forfølgning innenfor fagområdet doping og narkotika. FPVS støtter Forsvarsmateriell med tjenester i henhold til inngåtte avtaler.

Dagens systemunderstøttelse for HR-tjenester baserer seg på Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem. Eksisterende teknologi videreutvikles innenfor alle domener for å ivareta Forsvarets framtidige behov for personellforvaltning.

Nasjonale og internasjonale stillinger i utlandet og NATO-stillinger i Norge

Den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen etter 2014 synliggjorde at NATO hadde store mangler i evnen til avskrekking og forsvar. Det var bakgrunnen for beslutningen på NATO-toppmøtet i Wales i 2014 hvor en større tilpasning av alliansen ble initiert, særlig evnen til kollektivt forsvar.

For å legge til rette for ivaretagelse av norske interesser er det viktig for Norge å være representert i NATOs kommandostruktur og øvrige multinasjonale ledelsesstrukturer. Norges internasjonale representasjon skal til enhver tid være tilpasset NATOs byrdefordelingsprinsipp, nasjonale behov og balanse mellom stillinger innenlands og utenlands.

Post 71 Overføringer til andre

Posten omhandler tilskuddsmidler til veteranrelatert virksomhet, og midler tildeles veteranorganisasjonene i form av drifts- og prosjektstøtte etter søknad. Tildelingene skjer etter gitte kriterier som det opplyses om på Forsvarets hjemmesider. Veteranorganisasjonene bidrar på denne måten i gjennomføringen av regjeringens veteranpolitikk. Bevilgningen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	140 946	224 107	517 737
	Sum kap. 4720	140 946	224 107	517 737

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med om lag 294 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for

2018. Dette skyldes i hovedsak at en andel av refusjonene fra deltakernasjonene i forbindelse med øvelse *Trident Juncture* 2018 kommer i 2019.

Kap. 1723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	289 225	268 947	316 418
	Sum kap. 1723	289 225	268 947	316 418

Regjeringen legger opp til at ny lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven) trer i kraft fra januar 2019, noe som innebærer utvidet ansvar og oppgaveportefølje for Nasjonal sikkerhetsmyndighet. Nasjonal sikkerhetsmyndighet styrkes i 2019 med 38 mill. kroner for å settes i stand til å implementere og starte utøvelsen av nye og utvidede oppgaver som sikkerhetsmyndighet i henhold til ny sikkerhetslov, herunder også for å forbedre kapasiteten til å gjennomføre inntrengingstester. NSM vil også framover måtte styrkes for å følge opp den nye sikkerhetsloven på en tilstrekkelig måte.

Oppfølgingen av langtidsplanen for forsvarssektoren 2017–2020 innebærer videre at NSM styrkes med 1,7 mill. kroner for ytterligere å forbedre kapasiteten til å gjennomføre tilsyn med tekniske IKT-sikkerhetstiltak og videreutvikle kurscenter for forebyggende sikkerhet.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 47,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. I nominell endring inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med 1,3 mill. kroner. Hensyntatt kompensasjoner og tekniske endring øker posten med 40,8 mill. kroner.

NSM vil i 2019 særlig prioritere å utøve nye og utvidede oppgaver som sikkerhetsmyndighet i henhold til ny sikkerhetslov. Dette innebærer å gi støtte til myndigheter og berørte virksomheter implementering av den nye sikkerhetsloven. NSM skal videre prioritere arbeidet med IKT-sikkerhet, særlig krypto samt avdekking og håndtering av digitale angrep.

Overordnede oppgaver

NSM er underlagt Forsvarsdepartementet. Justis- og beredskapsdepartementet (JD) har instruksjonsmyndighet overfor NSM i saker innenfor JDs ansvarsområde.

Lov om nasjonal sikkerhet ble vedtatt av Stortinget 6. mars 2018. Sikkerhetsloven med tilhørende forskrifter, som regjeringen legger opp til skal ikraftsettes 1. januar 2019, legger føringer på utviklingen av det forebyggende sikkerhetsarbeidet og NSMs ansvar og oppgaver.

NSM har det sektorovergripende ansvaret for at forebyggende sikkerhetsarbeid utføres i samsvar med sikkerhetsloven. Dette inkluderer et overordnet ansvar for at sikkerhetstilstanden i alle sektorer kontrolleres, og at NSM skal se til at virksomhetene oppfyller sine plikter etter loven. NSM er videre nasjonal fagmyndighet overfor andre land og internasjonale organisasjoner.

NSM skal også avdekke, analysere og koordinere håndteringen av alvorlige digitale angrep mot digital infrastruktur. Dette innebærer blant annet å drive en nasjonal responsfunksjon for alvorlige digitale angrep og et nasjonalt varslings-system for digital infrastruktur. Det skal opprettes et nasjonalt cybersikkerhetssenter som en del av NSM. NSM NorCERT og andre relevante miljøer vil inngå i senteret. Hensikten er blant annet å tydeliggjøre NSMs funksjon og rolle innenfor IKT-sikkerhet, og å understreke ambisjonen om å styrke samarbeidet mellom offentlige og private nasjonale aktører innenfor dette området

NSM skal, som det nasjonale fagmiljøet for IKT-sikkerhet, understøtte Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet i deres ansvar på IKT-sikkerhetsområdet. NSM skal identifisere og foreslå nasjonale tiltak og krav samt gi råd og veiledning.

NSM skal årlig produsere en risikorapport innenfor forebyggende sikkerhet og en rapport om det helhetlige IKT-risikobildet. NSM skal også legge til rette for at virksomheter som loven gjelder for, får tilgang til informasjon om trusselvur-

deringer og andre opplysninger som er av betydning for virksomhetenes forebyggende sikkerhetsarbeid. NSM skal bidra til fortsatt videreutvikling av samarbeidet med de øvrige nasjonale etterretnings- og sikkerhetstjenestene.

Kap. 4723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	34 040	11 618	11 895
	Sum kap. 4723	34 040	11 618	11 895

Post 01 Driftsinntekter

NSMs inntekter består i hovedsak av næringslivets medlemskapsavgifter til varslingsystem for digital infrastruktur (VDI), kurs- og konferanseav-

gifter og brukerbetaling ved sikkerhetsgodkjenning av informasjonssystemer. Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 1725 Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	790 055		
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	20 326		
	Sum kap. 1725	810 381		

Kapitlet har tidligere dekket Forsvarsstaben og enkelte avdelinger under driftsenheten Forsvarets fellestjenester. Fra 2018 ble bevilgningene samlet

på kapittel 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret. Det vises til omtale på dette budsjettkapitlet.

Kap. 4725 Fellesinstitusjoner og -inntekter under Forsvarsstaben

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	23 014		
	Sum kap. 4725	23 014		

Fra 2018 ble bevilgningene samlet på kapittel 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret. Det vises til omtale på dette budsjettkapitlet.

Kap. 1731 Hæren

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	5 527 877	5 066 104	5 566 035
	Sum kap. 1731	5 527 877	5 066 104	5 566 035

I 2019 vil aktiviteten i Brigade Nord, i Hans Majestets Kongens Garde (HMKG) og ved Garnisonen i Sør-Varanger øke i tråd med ambisjonene i langtidsplanen. Etableringen av jegerkompaniet i Sør-Varanger fortsetter gjennom en gradvis oppbygging fram mot 2020, og vil oppnå full operativ kapasitet innen 2022. Artilleribataljonen fortsetter oppbyggingen i henhold til plan for etableringen av kampluftvern og mottak av nye artilleriskyts.

For å styrke den landmilitære tilstedeværelsen i Finnmark starter etableringen av en manøverenhet på Porsangmoen. Avdelingen er første del i etableringen av Kavaleribataljonen i tråd med Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Kavaleribataljonen vil inngå som del av Finnmark landforsvar. Nasjonalt landoperasjonssenter for enhetlig ledelse av Hærens avdelinger med sjef Hæren som styrkesjef er under etablering. For å legge til rette for Hærens tilstedeværelse i nord legger regjeringen i 2019 opp til å styrke driften av Hæren og samtidig opprettholde vervingsgraden og kompetansen. Tiltaket vil bidra til å bedre Hærens beredskap i nordområdene.

Bevilgninger til vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger fortsetter. Arbeidet med å ta inn etterslep har gitt en betydelig bedring i materielltilgjengeligheten i Hæren, og det legges til rette for at denne positive utviklingen skal fortsette i 2019.

I 2019 vil Hærens styrkestruktur øve for første gang på flere år ved at deler av Hærens aktive reserve av vernepliktige mannskaper kalles inn

og øver sammen med personell som tjenestegjør til daglig. Den aktive reserven vil fylle stillinger i Hærens avdelinger som ikke fullt ut er oppsatt til daglig. Denne aktiviteten innebærer blant annet innkalling, oppkledning, utdanning, trening og øving av de innkalte mannskapene. Aktiviteten vil gjennomføres med involvering fra flere av Forsvarets øvrige avdelinger. Dette er i tråd med Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) og ventes å gi økt operativ evne.

Regjeringen legger i 2019 opp til økt trening, øving og samvirke i Norge mellom Hærens avdelinger og utvalgte allierte som vil være aktuelle i forsterkningsøyemed. Regjeringen er opptatt av å finne funksjonelle og effektive løsninger, slik at alliert tilstedeværelse i Norge gir maksimalt utbytte for utenlandske og egne avdelinger. Den økte satsingen er i tråd med regjeringens nordområdepolitikk og langtidsplanen. Regjeringen foreslår å styrke Hæren med 15,8 mill. kroner til vertslandsstøtte for å understøtte rotasjonsordningen med amerikanske styrker i Indre Troms.

Det er satt av omstillingsmidler til Hæren for å legge til rette for gjennomføring av utdanningsreformen.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 499,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.7 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	5 066,1
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	154,2
Tekniske endringer	-0,6
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-1,0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-22,5
LTP-styrking	233,8
Øvrige endringer	136,0
Forslag 2019	5 566,0

De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til overføring av ressurser til Heimevernet i forbindelse med overføring av Forsvarets kompetansesenter for objektsikring. Hæren skal effektivisere for 23,5 mill. kroner i 2019. Endringen med finansiering av utskifting av bygnings-

komponenter i husleien fra og med 2019 innebærer en teknisk økning av husleien på driftskapitlene til leietakere i forsvarssektoren.

Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 369,8 mill. kroner.

Tabell 5.8 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen

	(i mill. kr.)
Etablering og drift av jegerkompani på Garnisonen i Sør-Varanger	18,4
Effektforbedring materiell	25,7
Etablering av kampluftvern	23,9
Økt aktivitet i Brigade Nord	23,3
Økt aktivitet i Garnisonen i Sør-Varanger	1,1
Økt aktivitet i Hans Majestets Kongens Garde	1,7
Økt aktivitet i reservestyrker	3,9
Vertslandsstøtte alliert trening og øving	15,8
Sum LTP-styrking	113,8
Styrking av Hærens driftsbudsjett (oppfølging av landmaktproposisjonen)	120,0
Sum LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen	233,8

Se forklaring av tabellen på side 97.

Overordnede oppgaver

Hæren skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere landmilitære styrker som besitter tilstrekkelig og nødvendig operativ evne, som blant annet omfatter stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider.

Hærens hovedoppgave er å produsere evne til å gjennomføre taktiske samvirkeoperasjoner i et

fellesoperativt miljø. Denne evnen relaterer seg til de av Forsvarets oppgaver som omfatter forsvar av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar, samt å avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser. For å oppnå dette skal Hæren fortsette videreutviklingen av Brigade Nord med vekt på evne til gjennomføring av taktiske samvirkeoperasjoner i en fellesoperativ ramme.

Hæren vil i all hovedsak bidra til å løse oppgavene knyttet til daglig å hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter ved å nytte avdelingene Garnisonen i Sør-Varanger og Hans Majestet Kongens Garde (HMKG) til formålet. Gjennom tilstedeværelse og informasjonsinnhenting har Grensevakten, med utgangspunkt i to nye og moderne grensestasjoner (Pasvik og Jarvfjord), evne til å reagere mot krenkelser av norsk suverenitet langs den norsk-russiske grensen. HMKG utfører kontinuerlig vakthold og sikring av kongehuset. I tillegg skal HMKG kunne løse oppdrag i hovedstadsområdet relatert til samfunnssikkerhet innenfor rammen av bistandsinstruksen. Øvrige oppdrag som seremonier, parader og musikk videreføres. HMKG og Grensevakten viderefører sine oppgaver.

Hæren har også i 2019 avdelinger og enheter på kontinuerlig nasjonal beredskap for raskt å kunne møte oppdukkende hendelser, men også for å kunne bidra til ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Hærens hovedbidrag til Forsvarets oppgave om å delta i flernasjonalt krisehåndtering vil for 2019 være én mekanisert bataljonsstridsgruppe med støtteelementer, hvor Telemark bataljon utgjør kjernen i stridsgruppen. Stridsgruppen skal stå på NATO-beredskap og inngår som del av *Very High Readiness Joint Task Force* i 2019 (VJTF19). Videre skal et artilleribatteri tilhørende Artilleribataljonen inngå i VJTF19 sin tyskledede multinasjonale artilleribataljon. I tillegg kommer et antall stabsoffiserer som skal bekle stillinger i bataljons- og brigadehovedkvarter, samt støtteelementer. Hæren vil også være forberedt på å bidra i *Operation Inherent Resolve* i Irak samt bidra med stabsoffiserer til øvrige pågående operasjoner og misjoner i utlandet. Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar har alliansen besluttet å etablere et forsterket framskutt nærvær, *Enhanced Forward Presence* (eFP), med multinasjonale styrker deployert til Estland, Latvia, Litauen og Polen. Norge har deltatt med landbidrag til den tyskledede stridsgruppen i Litauen fra 2017 og vil også i 2019 være forberedt på å kunne bidra med styrker til et framskutt nærvær med multinasjonale styrker i Litauen.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Hæren med stab er lokalisert i Heggelia i Troms. Hærens tyngdepunkt i Indre Troms og Østerdal garnison videreføres innenfor rammen av Brigade Nord. Landmakten vil omstilles og for-

nyes i tråd med Stortingets beslutninger gjennom behandlingen av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Finnmark landforsvar for felles ledelse av operasjoner i Finnmark ble etablert i Porsanger i 2018. Fra 2019 starter etableringen av en manøverenhet på Porsangmoen. Dette er første ledd i etableringen av Kavaleribataljonen, med framskutte elementer fra støtteavdelinger. Nytt jegerkompani ved Garnisonen i Sør-Varanger fortsetter etableringen gjennom en gradvis oppbygging fram mot 2020, og vil ha full operativ kapasitet innen 2022.

Hæren vil i 2019 forberede omstillingen av Brigade Nord. I 2019 videreføres Brigade Nord med to mekaniserte bataljoner (Telemark bataljon og Panserbataljonen) og én infanteribataljon (2. bataljon).

I tillegg kommer ledelses-, kampstøtte- og logistikkavdelinger. Arbeidet med å lukke etterlepet i vedlikehold, anskaffelse av reservedeler og oppbygging av beredskapsbeholdninger fortsetter og vil bidra til økt operativ evne.

Hans Majestet Kongens Garde videreføres som en oppdragstilpasset lett infanteribataljon.

Grensevakten ved Garnisonen i Sør-Varanger videreutvikles og forsterkes, der ett nytt jegerkompani etableres i henhold til plan.

Hærens våpenskole er Hærens kompetanse- og utviklingsavdeling. Avdelingen holder til i Rena leir og Terningmoen leir, og avdelingen videreutvikles i tråd med vedtakene om omstillingen av landmakten og utdanningsreformen i Forsvaret.

Operasjonsstøtteavdelingen med ansvar for leirdrift og vedlikehold videreføres. Avdelingen holder til i alle Hærens garnisoner og ledes fra Bardufoss.

Personell, utdanning og kompetanse

Hærens hovedoppgave er å produsere evne til å gjennomføre taktiske samvirkeoperasjoner i et fellesoperativt miljø, og Hæren må bemannes med motivert personell med riktig kompetanse for å løse komplekse oppgaver i fred, krise og krig.

Hæren skal i 2019 starte etablering av flere nye avdelinger, jf. omtale under organisasjon og styrkestruktur. Dette medfører tilpasning av personell- og kommandostruktur for å nå operative målsettinger.

Innføring av ordningen for militært tilsatte, og videreutvikling og tilpasning til nye teknologiske løsninger vil også i 2019 bli prioritert. Dette er viktige tiltak for at Hæren skal nå målsettingen om nok personell med riktig kompetanse til rett tid.

Hæren understøtter arbeidet med gjennomføringen av utdanningsreformen. For beskrivelse av

reformen henvises det til egen omtale i del III, 6. Informasjonssaker.

Vernepliktige i førstegangstjeneste utgjør en vesentlig del av den operative bemanningen i Hærens avdelinger. I tillegg rekrutteres menige til videre tjeneste i Hæren. Tilrettelegging for allmenn verneplikt vektlegges.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Hæren. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4731 Hæren

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	100 734	90 456	91 984
	Sum kap. 4731	100 734	90 456	91 984

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 1732 Sjøforsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	4 184 382	4 114 269	4 409 630
	Sum kap. 1732	4 184 382	4 114 269	4 409 630

Kapitlet dekker Sjøforsvaret utenom Kystvakten, som er budsjettert over kapittel 1790.

Den betydelige satsingen i Sjøforsvaret på vedlikehold, reservedeler og beredskapslogistikk videreføres i 2019. Dette bidrar til å dekke et etterlep, samtidig som styrkingen bidrar til et varig og bærekraftig vedlikeholds nivå. Risiko for at den planlagte aktiviteten ikke kan gjennomføres reduseres dermed betraktelig. Denne tydelige styrkingen begynte allerede med en vesentlig ettårig bevilgningsøkning i 2016-budsjettet, og tiltakene som er iverksatt øker utholdenhet og tilgjengelighet på Sjøforsvarets struktur. Sjøforsvaret tilføres ressurser slik at aktivitet for fregatt, korvett og

ubåt øker i 2019 i tråd med LTP, og det bygges opp flere besetninger i Sjøforsvaret. I tillegg styrkes materielldriften knyttet til erfart kostnadsvekst.

Sjøforsvarets moderniserte struktur gir et svært moderne og styrket sjøforsvar med betydelig operativ slagkraft og økt evne til tilstedeværelse i nord.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 295,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.9 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	4 114,3
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	116,4
Tekniske endringer	5,9
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-1,0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-14,8
LTP-styrking	137,6
Øvrige endringer	51,2
Forslag 2019	4 409,6

I nominell endring inngår at Sjøforsvaret skal effektivisere for 15,8 mill. kroner. De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til overføring av oppgaver og ressurser til kapittel 1720 i forbindelse med gjennomføring av utdanningsreformen og overføring av fartøyet Magnus Lagabøte fra Kystvakten til Sjøforsvaret.

Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 188,8 mill. kroner.

Det er satt av omstillingsmidler for Sjøforsvaret for å legge til rette for gjennomføring av utdanningsreformen.

Tabell 5.10 LTP-styrking

	(i mill. kr.)
Økt aktivitet og bemanning fregattvåpenet, herunder en femte besetning	118,4
Økt aktivitet og bemanning ubåtvåpenet, forberedelser til innfasing nye ubåter	10,2
Effektforbedring materiell	9,0
Sum LTP-styrking	137,6

Se forklaring av tabellen på side 97.

Overordnede oppgaver

Sjøforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere sjømilitære styrker som besitter tilstrekkelig og nødvendig operativ evne. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider. Sjøforsvarets kapasiteter skal bidra til suverenitetshevdelse, utøve myndighet og støtte opp om ivaretagelsen av norske interesser. Tilstedeværelse av Sjøforsvarets styrker bidrar til å skape stabilitet, troverdighet og forutsigbarhet, og er viktig for den daglige maritime sikkerheten i norske havområder.

Stadig tilstedeværelse av ubåt i Nord-Norge videreføres for å gi en maritim operativ tilgjengelighet i Nord-Norge.

Forsvarets oppgaver omfatter forsvar av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar. Gjennom trening og deltakelse i øvelser, nasjonalt og i utlandet, bygges kompetanse for effektivt å utnytte Sjøforsvarets kapasiteter i løsning av gitte oppgaver, selvstendig eller i samarbeid med andre.

Sjøforsvaret vil i 2019 delta med substansielle bidrag til NATOs *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF), *Initial Follow-on Forces Group* (IFFG) og *Follow-on Forces Group* (FFG). Som en del av VJTF-beredskapen vil Sjøforsvaret periodevis delta med fartøyer i *Standing Naval Maritime Group 1* (SNMG1), *Standing Naval Mine Countermeasures Maritime Group 1* (SNMCMG1) og et mindre antall offiserer til *Naval Co-operation and Guidance for Shipping* (NCAGS).

Organisasjon og styrkestruktur

Sjøforsvaret omfatter Marinen og basestrukturen. I tillegg kommer Kystvakten, som omtales under kapittel 1790.

Sjef Sjøforsvaret med stab er lokalisert til Haakonssvern orlogsstasjon og har et helhetlig ansvar som styrkesjef. Et felles taktisk ledelselement styrker den operative ledelsen av Marinens enheter. Fregattene viderefører sin kapasitet som mobil kommandoplattform for operativ ledelse på taktisk nivå. Styrkestrukturen i Marinen videreføres og videreutvikles i 2019.

Arbeidet med å lukke etterslepet i vedlikehold, anskaffelse av reservedeler og oppbygging av beredskapsbeholdninger fortsetter og vil bidra til økt operativ evne.

Personell, utdanning og kompetanse

Sjøforsvarets høyteknologiske plattformer må bemannes av offiserer, befal og konstabler med riktig kompetanse for å sikre at de kan løse komplekse oppgaver i fred, krise og krig. Sjøforsvaret skal i 2019 videreføre tilpasning av personell- og kompetansestrukturen for å nå operative målsetninger. Innføring av ordningen for militært til-

satte, og videreutvikling og tilpasning til nye teknologiske løsninger vil også i 2019 bli prioritert. Dette er viktige tiltak for at Sjøforsvaret skal nå målsetningen om nok personell med riktig kompetanse til rett tid.

Sjøforsvaret har redusert bemanningen på land og overført stillinger til fartøysstrukturen. I 2019 vil Sjøforsvaret ytterligere styrke besetningene i tråd med intensjonene i langtidspanen. Dette er en langsiktig prosess som på sikt vil føre til at flere fartøyer kan bemannes, noe som vil bidra til styrket sjømilitær kompetanse og operativ evne.

Sjøforsvaret understøtter arbeidet med gjennomføringen av utdanningsreformen. For beskrivelse av reformen henvises det til egen sak i del III, 6. Informasjonssaker.

Vernepliktige i førstegangstjeneste og lærlinger utgjør en vesentlig del av den operative bemanningen på fartøyene. I tillegg rekrutteres menige til videre tjeneste i Sjøforsvaret. Tilrettelegging for allmenn verneplikt vektlegges.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Sjøforsvaret. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder på forvaltningsområdet.

Kap. 4732 Sjøforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	77 635	54 174	55 089
	Sum kap. 4732	77 635	54 174	55 089

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 1733 Luftforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	4 597 682	4 936 621	5 292 845
	Sum kap. 1733	4 597 682	4 936 621	5 292 845

Luftforsvaret står midt i en stor omstilling med fornyelse på mange områder. Mye nytt materiell mottas, som vil bidra til å øke den operative evnen og beredskapen for Forsvaret. Ny og viktig kompetanse er under oppbygging. Flere baser har stor aktivitet med bygging av ny infrastruktur og klar-
gjøring for mottak og drift av det nye materiellet. I sum vil dette gi et styrket og moderne Luftforsvar.

Luftforsvaret styrkes i budsjettforslaget for 2019 i tråd med langtidsplanen. Profilen på budsjettforslaget innebærer at bevilgningene til drift som følge av innfasing av nytt utstyr økes, og satsingen innenfor områdene vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger videreføres.

I tillegg styrkes materielldriften knyttet til erfart kostnadsvekst, innfasing av NH90-helikoptre og overgangsfasene mellom F-16 og F-35, og mellom P-3 og P-8.

Det er satt av omstillingsmidler for Luftforsvaret for å legge til rette for gjennomføring av utdanningsreformen.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 356,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.11 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	4 936,6
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	134,1
Tekniske endringer	16,9
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-1,0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-27,3
LTP-styrking	83,0
Øvrige endringer	150,5
Forslag 2019	5 292,8

I nominell endring inngår at Luftforsvaret skal effektivisere for 28,2 mill. kroner. De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til overføring av oppgaver og ressurser til kapittel

1720 i forbindelse med gjennomføring av utdanningsreformen. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 233,6 mill. kroner.

Tabell 5.12 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen

	(i mill. kr.)
Økt aktivitet, innfasing og drift av NH90	15,6
Økt aktivitet, innfasing og drift av F-35	20,1
Videreutvikling av LFs stridsgrupper og kampluftvern til Hæren	23,4
Effektforbedring materiell	0,6
Omstillingsutgifter	6,9
Sum LTP-styrking	66,6
Delt helikopterløsning Bell helikoptre (oppfølging av landmaktproposisjonen)	16,4
Sum LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen	83,0

Se forklaring av tabellen på side 97.

Overordnede oppgaver

Luftforsvarets hovedoppgave er å styrkeprodusere luftmilitære kapasiteter til Forsvarets styrkestruktur, samt stille styrker på beredskap for luftovervåking, myndighetsutøvelse og suverenitetshevdelse, nasjonalt og i utlandet, i hele spekteret fra fred til væpnet konflikt. Deler av den luftoperative strukturen er tilgjengelig på kort varsel for operasjoner hjemme og ute. Tilstedeværelse i nordområdene prioriteres.

Luftromsovervåking og suverenitetshevdelse med F-16 kampfly på beredskap blir ivaretatt i henhold til operativ ambisjon i overgangsfasen hvor F-35 innføres. Tilstedeværelse i nordområdene prioriteres og synliggjøres gjennom aktiviteter som kontroll- og varslingstjeneste, kampflyenes evne til beredskap og ivaretagelse av NATOs kampflyberedskap (QRA) og overvåking og patruljering med overvåkningsfly.

Luftforsvaret skal også kunne løse oppdrag innenfor ressurs- og miljøoppsyn over havområdene samt søk- og redningsoperasjoner (SAR). Beredskapen på Rygge og Bardufoss med Bell 412 videreføres, med tilhørende aktivitet. C-130J transportfly bidrar med transport av gods og personell i inn- og utland, og skal i 2019 delta i FNs operasjon i Mali (MINUSMA). Støtte til maritim kontraterorberedskap videreføres. Trening og øving i Luftforsvaret i 2019 vil bidra til evnen til å løse oppdrag i nordområdene, herunder evnen til maritim luftovervåking og håndtering av eventuelle krenkelser av norsk territorium på en troverdig måte.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Luftforsvaret videreføres på Rygge samlokalisert med Luftforsvarsstaben og Luftoperativt inspektorat.

Luftforsvaret vil de kommende årene gjennomgå en nødvendig og omfattende endring og modernisering, inkludert innføring av nye materiellsystemer. Den videre omstillingen mot et kraftig styrket og mer slagkraftig luftforsvar er kompleks. De grepene som regjeringen nå tar vil bidra til økt kampkraft og bærekraftig drift.

Luftforsvarets organisasjon og styrkestruktur vil i 2019 være på omlag samme nivå som i 2018. Moderniseringen av forsvarsgrenen fortsetter. Etablering av en ny basestruktur, utfasing av F-16 og innføring F-35 fortsetter som planlagt. Forsvarets evne til å ta vare på personellet og deres kompetanse vil være en kritisk suksessfaktor gjennom hele omstillingen av Forsvaret i årene som kommer. Ved enhver omstilling vil det likevel være en

risiko for midlertidig tap av kompetanse. Forsvaret vil iverksette nødvendige tiltak for å sikre fortsatt høy operativ leveranse med maritime patruljefly fra Andøya, og i budsjettforslaget er det satt av midler til omstilling for å beholde kompetanse i Luftforsvaret.

Anskaffelse av F-35 skjer i henhold til plan. Det vil i løpet av 2019 være mottatt 15 fly som vil operere i Norge og det legges opp til at første operative evne (IOC) nås i løpet av 2019. Sju fly er i bruk ved det internasjonale treningssenteret for F-35 i USA for å lære opp norsk personell. Utbyggingen av kampflybasen på Ørland fortsetter i 2019.

F-16-strukturen videreføres som kampflysystem og helt nødvendige oppgraderinger blir foretatt i tråd med overgangsløpet mellom gamle og nye kampfly. Utfasingen av F-16 vil være balansert opp mot innføringen av F-35. Kampflyberedskap (QRA) vil bli utført fra Bodø med F-16.

Den operative virksomheten videreføres ved alle helikopteravdelingene. Operativ testing og evaluering av NH90-helikoptrene gjennomføres fortsatt ved Bardufoss flystasjon. Levering av NH90 i endelig utgave fortsetter i 2019. NH90, underlagt 337 skvadron på Bardufoss, innføres for bruk på kystvaktens helikopterbærende fartøyer. NH90 integreres gradvis for bruk på fregattene under 334 skvadron på Haakonsværn orlogstasjon.

De nye redningshelikoptrene AW101 innføres gjennom operativ testing og evaluering på Sola.

Luftforsvarets skolesenter etableres på Værnes, og Luftforsvarets rekruttutdanning videreføres på Madla, i samarbeid med Sjøforsvaret.

Personell, utdanning og kompetanse

Luftforsvaret løser daglig skarpe oppdrag over hele landet. Dette krever motivert personell med høy kompetanse som kan løse oppdrag i fred, krise og krig. Luftforsvarets hovedutfordringer knyttet til personell, utdanning og kompetanse er å tilrettelegge for en vellykket gjennomføring av den pågående omstillingen.

For at daglige oppdrag skal løses samtidig som nye kampfly, maritime helikoptre og nye maritime patruljefly skal fases inn og anvendes på en effektiv og forsvarlig måte, er Luftforsvaret avhengig av å rekruttere og beholde personell med riktig kompetanse, og forlenge tiden den enkelte står i samme stilling.

Innføring av ordningen for militært tilsatte, og videreutvikling og tilpasning til nye teknologiske løsninger vil også i 2019 bli prioritert. Dette er vik-

tige tiltak for at Luftforsvaret skal nå målsettingen om nok personell med riktig kompetanse til rett tid.

Ordningen for militært tilsatte åpner for direkte rekruttering fra førstegangstjenesten til spesialistutdanning i Luftforsvaret og tilsetning som spesialist. I tillegg vil Luftforsvaret rekruttere personell med relevant kompetanse fra sivil sektor.

Luftforsvaret understøtter arbeidet med gjennomføringen av utdanningsreformen. For beskrivelse av reformen henvises det til egen sak i del III, 6. Informasjonssaker.

Rekruttering til Luftforsvaret vil i større grad rettes inn mot vernepliktige i førstegangstjeneste i tiden som kommer. Tilrettelegging for allmenn verneplikt vektlegges.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Luftforsvaret. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsnivået.

Kap. 4733 Luftforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	387 907	107 660	109 679
	Sum kap. 4733	387 907	107 660	109 679

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 1734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	1 439 284	1 241 819	1 394 798
	Sum kap. 1734	1 439 284	1 241 819	1 394 798

Regjeringen foreslår at Heimevernet (HV) i 2019 styrkes i tråd med Stortingets beslutning om den framtidige utviklingen av landmakten, jf. Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Videre prioriterer regjeringen å legge til rette for å øke evnen til objektsikring. Dette innebærer en styrking av HV innenfor flere områder.

Regjeringen styrker HV med om lag 61 mill. kroner til økt øving av HVs områdestruktur. Omfanget på øving og trening i områdestrukturen heves gjennom å øke antallet soldater som er inne til årlig trening, samtidig som lengden på den årlige øvingen og treningen for både befall og mannskaper økes til samme høye nivå som allerede er etablert i HV-16 og HV-17. Videre styrkes HV med om lag 25 mill. kroner for å ivareta en

økning av områdestrukturen med 2 000 soldater, fra 35 000 til 37 000, samt øke den årlige kurs- og treningsaktiviteten for å øke kompetansen hos befall og soldater. I tillegg foreslår regjeringen investeringer i moderne bekledning og utrustning samt kommersielle småbåter og maritimt markering- og sperremateriell til Heimevernet for 119 mill. kroner, jf. kapittel 1760.

Regjeringen ønsker å styrke HVs operative evne, herunder evne til objektsikring, og følger opp den videre satsingen ved at HVs soldater settes opp med moderne bekledning og utrustning, som blant annet inkluderer moderne våpen til den enkelte soldat. I 2019 vil et rekvisisjonssystem for sivile fartøy tas i bruk, som sammen med anskaffelsen av kommersielle småbåter og maritimt mar-

kerings- og sperremateriell, vil gi økt evne til vakt- hold og sikring av objekter med sjøsido.

Innsatsstyrkene styrkes med om lag 10 mill. kroner for å innarbeide, ivareta og videreutvikle nødvendig kompetanse i sjødomenet, herunder blant annet evnen til å sikre utvalgte nøkkelobjekter i kystsonen.

Regjeringen foreslår å styrke HV med 31,5 mill. kroner til verstslandsstøtte for å videre-

føre rotasjonsordningen med amerikanske styrker på Værnes.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 153,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.13 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	1 241,8
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	36,3
Tekniske endringer	28,1
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-5,3
LTP-styrking	97,5
Øvrige endringer	-3,6
Forslag 2019	1 394,8

De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til overføring av Forsvarets kompetansesenter for objektsikring fra kapittel 1731 Hæren.

Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 93,9 mill. kroner i samsvare med langtidsplanen, herunder oppfølging av Stortingets vedtak etter behandlingen av land-

makten, jf. Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018).

Endringen med finansiering av utskifting av bygningskomponenter i husleien fra og med 2019 innebærer en teknisk økning av husleien på driftskapitlene til leietakere i forsvarssektoren.

Tabell 5.14 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen

	(i mill. kr.)
Styrking av driftsnivået for I-styrkene	10,3
Effektforbedring materiell	1,2
Sum LTP-styrking	11,5
Økt områdestruktur samt kurs, trening og øving i HV (oppfølging av landmaktproposisjonen)	86,0
Sum LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen	97,5

Se forklaring av tabellen på side 97.

Overordnede oppgaver

HV skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å styrkeprodusere militære kapasiteter til innsatsstyrkene og områdestrukturen slik at HV som helhet har tilstrekkelig og nødvendig operativ evne bestående av fastsatt reaksjonstid, stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet.

HV har et territorielt ansvar som innebærer vakt og sikring av utpekte objekter og infrastruktur, territoriell overvåking og kontroll, tilrettelegging for og mottak av allierte forsterkninger og sivilt-militært samarbeid. HV skal også ha evne til nedkjemping av mindre, fiendtlige styrker, til grensevakt og til styrkebeskyttelse av nasjonale og allierte styrker. HV utgjør derfor et vesentlig

bidrag til løsning av Forsvarets oppgaver med forsvaret av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar, samt til avverging og håndtering av episoder og sikkerhetspolitiske kriser.

Som del av styrkeproduksjonen, og for å kunne ivareta det territorielle ansvaret, gjennomfører HV oppdragsrelaterte øvelser med relevante militære og sivile samvirkepartnere.

HV utgjør en betydelig ressurs for i ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver, både for den militære og den sivile sektoren, og kan bli anmodet om å bistå sivile myndigheter ved naturkatastrofer, ulykker, leteaksjoner og terrorhendelser.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Heimevernet med stab er lokalisert på Terningmoen på Elverum.

HV skal fortsatt være mobiliseringsbasert, og videreføres med elleve heimevernsdistrikter innenfor en ramme på 37 000 befal og mannskaper i områdestrukturen og 3 000 befal og mannskaper i innsatsstyrkene. HVs innsatsstyrker skal kunne benyttes over hele landet og der behovet er størst.

Sjef HV vil i 2019 videreutvikle sin rolle som styrkesjef. Territorielt operasjonssenter (TOS), tidligere Nasjonal territoriell kommando (NTK), videreutvikles som en integrert del av HV-staben på Terningmoen for taktisk ledelse av HVs styrker.

Distriktsstaben i HV-17 samlokaliseres med ledelseelementet i Finnmark landforsvar. HV-17 er styrket med blant annet økt mobilitet og kapasitet til sperreoppdrag. Innsatsstyrkene i HV-17 skal styrkes med nye kapasiteter og må ses i sammenheng med øvrige kapasiteter i Finnmark.

Forsvarets logistikkorganisasjons logistikkonsept, basert på avtale med Wilnor Governmental Services AS, videreføres. HVs lagre tilpasses konsept og struktur, samt Forsvarets øvrige lokalisering.

Personell, utdanning og kompetanse

HV har territorielt ansvar med en rekke oppgaver i fred, krise og krig. HVs personellbehov i den operative strukturen er forutsatt dekket av styrkeproduksjonen av militært personell i forsvarsgrenene. Tilgangen på befal fra forsvarsgrenene dekker imidlertid ikke HVs behov fullt ut. HV må derfor fortsatt gi særskilt opplæring til personell uten formell befalsutdanning for å dekke befalsstillingene i styrkestrukturen.

Øvrig kompetanseproduksjon til styrkestrukturen i HV videreføres ved egen utdanningsinstitusjon, ved distriktsstabene og gjennomføres som kurs, trening og øvelser.

Innføring av ordningen for militært tilsatte, og videreutvikling og tilpasning til nye teknologiske løsninger vil også i 2019 bli prioritert. Dette er viktige tiltak for at HV skal nå målsetningen om nok personell med riktig kompetanse til rett tid.

Årlig trening og øving er prioritert i 2019, og tilpasset styrkestrukturen. Ordningen med at personell som står i HVs styrkestruktur på frivillig basis kan delta i styrkebidrag til internasjonale operasjoner videreføres.

Arbeidet knyttet til likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i HV. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	22 785	5 670	5 766
	Sum kap. 4734	22 785	5 670	5 766

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 1735 Etterretningstjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
21	Spesielle driftsutgifter	1 746 229	1 905 510	2 005 584
	Sum kap. 1735	1 746 229	1 905 510	2 005 584

Norges sikkerhetspolitiske omgivelser er i økende grad kompliserte og uforutsigbare. Regjeringen anser at en relevant og effektiv utenlands-etterretningstjeneste er svært viktig for å sikre en god situasjonsforståelse og et relevant beslutningsgrunnlag for norske myndigheter. Dette er igjen en viktig forutsetning i arbeidet med å trygge norsk sikkerhet og norske interesser. Regjeringen har de seneste årene styrket Etterretningstjenestens budsjetter betydelig, også utover de opprinnelige planene for perioden 2013–2016. De økte bevilgningene bidrar til en teknologisk og kapasitetsmessig modernisering av tjenesten. Dette gjør Etterretningstjenesten bedre i stand til å utføre sine lovpålagte oppgaver i framtiden.

Norges evne til å håndtere det uforutsette må fortsatt styrkes. Regjeringen vil i tråd med Prop. 151 S (2015–2016) fortsette styrkingen av Etterretningstjenesten i løpet av perioden 2017–2020, for å ytterligere øke kapasitet, kompetanse og relevans innenfor tjenestens ansvarsområde. Den stadig raskere teknologiske utviklingen innebærer betydelige utfordringer med tilhørende behov for rask støtte og høy endringstakt på stadig nye felt.

Forsvarsdepartementet har foretatt en full gjennomgang av Etterretningstjenestens rettsgrunnlag. Dagens lov og forarbeider er kortfattede og departementet mener det er behov for et mer omfattende og helhetlig regelverk. Å sikre at lovforslaget er i overensstemmelse med menneskerettighetsforpliktelsene i Grunnloven og internasjonale konvensjoner har vært en sentral del av utredningsarbeidet. Forsvarsdepartementet har også utredet hvordan en form for et digitalt grenseforsvar kan etableres og lovreguleres. Arbeidet har hatt jevn framdrift og Forsvarsdepartementet planlegger at lovforslaget kan sendes på alminnelig høring i løpet av 2018. En lovproposisjon forventes å kunne fremmes for Stortinget i stortings-sesjonen 2019–2020. Se omtale i Del I, 1.4 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak.

Etterretningstjenesten vil i 2019 prioritere å følge opp utviklingen i Russland og nordområ-

dene, det digitale rom og utfordringene fra internasjonal terrorisme. Utviklingen i Ukraina, Midtøsten og Nord-Afrika er forhold som blir fulgt nøye, og vil bli gitt høy prioritet.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 100,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018.

Etterretningstjenesten er regulert ved lov av 20. mars 1998 nr. 11 om etterretningstjenesten. Etterretningstjenesten skal bidra til å kartlegge og motvirke ytre trusler mot Norge og viktige nasjonale interesser. Oppgavene omfatter innsamling av relevant og oppdatert etterretningsinformasjon og gjennomføring av analyser til støtte for utformingen av norsk utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik, samt å opprettholde et godt situasjonsbilde som grunnlag for norske myndigheters beslutninger. Etterretningstjenesten støtter i tillegg forsvarsplanleggingen og norske styrker som deltar i operasjoner i utlandet. Norges sivile og militære utenlandsetterretningstjeneste er underlagt forsvarssjefen, og støtter både militære og sivile myndigheter, samt Norges allierte, med informasjon og vurderinger innenfor rammene av etterretningstjenesteloven.

Etterretningstjenesten skal holde Forsvarsdepartementet og andre departement orientert om relevante endringer i den militære og politiske situasjonen i norsk interesseområde. Bidrag til kampen mot internasjonal terrorisme, trusler i det digitale rom og spredning av masseødeleggende våpen utgjør videre sentrale deler av Etterretningstjenestens aktiviteter. Viktigheten av et rettidig og godt beslutningsgrunnlag for militære og sivile myndigheter stiller store krav til den videre utviklingen av Etterretningstjenesten.

For å ivareta oppgavene som er tillagt tjenesten vektlegges høy faglig kompetanse tilpasset det nye trusselbildet, samt videreutvikling av tjenestens tekniske kapasitet og evne til å prosessere store mengder informasjon. Det sammen- satte og til dels uklare trusselbildet, sammen med

den raske teknologiske utviklingen, vil også i framtiden utfordre kravene til en moderne og effektiv tjeneste med god tilgang til relevant informasjon fra utenlandske samarbeidspartnere. Dette gjør det nødvendig med tiltak for å modernisere tjenesten.

Felles kontraterrorsenter (FKTS) med bemanning fra Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og Etterretningstjenesten skal sikre et effektivt sam-

arbeid mellom de to tjenestene på kontraterrorfeltet og for de grenseoverskridende truslene. For å videreutvikle samarbeidet mellom PST, Kripos, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Etterretningstjenesten, er det etablert et felles cyberkoordineringssenter (FCKS). Senteret bidrar til å styrke evnen til å motvirke truslene i det digitale rom.

Kap. 1740 Forsvarets logistikkorganisasjon

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	2 061 195		
	Sum kap. 1740	2 061 195		

Kapitlet har tidligere dekket Forsvarets logistikkorganisasjon.

Bevilgningene er fra 2018 samlet på kapittel 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret. Det vises til omtale på dette budsjettkapitlet.

Kap. 4740 Forsvarets logistikkorganisasjon

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	163 867		
	Sum kap. 4740	163 867		

Inntektene er fra 2018 samlet på kapittel 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret. Det vises til omtale på dette budsjettkapitlet.

Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 761 984	1 587 607	1 629 765
44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	59 951	96 331	83 185
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	4 695 357	5 914 782	8 952 590
48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	78 148	71 500	205 000
75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	65 154	92 430	95 110
Sum kap. 1760		6 660 594	7 762 650	10 965 650

I 2019 legges det opp til betydelige utbetalinger til nye kystvaktfartøyer, maritime patruljefly, kamp- luftvern til Hæren, artillerisystem og feltvogner til Heimevernet. I tillegg fortsetter utbetalingene til viktige pågående prosjekter som NH90-helikoptrene og kampvogner i Hæren. For å følge opp det økonomiske løftet i langtidsplanen vil investeringsnivået økes betydelig i 2019, og økningen er planlagt å fortsette i perioden framover.

Post 01 Driftsutgifter

Posten finansierer driftsutgiftene til etaten Forsvarsmateriell, og dekker gjennomføringskostna-

der til materiellanskaffelsesprosjekter og utgifter knyttet til materiellforvaltning i forsvarssektoren.

Posten foreslås økt nominelt med 47,6 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018, blant annet for å kunne planlegge og gjennomføre økningen i investeringsporteføljen som er lagt til grunn i inneværende langtidsplan, samt eierskapsforvaltning og understøttelse av drift av ulike systemer i parallell med investeringene.

Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.15 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	1 587,6
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	44,8
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-11,6
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-7,9
LTP-styrking	3,1
Øvrige endringer	13,8
Forslag 2019	1 629,8

Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 16,9 mill. kroner. I dette ligger det at Forsvarsmateriell skal effektivisere for

19,5 mill. kroner i 2019. Denne effektiviseringen er trukket ut av den nominelle endringen.

Post 44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel

Posten dekker de nasjonale utgiftene knyttet til gjennomføring av NATOs investeringsprogram for sikkerhet, samt prefinansiering av NATO-prosjekter når dette er nødvendig. Posten foreslås redusert nominelt med 13,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Reduksjonen skyldes i hovedsak færre nye godkjente og planlagte prosjekter.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til investeringer i materiell til forsvarssektoren, unntatt nye kampfly med baseløsning, som bevilges over kapittel 1761, og flernasjonale investeringsprogrammer i NATO. For omtale av kategori 1-prosjektene, vises til del I, 4. Investeringer. Posten omfatter også utgifter til forsknings- og utviklingsaktiviteter (FoU) og *Concept, Development and Experimentation*-aktiviteter. I tillegg omfatter posten bidrag til markedsføring

av norskprodusert materiell som Forsvaret anvender eller planlegger å anskaffe, herunder markedsføring overfor utenlandske myndigheter og bidrag fra Forsvarets personell med brukerinnsikt og som referanse kunder. Investeringsmidler kan også nyttes til tiltak for å redusere driftsutgifter, øke produktiviteten eller forbedre kvaliteten på leveranser innenfor vedtatt struktur og ambisjonsnivå.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarsbygg har en egen FoU- og investeringsportefølje inkludert i posten. NSMs FoU-aktiviteter skal rettes mot utvikling av sikkerhetstiltak for å bedre sikkerhetstilstanden i samfunnet. FoU-aktivitetene vil i hovedsak være rettet mot økt kompetanse om forebyggende sikkerhet, utvikling av forebyggende IKT-sikkerhetstiltak, hendelsehåndtering og objektsikkerhet.

Posten foreslås økt nominelt med 3 037,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018, til styrking av investeringsporteføljen i tråd med langtidsplanen.

Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.16 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	5 914,8
Lønns- og priskompensasjon	137,0
Tekniske endringer	1,8
Frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering	-30,6
LTP-styrking	1 453,2
Øvrige endringer	1 476,4
Forslag 2019	8 952,6

I nominell endring inngår at Forsvarsmateriell skal effektivisere for 30,6 mill. kroner. I tillegg er posten tilført 1,8 mill. kroner til komponentutskifting som en teknisk overføring fra kapittel 1710. De største økningene innenfor øvrige endringer på 1 476,4 mill. kroner er omdisponering av mid-

ler fra kapittel 1761, post 45 på 996,8 mill. kroner, forsert anskaffelse av nye kystvaktfartøyer på 312,0 mill. kroner og 84 mill. kroner til finansiering av motormoduler knyttet til AIM Norway AS' etablering av motordepot for understøttelse av F-35 kampfly i Norge.

Tabell 5.17 LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen

	(i mill. kr.)
Materiellinvesteringer (post 45)	1 334,2
Økt omsetningsevne i Forsvarsmateriell (post 01)	3,1
Sum LTP-styrking	1 337,3
Materiell til HV (oppfølging av landmaktproposisjonen)	119,0
Sum LTP-styrking og oppfølging av landmaktproposisjonen	1 456,3

Se forklaring av tabellen på side 97.

Materiellinvesteringssporteføljen styrkes i budsjettforslaget som følge av LTP-tiltak til strategiske investeringer, forsert investering i kampluftvern til Hæren og investeringer i moderne bekledning og utrustning samt kommersielle småbåter og maritimt markerings- og sperremateriell til Heimevernet.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel

Posten dekker nasjonal forskuttering av den fellesfinansierte andelen av NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. For autoriserte prosjekter forskutteres utgifter på grunnlag av prognoser for forbruk. Utgiftene refunderes fra NATO, og inntektsføres på kapittel 4760, post 48. Posten

foreslås økt med 133,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018, grunnet økt omfang av fellesfinansierte prosjekter i Norge. Det er foreslått en tilsvarende inntektsøkning på kapittel 4760, post 48.

Post 75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Posten dekker Norges tilskudd til de fellesfinansierte investeringene i NATO. Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018. Utbetalingene er avhengige av framdriften i prosjekter i alle NATOs medlemsland, og kan i liten grad påvirkes av Norge.

Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	128 635	30 174	33 090
45	Store nyanskaffelser	112 257		
48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	95 915	71 536	205 036
	Sum kap. 4760	336 807	101 710	238 126

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarsdepartementet tar i løpet av 2018 sikte på å gjenoppta arbeidet med å avhende materiell ved gjennomføring av nasjonale auksjonssalg, i tråd med føringer i Normalinstruksen. Slike salg har siden 2015 vært midlertidig stanset i påvente av en omfattende og detaljert gjennomgang av avhendingsområdet, noe som har medført betyde-

lige regelverksendringer, forbedrede rutiner og intensivert kontroll på avhendingen. Materiellet som vil være aktuelt for slikt salg er utelukkende materiell som ikke er underlagt krav om tredjepartsgodkjenninger eller utførselslisens etter Utenriksdepartementets varelistes. En gjenopptakelse av salg av materiell kan føre til økte inntekter fra salg og reduserte utgifter til lagring og destruksjon. Det er imidlertid vanskelig å

beregne eksakte økonomiske konsekvenser, da dette blant annet avhenger av materielltyper og markedssituasjonen.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter

Posten foreslås økt med 133,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Posten

gjelder refusjoner fra NATO i forbindelse med NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. Inntektene blir justert hvert år ut fra forventet framdrift og forbruk i allerede godkjente prosjekter. Inntektene på post 48 er i hovedsak knyttet til refusjon av utgifter på kapittel 1760, post 48. Refusjon fra NATO på prosjekter som er prefinansiert vil også bli inntektsført på kapittel 4760, post 48.

Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	196 340	187 322	191 471
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	7 683 630	7 787 467	7 009 512
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 47</i>	1 278 534	1 022 487	1 176 449
Sum kap. 1761		9 158 504	8 997 276	8 377 432

Kapitlet omfatter anskaffelsen av inntil 52 F-35 kampfly med baseløsning, som Stortinget sluttet seg til ved behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012).

Da kampflyanskaffelsen ble besluttet, ble det lagt opp til en midlertidig styrking av forsvarsbud-

sjettet med samlet inntil 28 mrd. 2012-kroner. Tabellen under synliggjør forventet fordeling mellom ordinær bevilgning på kapittel 1761 og den midlertidige styrkingen av kapitlet.

Tabell 5.18 Finansiering av kampfly med baseløsning

		(i 1000 kr)		
	2012–2018	2019	Gjenstående	Totalt
Ordinær bevilgning på kap. 1761, post 45	18 944	2 776		
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 45 Kampfly	10 561	3 938	13 309	27 807
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 45 JSM	1 644	296	540	2 479
Ordinær bevilgning på kap. 1761, post 47	671	586		
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 47	4 030	590	569	5 184

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker gjennomføringsutgifter for kampflyprogrammet. Dette er driftsutgifter for prosjekt-

organisasjonen både i Norge og internasjonalt, prosjektaktiviteter ved Ørland flystasjon og utdanningsvirksomhet for flygere og teknikere.

Posten foreslås økt nominelt med 4,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.19 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	187,3
Lønns- og priskompensasjon	4,9
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-0,9
Øvrige endringer	0,2
Forslag 2019	191,5

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til investeringer i nye kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Posten foreslås redusert nominelt med 778 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Hovedgrunnen til reduksjonen er at produksjonen av de norske flyene er inne i en stabil produksjonstakt og at de initiale anskaffelsene knyttet til etableringen av Ørlandet som hovedbase for kampflyvåpenet er gjennomført.

I løpet av budsjettåret kan det bli nødvendig å endre leverings- og betalingsplaner som følge av den usikkerhet som alltid vil være til stede i den årlige gjennomføringen av investeringer. Oversik-

ten over kontrakter og utbetalinger i 2019 er derfor basert på estimer, og vil kunne bli justert i gjennomføringen av budsjettåret. Kostnadsrammen for hele kampflyanskaffelsen og for de enkelte prosjekter oppjusteres årlig i forhold til den faktiske priskompensasjonen på kapittel 1761, post 45. Regjeringen legger til grunn at endringer i økonomisk omfang for prosjekter som følge av priskompensasjon og valutaendring ikke krever særskilt behandling av Stortinget.

Utover de direkte utgiftene til anskaffelsen påløper det programrelaterte utgifter til deltakelse i produksjonsavtalen for F-35, som i 2019 vil beløpe seg til om lag 150 mill. kroner.

Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.20 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	7 787,5
Priskompensasjon	172,3
Øvrige endringer	-950,3
Forslag 2019	7 009,5

De tekniske endringene som foreslås er knyttet til omdisponeringer mellom kapittel 1760, post 45, og kapittel 1761, post 45 i tråd med oppdatert utbetalingsplan for kampflyprosjektet.

Kampflyanskaffelsen – endring i bestillingsfullmakter

I tråd med den leveranseplanen Stortinget sluttet seg til ved behandlingen av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013) ber regjeringen i

denne proposisjonen om en fullmakt for å kunne bestille seks kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester med forventet levering i 2023.

Forventet behov for økte bestillingsfullmakter knyttet til planlagte bestillinger i 2019 er netto på 7,1 mrd. kroner. Av dette utgjør flyprisen 4,0 mrd. kroner for seks fly. Den resterende del av fullmakten utgjøres av kjøp av presisjonsstyrte våpen mot luftmål, økt anskaffelse av initiale reservedeler og utviklingskostnader på *Joint Strike Missile* (JSM). I tillegg inngår oppgrade-

ringskostnader fra gjeldende versjon av flyet og opp til block 4-versjon. Block 4 er den konfigurasjonen av F-35 som Forsvaret trenger for å nå full operative evne (FOC) i 2025. I denne konfigurasjonen tilfredsstiller F-35 alle norske krav og vil ha de tekniske og operative forutsetningene for å tilfredsstillende ambisjonsnivået slik Stortinget ga sin tilslutning til gjennom behandlingen av St.prp. nr. 48 (2007–2008) og Prop. 73 S (2011–2012). Endringen i vekslingskursen mot USD for allerede inngåtte forpliktelser bidrar til å redusere behovet for bestillingsfullmakter.

Det samlede beløpet for forslaget til bestillingsfullmakt knyttet til kapittel 1761, post 45, er som følge av dette på 28,6 mrd. kroner. Denne bestillingsfullmakten vil sammen med forventet bevilgning i 2019 dekke de samlede gjenstående forpliktelser for å anskaffe 46 kampfly med nødvendig tilleggsmateriell og nødvendige tjenester.

For leveransen av nye fly er det, i henhold til bestillingsprosedyrene nedfelt i avtalen mellom partnernasjonene, behov for innmelding og bekreftelse av bestilling fire år før leveranse. Dette medfører at for fly som skal leveres i 2024, må bestilling foretas i 2020. Den endelige hovedleveransen av kampfly skulle i henhold til Prop. 73 S (2011–2012) ligge i et intervall på 42–48 kampfly. I tillegg kommer de fire flyene til treningsformål i USA. Endelig beslutning om de siste seks kampflyene vil tas etter at bestillingsfullmakt for de første 42 kampflyene i hovedleveransen er gitt.

Regjeringen legger derfor opp til å komme tilbake til dette i budsjettproposisjonen for 2020.

Leveranseplanen legger til grunn at Norge vil motta seks fly hvert år fram til og med 2024.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten omfatter investering i eiendommer, bygg og anlegg for F-35, og foreslås økt nominelt med om lag 154 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018, i tråd med gjennomføringsplanen for utbyggingen på Ørland og Evenes.

Foreslått bevilgning i 2019 vil i hovedsak bli benyttet til videreføring av investeringsprosjekter i eiendom, bygg og anlegg som ble besluttet igangsatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S. (2016–2017). Disse prosjektene er viktige for å tilrettelegge for oppnåelse av første operative evne (IOC) med F-35 kampfly på Ørland innen utgangen av 2019. I denne proposisjonen legges det ikke fram nye EBA-prosjekter knyttet til innfasing av nye kampfly på Ørland.

Når det gjelder kostnadsbildet for etablering av eiendommer, bygg og anlegg for F-35 vises det til Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016).

Status i de enkelte investeringsprosjektene og utbyggingen av Evenes som framskutt operasjonsbase for et mindre antall F-35 kampfly er omtalt under del I, 4. Investeringer.

Kap. 1790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	981 689	1 027 838	1 157 875
	Sum kap. 1790	981 689	1 027 838	1 157 875

Post 01 Driftsutgifter

Kystvakten har god kapasitet og fartøystrukturen kan løse hele spennet av oppgaver som er forutsatt. Ivaretagelsen av Kystvaktens oppgaver må ses i sammenheng med Forsvarets øvrige kapasiteter som etterretning og overvåking, herunder maritim luftovervåking. Fartøystrukturen er gjennom Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) besluttet til 13 fartøyer fra 2018, hvorav åtte i Ytre kystvakt og

fem i Indre kystvakt. Aktiviteten i 2019 vil være på et normalt nivå for strukturen. Ny løsning for slepeberedskap innebærer et nytt oppdrag for Kystvakten, som skal ivareta den nasjonale slepeberedskapen på vegne av Samferdselsdepartementet fra 1. januar 2020.

Posten foreslås økt nominelt med 130,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.21 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	1 027,8
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	32,3
Tekniske endringer	8,7
Øvrige endringer	89,1
Forslag 2019	1 157,9

Det foreslås å rammeoverføre 46 mill. kroner fra Samferdselsdepartementet til Forsvarsdepartementet i 2019, for å dekke engangsinvesteringen til klargjøring av to nye kystvaktfartøy. Disse fartøyene skal inngå i den statlige slepeberedskapen fra 2020, og overføringen er en forutsetning for at Kystvakten overtar operativ slepeberedskap fra 2020.

Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 89,1 mill. kroner som i hovedsak er knyttet til klargjøring av fartøy til slepeberedskapen, økt vedlikehold for kystvaktfartøyene og forventede høyere drivstoffpriser i 2019 enn i saldert budsjett for 2018. Kystvakten har ikke et internt effektiviseringskrav i 2019.

Overordnede oppgaver

Kystvaktens hovedfunksjon i fredstid er suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. Kystvakten skal også øves for sine krigsoppgaver. Prioritert område for Kystvaktens aktivitet er fortsatt de nordlige havområdene.

Kystvaktens oppgaver er fastsatt i Lov om Kystvakten som legger til rette for at Kystvakten best mulig kan bidra til det statlige oppsynet med kysten og havområdene. Innenfor ressursforvaltning har Kystvaktens bidrag betydning gjennom effektiv overvåking, relevant tilstedeværelse og jevnlig og målrettede inspeksjoner i områder med fangst og fiske. «Nasjonal strategisk risikovurdering», utarbeidet av fiskeridirektøren, gir rammer for og prioritering av innsats og ressurskontroll knyttet til fiskeriene. Kystvakten bidrar til redningsberedskap, sjøsikkerhet, oljevernberedskap og andre sivile oppgaver som er fastsatt i kystvaktloven og avtaler med andre statlige etater. Kystvakten representerer i internasjonalt kystvaktssamarbeid, som for eksempel *Arctic Coast Guard Forum* og *North Atlantic Coast Guard Forum*.

Organisasjon og styrkestruktur

Kystvaktens felles ledelse videreføres på Sortland. Innfasingen av nye maritime helikoptre (NH90) vil være en prioritert aktivitet for de helikopterbærende fartøyene, som vil få et betydelig og utvidet dekningsområde. Potensialet vil kunne utnyttes fullt ut når alle helikoptrene er innfaset og operative. Fem av fartøyene som opererer i kystnære farvann er utstyrt med mindre, hurtiggående patruljefartøyer for å øke fleksibilitet og rekkevidde, samt redusere reaksjonstiden ved hendelser.

Det vises til del I, 4. Investeringer, hvor planlagte investeringsprosjekter for videre modernisering av Kystvakten omtales. En fornyelse av fartøystrukturen med tre nye helikopterbærende fartøyer vil gi Kystvakten fartøyer med betydelig bedre egenskaper og kapasiteter. Dette gjelder i særlig grad økt overvåkingskapasitet, mobilitet og økte kommunikasjonsmuligheter. Den operative evnen en slik oppgradering vil gi, vil forsterkes ytterligere ved innfasing av nye maritime helikoptre. For å sikre evnen til luftovervåking for Kystvakten videreføres samarbeidet med Kystverket for bruk av Kystverkets overvåkingsfly, på samme nivå som i 2018.

Moderniseringen medfører at Forsvarets og Kystvaktens primære oppgaver innenfor suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse i havområdene under norsk jurisdiksjon også i framtiden kan ivaretas på en god måte.

Personell, utdanning og kompetanse

Forsvarets utdanningssystem skal også ivareta Kystvaktens personellbehov. Det foregår styrt utveksling av personell mellom Kystvakten og andre deler av Sjøforsvaret. Kystvakten må innenfor utdanning, trening og øving ses i sammenheng med Sjøforsvaret, jf. kapittel 1732. Utdanning, trening og øving vil også i 2019 rettes mot å videreut-

vikle kompetansen med tanke på suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, og å løse Kystvaktens øvrige oppgaver.

Arbeidet knyttet til likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kap. 4790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	4 802	1 120	1 139
	Sum kap. 4790	4 802	1 120	1 139

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	872 790	854 745	866 848
	Sum kap. 1791	872 790	854 745	866 848

Post 01 Driftsutgifter

Redningshelikoptertjenesten utgjør en vesentlig del av Forsvarets daglige bistand til det sivile samfunn. Årlig utfører 330 skvadron godt over 1 000 søk-, rednings- og ambulanseoppdrag, og skvadronen har spesiell kompetanse og særskilt utstyr til å utføre søk etter savnede personer, også under vann. Det er vesentlig at samfunnsberedskapen opprettholdes, og det omfattende vedlikeholds- og modifiseringsprogrammet SK 2020 for dagens *Sea King*-redningshelikoptre videreføres fram til 2020. Programmet skal anskaffe reservedeler for å sikre en forutsigbar og god beredskap og tilgjengelighet i perioden fram til nye redningshelikop-

tre AW101 er innfasert. Utgiftene til Redningshelikoptertjenesten fordeles etter en fastlagt fordelingsnøkkel mellom Justis- og beredskapsdepartementet (JD) og Forsvarsdepartementet. Denne er formalisert i en driftsavtale mellom de to departementene. Dette innebærer for 2019 at JD dekker i underkant av 90 pst. av de budsjetterte utgiftene til operativ og teknisk drift, mens Forsvaret dekker resterende drift. I tillegg kommer utgiftene knyttet til utdanning av personellet, som i sin helhet dekkes av Forsvaret.

Posten foreslås økt nominelt med 12,1 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.22 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	854,7
Lønns- og priskompensasjon	6,8
Øvrige endringer	5,3
Forslag 2019	866,8

Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen er allerede trukket fra JDs overføring til Redningshelikoptertjenesten og framkommer ikke under FDs bevilgning. Hensyntatt de budsjettekniske endringene foreslås det en økning på 5,3 mill. kroner som i hovedsak skyldes refusjoner for Forsvarets deltakelse i prosjekt NAWSARH.

Oppdrag og organisering

Hovedoppgaven for 330 skvadron i fredstid er å utføre søk- og redningsoppdrag så hurtig og sikkert som mulig. Luftforsvaret utdanner, trener og bemanner nødvendige besetninger for å sikre en tilfredsstillende redningshelikoptertjeneste. Det inngår tolv Sea King-helikoptre i 330 skvadron, som fra 1. august 2018 er underlagt redningsheli-

koptertjenestens base på Sola, og støtter redningstjenesten på permanent basis.

Den operative virksomheten for redningshelikopter opprettholdes ved alle detasjementene. De nye redningshelikoptrene, AW101, innføres gjennom operativ testing og evaluering på den nye redningshelikopterbasen på Sola, som ble åpnet i 2017.

I tillegg til tilstedevakt for ivaretagelse av redningstjeneste skal helikoptrene også i 2019 inngå i statens luftambulansetjeneste. De inngår også i den nasjonale beredskapen for å støtte innsetting av militære og sivile kapasiteter i forbindelse med krisehåndtering i norske områder på land og til havs. Maritim kontraterrorberedskap, som ble reetablert i 2016, videreføres med eksisterende systemer og vedlikeholder kapasiteten til hurtig innsetting av personell mot skip i fart i kystnære farvann.

Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	785 318	766 460	774 747
	Sum kap. 4791	785 318	766 460	774 747

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarets inntekter på kapitlet er den del av utgiftene som belastes Justis-, beredskaps- og innvand-

ringsdepartementet, og foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2018.

Kap. 1792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	1 027 362	1 009 909	990 316
	Sum kap. 1792	1 027 362	1 009 909	990 316

Norge vil også i 2019 aktivt bidra til internasjonal innsats. Regjeringen vil videreføre innsatsen mot internasjonal terrorisme, med hovedvekt på de norske bidragene til *Operation Inherent Resolve* og *Resolute Support Mission*. Videre vil regjeringen opprettholde internasjonal innsats for å bidra til NATOs kollektive forsvar gjennom deltagelse i NATOs forsterkede nærvær i Øst-Europa og innmeldinger til NATOs beredskapsstyrker.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås redusert nominelt med 19,6 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2018. Nedenfor følger endringene fra 2018 til 2019:

Tabell 5.23 Endringer fra 2018

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2018	1 009,9
Lønns-, soldat- og priskompensasjon	23,6
Tekniske endringer	0,7
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-5,0
Øvrige endringer	-38,9
Forslag 2019	990,3

De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til omdisponering av bygningsmasse. Hensyntatt de budsjettekniske endringene er posten foreslått redusert med 38,9 mill. kroner. Reduksjonen skyldes justeringer i de samlede utgiftene for operasjonene.

Overordnede målsettinger

Deltakelse med militære bidrag i flernasjonale operasjoner i utlandet er et sentralt element i Norges sikkerhets- og forsvarspolitik, og tjener flere formål. For det første demonstrerer det Norges vilje til å ta medansvar for å sikre stabilitet og sikkerhet i konfliktrammede områder. Videre tjener det Norges egen sikkerhet ved å hindre at konflikter sprer seg og eventuelt utvikler seg til trusler i norske nærområder. Det bidrar også til at Norge støtter opp om FN, opprettholder et godt samarbeid med sentrale NATO-allierte og andre nærstående

land samt bidrar til EU og andre viktige internasjonale institusjoner. Slik deltakelse vil dessuten bidra til å utvikle Forsvarets operative evne, herunder evne til militært samvirke med allierte og andre samarbeidspartnere. Styrkeproduksjon til flernasjonalt krisehåndtering og bidrag til NATO er utfordrende. Særlig logistikk, sambandsstøtte og sanitet er nødvendige, men knappe og kostnadskrevende kapasiteter.

Irak

Det norske militære styrkebidraget til den internasjonale koalisjonen som bidrar til å bekjempe terrorgruppen ISIL i Irak gjennom *Operation Inherent Resolve* (OIR). OIR vil også i 2019 være et av Norges største internasjonale militære bidrag. Bidraget vil støtte irakiske myndigheter med trening og rådgivning av landets sikkerhetsstyrker i deres kamp mot ISIL. I tillegg vil Norge stille et mindre

bidrag til NATOs operasjon som skal komplimentere OIRs kapasitetsbygging av irakiske sikkerhetsstyrker. Norge vil også stille et begrenset antall stabsoffiserer i relevante hovedkvarter i OIR.

Jordan

Norge vil videreføre et mindre antall personell til anti-ISIL-koalisjonens arbeid med å bedre forståelsen for forholdene rundt fremmedkrigere i regionen. Norge vil også stille et begrenset bidrag til kapasitetsbygging av jordanske sikkerhetsstyrker.

Mali og Sahel

Norge vil videreføre sin innsats i FN-operasjonen *Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA) i 2019. Norge har tatt initiativ til etablering av en ny flernasjonalt rotasjonsordning for transportflybidrag til MINUSMA ut 2022. Norge tilbyr et flybidrag i seks måneder i 2019 og i 2021. Transportfly er en svært etterspurt og kritisk nisjekapasitet. Norge vil videreføre driften av den norske leiren (Camp Bifrost) til 2022. Dette tilrettelegger for andre nasjoners transportflybidrag i denne perioden, og gir forutsigbarhet for nære allierte og partnere. I tillegg viderefører Norge deltakelsen med stabsoffiserer og etterretningspersonell i operasjonens stab i hele perioden.

På grunn av de krevende sikkerhetsutfordringene i Sahel-regionen, vil Norge videreføre deltakelsen i flernasjonale kapasitetsbyggingsaktiviteter i 2019.

Afghanistan

På grunn av den krevende sikkerhetssituasjonen i Afghanistan har NATO besluttet å videreføre *Resolute Support Mission* (RSM). Alliansen har nå et flerårig perspektiv før det vil være aktuelt å redusere innsatsen. Norge vil i 2019 øke den norske innsatsen i RSM noe. Hovedvekten vil fortsatt være støtte til opplæring og støtte til den afghanske spesialpolitienheten *Crisis Response Unit* (CRU) i Kabul i 2019. CRUs hovedoppgave er å forhindre og bekjempe terrorisme i Kabul og omkringliggende provinser, men CRU er samtidig en nasjonal kapasitet med hele Afghanistan som ansvarsområde. Norge vil videreføre et antall stabsoffiserer til RSMs kommandostruktur.

Afghan National Army (ANA) Trust Fund

Det internasjonale samfunns finansiering av de afghanske sikkerhetsstyrkene kanaliseres blant

annet gjennom ANA *Trust Fund* (støttefond). Fondet ble opprinnelig opprettet i 2007. Norge har forpliktet seg å yte finansiell støtte til ANA *Trust Fund* fram til 2024. For 2019 vil Norges andel utgjøre 60 mill. kroner.

Styrket framskutt alliert tilstedeværelse i Estland, Latvia, Litauen og Polen

Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar har alliansen etablert et forsterket framskutt nærvær (*Enhanced Forward Presence* (eFP)) med multinasjonale styrker deployert til Estland, Latvia, Litauen og Polen. Dette innebærer at det er etablert en mekanisert bataljonsstridsgruppe i hver av de fire nasjonene. De fire stridsgruppene ledes av et multinasjonalt divisjonshovedkvarter i Polen. Norge har stilt med styrker til den tyskledede bataljonsstridsgruppen eFP siden 2017. Regjeringen har besluttet at Norge skal opprettholde en militær tilstedeværelse i eFP ut 2023.

Balkan

Norges bidrag til NATO på Balkan planlegges videreført på 2018-nivå, men med mulighet for tilpasninger på basis av endrede behov og prioriteringer.

Deltakelse i flernasjonale stående beredskapsstyrker

Forberedelser, trening og øvelser forut for deltakelse i flernasjonale beredskapsstyrker dekkes innenfor styrkeprodusentenes driftskapitler. En eventuell innsetting av norske styrker forutsetter en politisk behandling. Det vil i forbindelse med den politiske behandlingen også tas stilling til utgiftsinndekningen.

NATOs hurtigreaksjonsstyrke (NRF)

NATO har de siste årene økt reaksjonsevnen og volumet for NRF, og alliansen vil ha behov for forutsigbarhet over lengre perioder for sine reaksjonsstyrker. For 2019 meldes det inn flere norske bidrag til NRF både på land- og sjøsiden. Hovedvekten vil være en mekanisert bataljonsstridsgruppe med støtteelementer. I tillegg melder Norge inn et antall stabspersonell på NRF-beredskap til relevante hovedkvarter.

Andre operasjoner

Norge vil videreføre tilpassede bidrag til ulike andre operasjoner og beredskapsregistre innenfor rammene av NATO, EU og FN. Bidragene til *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (UNMISS), *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) samt *Multinational Force and Observers* (MFO) planlegges videreført på om lag samme nivå som i 2018. Regjeringen

vurderer fortløpende behovet for å stille bidrag til andre internasjonale operasjoner.

Ivaretagelse av personell før, under og etter operasjoner i utlandet

Det er i 2019 avsatt 1,5 mill. kroner til uavhengig tilsyn av Forsvarets helsetjenester i utlandet. Mellomlanding for alle kontingenter, i forbindelse med hjemkomst etter tjeneste i operasjoner i utlandet, videreføres i 2019.

Kap. 4792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	46 882	39 312	39 115
	Sum kap. 4792	46 882	39 312	39 115

Post 01 Driftsinntekter

Posten forslås redusert nominelt med 0,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for

2018. Reduksjonen er knyttet til effektivisering på posten.

Kap. 1795 Kulturelle og allmenntilgode formål

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	262 188		
72	Overføringer til andre	2 636		
	Sum kap. 1795	264 824		

Fra 2018 er bevilgningene på post 01 samlet på kapittel 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret og post

72 samlet på kapittel 1700, post 71. Det vises til omtale på disse budsjettkapitlene.

Kap. 4795 Kulturelle og allmenntilgode formål

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsinntekter	12 773		
	Sum kap. 4795	12 773		

Post 01 Driftsinntekter

Inntektene er fra 2018 samlet på kapittel 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret. Det vises til omtale på dette budsjettkapitlet.

Kap. 4799 Militære bøter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
86	Militære bøter	547	500	500
	Sum kap. 4799	547	500	500

Post 86 Militære bøter

Inntektene gjelder militære bøter.

Del III
Omtale av særlige tema

6 Informasjonssaker

6.1 Videre utvikling av Kystjegerkommandoen

I behandlingen av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016), la Stortinget til grunn at det skulle gjennomføres en vurdering av hvordan Kystjegerkommandoen kunne videreutvikles for å være mest mulig relevant for framtiden og at avdelingens kapasiteter skulle vurderes tettere knyttet opp mot andre avdelinger, herunder Forsvarets spesialstyrker. En slik vurdering er nå gjennomført.

Kystjegerkommandoen er en organisatorisk del av Sjøforsvaret med tilholdssted i Trondenes og i Harstad syd. Avdelingens primære oppdrag er å bidra til situasjonsforståelse og gi målanvisning i kystsonen. Avdelingen har også kapasitet til å gjennomføre bordingsoperasjoner i situasjoner som ikke krever bruk av spesialstyrker. Kystjegerkommandoen støtter spesialstyrkene innenfor avdelingens kapasiteter, men ikke som et dimensjonerende oppdrag.

I tråd med Stortingets føringer har regjeringen vurdert ulike alternativer for hvordan Kystjegerkommandoens kapasiteter bør utvikles for å være mest mulig relevant i framtiden, inkludert en vurdering av å knytte kapasitetene tettere opp mot andre avdelinger og framtidig alternativ lokalisering.

Forsvarssjefen har gitt regjeringen sin militær-faglige anbefaling. Forsvarssjefens anbefaling er at Kystjegerkommandoen bør videreføres på Trondenes som del av Sjøforsvaret, der avdelingens oppgaver og kapasiteter på sikt utvikles mot å gjennomføre bordingsoperasjoner samt langtrekkende informasjonsinnhenting og målanvisning ved bruk av ubemannede og autonome systemer. Slike kapasiteter er nødvendige for at Sjøforsvarets fartøyer skal ha fleksibilitet til å løse oppgaver i hele konfliktspekteret og bedre kunne utnytte langtrekkende våpensystemer. Regjeringen legger forsvars-sjefens anbefaling til grunn, da en slik utvikling vil tilføre Forsvaret økt operativ evne innenfor forutsetningene og prioriteringene i langtidsplanen.

Regjeringen har vurdert et alternativ der Kystjegerkommandoen tilknyttet som en del av

Forsvarets spesialstyrker, for å ytterligere øke spesialstyrkenes kapasitet. Konsekvensen av et slikt alternativ er at Sjøforsvarets bordingskapasitet ikke kan videreføres og at fartøyene ikke vil få den nødvendige evne til oppdragsløsning som forutsatt. Regjeringen prioriterer ikke et alternativ som øker ambisjonen for spesialstyrkene utover det som allerede ligger i langtidsplanen, og som reduserer kapasiteten på andre viktige områder.

Regjeringens anbefaling gjør likevel at Kystjegerkommandoen vil utvikles med en kapasitet som bidrar til å dekke et viktig behov for spesialstyrkene. Samarbeidet ivaretas med dagens grensesnitt, der støtte til spesialstyrkene videreføres som i dag.

6.2 Forbedring og effektivisering av vedlikeholdsvirksomheten i Forsvaret

Gjennom Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft» ble det gitt tilslutning til at logistikkvirksomheten i Forsvaret skal gjennomgå en omfattende modernisering og effektivisering. Det ble lagt opp til at vedlikeholdsvirksomheten i større grad enn i dag skal baseres på et strategisk samarbeid med forsvarsindustrien for å effektivisere vedlikeholdet der dette bidrar til økt operativ evne og er kostnadseffektivt. Gjennom et strategisk samarbeid med forsvarsindustrien vil det kunne oppnås fordeler som mer effektiv ressursutnyttelse og økt operativ tilgjengelighet.

Logistikkvirksomheten skal tilpasses de struktur- og organisasjonsendringene som gjøres i andre deler av sektoren. Verkstedsstrukturen på landsiden vil vurderes under ett i sammenheng med omstruktureringen av landmakten med styrking i nord. Dette vil kombineres med utnyttelse av tilgjengelig sivil kapasitet.

Forsvaret gjennomgår og forbedrer sine interne prosesser slik at vedlikeholdsvirksomheten effektiviseres og utgiftene kan reduseres. Det er utarbeidet et nytt konsept for vedlikehold basert på sentralisert styring og et utvidet samar-

beid med sivil industri. Vedlikehold av Forsvarets materiell på brukernivå skal fortsatt utføres av Forsvarets personell. Avdelingene kan forsterkes med vedlikeholdskapasitet, både fra Forsvarets egne verksteder og/eller fra sivile verksteder som har nødvendig kompetanse, slik at utholdenheten og den operative evnen opprettholdes. Spesielt legges det opp til en mer fleksibel ressursutnyttelse mellom Luftforsvaret og industrien.

Forsvaret er i ferd med å operasjonalisere tiltakene. Det skal utarbeides en plan for hvordan konseptet kan realiseres, inkludert en risikovurdering. Regjeringen vil om nødvendig komme tilbake til Stortinget på egnet måte.

6.3 Objektsikkerhet

Regjeringen har siden tiltredelsen i 2013 arbeidet for å løfte sikkerhet og beredskap for å få til et godt samarbeid på tvers av sektorene. Regjeringen har igangsatt en rekke initiativer for å styrke beredskapen, og lagt fram tydelige budsjetter gjennom flere år der beredskapsarbeidet er løftet fram. I forsvarssektoren er det iverksatt tiltak for å bedre beredskapen, noe som er tydeliggjort gjennom langtidspanen for forsvarssektoren 2017–2020, jf. Prop. 151 S (2015–2016). Samtidig har regjeringen informert om at selv om mye er gjort, er det fremdeles mye som gjenstår. For Forsvarets del har regjeringen gradvis økt den operative evnen til å drive objektsikring med sikringsstyrker, mens regjeringen ikke er kommet så langt som den ønsker når det gjelder forebyggende grunnsikring av objekter. Årsaken til dette er at gjennomføringen har vist seg å være langt mer komplisert, kostnadskrevende, ressurskrevende og tidkrevende enn det som ble forutsatt da forskriften om objektsikkerhet ble fastsatt i 2010. Arbeidet med objektsikring hadde i tillegg hatt lite praktisk fokus fram til 2013.

For planperioden 2017–2020 er forebyggende sikkerhet etablert som et strategisk mål for forsvarssektoren, noe som innebærer et ytterligere fokus på objektsikkerhet i den løpende styringen, og at Forsvarsdepartementet har etablert et system for å følge opp de enkelte etatene i forsvarssektoren på måloppnåelsen innenfor forebyggende sikkerhet. Objektsikring består av flere delelementer. Det omhandler både sikring av objekter ved hjelp av sikringsstyrker og forebyggende grunnsikring i henhold til sikkerhetsloven. For Forsvarets objektsikring med sikringsstyrker omhandler dette både sikring av nøkkelobjekter og Forsvarets bistand til politiets objektsikring.

Heimevernets operative evne er et viktig element, da de er Forsvarets viktigste ressurs når objekter skal sikres med sikringsstyrker.

Riksrevisjonens rapport om objektsikring for budsjettåret 2015 ble grundig behandlet i Stortinget i 2017, jf. Dokument 1, tillegg nr. 1 (2016–2017) og Innst. 483 S (2016–2017). I juni 2018 la Riksrevisjonen fram Dokument 3:11 (2017–2018) «Riksrevisjonens undersøkelse av oppfølging av objektsikring». Denne rapporten bekrefter at det har skjedd klare forbedringer siden 2015, men at det fremdeles gjenstår mye arbeid. Forsvarsdepartementet tar de gjenstående utfordringene på det største alvor og arbeidet vil fortsatt ha meget høy prioritet.

Forsvarets sikring av nøkkelobjekter

Forsvaret skal forberede og gjennomføre sikring av nøkkelobjekter ved sikkerhetspolitisk krise og væpnet konflikt. Dette er objekter med avgjørende betydning for forsvarsevnen og det militære forsvar i krig, og som er å anse som lovlige militære mål i krig. Da den nye instruksen for objektsikring med sikringsstyrker kom i 2012, hadde dette arbeidet ikke vært prioritert på flere år.

Siden 2012 har nøkkelobjektlisten blitt oppdatert hvert år. Siden 2017 har listen også hatt et stort innslag av sivile objekter utpekt i samarbeid mellom Forsvaret og sivile myndigheter. Det er nå utarbeidet objektplaner for mer enn 90 pst. av nøkkelobjektene, og i 2018 planlegges det å øve på om lag halvparten av objektene.

Forsvarets bistand til politiets objektsikring

Politiet kan be om bistand fra Forsvaret for å sikre objekter mot kriminelle handlinger, herunder mot terroraksjoner. Andelen forhåndsutpekte objekter som det er utarbeidet objektplaner for er kommet opp i 80 pst. Det er enighet mellom Heimevernet og politiet at hvert politidistrikt og heimevernsdistrikt som et minimum skal gjennomføre en samøvelse hvert år. Disse øvelsene kan være som planøvelser, eller det kan være et fysisk samarbeid mellom heimevernssoldater og personell fra politiet.

Samarbeidet og dialogen mellom de to etatene har blitt videreutviklet blant annet ved tiltak som faste liaisoner og faste videokonferanser på hovedkvarternivå, felles utdanningsmodul i krisehåndtering og beredskap, samt ved forbedringer innenfor helikopterstøtte, maritim kontraterror og øvelser. Forsvarets bistand har blitt lovfestet i politiloven. Ny bistandsinstruks trådte i kraft 1. sep-

tember 2017, og medfører blant annet forenklede prosedyrer for bistandsanmodninger. Når det gjelder objektsikringsinstruksen synes den å ha funnet etter hensikten i forsvarssektoren. Det kan likevel være nyttig å gjennomgå instruksen etter seks år med erfaringer. Regjeringen har derfor satt ned en arbeidsgruppe med deltakelse fra Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet for å gjennomgå instruksen i lys av Riksrevisjonens nye rapport.

Heimevernets operative evne for objektsikring

Heimevernet er Forsvarets viktigste ressurs både for sikring av nøkkelobjektene og for bistand til politiets objektsikring. Heimevernets styrker skal kunne benyttes over hele landet og der behovet er størst. Utilstrekkelig finansiering av Forsvaret over mange år resulterte i et etterslep på vedlikehold, mangel på reservedeler og kutt i operativ virksomhet. Dette har gitt svakheter blant annet i Heimevernets operative evne. Langtidsplanen for 2017–2020 representerer et viktig løft for Forsvaret, hvor regjeringen har snudd den langvarige, negative utviklingen og lagt det nødvendige grunnlaget for å bygge det Forsvaret vi trenger.

Regjeringen har styrket Heimevernets budsjetter for å gi bedre materiell og økt trening og øving. Dette er en styrking som ble påbegynt i forrige planperiode (langtidsplanen for 2013–2016), og som videreføres og økes ytterligere i langtidsplanen for 2017–2020. Heimevernet tilføres nytt materiell på linje med forsvarsgrenene gjennom ordinære materiellanskaffelser. Blant annet investeres det i nye håndvåpen og nye feltvogner. For 2017 ble Heimevernet styrket med en ekstrabevilgning på 191 mill. kroner, blant annet for å ta igjen etterslep i vedlikehold og reservedelsbeholdninger, øke beredskapsbeholdninger og for å legge til rette for høyere aktivitet og øving i prioriterte avdelinger. Dette var en forsering av styrkingen til Heimevernet sammenliknet med forutsetningen i langtidsplanen og omfattet også 27 mill. kroner til sperremateriell. I tillegg pågår eiendoms-, bygge og anleggsprosjekter for å støtte opp under Heimevernets virksomhet, herunder blant annet et prosjekt for tilbygg til administrasjonsbygget for HV-08 i Vatneleiren med en ramme på om lag 30 mill. kroner.

Forsvaret er i ferd med å tilpasse Heimevernets struktur til 40 000 soldater i tråd med Stortingets vedtak. Dette arbeidet går blant annet ut på plassere rett kompetanse i de ulike stillingene i strukturen. I Revidert nasjonalbudsjett (RNB) for 2018 ble bevilgningene til Heimevernet økt med

11 mill. kroner knyttet til økningen i områdestrukturen og til gjennomføring av kurs, trening og øving for å heve kompetansen hos befal og soldater. Heimevernets oppgaver ligger fast, herunder sikring av objekter med sjøside. Deler av kompetansen i dagens Sjøheimevern videreføres i Heimevernet. Det ble i RNB for 2018 bevilget 25 mill. kroner til materiellanskaffelser for Heimevernet, herunder anskaffelse av maritimt sperre- og markeringsmateriell for vakthold og sikring av objekter i kystsonen. Anskaffelsen av det maritime materiellet, i kombinasjon med etablering av et system for rekvirering av sivile fartøy, vil bidra til at Heimevernet fortsatt kan ivareta evnen til vakthold og sikring av objekter med sjøside.

Regjeringen foreslår å styrke Heimevernet ytterligere fra 2019 med om lag 61 mill. kroner til økt øving av Heimevernets områdestruktur, jf. omtale i denne proposisjonens del II, 5. Budsjettforslag, Kap. 1734 Heimevernet. Omfanget på trening og øving i områdestrukturen heves gjennom å øke antallet soldater som er inne til årlig trening, samtidig som lengden på den årlige øvingen og treningen for både befal og mannskaper økes til samme høye nivå som allerede er etablert i HV-16 og HV-17. Dette innebærer at den årlige treningen vil være sju dagers trening for befal og fem dager for mannskaper. I tillegg foreslås Heimevernet styrket med om lag 25 mill. kroner for å ivareta en områdestruktur på 37 000 soldater, samt øke den årlige kurs- og treningsaktiviteten for å bedre kompetansen hos befal og soldater.

Forebyggende grunnsikring

Forsvaret er, i likhet med alle eiere av skjermingsverdige objekter, pålagt å etablere permanent grunnsikring for sine egne objekter etter sikkerhetslovens forskrift om objektsikkerhet. Slik sikring omfatter for eksempel gjerder, sperringer, vakthold og elektronisk sikring. Alle Forsvarets skjermingsverdige objekter har en form for permanent grunnsikring. Nesten halvparten av objektene befinner seg på militære baser som har gjerder, vakthold og elektronisk sikring i tillegg til sikringen av selve objektet. Det gjenstår fremdeles skjermingsverdige objekter i Forsvaret som ikke er sikret etter alle krav i forskrift om objektsikkerhet. Arbeidet med å få på plass grunnsikringen for Forsvarets skjermingsverdige objekter, slik det står i objektsikkerhetsforskriften fra 2010, har vist seg å være mer kompetanskrevende, ressurskrevende og omfangsrikt enn først antatt. Fristen som ble satt til 2015 i forskriften har vist seg å være urealistisk å møte.

Ny sikkerhetslov ble vedtatt av Stortinget i 2018 og det tas sikte på at loven med tilhørende forskrifter vil tre i kraft 1. januar 2019. Samtidig oppheves gjeldende lov med tilhørende forskrifter. Forslaget vil gjøre myndigheter og virksomheter bedre i stand til å sikre samfunnet og sentrale nasjonale sikkerhetsinteresser mot trusler, i en verden som stadig er i endring. Loven vil legge til rette for en styrket samhandling mellom myndigheter og virksomheter slik at det forebyggende sikkerhetsarbeidet mot terror, sabotasje og spionasje kan gjennomføres på en mer effektiv og forsvarlig måte på tvers av samfunnssektorene. Med ny sikkerhetslov vil det stilles fleksible og funksjonelle krav, som vil legge til rette for mer treffsikre og kostnadseffektive sikkerhetstiltak også når det gjelder sikring av skjermingsverdige objekter og skjermingsverdig infrastruktur.

Forsvarsdepartementet har brukt store summer på grunnsikring, og planlegger å gjøre dette også i framtiden. Forsvarsdepartementet har siden 2015 igangsatt, eller har under igangsetting grunnsikringstiltak med en total kostnadsramme på om lag 1,6 mrd. kroner. De største enkeltprosjektene er knyttet til Ørland, Evenes og Forsvarets operative hovedkvarter. Disse tiltakene inkluderer både bygg som defineres som skjermingsverdige objekter og andre bygg det er nødvendig å sikre mot uautorisert adgang. Alle nye bygg har fysisk og elektronisk grunnsikring som en integrert del av investeringsprosjektet.

Forsvarsdepartementet igangsatte i november 2016 planlegging av et landsomfattende program på totalt 450 mill. kroner for å få på plass grunnsikringen for Forsvarets eksisterende skjermingsverdige objekter. Disse tiltakene er en del av departementets perspektivplan for eiendom, bygg og anlegg (EBA), en plan som omfatter alle EBA-investeringer som sektoren planlegger å gjennomføre de neste årene. Perspektivplanen som ble utgitt i januar 2017 strakk seg fram til og med 2025. Planen er rullerende og justeres normalt to ganger i året. Enkeltprosjektene innenfor det landsomfattende programmet iverksettes fortløpende innenfor Forsvarsdepartementets fullmakt til å starte opp og gjennomføre EBA-prosjekter med en kostnadsramme på under 200 mill. kroner.

Det er igangsatt et arbeid for å se på muligheten for å forsere gjennomføringen av grunnsikringstiltak på skjermingsverdige objekter. Forsvarsdepartementet vil senest i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett for 2019 komme tilbake med en status i arbeidet og muligheter for forsering. Implementeringen av ny sikkerhetslov med

forskrifter vil måtte hensyntas, og dette vil kunne påvirke muligheten for forsering. Av den foreslåtte bevilgningen på kapittel 1710, post 47, for 2019, er om lag 180 mill. kroner satt av til gjennomføring av tiltak på skjermingsverdige objekter.

Siden 2009 har det blitt foretatt investeringer for rundt 800 mill. kroner for å erstatte dagens radiolinjenett med fiberkabler, noe som vil kunne redusere antallet skjermingsverdige objekter betydelig. Forsvarsdepartementet vil fram mot 2021 bruke ytterligere 200 mill. kroner for å slutføre dette arbeidet.

Regjeringen har styrket Nasjonal sikkerhetsmyndighets budsjetter over flere år, og styrkingen videreføres i inneværende langtidsplan. Nasjonal sikkerhetsmyndighet gir råd og veiledning om oppfølging av objektsikkerhetsforskriften i alle sektorer, og fører tilsyn med etterlevelsen av den. I forbindelse med innføringen av ny sikkerhetslov planlegges det med en ytterligere styrking av Nasjonal sikkerhetsmyndighet ut over de økonomiske planrammene for langtidsplanen.

6.4 Rapport fra Libya-utvalget

Stortinget ba 18. april 2017 regjeringen om å ta initiativ til å gjennomføre en evaluering i egnet form av den norske militære og sivile deltakelsen i operasjonen i Libya i 2011, jf. Stortingets behandling av Innst. 248 S (2016–2017). Libya-utvalgets rapport om evaluering av norsk deltakelse i Libya-operasjonene i 2011 ble offentliggjort og overlevert forsvarsministeren og utenriksministeren 13. september 2018. Rapporten belyser viktige og vanskelige dilemmaer knyttet til deltakelse i internasjonale operasjoner, og vil være et viktig bidrag til den politiske debatten i Norge. Utvalget konkluderer blant annet med at regjeringens beslutningsprosesser oppfylte de nødvendige konstitusjonelle kravene, og at de formelle prosedyrene for regjeringens konsultasjon med Stortinget ble fulgt. Utvalget påpeker også at ordningen der Stortinget konsulteres, uten krav til samtykke eller vedtak, bidrar til effektivitet og fleksibilitet, samtidig som viktige beslutninger blir parlamentarisk forankret. Utvalget konkluderer videre med at regimeendring i Libya ikke var en målsetting for norske myndigheter, men at norske myndigheter må ha vært kjent med at dette kunne bli en konsekvens av den militære innsatsen, og at dette i større grad burde ha vært problematisert og kommunisert utad. Rapporten følger som uttrykt vedlegg til denne proposisjonen.

6.5 Utdanningsreformen i Forsvaret

Stortinget ba på bakgrunn av behandlingen av Innst. 360 S (2017–2018) til Dokument 8:164 S (2017–2018) i vedtak nr. 833 av 20. juni 2018 regjeringen legge fram utdanningsreformen i Forsvaret som en egen sak til behandling i Stortinget.

I Innst. 360 S (2017–2018) viste Stortingets utenriks- og forsvarskomiteé til Representantforslag 164 S (2017–2018) om utdanningsreformen i Forsvaret. Innstillingen la blant annet til grunn et behov for et inngående svar fra regjeringen om hvordan de føringer, forutsetninger og forbehold stortingsflertallet knesatte for gjennomføringen av reformen er fulgt opp. Blant annet ble følgende momenter framhevet:

- Behov for å reformere forsvarssektorens utdanningssystem
- Målene for utdanningsreformen
- Utdanningssystemets rolle i å bygge felles kultur og profesjonsidentitet
- Tilrettelegge for mer felles utdanning og samling av funksjoner
- Samarbeidet om fellesutdanning mellom sivile og militære tjenester, inkludert skjermingsbehov og ivaretagelse av sikkerhetslovens bestemmelser
- Unngå at organisatorisk sammenslåing av Forsvarets høyskoler fører med seg et nytt lag av komplekse styringslinjer og unødig byråkratisering
- Nært samarbeid mellom det operative leddet og utdanningsinstitusjonene
- Økt harmonisering med sivil sektor
- Bedre forutsetninger for kvalitet i utdanningen
- Mer robuste fagmiljøer
- Relevante, behovsprøvde og fleksible studier
- Utdanningssystemet må tilpasses den nye militærordningen og understøtte egenarten i den militære profesjon
- Mer sivilt samarbeid
- Innsparing, effektivisering og rasjonalisering skal ikke gå på bekostning av utdanningskvaliteten.

Videre ble det lagt til grunn en bekymring for at offiserer uten erfaring sammen med befal med vesentlig kortere utdanning, skal settes til å lede vernepliktige i førstegangstjeneste. Innstillingen omtaler også ønsket om en detaljert gjennomgang av endringene som skal skje med utdanningen i Forsvaret, for å vurdere om disse er i tråd med målsettingene for sektoren.

Forsvarsministeren informerte Stortinget 5. juni 2018 om at han i Prop. 1 S for budsjettåret

2019 ville redegjøre for status og oppfølging av Stortingets mål og forutsetninger for reformen.

6.5.1 Bakgrunnen og behovet for utdanningsreformen

Utdanningsreformen i Forsvaret er en nødvendig struktur- og kvalitetsreform for å tilpasse utdanningssystemet til nye behov. Reformen er krevende. Regjeringen anerkjenner de bekymringer som trekkes fram og mener det er en styrke at både regjeringen og Stortinget følger denne reformen tett i årene som kommer.

En gjennomgang av utdanningssystemet ble varslet i Meld. St. 14 (2012–2013) «Kompetanse for en ny tid». Det framgår der at det var behov for å utrede innretningen og organiseringen av Forsvarets utdanningssystem som følge av utredningen av framtidige personellordninger, og at utdanningssystemet skulle bidra til å møte Forsvarets behov for bredde- og dybdekompetanse. Stortinget fattet vedtak om en ordning for militært tilsatte (militærordningen) med to komplementære karrieresystemer i henhold til NATO-standard gjennom Innst. 336 S (2014–2015) og Innst. 335 L (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015). Ordningen ble iverksatt 1. januar 2016.

Tidligere hadde Forsvaret én utdanning for befal og offiserer. Militærordningen etablerer én karrierevei for offiserer og én karrierevei for grenaderer, konstabler og befal (spesialister). Innføringen av spesialistkorpset medførte endringer for offiseren og den rollen hun eller han skal ha i profesjonsfellesskapet. Utdanningssystemet må derfor tilpasses de nye rollene og oppgavene til både offiserene og spesialistene, slik at Forsvarets utdanning understøtter egenarten i den militære profesjon. Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft» legger til grunn en framtidig fordeling mellom offiserer og spesialister på om lag 30 pst. offiserer og om lag 70 pst. spesialister. Dette påvirker behovet for nivådannende profesjonsutdanning innenfor begge karrieresystemene. Det bekrefter samtidig behovet for fag- og funksjonsrettet utdanning som volummessig tyngdepunkt i utdanningssystemet framover. Regjeringen ville reformere Forsvarets utdanningssystem på en måte som både ivaretok egenarten til den militære profesjonsutdanningen og samtidig la til rette for god kvalitet.

Struktur- og kvalitetsreformen i universitets- og høyskolesektoren var en annen viktig driver for utdanningsreformen. Det er over ti år siden den første av Forsvarets skoler ble akkreditert av NOKUT. En harmonisering mot det sivile utdan-

ningssystemet er viktig for å opprettholde anseelsen til den militære profesjonsutdanningen.

Forsvarets utdanningssystem var fragmentert og kostbart og hadde små og sårbare fagmiljøer. Utdanningssystemet besto av én akkreditert høyskole som ga mastergrad, fem akkrediterte høyskoler som leverte i overkant av ti bachelorgrader, ti våpenskoler som leverte fag- og funksjonsrettet utdanning og seks leverandører av befalsutdanning. Institusjonene var spredt på 16 geografiske steder. De totale utgiftene for utdanningssystemet var om lag 2,5 mrd. kroner i 2016. Forholdstallet mellom faglig ansatte og studenter var svært lavt. Gjennomsnittet for krigsskolene var tre studenter pr. faglig ansatt. Et fagområde var for eksempel ivaretatt av én til to fagpersoner, mens det ved sivile utdanningsinstitusjoner ofte er ti personer eller mer pr. fagområde. Forsvarets utdanningssystem var underlagt flere ulike driftsenheter, som medførte at styringsmodellen hadde mange aktører og både horisontale og vertikale styringslinjer. Det var lite strategisk informasjon om behov, volum, kvalitet og andre relevante styringsparametere for en utdanningsinstitusjon.

Gjennom Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft» ga Stortinget sin tilslutning til behovet for å reformere utdanningssystemet.

6.5.2 Regjeringens hovedgrep i Forsvarets utdanningsreform innenfor særlige viktige områder

Forsvarets utdanningssystem omfatter både nivådannende utdanning og fag- og funksjonsrettet utdanning. Nivådannende utdanning er den generelle og grunnleggende militære utdanningen som tidligere ble levert av befalsskoler, krigsskoler og høyskoler i Forsvaret, og som etter organisatorisk sammenslåing nå tilbys av Forsvarets høgskole. Spesialisert fag- og funksjonsrettet utdanning foregår hovedsakelig ved Forsvarets våpenskoler og kompetansesentre.

Målet for utdanningsreformen er å skape bedre forutsetninger for kvalitet i utdanningen og samtidig redusere utgifter. Utdanningsreformen er en struktur- og kvalitetsreform. Regjeringens hovedgrep er for det første å videreutvikle utdanningssystemet til et helhetlig utdanningssystem der all utdanning ses i sammenheng – på tvers av forsvarsgrener, nivåer og utdanninger. For det andre skal det etableres tydeligere styring og ledelse av Forsvarets utdanningssystem, i tråd med struktur- og kvalitetsreformen i universitets- og høyskolesektoren. Det tredje hovedgrepet er å

endre måten Forsvaret leverer utdanning på, ved å sikre mer felles, relevant og behovsprøvd utdanning med vekt på militær kjernekompetanse og tilpasset offiserer og spesialisters ulike behov.

6.5.2.1 Hovedgrep: Et helhetlig utdanningssystem

De vedtatte strukturelle endringene i utdanningsreformen er nødvendige for å kunne skape et helhetlig utdanningssystem med tydelig styring og ledelse og bedre forutsetninger for kvalitet i utdanningen. Innenfor nivådannende utdanning ble fem høyskoler organisatorisk sammenslått til én felles høyskole med ansvar for all nivådannende utdanning og annen akkreditert fagutdanning. Innenfor fag- og funksjonsrettet utdanning ble våpenskolene organisatorisk slått sammen til ett skolemiljø i hver forsvarsgren/driftsenhet med én ansvarlig sjef i hver gren/driftsenhet.

De strukturelle endringene er langt på vei gjennomført. 1. august 2017 er Forsvarets høgskole, Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen og Forsvarets ingeniørhøgskole slått sammen til én høyskole. Sammenslåingen er av organisatorisk art og verken krigsskolene eller ingeniørhøgskolen er lagt ned. Videre er våpenskolene samlet i hver gren under én ansvarlig kompetansesjef. Sammenslåingene bidrar til en mindre fragmentert struktur, og er en nødvendig forenkling sammenliknet med da Forsvaret hadde seks høyskoler og ti våpenskoler med ulikt organisatorisk oppheng i driftsenhetene.

De strukturelle grepene bidrar til å rendyrke de ulike kompetansemiljøene i Forsvaret. Våpenskolene er de ypperste kompetansemiljøene innenfor det operative og funksjonsspesifikke, og blir en viktig leverandør til Forsvarets høgskole når det skal undervises i slike fag. Samhandlingen mellom høyskolen og våpenskolene er således et viktig virkemiddel for å ivareta koblingen mellom det operative leddet og utdanningsinstitusjonene.

Et viktig kvalitativt mål med reformen er å legge til rette for felles kultur og profesjonsidentitet på tvers av skoler og forsvarsgrener. Felles kultur og profesjonsidentitet tidlig i karrieren forventes å bidra til å skape et offiserskorps med felles forståelse, som er mer egnet til å se på tvers av egen forsvarsgren og se helheten i et forsvar i endring. De strukturelle og styringsmessige endringene skal legge til rette for mer fleksibel og felles utdanning. Et tettere samarbeid på tvers av de ulike nivåene og fagområdene, vil også kunne bidra til felles kultur og profesjonsidentitet. Det legges derfor opp til betydelig mer felles utdan-

ning enn tidligere, samtidig som undervisningen i forsvarsgrenene videreføres.

Det framgår av Revidert nasjonalbudsjett for 2018 at det er opprettet én felles befalsskole. Felles videregående befalsutdanning og felles videregående offisersutdanning videreføres. Forsvaret legger opp til mer felles utdanning under den grunnleggende offisersutdanningen ved å gjennomføre flere felles, samlokaliserte moduler. Felles utdanning fokuserer på fag og emner som er like for alle forsvarsgrenene. De grenvise modulene dekker det mer forsvarsgrenspesifikke behovet. I løpet av offisersutdanningen legges det også opp til opplæring knyttet til den stilling og funksjon offiserene skal bekle etter endt utdanning. Et tett samarbeid mellom Forsvarets høyskole og våpenskolene skal bidra til å bygge felles kultur og identitet på tvers av skolene og forsvarsgrenene.

Forsvarets etterretningshøyskole ble, etter anmodning fra Etterretningstjenesten, unntatt fra sammenslåingen. Forsvarets etterretningshøyskole vil endre status fra høyskole til våpenskole når allerede påbegynte bachelorkull har fullført sin utdanning, og vil også i framtiden være underlagt Etterretningstjenesten. Skolen skal fortsatt levere utdanning innenfor språk og etterretning, men ikke lenger være nivådannende. Samarbeidet med relevante sivile aktører vil fortsette, inkludert skjermingsbehov og ivaretagelse av sikkerhetslovens bestemmelser.

6.5.2.2 *Hovedgrep: Tydeligere styring og ledelse*

Det første tiltaket for tydeligere styring og ledelse var å etablere strategisk styring av hele utdanningssystemet i Forsvarsstaben. Forsvarsstaben er tilført kompetanse og kapasitet for å sikre strategisk styring av hele utdanningssystemet og ivareta forsvarssjefens helhetlige ansvar for utdanning. Forsvarsstaben vil blant annet fastsette utdanningsvolum og kompetansekrav på bakgrunn av analyser og innmeldte behov fra avdelingene i Forsvaret. Etablering av styringsinformasjon for profesjonell og kunnskapsbasert styring er en viktig og nødvendig forutsetning for å kunne styre og lede Forsvarets utdanningssystem mer helhetlig. Forsvaret har startet arbeidet med å etablere nødvendig systemunderstøttelse og definere hvilken styringsinformasjon som er mest relevant.

Det andre tiltaket var å flytte styringslinjer og budsjettmidler fra forsvarsgrenene og andre driftsenheter i Forsvaret til én felles høyskole. Styringslinjer og budsjettmidler er derfor flyttet til Forsvarets høyskole som del av de strukturelle

endringene. Dette bidrar til å forenkle styringslinjene.

Tiltaket om endrede styringslinjer inkluderte å opprette et styre etter universitets- og høyskoleloven som skolens øverste faglige organ. Samtidig ble det opprettet en sjef i hver forsvarsgren/driftsenhet med ansvar for hele grenens/driftsenhetens kompetanseproduksjon. Det nye styret ved Forsvarets høyskole ble konstituert 1. juli 2018. Styret forventes å bidra til et helhetlig utdanningssystem, enhetlig styring og kvalitet i utdanningen. Styret skal trekke opp strategien for høyskolens utdannings- og forskningsvirksomhet og annen faglig virksomhet. Videre skal styret legge planer for den faglige utviklingen i samsvar med overordnede mål og resultatkrav. Styret har ansvaret for at institusjonens økonomiske ressurser og eiendom disponeres i overensstemmelse med overordnede rammer.

Styret er underlagt forsvarssjefen. Dette skiller styret ved Forsvarets høyskole fra styrene ved andre høyskoler. Forsvarssjefen har kommandomyndighet over militært tilsatte, også ved Forsvarets høyskole. Regjeringen anså det derfor som nødvendig å underlegge styret forsvarssjefen. Styret kan delegerer sin avgjørelsesmyndighet til andre ved institusjonen. Styret vil sammen med forsvarssjefen avklare rollene mellom forsvarssjefen, styret og rektor. Sjef Forsvarets høyskole er rektor og vil ha ansvaret for den daglige dialogen med forsvarssjefen og Forsvaret. Formålet er å sikre at det i den daglige driften forblir én styringslinje som løper fra forsvarssjefen, gjennom styret og til sjef Forsvarets høyskole.

Styrets leder og eksternt styremedlem skal ikke være ansatt i Forsvarsdepartementet eller dets underliggende etater. De skal ha solid akademisk kompetanse og ledererfaring, lang erfaring fra universitets- eller høyskolesektoren og erfaring fra forskningsarbeid. De militære styrkesjefene er representert i styret og representerer militær kompetanse. Strategisk styring og reell innflytelse fra Forsvaret, samt et tett samarbeid mellom Forsvarets høyskole og våpenskolene, skal bidra til at endringene i Forsvarets utdanning skjer i tråd med målsettingene for forsvarssektoren.

På tross av at opprettelsen av et styre ved Forsvarets høyskole kan gi inntrykk av et ekstra lag av komplekse styringslinjer, mener regjeringen den nye organiseringen samlet sett medfører betydelig mindre byråkratisering. Styret vil tilføre Forsvarets høyskole akademisk tyngde og en kobling til høyskolesektoren. Samtidig som forsvarsgrensjefenes deltakelse i styret vil bidra til Forsvarets involvering og økt militær kompetanse, samt

et nært samarbeid mellom det operative leddet og Forsvarets høyskole. Regjeringen mener styrets kompetanse- og erfaringssammensetning er et viktig virkemiddel for å muliggjøre økt kvalitet i utdanningen, og regjeringen mener derfor det er riktig å innføre denne organisasjonsmodellen.

Det tredje tiltaket er å skape forutsetninger for framtidig bedre styring og ledelse av fag- og funksjonsrettet utdanning. For å bidra til dette er det etablert et koordinerende fagutdanningsråd, ledet av Forsvarsstaben. Fagutdanningsrådet skal koordinere all fag- og funksjonsrettet utdanning i Forsvaret. Det skal blant annet søke å identifisere løsninger på tvers av fag og avdeling, og utvikle relevante og målbare styringsparametere for fag- og funksjonsrettet utdanning i Forsvaret.

Utdanningsreformens endringer innenfor styring- og ledelse er langt på vei gjennomført, og er nødvendige forutsetninger for arbeidet med kvalitet i Forsvarets utdanning framover. Endringene skal bidra til at styringen av utdanningssystemet går fra å være fragmentert gjennom flere nivåer og fordelt på flere driftsenheter, til enhetlig, strategisk og kunnskapsbasert på tvers av nivådannende utdanning, fag- og funksjonsrettede utdanning og etter- og videreutdanning.

6.5.2.3 Hovedgrep: Kvalitetshevende tiltak

Regjeringen legger til grunn at Forsvaret skal levere relevant og god militær utdanning som ivaretar egenarten til den militære profesjonsutdanningen. Gjennom Prop. 151 S (2015–2016) ga regjeringen rammer for utvikling av det nye utdanningssystemet, slik som mer felles, mer behovsprøvd og fleksibelt, mer sivilt samarbeid, mer samling av funksjoner, mer robuste fagmiljøer, mer åpenhet og mer harmonisering med sivil sektor. Forsvarssjefen er gitt myndighet til å beslutte utdanningens omfang og innhold innenfor de fastsatte rammene. Forsvarsstaben og Forsvarets høyskole er i full gang med å implementere endringene i utdanningsordningen. De største endringene i måten utdanning leveres på er gjennomført, og de første kullene på nye utdanninger startet i august 2018. Forsvarssjefen vurderer det som tidskritisk at tempoet i reformen opprettholdes. Implementeringen av endringene skjer gradvis og strekker seg fram til og med 2020.

Mer robuste fagmiljøer og bedre forutsetninger for kvalitet

Regjeringen har lagt til grunn at det å samle ressursene på færre, men sterkere institusjoner,

bidrar til mer robuste fagmiljøer og bedre forskning og utvikling. Dette er i tråd med struktur- og kvalitetsreformen i universitets- og høyskolesektoren. Tilgang til sterkere fagmiljøer, samt godt integrert forskning og utvikling, vil legge til rette for mer forskningsbasert undervisning. Sammen med gode rutiner for kvalitetsarbeidet ved Forsvarets høyskole og god administrativ kompetanse, er dette viktige virkemidler for å sikre kvalitet i utdanningen.

Antallet faglige og administrative ansatte ved Forsvarets høyskole er redusert for å effektivisere og i større grad harmonisere militær utdanning med sammenliknbare sivile profesjonsutdanninger. Militærordningen medfører en dreining av Forsvarets struktur i retning av 30 pst. offiserer og 70 pst. spesialister. Dette fører til et redusert behov i utdanningsvolum for befalsutdanning, og, på sikt, en nedgang i antall studenter ved den grunnleggende offisersutdanningen. Behovet for fag- og funksjonsrettet utdanning antas å øke framover, og den nivådannende utdanningen må også endres for å speile framtidens behov.

Effektivisering som reduserer antall årsverk må ses i sammenheng med regjeringens hovedgrep om å etablere ett helhetlig utdanningssystem. Antall ansatte tilknyttet utdanningsvirksomheten før utdanningsreformen trådte i kraft var tilpasset en fragmentert struktur, der hver forsvarsgren/driftsenhet hadde årsverk for å dekke eget behov. De strukturelle- og styringsmessige endringene innebærer at ressursene i dag i større grad kan anvendes på tvers, og bidrar til at målet om økt grad av profesjonalisering i utdanningen kan oppnås.

Endringene som er gjennomført, er viktige forutsetninger for å oppnå mer robuste fagmiljøer og kvalitet i utdanningen. Videre har Forsvaret samlokalisert Institutt for forsvarsstudier med fagmiljøet ved Institutt for militær ledelse og operasjoner (tidligere Forsvarets stabsskole) for å skape mer robuste fagmiljøer. Det er etablert én felles dekan ved Forsvarets høyskole, mot tidligere én dekan ved hver av de fem høyskolene. Dette forventes å bidra til tettere integrasjon og faglig samhandling mellom de ulike utdanningsløpene og avdelingene ved Forsvarets høyskole. Fellesmoduler ved krigsskolene baseres på felles utnyttelse av fagmiljøene på tvers av befals- og offisersutdanningene.

Forsvaret arbeider med å øke datakvaliteten og utvikle systemer som skal måle effekt av kvalitative gevinster. Videre har Forsvarets høyskole interne kvalitetssystemer som følger av universitets- og høyskoleloven, med NOKUT som

kontrollorgan. Forsvaret arbeider også med å etablere systemer for å følge opp at utdanningen tilfredsstiller de operative kravene som stilles til de ulike avdelingene. Utdanningsreformen har således bidratt til å rette søkelyset mot nødvendigheten av å ha relevant styringsinformasjon.

Mer relevant utdanning som understøtter Forsvarets behov

Regjeringen prioriterer den militære kjernekompetansen ved at Forsvarets utdanningssystem innrettes mot å utvikle kunnskaper, holdninger og ferdigheter som er nødvendige for å planlegge, gjennomføre og lede militære operasjoner. Dette vil gi relevant utdanning som understøtter Forsvarets behov. Kvalitet knytter seg også i stor grad til relevans.

Utdanningen for offiserer rendyrkes og spises mot rollen som offiser. Befalsutdanningen tilpasses behovet for en egen rendyrket utdanning av spesialister. I Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015) merker komiteen seg at befal, grenaderer og konstabler, gjennom militærordningen, vil ha muligheter for en livslang karriere innenfor den militære profesjon uten å måtte bytte personellkategori og karrieresystem. Dette er et løft og en vesentlig forbedring sett i forhold til tidligere ordning for avdelingsbefal og vervede. For å understøtte militærordningen og karrieresystemet for spesialister er det derfor viktig med god kvalitet i en egen utdannings søyle for spesialister. Behovsprøvd, fleksibel og relevant utdanning skal blant annet legge til rette for økt ståtid og mer erfarne spesialister.

Fag- og funksjonsrettet utdanning utgjør en vesentlig del av kompetansen både for offiserer og spesialister. Denne utdanningen leveres av våpenskolene og vil i stor grad bidra til å opprettholde et nært samarbeid mellom det operative leddet og utdanningsinstitusjonene. Regjeringen mener kombinasjonen av nivådannende og fag- og funksjonsrettet utdanning, sammen med spissing av utdanningsløpene innenfor hver karrieresøyle, vil tilføre Forsvaret relevant og fleksibel kompetanse tilpasset Forsvarets behov.

Et eksempel på et nært samarbeid mellom det operative leddet og utdanningsinstitusjonene er gjennomføringen av grunnleggende offisersutdanning (GOU). I den nye ordningen bidrar våpenskolene inn i utdanningen av kadetter ved krigsskolene. Et annet eksempel er videregående offisersutdanning (VOU). Utdanningen gir en mastergrad i militær ledelse, og gjennomføres delvis i samarbeid med operative avdelinger. Utdanningen vektlegger

ledelse, planlegging og gjennomføring av militære operasjoner i en fellesoperativ kontekst. Studentene vil blant annet gjennomføre deler av utdanningen parallelt med tjeneste ved avdeling. Den fleksible utdanningsmodellen vil bidra til tettere samarbeid mellom utdanningsmiljøet og de operative avdelingene.

Forsvarsstaben skal i løpet av planperioden 2017–2020 vurdere om Forsvaret tilføres tidsriktig og relevant kompetanse i lys av militærordningen og gjøre nødvendige tilpasninger i utdanningssystemet basert på dette. Dette arbeidet er allerede påbegynt.

Mer behovsprøvd og fleksibel utdanning

Utdanningsreformen legger opp til at utgangspunktet for utdanning skal være den enkeltes behov for kompetanse i forhold til kravene som stilles i stilling eller funksjon. Reformen legger til rette for at offiserer, befal, grenaderer og konstabler skal få den utdanningen det er behov for, for å fylle den funksjonen den enkelte har eller skal ha. Utdanningen skal være tidsriktig og tilstrekkelig. Mer modulbasert utdanning skaper økt fleksibilitet for felles utdanning på tvers av forsvarsgrenene og muliggjør bedre utnyttelse av sivile utdanningsinstitusjoner.

Med bakgrunn i målet om personellfordeling på om lag 30 pst. offiserer og 70 pst. spesialister, har Forsvaret endret stillingsstrukturen. Der det tidligere var et krav om befalsutdanning i alle faste militære stillinger, er det nå identifisert en rekke stillinger hvor det ikke er behov for befals- eller offisersutdanning. Videre er det utviklet fleksible, modulbaserte utdanningsløp som svarer til den enkelte kategoris behov for utdanning.

Offiserer tilbys grunnleggende, høyere og videregående offisersutdanning, og trenger ikke lengre gå befalsskole før offisersutdanning. Forsvaret har også utviklet en grunnleggende offiserspåbygging (GOP), som er en militær tilleggsutdanning for de med sivil bachelorgrad. Dette for å unngå dublering av utdanninger, men gi den utdanningen den enkelte har behov for. Det første kullet med grunnleggende offiserpåbygging i ny ordning startet i august 2018. De følger den første delen av den grunnleggende offisersutdanningen, integrert med øvrige krigsskolekadetter.

Grenaderer og konstabler tilbys grunnleggende og videregående grenader- og konstabelutdanning. Befal tilbys grunnleggende, videregående og høyere befalsutdanning, og trenger ikke lenger å gå krigsskole for å få fast tilsetning som militær i Forsvaret.

Offisersutdanningen

Den største endringen i offisersutdanningen er at utdanningens lengde er redusert. Dette for å redusere tiden det tar fra en kandidat starter sin militære karriere til vedkommende er uteksaminert fra krigsskole og tilsatt som offiser. Utdanningens lengde er redusert ved at det ikke stilles krav til gjennomført befalsutdanning før opptak. Prop. 111 LS (2014–2015) la, i sin beskrivelse av den overordnede rammen, til grunn at den grunnleggende utdanningen for befal skal være en forutsetning for å bli offiser. For å skape bredere rekrutteringsgrunnlag og mer fleksibilitet, renndyrke offisersrollen, samt å tilnærme seg universitets- og høyskolesektoren, var det i utdanningsreformen behov for å endre denne forutsetningen. Det ble derfor i Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft» lagt til grunn at den grunnleggende befalsutdanningen ikke lenger skal være en forutsetning for personell som skal bli offiser. Nødvendig grunnleggende soldatutdanning innlemmes i offisersutdanningen. Forsvaret har god erfaring med å rekruttere direkte fra videregående skole til krigsskolene, såkalt gjennomgående krigsskole. Sjøkrigsskolen har hatt denne modellen siden midten av 1990-tallet.

Den grunnleggende offisersutdanningen (GOU) går over tre år og gir bachelorgrad i militære studier. Utdanningen skal gi kadettene kunnskap og forståelse for offiserprofesjonen og kunnskaper, holdninger og ferdigheter for å kunne operere som offiser i et krevende stridsmiljø. Allerede ansatte spesialister vil også kunne søke om opptak til grunnleggende offisersutdanning. Regjeringen åpner for økt rekruttering av personer med fullført sivil bachelorgrad for å tiltrekke generell akademisk kompetanse til Forsvaret, samt redusere utdanningens lengde og utgifter.

Forsvaret har i tråd med føringene i langtidsplanen harmonisert vilkårene under bachelorutdanningen for alle. For gruppen som skal rekrutteres til krigsskolene ved Forsvarets høyskole antas den vedtatte kompensasjonsmodellen å være et attraktivt alternativ som fortsatt vil rekruttere godt. Modellen har rekruttert godt til Forsvarets ingeniør- og etterretningsutdanning de siste årene. Kadetter ved krigsskolene mottar ikke lønn, men får en godtgjøring tilsvarende grunnbeløpet i folketrygden, i tillegg til fri kost og losji. Etter endt utdanning er kadettene sikret fast tilsetning i Forsvaret.

Selv om offiserene som uteksamineres fra Forsvarets høyskole vil være yngre enn tidligere, og ha mindre erfaringsbasert kompetanse når de

uteksamineres, har offiserene fått en mer tilpasset utdanning til funksjonene de skal ivareta som offiserer i Forsvaret. Tilsvarende får spesialistene en utdanning tilpasset Forsvarets behov og de funksjoner spesialistene skal ivareta gjennom sine spesialistkarrierer i Forsvaret.

Det første opptaket til Forsvarets høyskoles offisersutdanning ble gjennomført i juni/juli 2018. Det første kullet med kadetter startet sin utdanning i august 2018. Innføringen av en ny ordning og en ny måte å rekruttere til offisersutdanningen på, gjør at tidligere års søkertall ikke er sammenliknbare med søkertallet til årets offisersutdanning. Med utgangspunkt i en omfattende omlegging av utdanningsordningen anses imidlertid nesten 3 000 søkere til 212 skoleplasser på bachelorutdanning ved Forsvarets høyskole som gode søkertall. Kvalitative tall for opptaket som omfatter karaktersnitt og resultat fra tester, viser også at årets kandidater er like godt kvalifisert som tidligere år. Alle linjene for bachelorutdanning er fylt opp med godt kvalifiserte kandidater. Skoleprogrammen, som er summen av skolekarakterer og tester som gjennomføres under opptaket til utdanningen, viser at årets kandidater hadde et høyere gjennomsnitt enn fjorårets kandidater.

Antallet kandidater som ble kalt inn til opptak, men som takket nei, var høyere enn tidligere år. Forsvaret har videre ikke fylt opp alle tilgjengelige plasser ved grunnleggende offiserspåbygging (GOP). Grunnleggende offiserspåbygging er en ny utdanningsordning som krevde mer forarbeid enn de øvrige studiene før utlysning. Forsvaret vurderte derfor tidligere i år å utsette oppstarten av denne ordningen til 2019. Det ble kort tid før søknadsfristen besluttet å likevel etablere noen få studieplasser for å skaffe erfaring med rekruttering og gjennomføring av studiet. Forsvaret vil analysere erfaringene gjort gjennom årets opptak, og spesielt vurdere hvordan rekruttere målrettet mot den grunnleggende offiserspåbyggingen.

Forsvaret er i gang med å analysere bakgrunnen for resultatene fra årets opptak og seleksjon. Forsvarsdepartementet og Forsvaret vil følge utviklingen nøye og iverksette tiltak dersom det viser seg nødvendig etter å ha høstet mer erfaring med den nye ordningen.

Videregående offisersutdanning (VOU) etter ny modell startet opp ved Forsvarets høyskole i august 2018. Studentene ved denne utdanningen ble selektert allerede i 2017, og søkertall til årets kull er derfor ikke berørt av reformen. Regjeringen mener det samlet sett er for tidlig å evaluere endringene som er gjort i offisersutdanningen. Slike evalueringer vil fanges opp av høyskolens

kvalitetssikringssystemer og vil framkomme etter hvert som evalueringer blir klare.

Spesialistutdanningen

Spesialistkorpset skal ha kompetanse bestående av tjenesteerfaring og fagutdanning kombinert med behovsprøvd påbygging i ledelse tilpasset spesialistenes rolle i Forsvaret. Spesialistene gjennomfører grunnleggende grenader- og konstabelutdanning når de tilsettes. Grenaderer og konstabler tilbys videregående grenader- og konstabelkurs eller lagfører-/instruktørutdanning, som etableres i tilknytning til våpenskolene i Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret. Gjennom Innst. 400 S (2017–2018) til Prop. 85 S (2017–2018) Revidert nasjonalbudsjett for 2018 ga Stortinget sin tilslutning til opprettelsen av en felles befalsutdanning for Forsvaret under Forsvarets høgskole. Befal rekrutteres blant soldater med fullført førstegangstjeneste og ansatte grenaderer og konstabler med motivasjon og talent for ledelse. Etter befalsskolen tilbys videregående og høyere befalsutdanning, slik det er beskrevet i ordningen for militært tilsatte.

Befalsskolen var tidligere en kombinasjon av førstegangstjeneste og grunnleggende lederutdanning. Forsvaret har i den nye ordningen utviklet en ny befalsskolemodell som bygger på det tidligere grunnleggende befalskurset (GBK), som er gjennomført i forsvarsgrenene i flere år. Modellen baserer seg på å rekruttere allerede ansatte grenaderer og konstabler med relevant tjenesteerfaring, samt evner og motivasjon til å bekle lederroller, til en kortere lederutdanning. Det stilles krav om gjennomført førstegangstjeneste før opptak til befalsskolen. Ambisjonen er at befalelevne i tillegg har tjenesteerfaring som grenader/konstabel, samt gjennomført fag- og funksjonsutdanning i forsvarsgrenene. Dette vil i framtiden gi betydelig mer erfarent befal sammenliknet med tidligere. En veksling mellom nivådannende utdanning, fag- og funksjonsrettet utdanning og erfaring fra tjenesten vil gi relevant og god kompetanse for spesialistene, og forventes å gi økt ståtid. Økt ståtid, mer relevant og tilpasset utdanning av spesialister og en langt høyere andel av spesialister enn offiserer, vil sammen kunne bidra til et høyere erfaringsnivå i Forsvarets operative avdelinger.

Tidligere var det ungt befal som, sammen med mer erfarne offiserer, ledet de vernepliktige som var i førstegangstjeneste. I den nye utdanningsmodellen blir befalet mer erfarent, mens offiserene starter sin karriere i yngre alder. Utdanning

gen ved Forsvarets befalsskole starter først i 2019, etter at nødvendig kapasitet er tilgjengelig ved Sessvollmoen etter avviklingen av øvelse *Trident Juncture* høsten 2018. Endringene som innføres for befalsutdanningen er omfattende, og det vil gå noe tid før erfaringer kan høstes og eventuelt justeringer vurderes. Forsvarsdepartementet vil følge utviklingen tett og ha nær dialog med Forsvaret.

6.5.2.4 Mer harmonisering og samarbeid med sivile utdannings- og forskningsinstitusjoner

Det skal legges til rette for økt samarbeid med sivile utdannings- og forskningsinstitusjoner for å gi økt kvalitet i forskning, utvikling og utdanning, og bidra til å redusere utgiftene. Kompensasjon og insentiver til faglig ansatte og studenter skal i større grad harmoniseres med universitets- og høyskolesektoren. Reformen legger videre opp til økt samarbeid mellom sivile og militære utdanningsinstitusjoner, spesielt innenfor ingeniør- og forvaltningsutdanning. Forsvarets utdanninger skal fokusere på militære kjernefag som ikke tilbys av andre utdanningsinstitusjoner. Samtidig bør Forsvarets skoler ikke duplisere fag som tilbys på sivile utdanningsinstitusjoner.

Ny forskrift 15. desember 2017 nr. 2135 om å gi lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler delvis anvendelse for Forsvarets høgskole ble iverksatt 1. januar 2018. Den ble erstattet av ny forskrift 30. juli 2018 nr. 1211 om delvis anvendelse av universitets- og høyskoleloven for Forsvarets høgskole og om nemnder, som ble iverksatt 1. august 2018. Forskriften gjør større deler av universitets- og høyskoleloven gjeldende for Forsvarets høgskole og bidrar til mer enhetlig styring, bedre forutsetning for kvalitet i utdanningen og sivil harmonisering.

Forsvarets høgskole har videre utarbeidet forskrift 29. juni 2018 nr. 1138 om opptak, studier og eksamen ved Forsvarets høgskole, med virkning fra 1. august 2018. Denne forskriften erstatter ti forskrifter fra de fem tidligere skolene, og forenkler styringen ytterligere. Forskriften bidrar også til et mer helhetlig og harmonisert system. Arbeidet med videreutvikling av det sivil-militære samarbeidet innenfor nivådannende utdanning er pågående i Forsvaret. Forsvaret vil i den videre utviklingen av utdanningssystemet også se på muligheter for ytterligere sivil-militært samarbeid innenfor fag- og funksjonsrettet utdanning.

En harmonisering av vilkår under utdanning er gjennomført. Dette bidrar til likhet mellom sko-

lene og forsvarsgrenene og er en tilnærming til sivil sektor. Like vilkår for alle skaper forutsigbarhet og bidrar til å bygge fellesskap og profesjonsidentitet.

6.5.2.5 *Kostnadsreducerende tiltak og økonomiske konsekvenser*

Det er viktig å understreke at utdanningsinstitusjonene i Forsvaret ikke skal gjøre det samme som tidligere, med færre ressurser. Ressursbesparelsene skal oppnås ved å utdanne personellet på en ny måte tilpasset nye behov. Omlegging av Forsvarets utdanningssystem er forutsatt å gi årlige innsparinger på om lag 560 mill. 2017-kroner. Innsparingene skal blant annet oppnås gjennom redusert årsverksforbruk, lavere driftsutgifter, endrede vilkår for kadetter, mer felles utdanning i Forsvaret, økt sivil-militært samarbeid samt sammenslåing av skoler og fagmiljøer. Midlene skal brukes til å styrke operativ struktur og legge forholdene til rette for økt operativ evne.

Forsvarssjefen rapporterer at Forsvaret forventer å kunne realisere de planlagte innsparingene i fireårsperioden. Antallet faglige og administrative ansatte ved Forsvarets høgskole er redusert. Det er imidlertid noe usikkerhet knyttet til innsparingspotensialet for det sivil-militære samarbeidet. Dette arbeider Forsvaret videre med.

6.5.3 Avslutning

Regjeringen har satt tydelige rammer og føringer for utdanningsreformen i Forsvaret. Likevel er det knyttet risiko til en slik omfattende endringsprosess. Det kan derfor være behov for justeringer på sikt. Utdanningsreformen innføres parallelt med implementeringen av ordning for militært tilsatte, og er fortsatt under implementering. Det er forståelig at usikkerhet oppstår blant ansatte, arbeidstakerorganisasjonene og internt i Forsvaret. Samtidig er endringene av en slik karakter at det vil gå flere år før effektene blir godt synlige. Det er derfor avgjørende at gjennomføringen av reformen fortsetter, og at Forsvaret gis rom for å justere underveis innenfor gitte rammer og føringer.

Forsvarssjefen påpekte i sitt fagmilitære råd av 1. oktober 2015 at innføringen av ny militær ordning krever omlegging og endring i både officersutdanningen og befals- og fagutdanningen. Han anbefalte likevel å vente med strukturelle endringer i utdanningssystemet til Forsvaret hadde implementert ny militær ordning og erfaringer med denne var kartlagt. Han påpekte i sitt

vedlegg til Prop. 151 S (2015–2016) at han var bekymret for at manglende konsekvensvurderinger kunne bidra til et vel optimistisk innsparingspotensial innenfor utdanning. Erfaringene Forsvaret gjorde gjennom prosjektarbeidet med og implementeringen av utdanningsreformen, har belyst denne utfordringen. Gjennom parallelt arbeid med begge reformer har Forsvaret vært i stand til å komme fram til gode og nødvendige løsninger for begge reformene. Forsvarssjefens vurdering pr. juni 2018 er derfor at han har stor tro på at det nye utdanningssystemet vil gi Forsvaret nødvendig kompetanse til rett tid. Omleggingen av utdanningssystemet har samtidig frigjort betydelige midler til den operative strukturen.

Regjeringen er av den oppfatning at tiltakene innenfor utdanningsreformen er avgjørende for å legge til rette for at Forsvarets kompetansebehov ivaretas på en god måte i framtiden.

Det nye utdanningssystemet skal bidra til å bygge felles kultur og profesjonsidentitet tidlig i karrieren. Et helhetlig utdanningssystem skal understøtte egenarten i den militære profesjon og legge til rette for et nært samarbeid mellom det operative leddet og utdanningsinstitusjonene. Ved blant annet å skape én utdanningssøyle for offiserer og én for spesialister samt opprette modulbasert og felles utdanning, vil reformen legge til rette for at studiene blir relevante, behovsprøvd, fleksible og kostnadseffektive. Ny organisering av Forsvarets skoler skal bidra til enhetlig styring med forenkledede styringslinjer og mindre byråkratisering. Fellesutdanning mellom sivile og militære tjenester videreføres, og reformen legger til rette for økt harmonisering med sivile høyskoler. Kvalitative tiltak som en ny, mer behovsprøvd og fleksibel måte å levere utdanning på, mer robuste fagmiljøer, mer forskningsbasert utdanning og mer sivilt samarbeid, skal legge til rette for at effektivisering og innsparing ikke skal gå på bekostning av kvalitet.

Regjeringen er opptatt av at Stortingets føringer, forutsetninger og forbehold følges opp i det videre arbeidet med utdanningsreformen i Forsvaret. Det er viktig at tempoet i reformen opprettholdes siden implementeringen av reformen er godt i gang. Regjeringen erkjenner samtidig at utdanningsreformen innebærer omfattende endringer som griper inn i den militære profesjon og kultur. Det er derfor naturlig at reformen evalueres etter noen år. Dersom det viser seg nødvendig vil regjeringen vurdere justeringer i utdanningssystemet etter at det er høstet mer erfaring med den nye ordningen.

7 Oppfølging av § 1 a i likestillingsloven

7.1 Forsvarsdepartementet

Arbeidet med likestilling i Forsvarsdepartementet er integrert i departementets daglige virksomhet. Forsvarsdepartementet er en IA-bedrift. Det tilrettelegges for et fleksibelt arbeidsliv, med utgangspunkt i den enkeltes livssituasjon. Forsvarsdepartementet tilrettelegger individuelt, spesielt for småbarnsforeldre, gravide, langtidssyke og eldre arbeidstakere.

Forsvarsdepartementet legger til rette for mangfold og variert kompetanse i rekruttering av nye arbeidstakere gjennom blant annet konsekvent å følge kompetanseprinsippet i utvelgelsen av nye medarbeidere eller ved opprykk til høyere stillinger. Gjennom oppfølging av resultatene i medarbeiderundersøkelsen arbeider Forsvarsdepartementet for å være en trivselsfremmende og inkluderende arbeidsplass. Som i tidligere år har undersøkelsen inkludert spørsmål om mobbing og seksuell trakassering, og dette er fulgt opp gjennom holdningsskapende tiltak rettet mot diskriminering og seksuell trakassering. Eksempelvis avholdt Forsvarsdepartementet et seminar for ledere og tillitsvalgte der det lovmessige grunnlaget i forbindelse med seksuell trakassering var hovedtema.

Den 31. desember 2017 var 361 personer ansatt i Forsvarsdepartementet. 107, altså 30 pst., var kvinner. Dette er samme andel som i 2016.

Av arbeidsstyrken på 361 ansatte var 78 militære stillinger. Av disse var fem stillinger, altså 6,4 pst., bemannet av kvinner. Det innebærer en nedgang sammenliknet med 2016, da 7,7 pst. av de militært ansatte var kvinner. Den lave andelen kvinner i militære stillinger ligger generelt noe lavere enn i Forsvaret generelt, på de gradsnivåene det her er snakk om.

Forsvarsdepartementet hadde 28,6 pst. kvinner i lederstillinger i 2017, hvilket var det samme som i 2016. I toppledergruppen med åtte ansatte var to kvinner, mot tre året før.

Det totale sykefraværet i Forsvarsdepartementet er redusert fra 4,4 pst. i 2016 til 3,8 pst. i 2017. Kvinnene hadde et høyere sykefravær enn mennene, 5,3 pst. i 2016 og 5,5 pst. i 2017.

7.2 Forsvaret

Forsvaret skal gjenspeile samfunnets mangfold. Det er fastsatt i Forsvarets verdigrunnlag. Behovet for mangfold begrunnes også i operative behov og behovet for å øke kompetansen. Riktig kompetanse og et godt arbeidsmiljø, preget av likeverd, øker effektiviteten. Forsvarets vektlegging av mangfold og likestilling har direkte tilknytning til hvordan oppdragene løses.

Forsvaret arbeider for at det ikke skal være strukturelle, funksjonelle eller kulturelle hindre for at organisasjonen skal fortsette å utvikle seg og løse oppdragene på best mulig måte.

Forsvaret har mål om at driftsenhetene skal utarbeide lokale handlingsplaner for mangfold og likestilling. Dette bidrar til å forankre likestillingsarbeidet i hele organisasjonen, og gir avdelingene verktøy for mer systematisk likestillingsarbeid. Arbeidet for å fremme likestilling og ikke-diskriminering skal integreres i det daglige arbeidet på alle nivåer i virksomheten.

Forsvaret har fått stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt for likestillingsarbeidet. Dette gjelder spesielt innføringen av allmenn verneplikt, men også andre tiltak har vekket oppmerksomhet, for eksempel spesialstyrkenes «Jegertropp» som bare består av kvinner, bruk av kjønnsblandede rom og det faktum at Norge har frembrakt den første kvinnelige militære leder i FN-operasjoner. Forsvaret jobber aktivt for å formidle sine erfaringer med likestillingsarbeid til nasjonale og internasjonale partnere.

Forsvaret har en rekke konkrete oppdrag i forbindelse med regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet 2015–2018. Arbeidet innebærer blant annet fagutvikling, kompetanseheving og genderperspektiv i all analyse, planlegging, gjennomføring, rapportering og evaluering av militære øvelser og operasjoner. Et genderperspektiv er innarbeidet i planverket, i tråd med NATOs operasjonsplanlegging. Det arbeides for å rekruttere flere kvinner til operative avdelinger og styrkebidrag, samt til internasjonale militære lederstillinger. Målet er likeverdig, rettferdig og nødvendig samfunnsdeltakelse fra kvinner som lever i områ-

der der internasjonale operasjoner foregår, slik at kvinnene kan påvirke sin egen situasjon. I tillegg skal utsatte grupper beskyttes mot overgrep, inkludert mot seksualisert vold. I 2017 ble generalmajor Kristin Lund utnevnt til sjef for *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) i Midt-østen. I 2017 var kvinneandelen i norske styrkebidrag 9,3 pst., mot 8,5 pst. i 2016. Fra midten av 2016 har Norge hatt to offiserer ved det Nordiske senteret for gender i militære operasjoner (NCGM) i Sverige, og et fagmiljø på gender og kultur ved Forsvarets høyskole. Ved Forsvarets høyskole ble det i 2017 på oppdrag fra Forsvarsdepartementet arbeidet med å utvikle en håndbok for å håndtere konfliktbasert seksualisert vold i FN-operasjoner. Håndboken er et samarbeidsprosjekt mellom Forsvarets høyskole og FN-sekretariatet og skal kunne brukes i alle FN-operasjoner. Håndboken vil lanseres av FN-sekretariatet i 2019.

På forsvarssjefens årlige likestillingskonferanse deles det ut en likestillingspris. I 2017 ble prisen tildelt oberstløytnant Stein Garang. Han fikk prisen for arbeidet som gjøres med Forsvarets opptak og seleksjon, som danner grunnlaget for videre karriere i Forsvaret.

Ved utgangen av 2017 var andelen kvinner som avtjente verneplikten 25,3 pst., mot 20,6 pst. året før. De to siste årene har sommerinnrykkene hatt en kvinneandel på rundt 26 pst.. Blant de militært ansatte i Forsvaret er 10,2 pst. av offiserene og 13,3 pst. av spesialistene kvinner, mot henholdsvis 9,9 pst. og 12,9 pst. i 2016. Den totale kvinneandelen blant militært ansatte var på 11,6 pst., mot 10,9 pst. i 2016. Militært ansatte som tjenestegjør i øvrige etater i sektoren samt i Forsvarsdepartementet inngår ikke i tallene.

Kvinneandelen på oberst- og kommandørnivå og høyere viser en positiv utvikling. I 2007 var det tre kvinnelige offiserer på dette nivået. I 2015 økte andelen til 14, hvorav én var generalmajor eller kontreadmiral. I 2017 var det 21 kvinner på dette nivået, og tre av dem er på generalmajor- eller kontreadmiralsnivå. Kvinner i sivile stillinger utgjør 33,2 pst.. Totalt utgjør kvinner 17,4 pst. av ansatte i Forsvaret. Denne andelen har ligget stabilt i flere år.

På grunnleggende befalsutdanning, inkludert befalskurs, var kvinneandelen i 2017 20,7 pst., mot 17,0 pst. i 2016. På grunnleggende offisersutdanning var kvinneandelen i 2017 20,7 pst., mot 16,9 pst. i 2016.

I 2017 jobbet Forsvaret for å ta imot flere kvinner til førstegangstjeneste – en viktig rekrutteringsarena for videre tjeneste. Forsvaret forventer at allmenn verneplikt vil bidra i arbeidet med å

øke kvinneandelen blant de ansatte. Forsvaret nedsatte i 2017 en arbeidsgruppe for likeverd og mangfold i lys av allmenn verneplikt og ny likestillings- og diskrimineringslov. I 2018 har arbeidsgruppen fremmet anbefalinger om konkrete tiltak.

Samtidig med at kvinneandelen øker i verneplikten og på Forsvarets utdanningsprogrammer, har det vist seg utfordrende å beholde kvinner i en livslang militær karriere. Noen bruker Forsvaret som et springbrett til andre karrierer. Blant andre årsaker til at kvinner slutter er at de ikke finner seg til rette i organisasjonskulturen. For å motvirke dette er Forsvaret bevisst på å ha en inkluderende organisasjonskultur. Dette er både et leder- og medarbeideransvar.

Forsvaret har nulltoleranse for mobbing og seksuell trakassering. Hvert år gjennomføres det undersøkelser der mobbing og trakassering blir tatt opp. Forsvarets forskningsinstitutt har utarbeidet et forskningsbasert verktøy i form av en kvalitetsmessig bedre kartlegging av forekomst av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Verktøyet skulle etter planen vært tatt i bruk i 2017, men dette er utsatt til 2018. Kartleggingen skal gi bedre data og kunne ut i tiltak.

Forsvaret utlyser generelt ikke deltidsstillinger. De som arbeider deltid, gjør det i all hovedsak frivillig. Bruk av midlertidige stillinger avhenger av Forsvarets oppdukkende behov for kompetanse, og gjenspeiler kjønnsbalansen i Forsvaret ellers.

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at det pr. 2016 var i overkant av to pst. med minoritetsbakgrunn blant fast ansatte i Forsvaret. Det er små bevegelser på dette området. Forsvaret arbeider for å motivere og rekruttere personell med etnisk minoritetsbakgrunn til førstegangstjeneste og utdanning. Befolkningsframskrivninger fra Statistisk sentralbyrå viser at personer med innvandrerbakgrunn utgjør et stort rekrutteringspotensial for Forsvaret på sikt.

Det kontinuerlige arbeidet med verdigrunnlag og holdninger, etikk og ledelse bidrar til at etniske minoriteter får tilgang til og integreres i organisasjonen.

Forsvaret legger til rette for religionsutøvelse. Det gjøres blant annet ved å møte spesielle behov, for eksempel mat og kosthold, permisjoner i forbindelse med religiøse høytider og tilgang på bønerom eller stillerom. Feltprestkorpsset spiller en viktig rolle i de ulike avdelingene. I tillegg har Forsvaret tilsatt en livssynshumanetiker og en imam for å ivareta økt religiøs og livssynspluralisme. Medlemmer av religiøse trossamfunn har

rett til å bære religiøse symboler som det enkelte trossamfunnet identifiserer som betydningsfulle (ikke-diskutable) for troen. Dette er symboler som må bæres synlig for å kunne identifisere vedkommende som medlem. Denne praksisen er over 20 år gammel. Bakgrunnen er at mange tjenestegjør som vernepliktige, ikke som ansatte.

Forsvaret har i 2017 gjennomført tiltak i tråd med oppdragene som ligger i Regjeringens handlingsplan «Trygghet, mangfold og åpenhet» (2017–2020), som omhandler diskriminering på bakgrunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Deltakelse på Oslo Pride er et slik oppdrag.

Fra 2015 har Forsvaret deltatt med informasjonsstand og personell under Oslo Pride. Personell som ønsker å delta har forsvarsledelsens støtte til å delta i uniform. Slik ønsker Forsvaret å vise at verken legning, kjønn eller kjønnsuttrykk er til hinder for en karriere i Forsvaret. Forsvaret samarbeider med andre statlige norske og nordiske aktører (nordisk forsvarssamarbeid) for å forebygge diskriminering av LHBT (lesbiske, homofile, bifile og transpersoner). I tillegg deltar Forsvaret i NATO *informal working group on LGBT*.

Sykefraværet i Forsvaret er totalt sett lavt. Menn har generelt et lavere sykefravær enn kvinner. Både menn og kvinner i virksomheten har et lavere fravær enn i den generelle befolkningen. I de avdelingene som lettest kan sammenliknes med det sivile arbeidslivet, ligger sykefraværet nærmere samfunnssnittet.

Det lave sykefraværet totalt sett skyldes dels demografiske og strukturelle forhold, og dels er det et resultat av målrettet arbeid for å forebygge og følge opp sykdom.

Militært ansatte er selektert inn i Forsvaret på bakgrunn av blant annet helsestatus. Helsemessige utfordringer diskvalifiserer arbeidstakere til noen stillinger, men langt fra alle. Seleksjon forklarer imidlertid ikke det lave sykefraværet alene. Å arbeide i Forsvaret medfører, for et utvalg arbeidstakere, mange og tøffe fysiske og psykiske påkjenninger gjennom øvelser og oppdrag i internasjonale operasjoner. Forsvaret arbeider for at den enkelte, på tross av sykdom, skal få fortsette i sitt arbeid så langt det er mulig og hensiktsmessig. Siden 2006 har Forsvaret praktisert et inkluderende arbeidsliv (IA). Gjennom disse årene har Forsvaret fått bedre kunnskap og prosedyrer for å forebygge og følge opp ansatte ved sykdom.

Som IA-virksomhet jobber Forsvaret bevisst og målrettet for å tilrettelegge for ansatte med redusert funksjons- og/eller arbeidsevne. Det er

utarbeidet hensiktsmessige og tilgjengelige prosedyrer som arbeidsgiver følger opp. Dette gjøres i nært samarbeid med blant annet Forsvarets bedriftshelsetjeneste, hovedverneombudene, tillitsvalgte, veteran tjenesten, prestene og NAV Arbeidslivssentra. Målet er at ingen skal miste arbeidet sitt på grunn av svekket funksjons- og/eller arbeidsevne uten viktig og veldokumentert begrunnelse.

7.3 Forsvarsbygg

Forsvarsbygg har som målsetting at arbeidsmiljøet skal preges av tverrfaglighet, mangfold og likestilling. I innstillinger til ansettelsesrådet skal kjønnsbalansen redegjøres for, og dette bidrar til å rette oppmerksomhet på kjønns mangfold. Forsvarsbyggs verdier skal etterleves i alt vi gjør, og prege vår tenkning og atferd. Forsvarsbyggs verdier er tillit, ansvar, integritet og innsikt.

Forsvarsbyggs HR-politikk er styrende for HR-tiltakene i virksomheten. HR-politikken deles inn i leder- og medarbeiderprinsipper, kompetansepolitikk, lønnspolitikk, livsfasepolitikk og arbeidsmiljøpolitikk. Likestilling inngår som eget tema i kompetanse- og lønns politikken.

I 2017 ble handlingsplan for IA-arbeidet videreført. Forsvarsbygg har utarbeidet eget HMS-kurs, hvor inkluderende arbeidsliv er et sentralt tema. Samtlige ledere og HMS-aktører skal gjennomføre denne utdanningen. I 2017 ble det gjennomført tre kurs. I 2017 var sykefraværet i Forsvarsbygg på 4,5 pst., hvilket er innenfor målet om et tak på 5,0 pst.

Gjennom kommunikasjon, profilmateriale og stillingsannonser skal Forsvarsbygg underbygge og styrke arbeidet for mangfold i virksomheten. For eksempel innkalles søkere til stillinger fra det underrepresenterte kjønn og personer med bakgrunn fra etniske minoriteter til jobbintervjuer.

Ved utgangen av 2017 hadde Forsvarsbygg 1 266 ansatte, mot 1 372 i 2016. Dette inkluderer sykevikarer, timelønnede og ansatte på pensjonistvilkår. Kvinneandelen var 25,9 pst. i 2017, mot 25,4 pst. i 2016. Midlertidig ansatte utgjorde 5,0 pst. av arbeidsstokken, mot 7,4 pst. i 2016. Her var kvinneandelen 33,0 pst.. Deltidsansatte utgjorde 5,0 pst., mot 4,8 pst. i 2016. Blant disse var 50,0 pst. kvinner, mot 51,6 pst. i 2016.

I 2017 var andelen kvinnelige ledere 21,9 pst., mot 20,6 pst. i 2016. Forsvarsbygg vil jobbe videre med å øke andelen kvinnelige ledere ytterligere. I stillingene knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold og renhold var kvinneandelen 5,0 pst.. I inge-

niør-/ arkitektstillinger og prosjektlederstillinger var kvinneandelen 19,0 pst.. Blant rådgivere i Forsvarsbygg var kvinneandelen 42,0 pst.. Blant ledere på alle nivåer var kvinneandelen 30,5 pst.. I administrative stillinger var kvinneandelen 58,5 pst.. De militært tilsatte utgjorde 1,0 pst. av ansatte i Forsvarsbygg. Alle militært tilsatte var menn.

I 2017 ble 72 nye medarbeidere ansatt i Forsvarsbygg, mot 111 i 2016. Av disse var 30 kvinner, mot 28 i 2016. Kvinner utgjorde 42,0 pst. av dem som ble rekruttert, mot 25,0 pst. i 2016.

Forsvarsbygg har i 2017 gjennomført en omstilling med fokus på effektivisering av områdene stab-, støtte og ledelse. Omstillingen har i liten grad påvirket kjønnsbalansen i Forsvarsbygg.

Det er liten innbyrdes lønnsforskjell mellom kvinner og menn i de ulike stillingskodene i Forsvarsbygg, og ingen kjønnsbaserte forskjeller. Det er tolv stillingskoder i Forsvarsbygg hvor det er fire eller flere av hvert kjønn. I fire av disse stillingskodene er gjennomsnittslønnen mellom kjønnene mindre enn 7 000 kroner, og kvinnene har høyest gjennomsnittslønn i to av disse stillingskodene. I tre stillingskoder er forskjellen mellom kvinner og menn mellom 7 000 og 16 000 kroner. Her har kvinnene høyest gjennomsnittslønn i en av stillingskodene. I de øvrige fem stillingskodene er lønnsforskjellen mellom 19 000 og 51 000 kroner. I tre av stillingskodene er det kvinnene som har høyest gjennomsnittslønn. I gruppen personer med spesialkompetanse er lønnsforskjellene størst. Her er det kun ni ansatte.

Overtidsbruken i Forsvarsbygg utgjorde 2,2 pst. av total arbeidstid i 2017. Kvinnes andel av det totale overtidsarbeidet utgjorde 17,8 pst., mens mennenes andel utgjorde 82,2 pst.. Menn utgjorde 74,1 pst. av de ansatte.

Forsvarsbygg ønsker å øke andelen kvinnelige ansatte og ledere, og jobber langsiktig med likestilling, blant annet gjennom rekrutteringsprosesser og lederutvikling. I 2017 hadde Forsvarsbygg fire kvinner på Solstrandprogrammene.

7.4 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

Ved utgangen av 2017 var 32,0 pst. av de ansatte i Nasjonal sikkerhetsmyndighets ansatte kvinner, mot 30,5 pst. i 2016. På toppledernivå var fordelingen 50/50, mens det på mellomledernivå (enhet- og seksjonsledere) var ti kvinner.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet legger til grunn kvalifikasjonsprinsippet. Det betyr at den

best kvalifiserte kandidat ansettes i alle rekrutteringsprosesser. Nasjonal sikkerhetsmyndighet har en del stillinger der det er krav om norsk statsborgerskap.

I stillinger hvor det har vist seg vanskelig å rekruttere kvinner, oppfordres kvinner til å søke stillingene. Kvalifiserte kvinnelige søkere inviteres alltid til intervju. Dette gjelder spesielt tekniske stillinger, og mer spesifikt innenfor IKT-sikkerhet. I andre fagmiljøer er kjønnsfordelingen jevn, og i enkelte miljøer er kvinneandelen høy. I de tilfellene hvor det er to like godt kvalifiserte kandidater til en stilling, kan kjønn være utslagsgivende.

I profilering utad, blant annet i media, ser Nasjonal sikkerhetsmyndighet at det er av betydning at begge kjønn er representert. Dette følges kontinuerlig opp.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet skal være en attraktiv arbeidsplass for begge kjønn og preges av et arbeidsmiljø der begge kjønn er likt representert. Dette kan først og fremst påvirkes gjennom rekrutteringsprosessene. Nasjonal sikkerhetsmyndighet er opptatt av å ha personalgoder som er kjønnsnøytrale og som kan appellere til alle ansatte, uavhengig av kjønn.

7.5 Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarets forskningsinstitutt tilrettelegger for at instituttet skal ha en sammensetning av ansatte som viser mangfold i alder, kjønn, etnisitet og funksjonsevne. Målrettet rekrutteringsopplegg, gjennomarbeidet lønnspolitikk og bevisstgjøring av lederne er tiltak Forsvarets forskningsinstitutt bruker for å oppnå dette. Det er et mål å øke kvinneandelen i de gruppene der denne andelen er lav.

Ved utløpet av 2017 hadde Forsvarets forskningsinstitutt 702 ansatte, hvorav 26,6 pst. kvinner, mot 26,9 pst. i 2016. Kvinneandelen innenfor gruppen vitenskapelige ansatte, forskere og ingeniører utgjør 20,8 pst., mot 20,7 pst. i 2016.

Det arbeides for å øke andelen kvinner i ledergruppen. I 2017 utgjorde kvinneandelen her 22,0 pst., mot 19,7 pst. i 2016. Det forventes en høyere kvinneandel i 2018, grunnet en omstrukturering. Kvinneandelen blant lederne på alle nivåer var 21,5 pst., mot 19,7 pst. i 2016.

Forsvarets forskningsinstitutt rekrutterer fra fag som er dominert av menn. Rekrutteringspolitikken er aktiv og målrettet, og det vektlegges å rekruttere flere kvinner, spesielt til vitenskapelige stillinger. Siden 2004 har kvinneandelen blant vitenskapelige ansatte økt fra om lag 13,0 pst. til

nær 21,0 pst.. Instituttets mål er å fortsatt hevde seg i konkurransen om de dyktigste kandidatene og framstå som en attraktiv arbeidsplass. Dette betyr blant annet å avdekke relevante faktorer knyttet til å beholde kvinner i vitenskapelige stillinger. Dette gjøres for eksempel gjennom analyse av medarbeiderundersøkelser, tilbakemeldinger fra nyansatte og sluttsamtaler. Samtidig vil instituttet fortsette med målrettet profilering overfor utvalgte studentgrupper. I 2017 var 23,0 pst. av sommerstudentene kvinner, mot 21,0 pst. i 2016.

Arbeidstiden blir tilrettelagt ved spesielle behov, i tråd med instituttets livsfasepolitikk. I 2017 hadde 55 ansatte deltidsarbeid etter eget ønske og behov, og 47,0 pst. av disse er kvinner. Antallet har vært relativt stabilt de siste årene. Det er én person ansatt i deltidsstilling; dette er en mann.

Overtidsbruken var i 2017 fordelt med 23,0 pst. for kvinner og 77,0 pst. for menn. Dette innebærer at kvinners andel av overtidstimene er noe lavere enn mennenes, i og med at kvinneandelen totalt er 26,6 pst..

Sykefraværet i 2017 var 3,0 pst., mot 3,2 pst. i 2016, og godt innenfor målet i «Handlingsplan for Inkluderende Arbeidsliv». I hovedsak har generelt lavt langtidssykefravær, bidratt til dette.

Andelen ansatte med utenlandsk statsborgerskap har siden 2009 hatt en svak økning, og ligger i 2017 på omtrent 3 pst. av de ansatte, omtrent det samme som året før. Den lave andelen må ses i sammenheng med at mye av forskningen krever at forskeren har norsk statsborgerskap. Ansatte med innvandrerbakgrunn utgjorde 5,8 pst. i 2017, samme andel som i 2016.

Antall ansatte med nedsatt funksjonsevne er uendret. Rekruttering av personell med nedsatt funksjonsevne behandles på ordinær måte i tilsetningsprosessen i henhold til gjeldende lover og regler for hvordan dette skal registreres og behandles. For egne ansatte som får nedsatt funksjonsevne, sørger Forsvarets forskningsinstitutt for tilrettelegging og omplassering ved behov, og benytter bedriftshelsetjenesten som bistand i oppfølging av dem dette gjelder.

7.6 Forsvarsmateriell

Arbeidet for likestilling og mangfold i Forsvarsmateriell preger sentrale HR-prosesser som rekruttering og seleksjon, kompetanseutvikling og lønns-

fastsettelse. Kjerneverdiene integritet, respekt og ansvar er fundamentet i arbeidet med å utvikle organisasjonskulturen. Arbeidet med likestilling starter allerede i ansettelsesprosessen, ved at det i stillingsutlysningene vektlegges et mangfoldig arbeidsmiljø.

Forsvarsmateriell ønsker å tiltrekke seg den beste kompetansen. Derfor er rekruttering profesjonisert. Det brukes profesjonelle tester ved tilsetting både i lederstillinger og stillinger med særskilte krav. Strukturerte og kompetansebaserte intervjuer reduserer sjansen for ubevisst diskriminering og bidrar til at den som er best kvalifisert, blir ansatt. Det gjøres individuelle vurderinger av kandidatene uavhengig av kjønn, etnisitet og funksjonsevne. Det skal ikke være noen strukturelle, funksjonelle eller kulturelle begrunnelser for at den enkelte ikke skal ansettes. Samtidig krever mange stillinger sikkerhetsklarering. Dette vil i noen grad begrense muligheten for ansettelse for personer med bakgrunn fra land Norge ikke har sikkerhetsavtale med.

Forsvarsmateriell legger arbeidsforholdet til rette for personer med redusert funksjonsevne. I tillegg er Forsvarsmateriell opptatt av å formidle dette til andre organisasjoner i sektoren. HR-sjefen i Forsvarsmateriell holdt blant annet et foredrag om dette temaet på Forsvarets likestillingskonferanse i 2017.

Kvinneandelen i Forsvarsmateriell i 2017 var 19,8 pst., mot 18,4 pst. i 2016. Blant sivile var andelen 36,5 pst., mot 29,0 pst. i 2016, og blant militære 4,1 pst., mot 3,2 pst. i 2016. Det ble tilsatt 99 sivile i 2017, hvorav 48 kvinner. Kvinneandelen i lederstillinger på øverste nivå (ledernivå 1) var 18,2 pst., mot 10 pst. i 2016. Andelen kvinner på ledernivå 2 var 10,0 pst., mot 16,7 pst. i 2016. Det er flest kvinner i saksbehandler- og rådgiverstillinger i organisasjonen. Sett opp mot kjønnsbalansen i Forsvarsmateriell i dag, er kvinner underrepresentert i lederstillinger og tyngre tekniske fagstillinger. Det jobbes aktivt med å rekruttere kvinner inn i lederfunksjoner.

Kompetansenivået er høyt i organisasjonen: 86 pst. av de ansatte har høyere sivil eller militær utdanning. Forsvarsmateriell jobber kontinuerlig med likelønn. I etatens lønnspolitikk er det angitt at objektive faktorer som har med stilling, person eller marked skal vurderes. Fastsettelsen av lønn er basert på kvalifikasjoner og er kjønnsnøytral. Gjennomsnittslønn for kvinner var i 2017 på 582 803 kroner og for menn på 619 839 kroner.

8 Omtale av klima- og miljørelevante saker

8.1 Innledende del

Regjeringens klima- og miljøpolitikk bygger på at alle samfunnssektorer har et selvstendig ansvar for å legge miljöhensyn til grunn for aktivitetene sine og for å medvirke til at de nasjonale klima- og miljøpolitiske målene kan nås. For en omtale av regjeringens samlede klima- og miljørelevante saker, se Klima- og miljødepartementets budsjettproposisjon.

Forsvarssektoren skal ivareta sektoransvaret på klima- og miljøområdet. Etatene i forsvarssektoren har et selvstendig ansvar for å finne gode løsninger og effektive virkemidler for å redusere belastningen på miljøet. Miljøvernarbeidet i forsvarssektoren omfatter både forebygging av naturskade og forurensning, bevaring av kulturminner, reduksjon av klimagassutslipp og fortsatt innsats for opprydding etter tidligere tiders forurensning.

Forsvarssektorens klima- og miljøutfordringer er spesielt knyttet til at bruk av materiell, trening, øving og operativ virksomhet kan påføre omgivelsene støyplager, skader på natur og miljø og utslipp av klimagasser. Forsvarssektorens omfattende bygningsmasse medfører dessuten et betydelig forbruk av energi til drift og oppvarming, som direkte og indirekte medfører utslipp av klimagasser. Forsvarets miljøoffiserer og kompetansemiljøer i etatene legger ned en omfattende innsats for å redusere skader på miljøet under utdanning og øvelser, og de samarbeider i den forbindelse tett med sentrale og lokale myndigheter.

8.2 Naturmangfold

Forsvarssektoren er en av landets største eienomsforvaltere, med til dels store og svært varierte arealer spredt over hele landet. Store landområder benyttes som skyte- og øvingsfelt. Det legges betydelige ressurser i å forebygge skade på naturen. Forvaltning av forsvarssektorens eiendommer skal være kunnskapsbasert, og det skal gjøres naturfaglige vurderinger ved gjennomføring av aktiviteter og tiltak.

Tilbakeføring av Forsvarets utrangerte skyte- og øvingsfelt til sivile formål omfatter, i tillegg til rydding av eksplosivrester og forurensning, også landskapsforming og etablering av ny vegetasjon. Rydding av skyte- og øvingsfelt er tid- og ressurskrevende, og pågår over mange år. Rydding av Hjerkinnskytefelt ble påbegynt i 2006 og planlegges avsluttet i 2020.

8.3 Kulturminner og kulturmiljø

Kulturminner og kulturmiljøer i forsvarssektoren skal forvaltes og tas vare på som bruksressurser, og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. De nasjonale festningsverkene er viktige kulturminner og skal sikres for dagens og framtidens generasjoner. Forsvarssektoren skal ha kunnskap om forekomster av kulturminner og kulturmiljøer i øvings- og operasjonsområdene. Det utføres kartlegging, arkeologiske utgravninger og merking av arkeologiske kulturminner i forsvarssektorens områder.

8.4 Forurensning

Virksomhet ved forsvarssektorens baser og anlegg skal ikke medføre fare for alvorlig forurensning. Det gjennomføres derfor blant annet tiltak for å rydde opp i grunn og i sjøbunn som er forurenset som følge av tidligere tiders virksomhet. I samarbeid med sentrale og lokale myndigheter og andre samarbeidsparter gjennomføres tiltak for opprydding av forurenset sjøbunn. Ved Laksevåg i Bergen følges det opp med måling av effekt på tiltaket som er gjennomført i 2017, mens det planlegges med gjennomføring av miljøopp-rydding i Horten indre havn i samarbeid med andre parter i området.

Det gjennomføres forebyggende tiltak på eksisterende skyte- og øvingsfelt for å redusere framtidig utlekking av tungmetaller og andre miljøfarlige stoffer som følge av Forsvarets ammunisjonsbruk. Det gjøres kartlegging og iverksettes tiltak for å rydde opp i tidligere tiders foru-

rensning på flyplasser og ved andre baser og anlegg.

Bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier er en stor utfordring for forsvarssektoren, og det skal kontinuerlig arbeides for å redusere utslipp og bruk av kjemikalier som utgjør en trussel mot helse og miljø. Det er et mål å stanse eller redusere vesentlige utslipp og spredning av miljøgifter innen 2020.

8.5 Klima

Forsvarssektoren følger opp regjeringens arbeid for å fase ut fossil fyringsolje til oppvarming. Det gjennomføres omfattende prosjekter for å konvertere varmesentraler og fyrkjeler fra fossil fyringsolje til bioenergi, varmepumper eller tilknytning til fjernvarme. Forbruk av fossil fyringsolje til oppvarming er redusert med nesten 80 pst. sammenliknet med 2006. Regjeringen planlegger for at fos-

sil fyringsolje til grunnlast i Forsvarets bygg i hovedsak fases ut i 2018, og at fossil fyringsolje ikke skal benyttes etter 2020. For å redusere framtidig energibehov er det krav om at nye bygg skal være passivbygg eller nullenergibbygg der det er relevant.

8.6 Miljøansvar ved forsvarssektorens anskaffelser

Forsvarssektoren er en stor innkjøper av bygg, materiell, varer og tjenester, og kan således påvirke og stimulere leverandører til å utvikle og prioritere løsninger som er miljøvennlige og holder et etisk forsvarlig nivå. Det skal stilles miljøkrav når forsvarssektoren inngår avtaler om anskaffelser. Forsvarssektoren skal sikre at leverandører dokumenterer at leveranser ikke bryter med relevante konvensjoner.

9 NATOs vurdering av Norge

9.1 Overordnet vurdering

NATO gjennomfører, som ledd i sin felles forsvarsplanprosess, regelmessige vurderinger av den enkelte alliertes forsvarsplaner og forsvarsinnsats. Ved siden av å hovedsakelig beskrive utviklingen innenfor ulike deler av forsvarssektoren, inneholder vurderingene anbefalinger til den enkelte nasjon om prioriteringer i det kontinuerlige arbeidet med å videreutvikle forsvarsevnen. En rekke av de påpekningene som framgår av NATOs vurdering av Norge er hensyntatt i Prop. 151 S (2015–2016) «Kampkraft og bærekraft» og er viktige i arbeidet med neste langtidsplan. NATOs seneste vurdering av Norge følger nedenfor. Enkelte tall vil avvike fra nasjonale tall, da NATO har egne beregningsmetoder for måling av forsvarsutgifter. Vurderingen, som ble ferdigstilt i juni 2018, er oversatt fra engelsk.

NATO-gjennomgang av Norges forsvarspolitik, styrkeplaner og ressursanvendelse 2017/2018

1. Norges langtidsplan for forsvarssektoren (Prop. 151 S (2015–2016)) for 2017 og utover viderefører i all hovedsak Norges sikkerhets- og forsvarspolitiske mål med en fornyet forpliktelse om å styrke Forsvaret, og den legger opp til budsjettøkninger. Hovedtemaene er: styrking av Norges nasjonale forsvar, styrking av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar, bidrag til internasjonal krisehåndtering, samt fortsatt utvikling av totalforsvarskonseptet. Norges førsteprioritet er å forsvare norsk territorium med et særlig fokus på områdene i nord, samt beskyttelse av bredere nasjonale og allierte interesser i nærliggende farvann i nordområdene og i Nord-Atlanteren. NATO og transatlantisk sikkerhet utgjør fremdeles hjørnesteinen i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik, noe som illustreres ved at Norge er vertsland for øvelsen *Trident Juncture* 2018. Langtidsplanen legger opp til økte investeringer i etterretning, overvåking, utholdenhet og kampkraft for å styrke Norges og NATOs evne til å avverge og avskrekke en angriper. Regjeringen

har forpliktet seg til å øke de årlige forsvarsbudsjettene, modernisering og reform. Første trinnet var å adressere gap i den eksisterende strukturen, og Norge har iverksatt tiltak for å forbedre beredskap, tilgjengelighet og utholdenhet. Trinn to er styrket beredskapsnivå (klartidene), økt bemanning i kampavdelinger, samt nivåheving på trening og øvelser. Det forventede resultatet er en bedre trent, og mer hensiktsmessig bemannet og utstyrt styrkestruktur.

2. I trinn tre av langtidsplanen planlegger Norge å oppgradere strategiske kjernekapabiliteter. Dette inkluderer anskaffelse av inntil 52 F-35 kampfly, anskaffelse av fire nye undervannsbåter i løpet av siste halvdel av neste tiår, erstatning av P-3 maritime patruljefly med fem nye P-8A, samt styrking av Norges bakkebaserte luftforsvar ved å oppgradere NASAMS mellomdistans luftvernssystem med missiler med lengre rekkevidde. Et nytt luftforsvarssystem med missiler og sensorer med lengre rekkevidde skal også etter planen innføres. Regjeringen har identifisert en akkumulert tilleggsfinansiering på 180 mrd. kroner over de neste 20 årene for å finansiere disse prosjektene. Regjeringen anbefaler en gradvis økning av forsvarsbudsjettet på 7,8 mrd. kroner over 2016-nivået innen 2020. Intensjonen er å utbedre påviste mangler, samt å styrke bemanningen, tilgjengeligheten og reaksjonsevnen til den norske styrkestrukturen, samt gjøre det mulig å investere i strategiske kapabiliteter. Etter denne oppstartsfasen, er det planlagt en ytterligere bevilgningsøkning for 2021–2026 for å sikre videre implementering av programmene. I tillegg forutsetter langtidsplanen at innsparinger fra forbedring og effektivisering på om lag 2,5 mrd. kroner innen 2020 vil bli omdisponert til andre høyt prioriterte områder i forsvarssektoren.

3. I 2017 besto Forsvaret (eksklusive Heimevernet) av om lag 20 300 militært personell (en nedgang på om lag 700 fra 2015), inkludert om lag 8 300 vernepliktige, støttet av om lag 4 400 sivile. Innenfor denne totale bemanningsram-

men vil styrkestrukturen bli justert for å øke antallet personell i operative enheter, slik at reaksjonsevnen og tilgjengeligheten kan styrkes. Det er forventet at reaksjonsevnen og den operative evnen vil forbedres i de operative avdelingene. Dette gjennom å skille ut rekruttutdanningen fra de styrkeproduserende enhetene, øke antallet vernepliktige og forlenge varigheten av førstegangstjenesten, samt inkludere reservestyrker i jevnlig øvinger. Dette vil man kunne oppnå til tross for en mindre netto personellreduksjon i Forsvaret, fordi man samtidig vil redusere antallet personell i administrative roller, eller ved å omdisponere operativt personell til høyere prioriterte avdelinger. Allmenn verneplikt ble innført i 2016 og årlig gjennomfører om lag 8 000 vernepliktige 12 måneders førstegangstjeneste, hvorav noen vil bli innkalt til 16 måneders tjeneste. I tillegg kan Forsvaret forlenge tjenesten til 18 måneder for vernepliktige som selv ønsker dette. Dette for å ytterligere styrke trening og reaksjonsevne.

4. I tillegg til stadig tjenestegjørende militært- og mobiliseringsbasert personell består Heimevernet av 40 000 soldater og befal, hvorav om lag 3 000 befal og soldater fordelt på elleve innsatstyrker med høy beredskap. De resterende 37 000 er organisert i enheter tilsvarende kompanier under ledelse av elleve distriktsstaber i Heimevernet.
5. Norsk økonomi viser nå tegn til en gradvis styrking etter flere år med en svak og ujevn innhenting etter finanskrisen. Andelen av BNP til forsvarsformål har økt fra 1,54 pst. i 2009 til estimerte 1,55 pst. i 2017, og er anslått til å være 1,61 pst. i 2018 og 1,57 pst. i 2019 og 2020, hvilket ligger under NATOs målsetting på 2 pst., som angitt i *Defence Investment Pledge* (DIP). Derimot var andelen av materiellinvesteringer på hele 24,05 pst. i 2016, estimerte til å være 24,70 pst. i 2017 og ventes å være 26,77 pst. i 2018, 28,39 pst. i 2019 og 28,23 pst. i 2020. Dette overstiger således NATOs målsetting om 20 pst., som angitt i DIP. Gitt budsjettøkningen som er lagt til grunn i langtidsplanen og finansiering av tilhørende strategiske kjernekapabiliteter, vil Norge møte de fleste av de kortsiktige kapabilitetsmålene, dog med utfordringer primært, men ikke utelukkende, innenfor landdomenet som beskrives nedenfor.
6. Det norske Forsvaret bidrar regelmessig til operasjoner og oppdrag i utlandet, men den relative størrelsen på bidragene er beskjedne, sammenliknet med størrelsen på Forsvaret og sammenliknet med andre allierte. Norge

bidrar med betydelige bidrag til NATO *Response Force*, særlig den anbefalte bidraget til *Very High Readiness Joint Task Force* (land) i 2019. I tillegg bidrar Norge i *Baltic Air Policing*. Norges nasjonale ambisjonsnivå for kort- og langvarige operasjoner er i tråd med kravene i NATOs kapabilitetsmål. Men, Norges evne til å kunne ha en kompanistridsgruppe deployert i utlandet over tid for langvarige operasjoner er lav sammenliknet med Hærens totale størrelse.

7. Alliansens forsvarsministre ble enige om at Norge skulle prioritere utviklingen av en fullt ut kapabel tung brigade med tilhørende støtteelementer samt at Norge skulle minimere gapet i evnen til å kunne levere presisjonsstyrte våpen i forbindelse med innfasing av F-35. Langtidsplanen dekker i hovedsak den første av disse prioriteringene. Når det gjelder utviklingen av den tunge brigaden innen 2024, imøtekommer Norges gjeldende plan for landmakten i hovedsak målsettingen. Det gjenstår imidlertid visse utfordringer, herunder omvæpningen av den lette infanteribataljonen til en tyngre bataljon, samt å fortsette styrkingen av Hærens høyt teknologiske kampsystemer og kampstøttekapasitet. Når det gjelder å minimere gap i evnen til å levere presisjonsstyrte våpen i forbindelse med innfasing av F-35, er det ingen konkrete planer for å redusere gapet, noe som bidrar til betydelig bekymring. Selv om Norge investerer i kjernekapabiliteter, så synes de ikke å være helt fokusert på nevnte overordnede prioriteringer som ble vedtatt av forsvarsministrene.
8. De to hovedelementene i landstyrkene er Hæren og Heimevernet. Brigade Nord utgjør kjernen i Hæren og består av to tunge og én lett infanteribataljon med tilhørende støtteelementer. De resterende enhetene er Hærens våpenskole, Forsvarets militærpolitivdeling, Operasjonsstøtteavdelingen, Hans Majestet Kongens Garde, og Garnisonen i Sør-Varanger. Landmaktstudien fra 2017 har som målsetting å øke Hærens og Heimevernets reaksjonsevne, utholdenhet og tilgjengelighet. Av denne grunn pågår nå en strukturell omorganisering, med etableringen av en ny taktisk landkommando (inklusive elementer av etterretning, samband og militærpolitielementer) innen utgangen av 2018, og et jegerkompani er opprettet for å forsterke grensevakten. Heimevernets hovedoppgave er territorialforsvar, inklusive beskyttelse av og tilrettelegging for mottak og forflytning av allierte forsterkninger. Heimevernets enheter kan også gjøres tilgjen-

- gelig for NATO på norsk territorium. En sekundæroppgave er å støtte andre myndigheter i håndteringen av kriser, ulykker, kriminalitet eller naturkatastrofer. Heimevernet er inndelt i elleve territorielle distriktsstaber og strukturen består i hovedsak av reservestyrker. Kun kommandonivået er besatt av heltids-personell.
9. Norge vil møte alle sine landrelaterte kvantitative kapabilitetsmål, men med noen kvalitative mangler i støtteelementer (etterretning, overvåking, målutvelgelse og rekognosering, kjemisk, biologisk, radiologisk og kjernefysisk beskyttelse og ingeniørstyrker) noe som begrenser den overordnede kampevnen. Heimevernets interoperabilitet må forbedres. Utviklingen av tung brigade med tilhørende støtteelementer er i hovedsak ivaretatt, men med de utfordringer som er angitt ovenfor.
 10. Sjøforsvaret består av et stabselement og fem avdelinger: Marinen, Kystvakten, Sjøforsvarets hovedbase og Sjøforsvarets sanitet samt Sjøforsvarets skoler. Innretningen av kommando og kontroll forblir uendret, og overflateflåten innehar en rekke kapabiliteter som er optimalisert for norske forhold. Marinen fortsetter med modernisering og styrkingen av sine kapabiliteter. Fregattene er fullt operative, selv om de maritime NH90-helikoptrene ikke vil oppnå full operativ kapabilitet før i 2022. Det pågående oppdateringsprogrammet for dagens MPA-er, anskaffelsen av nye MPA og ubåter, og den nylige styrkingen i avansert trening på antiubåt krigføring (ASW), vil bidra til en betydelig styrking av Marinens ASW-kapabiliteter. Evnen til gi logistikkstøtte har blitt styrket med introduksjon av det nye logistikkfartøyet som kan understøtte *task group*-operasjoner. Den generelle tilgjengeligheten var tidligere redusert på grunn av lav bemanning, vedlikehold og trening. Heldigvis har dette blitt adressert, og det er nå tilstrekkelig bemanning og tilleggfinansiering for økt vedlikehold og anskaffelse av reservedeler.
 11. Marinen kan levere alle de maritime styrkene som etterspørres på kort sikt i NATOs kapabilitetsmål. Dette med noen kvalitative mangler som begrenset utholdenhetssevne og styrkebeskyttelse for de nåværende klassene av mindre krigsskip, samt manglende mode 5 identifisering av venn-eller-fiende (IFF) for Norges enheter som er NATO-deployerbare. Til tross for forbedringene av flåtens kapabiliteter er det visse alvorlige bekymringer som kan være forårsaket av ressursmangler på mellomlang sikt.
- Mest bekymringsfullt er den planlagte utfasingen av kapabiliteter i 2025, med delvis unntak av maritim kampkraft, som de seks korvettene utgjør, uten at det foreligger planer for erstatning av disse etter dette.
12. Det pågår betydelige strukturelle endringer av Luftforsvaret. I perioden 2019 til 2025 planlegger skvadronene å innfase F-35 som erstatter F-16. Kampflyskvadronene samles på Ørland hovedflystasjon, med en framskutt operasjonsbase på Evenes for *Quick Reaction Alert* (QRA). I tillegg til en rekke andre endringer, planlegges det å etablere en maritim helikopterskvadron på Bardufoss innen 2023, med en framskutt operasjonsbase i Bergen, og MPA-ene flytter fra Andøya til Evenes i perioden 2022–2023. Etter planen vil F-16 bli utfaset innen utgangen av 2021. Stortinget har vedtatt anskaffelse av 40 F-35 og en beslutning om ytterligere tolv kampfly vil bli tatt for ytterligere to anskaffelser av seks kampfly i henholdsvis 2018 og 2019. Hittil har ti F-35 blitt levert, sju for treningsformål i USA og tre til Ørland hovedflystasjon. F-35 forventes å være fullt operative i 2025.
 13. Norge vil innfri de fleste av sine luftrelaterte kortsiktige NATO-kapabilitetsmål. Imidlertid er det nå kun et lavt antall etterretnings-, overvåkings- og rekognoseringskapable fly tilgjengelig. Med unntak Norges deltakelse i multirulle tank- og transportflyprosjektet (MRTT), mangler Norge lufttankingskapabilitet; begge disse kapabilitetene er etterspurt i NATOs kapabilitetsmål på mellomlang sikt. Det er en betydelig bekymring over at tilgjengeligheten på norske kampfly i perioden 2019–2025 vil være meget begrenset (kun QRA) i overgangsfasen til F-35, noe som igjen fører til at Norge ikke vil ha en kapabilitet for bruk av presisjonsstyrte våpen.
 14. Strukturen til de norske spesialstyrkene (SOF) har ikke endret seg siden forrige kapabilitetsgjennomgang. Forsvarets spesialstyrker består av Forsvarets spesialkommando og Marinejegerkommandoen, begge med tilhørende støtteelementer. Et rammeverk for organisering av en framtidig *Special Operations Forces Air Task Group*-kapasitet er etablert som en del av Luftforsvaret og forventes å utgjøre en komplett kapabilitet innen utgangen av 2019. Luftforsvaret kan stille med inntil fem SOF-kapable Bell 412-helikoptre og ett SOF-kapabelt C-130J transportfly. Norge innfrir de fleste av sine kvantitative kapabilitetsmål, men med noen kvalitative mangler innenfor visse områder.

Intensjonen er at Norge vil adressere alle eksisterende SOF-begrensninger og mangler innen 2024. Men, det forventes imidlertid at Norge, som ledende nasjon for SOF komponentkommando for mindre fellesoperasjoner (SOCC(SJO)), raskt adresserer mangler innenfor deployerbare kommunikasjons- og informasjonssystemer, og det oppfordres samtidig til å søke samarbeidspartnere for å etablere en fullverdig SOCC(SJO) innen 2021.

15. Norge viderefører en rekke felleskapabiliteter som sikrer en evne til å deployere og understøtte styrkebidrag, samt til å motta allierte forsterkninger. Felleskapabilitetene er dimensjonert i forhold til kampstyrkene, men med noen kvantitative begrensninger. Dette kan i visse tilfeller skape en konflikt mellom behovet for direkte støtte på taktisk nivå og støtte til allierte behov på operasjonelt nivå. Norge kan stille med mesteparten av de kvantitative styrkene og kapabilitetene som er etterspurt i NATOs kapabilitetsmål og kan fullt ut implementere mesteparten av de kvalitative kravene innenfor området støtteelementer. En rekke av de nye kapabilitetsmålene som NATO etterspør på kort og mellomlang sikt vil ikke bli vurdert for implementering før tidligst i neste langtidsplan i 2020, og finansiering av disse programmene vil måtte opprettholdes. Dette omfatter en kommando- og kontrollkapabilitet for mindre fellesoperasjoner, et felles hovedkvarter for logistikkstøttegruppe, sambandsbataljon, deployerbare cyberforsvarsteam, og manglende implementering av enkelte CBRN-relaterte kapabilitetsmål.
16. Norge fortsetter å bidra til NATO-kapabiliteter som understøtter stabilisering og gjenoppbygging (S&R) samt kapasitetsbygging med både militære og ikke-militære midler og innfrir fullt ut alle relaterte kapabilitetsmål. Norsk policy innenfor S&R er som tidligere at disse aktivitetene vanligvis skal gjennomføres av relevante sivile internasjonale aktører.
17. Generelt har Norge en robust tilnærming til sivil beredskap som koordineres av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, som igjen er underlagt Justis- og beredskapsdepartementet. Det er god framgang i implementeringen av NATOs sju grunnleggende forventninger. Selv om sivile og militære planer er koordinerte, er det rom for å styrke mekanismer for å håndtere konkurrerende behov for bruk av ressurser.
18. I sum er det forventet at Norge vil innfri alle sine kvantitative kortsiktige kapabilitetsmål,

men med enkelte kvalitative mangler. Vurderingen er at Norge vil ha utfordringer med å møte alle de kvantitative kapabilitetsmålene som gjelder på mellomlang sikt. Med implementeringen av langtidsplanen fra 2016 har Norge startet en strukturreform som innebærer at personell overføres til høyere prioriterte operative oppgaver både for profesjonelle og reserveenheter. Den pågående omstruktureringen av Forsvaret, for å møte økte krav til reaksjonsevne, tilgjengelighet og understøttelse, forventes å være ferdigstilt innen 2025. Norge har identifisert og vil investere 180 mrd. kroner i strategiske kjernekapabiliteter over de neste 20 år, inklusive en økning av forsvarsbudsjettet på 7,8 mrd. kroner innen 2020. Disse identifiserte kjernekapabilitetene er i hovedsak sammenfallende med NATOs kapabilitetsmål, selv om de ikke sammenfaller helt med de prioriteringene som allierte forsvarsministere sluttet seg til. Likevel vil investeringene bidra til å styrke det norske Forsvarets evne til å gjennomføre høy-intensitetsoperasjoner og således styrke deres avskrekkende effekt.

19. Norge vil imidlertid fortsatt være avhengig av en sterk politisk vilje og økte budsjetter for å kunne innfri NATOs kapabilitetsmål på mellomlang sikt, ettersom alle mål ikke blir adressert gjennom finansieringsplanen i gjeldende langtidsplan. Neste langtidsplan i 2020 bør adressere finansieringsbehovene for samtlige NATO kapabilitetsmål slik at man sikrer at disse blir levert i henhold til kvantitet, kvalitet og til rett tid.

9.2 Resultatmåling

I tillegg til de mer omfattende vurderingene av den enkelte nasjons forsvarsplaner og forsvarsinnsats har NATO egne målesystemer som synliggjør medlemslandenes bidrag innenfor utvalgte områder. Oversikten som gjengis her gir status innenfor utvalgte områder for 2016 og 2017.

Målingen gir en pekepinn på hvordan nasjonene har anvendt sine ressurser og styrker. I tillegg gis en vurdering av hvor stor andel av styrkene som er tilgjengelige for, og kan opprettholdes over tid i, internasjonale operasjoner. Oversikten viser i tillegg i hvilken grad Norge oppfyller de kvantitative og kvalitative kapabilitetsmålene.

Det er utfordrende å etablere systemer i NATO som på en helhetlig og dekkende måte kan måle nasjonenes samlede bidrag, og ikke minst

kvaliteten på bidragene. Målingene gir derfor kun en forenklet kvantitativ framstilling av statenes bidrag på enkelte områder, og er et supplement til de mer grundige og helhetlige vurderingene.

Nedenfor følger et faktaark for Norge som lister opp de ulike indikatorene i målingen og som illustrerer hvordan Norge er plassert, sammenliknet med NATOs øvrige medlemsland. Indikato-

rene er basert på regnskapstall og ikke på salderede budsjetter. Resultatmålingen viser blant annet at Norge økte sine forsvarsutgifter fra 2016 til 2017 og at forsvarsutgiftenes andel av brutto nasjonalproduktet økte i samme periode. Andelen av forsvarsutgiftene som brukes på materiellinvesteringer øker i samme periode. Samlet vurdert kommer Norge godt ut av denne målingen.

Tabell 9.1 Input/output Metrics – Individual Nation's Fact Sheet. Year 2016–2017

Norway	Selected Indicator	Absolute Value 2016	Absolute Value 2017	Contribution (%) 2016	Contribution (%) 2017	NATO Guideline (%)	Rank 2016	Rank 2017
1.	GDP (constant 2010 prices, million national currency)	2 857 476	2 912 304					
1.	Defence Expenditures (constant 2010 prices, million national currency)	44 006	45 077	1,54	1,55	2	Top	Middle
2.1.	Major Equipment Expenditures (constant 2010 prices, million national currency)	10 583	11 136	24,05	24,70	20	Top	Top
2.2.	Personnel Expenditures (constant 2010 prices, million national currency)	16 406	16 257	37,28	36,10			
2.3.	Operations & Maintenance and Other Expenditures (constant 2010 prices, million national currency)	13 953	14 354	31,71	31,84			
2.4.	Infrastructure Expenditures (constant 2010 prices, million national currency)	3 064	3 312	6,96	7,35			
	Total Land Forces Personnel	9 787	9 091					
4.1	Deployable Land Forces Personnel	6 422	6 422	65,62	70,64	50	Middle	Top
5.1	Sustainable Land Forces Personnel	1 127	1 127	11,52	12,40	10	Middle	Middle

Norway	Selected Indicator	Absolute Value 2016	Absolute Value 2017	Contribution (%) 2016	Contribution (%) 2017	NATO Guideline (%)	Rank 2016	Rank 2017
6.1	Land Forces Personnel deployed abroad on (average over the year) NATO Operations and Missions	45	50	0,46	0,55			
	Land Forces Personnel deployed abroad on (average over the year) non-NATO Operations and Missions	47	105	0,48	1,15			
	Land Forces Personnel deployed abroad on (average over the year) Other Activities	0	175	0,00	1,93			
4.2	Land Forces Personnel deployed abroad on (average over the year) Total deployment	91	330	0,93	3,63			
5.2	Total Airframes	110	110					
	Deployable Airframes	98	94	89,09	85,45	40	Top	Top
	Sustainable Airframes	18	18	16,36	16,36	8	Top	Top
6.2	Airframes deployed abroad on (average over the year) NATO Operations and Missions Abroad	0	0	0,22	0,00			
	Airframes deployed abroad on (average over the year) non-NATO Operations and Missions Abroad	1	0	0,84	0,00			

Norway	Selected Indicator	Absolute Value 2016	Absolute Value 2017	Contribution (%) 2016	Contribution (%) 2017	NATO Guideline (%)	Rank 2016	Rank 2017
	Airframes deployed abroad on (average over the year) Other Activities	0	0	0,00	0,00			
	Airframes deployed abroad on (average over the year) Total deployment	1	0	1,06	0,00			
	Total Vessels	39	37					
4.3	Deployable Vessels	39	37	100	100	80	Top	Top
5.3	Sustainable Vessels	14	14	35,90	37,84	28	Top	Top
	Vessels deployed abroad on (average over the year) NATO Operations and Missions Abroad	2	0	5,13	0,00			
	Vessels deployed abroad on (average over the year) non-NATO Operations and Missions Abroad	0	0	0,00	0,00			
	Vessels deployed abroad on (average over the year) Other Activities	0	5	0,00	13,95			
	Vessels deployed abroad on (average over the year) Total deployment	2	5	5,13	13,95			
6.4	Incremental expenditures on operations, missions, engagements and other activities (constant 2010 prices, million national currency)	656	568	1,49	1,26			

Norway	Selected Indicator	Absolute Value 2016	Absolute Value 2017	Contribution (%) 2016	Contribution (%) 2017	NATO Guideline (%)	Rank 2016	Rank 2017
7. Fulfilment of NATO Command Structure (NCS) positions	National NCS Positions	114	112					
	NCS Positions Filled	113	113	99,12	100,89	100	Middle	High
3.1. Quantitative Targets		Fulfilment (%) 2018	Fulfilment (%) 2023			NATO Guideline (%)	Rank 2018	Rank 2023
	Full in % of Total Targets	75,32	86,75			100	Middle	Middle
	Partial in % of Total Targets	20,78	9,64					
	Nil in % of Total Targets	3,90	3,61					
3.2. Qualitative Targets Short Term 2018–2023		2018–2023	2018–2023					Rank 2018–2023
	Full in % of Total Targets	76,50	66,76			100		Middle
	Partial in % of Total Targets	16,43	24,92					
	Nil in % of Total Targets	2,83	5,05					
	No result in % of Total Targets	4,24	3,27					

10 Lederes ansettelsesvilkår i heleide foretak under Forsvarsdepartementet

10.1 Aerospace Industrial Maintenance Norway AS (AIM Norway AS)

Administrerende direktør i AIM Norway AS, Ove Haukåsveen, mottok i 2017 en fastlønn på 1 936 000 kroner og 300 000 kroner i bonus.

Andre godtgjørelser utgjorde 188 000 kroner. Administrerende direktør er del av foretakets innskuddsbaserte pensjonsordning, og beregnet pensjonsutgift utgjør 63 000 kroner. Dersom styret sier opp ansettelsesforholdet gis det tolv måneders etterlønn etter oppsigelsestidens utløp.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2018–2019) om statsbudsjettet for år 2019 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et fremlagt forslag.

Forslag

Under Forsvarsdepartementet føres det i Prop. 1 S (2018–2019) statsbudsjettet for budsjettåret 2019 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 1700–1792, 4700–4799

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
		Alle	
1700	Forsvarsdepartementet		
	01 Driftsutgifter	821 030 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, overslagsbevilgning</i>	128 779 000	
	43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	10 242 000	
	71 Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	66 546 000	
	73 Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	29 724 000	
	78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	333 283 000	1 389 604 000
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg		
	01 Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	4 171 164 000	
	47 Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 47</i>	2 616 032 000	6 787 196 000
1716	Forsvarets forskningsinstitutt		
	51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	193 830 000	193 830 000
1720	Felleskapasiteter i Forsvaret		
	01 Driftsutgifter	9 217 413 000	
	71 Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	22 052 000	9 239 465 000
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet		
	01 Driftsutgifter	316 418 000	316 418 000
1731	Hæren		
	01 Driftsutgifter	5 566 035 000	5 566 035 000
1732	Sjøforsvaret		
	01 Driftsutgifter	4 409 630 000	4 409 630 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
1733	Luftforsvaret		
	01 Driftsutgifter	5 292 845 000	5 292 845 000
1734	Heimevernet		
	01 Driftsutgifter	1 394 798 000	1 394 798 000
1735	Etterretningstjenesten		
	21 Spesielle driftsutgifter	2 005 584 000	2 005 584 000
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 629 765 000	
	44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	83 185 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	8 952 590 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	205 000 000	
	75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	95 110 000	10 965 650 000
1761	Nye kampfly med baseløsning		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	191 471 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	7 009 512 000	
	47 Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 47</i>	1 176 449 000	8 377 432 000
1790	Kystvakten		
	01 Driftsutgifter	1 157 875 000	1 157 875 000
1791	Redningshelikoptertjenesten		
	01 Driftsutgifter	866 848 000	866 848 000
1792	Norske styrker i utlandet		
	01 Driftsutgifter	990 316 000	990 316 000
	Sum alle		58 953 526 000
	Sum departementets utgifter		58 953 526 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Alle			
4700	Forsvarsdepartementet		
	01 Driftsinntekter	25 745 000	25 745 000
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg		
	01 Driftsinntekter	3 892 456 000	
	47 Salg av eiendom	264 653 000	4 157 109 000
4720	Felleskapasiteter i Forsvaret		
	01 Driftsinntekter	517 737 000	517 737 000
4723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet		
	01 Driftsinntekter	11 895 000	11 895 000
4731	Hæren		
	01 Driftsinntekter	91 984 000	91 984 000
4732	Sjøforsvaret		
	01 Driftsinntekter	55 089 000	55 089 000
4733	Luftforsvaret		
	01 Driftsinntekter	109 679 000	109 679 000
4734	Heimevernet		
	01 Driftsinntekter	5 766 000	5 766 000
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold		
	01 Driftsinntekter	33 090 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter	205 036 000	238 126 000
4790	Kystvakten		
	01 Driftsinntekter	1 139 000	1 139 000
4791	Redningshelikoptertjenesten		
	01 Driftsinntekter	774 747 000	774 747 000
4792	Norske styrker i utlandet		
	01 Driftsinntekter	39 115 000	39 115 000
4799	Militære bøter		
	86 Militære bøter	500 000	500 000
	Sum alle		6 028 631 000
	Sum departementets inntekter		6 028 631 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2019 kan benytte alle merinntekter til å overskride enhver utgiftsbevilgning under Forsvarsdepartementet, med følgende unntak:

- a. Inntekter fra militære bøter kan ikke benyttes som grunnlag for overskridelse.
- b. Inntekter ved salg av større materiell kan benyttes med inntil 75 pst. til overskridelse av bevilgningen under kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse, skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kapittel 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift. Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

III

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2019 kan:

1. foreta bestillinger utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye bestillinger og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1720		Felleskapasiteter i Forsvaret	
	01	Driftsutgifter	1 517 mill. kroner
1731		Hæren	
	01	Driftsutgifter	30 mill. kroner
1732		Sjøforsvaret	
	01	Driftsutgifter	910 mill. kroner
1733		Luftforsvaret	
	01	Driftsutgifter	1 500 mill. kroner
1734		Heimevernet	
	01	Driftsutgifter	65 mill. kroner
1760		Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	
	01	Driftsutgifter	1 100 mill. kroner
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel	80 mill. kroner
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	65 000 mill. kroner
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel	165 mill. kroner
1761		Nye kampfly med baseløsning	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	34 335 mill. kroner

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1790		Kystvakten	
	01	Driftsutgifter	2 080 mill. kroner
1791		Redningshelikoptertjenesten	
	01	Driftsutgifter	60 mill. kroner
1792		Norske styrker i utlandet	
	01	Driftsutgifter	25 mill. kroner

2. gi Forsvarets forskningsinstitutt fullmakt til å ha økonomiske forpliktelser på inntil 60 mill. kroner utover det som dekkes av egne avsetninger.

IV

Tilsagnsfullmakt

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2019 kan gi tilsagn om økonomisk støtte utover bevilgningen, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	73	Forskning og utvikling	68 mill. kroner

Andre fullmakter

V

Nettobudsjettering av salgsomkostninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2019 kan trekke salgsomkostninger ved salg av materiell og fast eiendom fra salgsinntekter før det overskytende inntektsføres under kapittel 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter, og kapittel 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, post 47 Salg av eiendom.

VI

Personell

Stortinget samtykker i at:

1. Forsvarsdepartementet i 2019 kan fastsette lengden på førstegangstjenesten, repetisjons-tjenesten og heimevernstjenesten slik det går frem av Prop. 1 S (2018–2019).
2. enheter oppsatt med frivillig heimeverns-personell kan overføres til forsvarsgrener og fellesinstitusjoner, og benyttes i operasjoner i utlandet.

VII

Investeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2019 kan:

1. starte opp nye investeringsprosjekter som er presentert i Prop. 1 S (2018–2019), innenfor de kostnadsrammer som der er omtalt.
2. endre tidligere godkjente prosjekter som anført i Prop. 1 S (2018–2019), herunder endrede kostnadsrammer.
3. starte opp og gjennomføre materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner.
4. starte opp og gjennomføre eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) med en kostnadsramme under 200 mill. kroner.
5. nytte bevilgningen på den enkelte investeringspost, hhv. post 44, 45, 47 og 48 fritt mellom formål, bygg- og eiendoms-kategorier, anskaffelser og prosjekter som presentert i Prop. 1 S (2018–2019).
6. gjennomføre konsept- og definisjonsfasen av planlagte materiellanskaffelser.

7. igangsette planlegging og prosjektering av eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) innenfor rammen av bevilgningen på de respektive poster.
8. inkludere gjennomføringskostnader i eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter på post 47.

VIII

Fullmakter vedrørende fast eiendom

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2019 kan:

1. avhende fast eiendom uansett verdi til markedspris når det ikke foreligger annet statlig behov for eiendommen. Eiendommene skal normalt legges ut for salg i markedet, men kan selges direkte til fylkeskommuner eller kommuner til markedspris, innenfor EØS-avtalens bestemmelser. Dersom eiendommene er aktuelle for friluft- eller kulturformål kan de selges på samme vilkår til Statskog SF hvis ikke fylkeskommuner eller kommuner ønsker å kjøpe eiendommene. Likeledes kan eiendommer som er nødvendige for å oppfylle samfunnets målsetting om å opprettholde en selvfinansiert sivil luftfart, selges direkte til Avinor AS. Dette gjelder følgende eiendoms kategorier:
 - a. rullebaner, taksebaner med tilhørende sikkerhetsområder, flyoppstillingsplasser og andre arealer og infrastruktur for flyoperasjoner

- b. terminal innrettet mot det service- og tjenestebehov som forbrukere og myndigheter har bruk for
 - c. områder for kollektiv og privat tilbringer tjeneste
 - d. kontorer og lignende
 - e. eiendommer for fremtidig utbygging.
2. avhende fast eiendom til en verdi av inntil 100 000 kroner vederlagsfritt eller til underpris når særlige grunner foreligger.

IX

Tidspunkt for belastning av utgiftsbevilgninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2019 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestillinger gjennom NSPA (NATO *Support and Procurement Agency*), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.

X

Andre fullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet gjennom Forsvarsbygg i 2019 kan kjøpe/innløse boliger med fellesgjeld, slik at samlet gjeld knyttet til eierskap av slike boliger ikke overstiger 100 mill. kroner.

Vedlegg 1

Ordninger i tilknytning til verneplikten

Følgende bestemmelser gjelder for verneplikten i 2019

Tjenestepliktige

Alle som har verneplikt og andre som har inngått kontrakt om tjeneste med Forsvaret, har tjenesteplikt. Med tjenestepliktige menes i det følgende alle som har tjenesteplikt i Forsvaret etter forsvarsloven § 2, med unntak av militært tilsatte.

Fellesbestemmelser

Personer som ikke har verneplikt og som har inngått kontrakt om tjenesteplikt i Forsvaret, tjenestegjør på samme vilkår og har samme forpliktelser som personer med verneplikt.

Frivillig tjeneste regnes ikke som del av den ordinære tjenesteplikten dersom ikke annet er bestemt.

Førstegangstjenesten

Førstegangstjenestens varighet er normalt enten tolv eller 16 måneder, men kan differensieres mellom seks og 16 måneder. Førstegangstjenesten kan ved frivillighet utvides til 18 måneder.

Forsvaret kan forkorte førstegangstjenesten med inntil seks uker. Tjenestepliktige som ikke ønsker å få redusert tjenestetiden, skal gis anledning til å fullføre tjenesten dersom forholdene ligger til rette for det. Av hensyn til utdanning og arbeid kan den enkelte vernepliktige som er innkalt til minimum tolv måneders tjeneste, førtidsdimitteres inntil seks uker før ordinær dimisjonsdato. Tjenestetidsreduksjon skal gjennomføres på en måte som gir forutsigbarhet for de vernepliktige og ikke får konsekvenser for beredskapen.

Tjenestepliktige som avtjener førstegangstjeneste kan ta ut inntil seks uker av foreldrepengerperioden. Dette kommer i tillegg til 14 dagers omsorgspermisjon etter arbeidsmiljøloven § 12-3.

Repetisjons- og heimevernstjeneste, og kurs

Tjenestepliktige kan kalles inn til repetisjons- og heimevernstjeneste hvert år.

Repetisjonstjeneste skal normalt ikke overstige 21 dager. Offiserer, befal og øvrig militært nøkkelpersonell med kompetanse Forsvaret har behov for, kan i tillegg kalles inn til tjeneste i inntil ni dager før og etter hver repetisjonstjeneste.

Tjenesteplikten i Heimevernet er inntil seks dager for vernepliktige med menig grad, og inntil ni dager for offiserer, befal og spesialister (OR 2–4).

Det gis ingen begrensning i antall innkallinger i tjenesteperioden. Tjenestepliktige kan inngå kontrakt om utvidet tjenesteplikt. Slik tjenesteplikt kommer i tillegg til den årlige tjenesteplikten.

Tjenestepliktige kan kalles inn til fag- og funksjonsrettet etterutdanningskurs av inntil tolv dagers varighet. Denne tjenesten regnes som ordinær tjeneste og kan, dersom det er nødvendig, komme i tillegg til den årlige repetisjons- eller heimevernstjenesten.

Tjenestepliktige som sier seg villige til sjefsstillinger og forutbestemte nøkkelstillinger på lavere og midlere nivå, kan kalles inn til etterutdanningskurs av inntil fem ukers varighet.

Tjenestepliktige som ikke er pålagt annen tjeneste, kan kalles inn for å støtte gjennomføring av repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs. Tjenesten omtales som hjelpetjeneste.

Godtgjøringer til tjenestepliktige

Med virkning fra 1. januar 2018 reguleres godtgjøringer til tjenestepliktige med menig grad (OR 1) med grunnlag i justering av grunnbeløpet i folketrygden.

Offiserer, befal og spesialister (OR 2–4) som ikke er tilsatt i Forsvaret skal under ekstraordinær tjeneste, og repetisjons- og heimevernstjeneste, etter forsvarsloven § 17, godtgjøres i samsvarende med lønnsoppjøret i staten og Forsvarets praksis. Godtgjøring gis for alle tjenestegjørende dager, inklusive reisedager til og fra tjenesten.

Vedlegg 2**Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)**

Tabell 2.1 Virksomhetenes brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	(1 000 kroner)			
	Regnskap		Budsjett	
Alle tall i hele kroner	2015	2016	2017	2018 (i 2018 kr.)
1. Utgifter				
<i>Driftsutgifter</i>				
Lønnsutgifter	587 994	591 901	606 692	630 000
Varer og tjenester	255 555	226 596	211 788	225 000
<i>Sum driftsutgifter</i>	<i>843 549</i>	<i>818 497</i>	<i>818 479</i>	<i>855 000</i>
<i>Investeringsutgifter</i>				
Investering, større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	26 818	39 901	49 662	53 000
<i>Sum investeringsutgifter</i>	<i>26 818</i>	<i>39 901</i>	<i>49 662</i>	<i>53 000</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>				
Utbetalinger til andre statlige regnskaper				
Andre utbetalinger	0	5 616	2 264	0
<i>Sum overføringsutgifter</i>	<i>0</i>	<i>5 616</i>	<i>2 264</i>	<i>0</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>				
Kjøp av aksjer og andeler				
Andre finansielle utgifter				
<i>Sum finansielle utgifter</i>				
Sum utgifter	870 367	864 013	870 405	908 000
2. Inntekter				
<i>Driftsinntekter</i>				
Inntekter fra salg av varer og tjenester	651 915	638 528	732 380	700 000
Inntekter fra avgifter, gebyrer og lisenser				

Tabell 2.1 Virksomhetenes brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	(1 000 kroner)			
	Regnskap			Budsjett
Alle tall i hele kroner	2015	2016	2017	2018 (i 2018 kr.)
Refusjoner (1)	0	0	0	0
Andre driftsinntekter	2 488	4 168	2 029	0
<i>Sum driftsinntekter</i>	<i>654 403</i>	<i>642 696</i>	<i>734 409</i>	<i>700 000</i>
<i>Investeringsinntekter</i>				
Salg av varige driftsmidler	337	28	1 088	0
<i>Sum investeringsinntekter</i>	<i>337</i>	<i>28</i>	<i>1 088</i>	<i>0</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>				
Inntekter fra statlige bevilgninger	229 730	239 535	208 817	233 527
Andre innbetalinger	0	0	0	0
<i>Sum overføringsinntekter</i>	<i>229 730</i>	<i>239 535</i>	<i>208 817</i>	<i>233 527</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>				
Innbetalinger ved salg av aksjer og andeler				
Andre finansielle innbetalinger				
<i>Sum finansielle inntekter</i>				
Sum inntekter	884 471	882 260	944 314	933 527
3. Netto endring i kontantbeholdningen	14 104	18 246	73 909	25 527

Generelt

Årsregnskapet til FFI viser en liten kostnadsøkning fra 2016 til 2017. Denne økningen gjenspeiles ikke i kontantrapporten, da det i samme periode har vært en økning i leverandørgjelden. Det har i 2017 vært en økning i kundefordringene samt i periodiseringer av både bevilgninger og transaksjonsinntekter.

Noen kommentarer til regnskapet:

Store anskaffelser i prosjekt

Disse vises ikke lengre som en del av driftskostnadene, men blir aktivert på linje med driftsinvesteringene.

Avskrivninger

I godkjent inngående balanse for 2016 økte FFIs eiendeler med 95,1 mill. kroner som følge av en gjennomgang av store anskaffelser i prosjekter og oppdrag i perioden 2006–2015. Disse eiendelene er satt opp med en levetid på ti år beregnet fra anskaffelsesåret, og avskrivningene har dermed økt i forhold til dette. Det er periodisert inntekter tilsvarende verdien av økningen av eiendeler som inntektsføres i takt med avskrivningene. Dette gjør at avskrivningene av tidligere store anskaffelser ikke får resultateffekt for instituttet.

Anskaffelser i varige driftsmidler som har en anskaffelsesverdi på mer enn 30 000 kroner pr. enhet og en forventet økonomisk levetid på tre år

eller mer føres som investering og avskrives i henhold til forventet levetid.

Fleksitid og ikke benyttede feriedager

I henhold til Statlig regnskapsstandard 25 har FFI beregnet forpliktelsene som følge av opptjent fleksitid og ikke benyttede feriedager.

Lønnskostnadene for 2017 er tilnærmet de lik 2016. Den stabile lønnskostnaden skyldes at det i perioden har blitt 13 personer færre ved instituttet, samt at prosentsatsen for arbeidsgivers andel av pensjonskostnadene har vært på 10,8 prosent, noe som er 1,2 prosentpoeng lavere enn 2016.

Inntekter fra statlige bevilgninger

Består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag, tilskudd til drift av forskningsfartøyet H. U. Sverdrup II og tilskudd til identifikasjonslaboratoriet.

I henhold til Statlig regnskapsstandard 10 vises kun forbrukte bevilgninger som inntekt i FFIs eksterntregnskap.

Noter:

1. Refusjoner er overført som en reduksjon i lønnskostnadene.

Tabell 2.2 Virksomhetenes inntekter spesifisert etter inntektskilde

Inntektskilde	(1000 kroner)			
	Regnskap		Budsjett	
	2015	2016	2017	2018 (i 2018-kroner)
<i>Bevilgninger til finansiering av statsoppdraget</i>				
Bevilgninger fra fagdepartementet (1)	224 223	234 930	208 817	233 527
Bevilgninger fra andre departement				
Bevilgninger fra andre statlige forvaltningsorganer				
Tildelinger fra Norges forskningsråd (2)	5 507	4 605	6 749	0
<i>Sum bevilgninger</i>	<i>229 730</i>	<i>239 535</i>	<i>215 566</i>	<i>233 827</i>
<i>Offentlige og private bidrag</i>				
Bidrag fra kommuner og fylkeskommuner				
Bidrag fra private				
Tildelinger fra internasjonale organisasjoner				
<i>Sum bidrag</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Oppdragsinntekter mv.</i>				
Oppdrag fra statlige virksomheter (3)	579 114	594 787	665 817	600 000
Oppdrag fra kommunale og fylkeskommunale virksomheter				
Oppdrag fra private (4)	72 801	43 742	59 814	100 000
Andre inntekter	2 488	4 168	2 029	0
<i>Sum oppdragsinntekter mv.</i>	<i>654 403</i>	<i>642 696</i>	<i>727 660</i>	<i>700 000</i>
<i>Sum inntekter</i>	<i>884 134</i>	<i>882 232</i>	<i>943 226</i>	<i>933 527</i>

Generelt:

Omfang og utvikling av andre inntekter.

Tildelinger fra andre departementer eller Norges Forskningsråd (NFR) er små og forholdsvis stabile i omfang. Dette gjelder prosjekter som gjennomføres med finansiering av NFR eller andre departementer.

Bevilgninger

Basistilskudd, forvaltningsoppdragsmidler, drift av H. U. Sverdrup II og tilskudd til kjemiidentifikasjonslabben har vært stabile og har kun mindre justering i henhold til det generelle prisnivået. Det har vært et midlertidig nedtrekk i basismidlene i 2017 for å redusere den frie virksomhetskapitalen.

Noter:

1. Bevilgninger fra fagdepartement: Består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag, tilskudd til drift av forskningsfartøyet H. U. Sverdrup II.
2. Tildelinger fra NFR: Dette er prosjekter hvor kun FFI og NFR er avtaleparter, men også deltagelse i større konsortier med finansiering fra NFR.
3. Oppdrag fra statlige virksomheter: oppdragsforskning for Forsvaret samt andre statlige etater.
4. Oppdrag fra private: Oppdragsforskning for sivile og ikke-statlige aktører innenlands og utenlands.

Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetenes kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

Regnskapspost	(1 000 kroner)				
	2015	IB 2016	UB 2016	2017	Endring 2016 til 2017
<i>Kontantbeholdning</i>					
Beholdning på oppgjørskonto i Norges Bank (1)	441 584	441 584	459 939	539 186	79 247
Beholdning på andre bankkonti, andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter (2)	5 568	5 568	5 473	135	-5 339
Andre kontant-beholdninger og kontantekvivalenter (2)	25	25	11	11	0
<i>Sum kontantbeholdning</i>	<i>447 177</i>	<i>447 177</i>	<i>465 423</i>	<i>539 332</i>	<i>73 909</i>
<i>Avsetninger til dekning av påløpte kostnader som forfaller neste budsjettår</i>					
Feriepenger mv.	51 281	73 316	75 443	75 8723	430
Skattetrekk og offentlige avgifter	48 069	51 176	51 060	52 635	1 575
Gjeld til leverandører	57 573	57 573	47 260	68 115	20 855
Gjeld til oppdragsgivere (3)	241 094	196 631	238 070	298 211	60 140
Annen netto gjeld/fordring som forfaller neste budsjettår	-20 144	-21 847	-12 145	-19 305	-7 160
<i>Sum til dekning av påløpte kostnader som forfaller neste år</i>	<i>377 872</i>	<i>356 849</i>	<i>399 688</i>	<i>475 528</i>	<i>75 840</i>

Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetenes kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

Regnskapspost	(1 000 kroner)				
Balanse 31. desember	2015	IB 2016	UB 2016	2017	Endring 2016 til 2017
<i>Avsetninger til dekning av planlagte tiltak der kostnadene helt eller delvis vil bli dekket i fremtidige budsjettår</i>					
Prosjekter finansiert av Norges forskningsråd					
Større, påbegynte flerårige investeringsprosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet					
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet	0	44 463	27 687	38 939	11 252
Andre avsetninger til vedtatte, ikke igangsatte formål					
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av bevilgninger fra andre departementer					
<i>Sum avsetninger til planlagte tiltak i fremtidige budsjettår</i>	<i>0</i>	<i>44 463</i>	<i>27 687</i>	<i>38 939</i>	<i>11 252</i>
<i>Andre avsetninger</i>					
Avsetninger til andre formål/ikke spesifiserte formål					
Fri virksomhetskapital	69 305	45 866	38 048	24 865	-13 183
<i>Sum andre avsetninger</i>	<i>69 305</i>	<i>45 866</i>	<i>38 048</i>	<i>24 865</i>	<i>-13 183</i>
<i>Langsiktig gjeld (netto)</i>					
Langsiktig gjeld knyttet til anleggsmidler					
Annen langsiktig gjeld					
<i>Sum langsiktig gjeld (netto)</i>					
Sum netto gjeld og forpliktelser	447 177	447 177	465 423	593 332	73 909

Generelt:

Økningen i kontantbeholdningen fra 2016 til 2017 er høy, men den gjenspeiles i økningen i gjeld til oppdragsgivere. Dette er penger som

oppdragsgivere har innbetalt i prosjekter, men der arbeidet ikke er fullført ved utgangen av budsjettåret. Det har denne gangen vært en økning både i kundefordringer og leverandørgjeld. Økningen i kundefordringene reduserer likvidi-

teten, mens økning i leverandørgjelden gir motsatt effekt. Variasjonen i de ulike postene anses som helt normalt, og alle fordringer og gjeld blir betalt i henhold til forfall.

Noter:

1. Beholdningen på oppgjørskonto i Norges bank: Inneholder feriepenger, skattetrekk, fordringer fra leverandører, ikke gjennomførte prosjektaktiviteter og frie likvide midler. Se også note 3 nedenfor,
 2. Beholdningen på andre bankkonti, andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter: Kontantkasse H. U. Sverdrup II, beholdning for gavekort og forskuddsinnbetaling fra EU på valutakonto for prosjektet Twobias.
 3. Gjeld til oppdragsgivere: Prosjekter og oppdrag som er under gjennomføring, men hvor arbeidet ikke er ferdig. Periodiseringer i prosjekter og oppdrag som er finansiert av bevilgninger er skilt ut slik at dette vises i raden «Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet».
-

Budsjettstatistikk for perioden 2016–2019

Tabell 3.1 Vedtatt budsjett og regnskap

Kap.	Betegnelse	Post	2016		2017		2018		2019		
			Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	
1700	Forsvarsdepartementet	01	379 258	8 435	772 976	45 591	793 706	801 119	10 755	821 030	6 280
		21			121 860	0,0	49 924	125 150		128 779	0
		43			15 610	0,0	2 298	10 022	-5 900	10 242	0
		71			60 825	400	60 295	65 234	-500	66 546	0
		73	33 108	(519)	28 127	-5 908	28 056	28 886		29 724	0
		78			297 491	22 460	316 621	305 523		333 283	18 900
1710	Forsvarsbygg	01	3 472 606	94 470	3 641 748	-169 138	3 718 936	3 899 804	298 623	4 171 164	146 250
		45	300 592	161 688	277 515	57 684	222 915				
		46	76 279	(30 000)							
		47	1 472 025	(110 310)	1 579 700	27 246	1 905 712	2 706 455	725 543	2 616 032	-4 924
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	51	189 135	(1 156)	162 479	-20 000	162 479	186 247	20 000	193 830	2 583

Tabell 3.1 Vedtatt budsjett og regnskap

Kap.	Betegnelse	Post	2016		2017		2018		2019			
			Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektivisering		
1732	Sjøforsvaret	01	3 530 785	43 703	3 877 819	4 236 223	298 200	4 184 383	4 114 269	84 783	4 409 630	188 803
1733	Lufforsvaret	01	4 731 004	35 081	4 966 013	4 774 506	147 000	4 597 682	4 936 621	347 158	5 292 845	233 463
1734	Heimevernet	01	1 213 906	(8 029)	1 199 298	1 378 353	191 200	1 439 284	1 241 819	-138 654	1 394 798	93 859
1735	Etterretnings- tjenesten	21	1 180 760	(38 584)	1 558 348	1 714 268	-9 549	1 746 229	1 905 510	157 614	2 005 584	2976
1740	Forsvarets logis- tikorganisasjon	01	1 297 709	(17 854)	1 690 017	1 797 022	101 880	2 061 195				
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffel- ser og vedlikehold	01	1 409 328	(121 479)	1 660 633	1 502 392	64 586	1 761 983	1 587 607	-2 226	1 629 590	16 934
		44	56 546	(11 783)	22 629	55 714	-2 246	59 951	96 331	39 503	83 185	-15 265
		45	5 251 182	(670 893)	4 756 543	4 907 916	168 428	4 695 357	5 914 782	1 136 869	8 952 590	2 929 665
		48	71 500	(9 264)	33 651	71 500	0,0	78 148	71 500		205 000	133 500
		75	87 549	(2 907)	86 989	90 000	0,0	65 154	92 430		95 110	0

Tabell 3.1 Vedtatt budsjett og regnskap

Kap.	Betegnelse	Post	2016		2017		2018		2019			
			Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Vedtatt budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektivisering		
1761	Nye kampfly med baseløsning	01	162 575	45 638	145 308	194 686	0,0	196 339	187 322	-8 936	191 471	148
		45	6 948 915	3 762 183	6 606 969	7 282 849	-548 460	7 683 630	7 787 467	439 140	7 009 512	-950 303
		47	1 440 635	681 125	1 250 903	1 309 680	-22 635	1 278 534	1 022 487	-303 680	1 176 449	135 297
1790	Kystvakten	01	1 045 380	(5 369)	949 997	1 094 428	37 200	981 688	1 027 838	-25 400	1 157 875	89 059
1791	Redningshelikoptertjenesten	01	859 016	–	833 043	925 343	-33 561	872 790	854 745	-71 791	866 848	5 265
1792	Operasjoner i utlandet	01	615 480	35 638	844 860	823 497	101 421	1 027 361	1 009 909	172 771	990 316	-38 937
1795	Kulturelle og allmennyttige formål	01	265 116	(100)	272 229	252 602	2 842	262 188				
		72	2 564		2 564	2 636	0,0	2 636				
SUM TOTALT			48 263 706	3 694 992	49 253 989	51 248 190	992 258	52 429 457	54 945 177	3 353 125	58 953 526	3 151 557

Beløpene i tabellen over er i nominelle kroner. Endringene mellom de årlige vedtatte budsjettene fremkommer som faktisk endring. Faktisk endring bygger på reelle budsjettmessige endringer, men tar hensyn til effekt av interneffektivisering i henhold til langtidspanen for perioden 2013–2016 og 2017–2020.

Regnskapstall er hentet fra statsregnskapet og er til informasjon.

Vedlegg 4**Nøkkeltall for perioden 2016–2019**

Tabell 4.1 Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2016–2019 med og uten kampfly med baseløsning

	Saldert budsjett 2016	Saldert budsjett 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag budsjett 2019
Totalbudsjettet	48 892 262	51 248 190	54 945 177	58 953 526
Totalbudsjettet uten midlertidig styrking knyttet til kampfly med baseløsning	44 740 262	46 450 097	50 098 460	54 413 897

(1000 kr)

Tabell 4.2 Fordeling av vedtatt budsjett 2016–2018 og forslag for 2019

År	Materiell- investeringer	EBA- investeringer	Drift uten kap. 1792	Kap. 1792 Norske styrker i utlandet
2019	27,1 %	7,1 %	64,2 %	1,7 %
2018	24,9 %	7,3 %	66,0 %	1,8 %
2017	23,8 %	6,1 %	68,5 %	1,6 %
2016	24,6 %	6,5 %	67,5 %	1,4 %

Tabellen er basert på nominelle kroner.

Materiellinvesteringer omfatter:

- Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
 - post 45, Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold
- Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning
 - post 45, Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

EBA-investeringer omfatter:

- Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg
 - post 47, Nybygg og nyanlegg

- Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
 - post 44, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, nasjonalfinansiert andel
 - post 48, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, fellesfinansiert andel
 - post 75 Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet
- Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning
 - post 47 Nybygg og nyanlegg

Tabell 4.3 Forsvarsbudsjettet og brutto nasjonalprodukt

År	BNP ¹ pr. innbygger	Forsvarsutgifter ² pr. innbygger	Forsvarsutgifter ³ som andel av BNP ⁴
2017	kr. 620 261	kr. 10 412	1,55 %
2016	kr. 595 308	kr. 9 728	1,54 %
2015	kr. 600 677	kr. 9 035	1,47 %

¹ Basert på nominelle kroner. Foreløpige tall for 2017. Endelige BNP-tall offentliggjøres 23 måneder etter årets utløp.

² Basert på nominelle kroner. Utgifter til pensjoner til ansatte i forsvarssektoren inngår i henhold til NATOs definisjon av forsvarsutgifter.

³ Basert på 2010-kroner. Utgifter til pensjoner til ansatte i forsvarssektoren inngår i henhold til NATOs definisjon av forsvarsutgifter.

⁴ Basert på 2010-kroner.

Kilde: NATO

Forsvarets fremtidige styrkestruktur

Tabell 5.1

Hæren	Sjøforsvaret	Luftforsvaret	Heimevernet	Felleselementer
Nasjonalt landoperasjonssenter	Nasjonalt sjøoperasjonssenter	Nasjonalt luftoperasjonssenter (NAOC)	Territorielt operasjonssenter	Etterretningstjenesten
– Finnmark landforsvar	– Fem fregatter, Fridtjof Nansen-klasse m/NH90	– Luftkontroll og varsling (ARS)	– Elleve distriktsstab	Forsvarets operative hovedkvarter
– Brigadekommando	– Seks korvetter, Skjold-klasse, avvikles på sikt	– Luftvarslingskjede	– 37 000 soldater i områdestrukturen	Forsvarets logistikk:
– Telemark bataljon	– Seks ubåter, Ula-klasse, reduseres til fire og erstattes av fire nye ubåter	– Baseforsvarsstridsgrupper	– 37 000 soldater i områdestrukturen	– Nasjonalt logistikkoperasjonssenter
– Panserbataljon	– Fire minerydderfartøyer, erstattes av autonome mineryddesystemer	– Luftvernstridsgrupper		– Felles logistikk- og støttekapasiteter
– 2. bataljon	– Fire logistikk- og støttefartøyer	– F-16 kampfly, erstattes av inntil 52 F-35 kampfly		– Vertslandsstøttebataljon
– Etterretningsbataljon	– Fire ytre kystvakt m/NH90	– 18 Bell 412 helikoptre		Cyberforsvaret
– Sambandsbataljon	– Fire ytre kystvakt, Harstad-/Barentshav-klasse	– Seks P-3 Orion, erstattes av fem nye P-8 maritime patruljefly		– CIS-TG
– Artilleribataljon	– Fem indre kystvakt, Nornen-klasse	– To DA-20 EK- og kalibreringsfly, avvikles på sikt		Forsvarets sanitetsstyrker
– Ingeniørbataljon	– Bordingskapasitet	– 14 NH90 maritime helikoptre		Felles NATO luft- og bakkeovervåking
– Stridstrenbataljon	– Logistikelement, sjø	– Fire C-130J transportfly		Felles lufttanking og lufttransport (MRTT, C-17)
– Sanitetsbataljon	– Kystjegerkommando	– Sea King redningshelikoptre, erstattes av 16 AW101		Forsvarets militærpolitivdeling
– MP-kompani		– Logistikkbase, luft		Satelittbasert overvåking
– Kavaleribataljon				
– Grensevakt				
– HM Kongens Garde				
– Logistikkbase, land				

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Media AS – 10/2018

